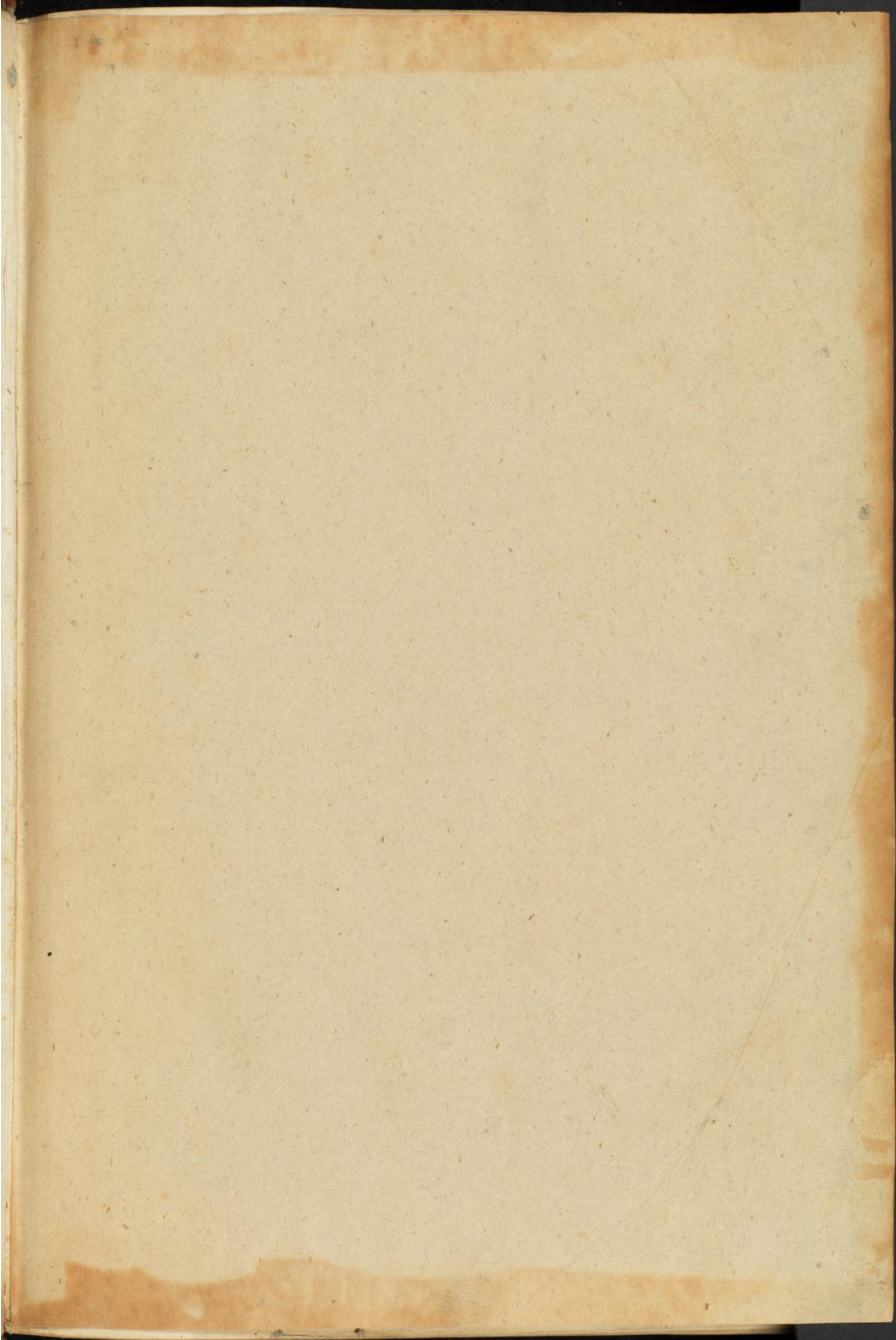
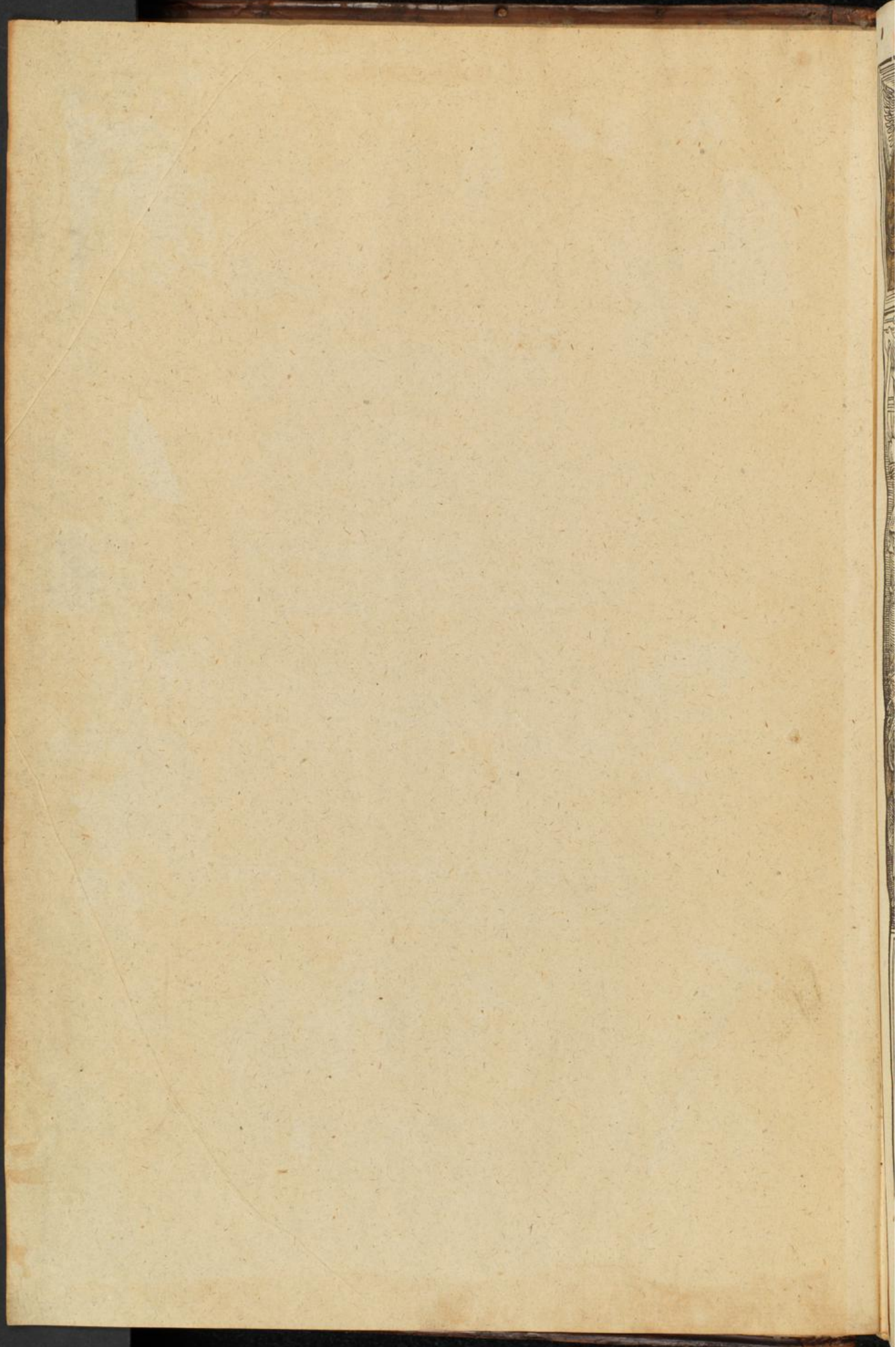

Ger Lat 148

MACROBII

AVRELI THEODOSII VIRI
CONSULARIS IN SOMNI

VM SCIPIONIS LI-

BRI DVO: ET

SEPTEM

EIVSDEM LIBRI SATVRNA-

LIORVM.

Restituti per Arnoldū Vesalianū.

Hoc oratus sit lector, ut priusquam de nostra si-
ue cura, siue incuria pronuntiet, hæc exemplaria di-
ligenter cum aliis cōferat, ac tum quæ quibus an-
teferenda sint iudicet.

Anno dñi **MDL**. 1522.

APVD SANCTAM COLONIAM

ANNO M. D. XXI.

Comparatus est is Macrobius per me Ioannē
Cincinnati Lippiensem. x. albis rotf:
Præterea ligatura totius huius voluminis stabat Colo: 7. alb' rotf.

ARNOLDI VESALIENSIS AD
STVDIOSOS EPI-
GRAMMA.

Ἰδιόγλωττε πάϊε, σοι νῦν ἀριδείκτεος ἦρωε
 ἦλθες, τῶδε μακρὸς τὸνομα δῶκε βίβλῳ.
 ἦλθες μὲν ἀμειβαλῆς, καὶ πᾶρ ἡΐ σῶμα φαίνοε,
 ὃ πρὶν δύσμορφῶν ἔπαυάποτμῶν ἔαρ.
 ἦλθες, ἐπ' ἐδιδίκασθ' ἀγαλλόμενῳ τριφορῆσι,
 Δύσκληε ὅς τ' ἄλλαι λώπιον εὐδύνετο.
 ἦλθες ὁμῶς εὐδοκίῃ ἀπὸ μοχθηροῦ τρόποιου
 καὶ μεθοφροσύνης χαλκογράφου ἀμαδῶν.
 ἦλθες ἀειμνήσων κύνδ' ἀνδράσιν ἐγναλιξίην,
 οἷσι μελίφθογγῶν μῦθ' ἀμείμνων ἀεί.
 Τῶτον ἄρα ζῆνον λαβ' ἐπιμίως ὅσις ἐχέφρων,
 Ἄνεργ' ἡδυνεπῶς ἡδὲ μετέχε λόγων.
 οἶδε γὰρ εὐέρεταις πολλὴν χάριν ἀνταποδοῦναι
 κοσμήσαι τ' ἀγαθοῖς παντοδαποῖσι ψίλωνε.

EPIGRAMMATIS PRAECEDENTIS PER
EVNDEM INTERPRETATIO.

En studiose puer, uenit clarissimus autor
 Macrobius, studiis proffit ut ille tuis.
 Floridus & pleno speciosus corpore uenit,
 Marcidus & fracta qui cute turpis erat.
 Venit, & illustri gestit uelamine tectus,
 Qui miser in lacera sorduit ante toga.
 Venit, ab indoctæ plebis iam fraude solutus,
 Quæ solet impressis fingere scripta notis.
 Venit, ut æternum tandem decus afferat illis,
 Quis animo semper blanda Camena fuit.
 Si sapias: ille tuus fiat, curabis, ut hospes.
 Dulcibus alloquiis atq; fruare uiri.
 Reddere multa potest, de se bene dona merenti,
 Et colere omnigenis pectora grata bonis.

ARNOLDVS VESALI

ENSIS STUDIOSO LECTORI

SALVTEM.

N TIBI MACROBIUM CANDIDISSIME LECTOR, quem tantopere expectasti, quem tuis studiis deesse identidem querebaris, quemque uel solum existimasti, ut omnibus fere latinis, ita imprimis Vergilii poematis enarradis cum utilem tum necessarium. En, inquam, ex fœdo nitidum, ex obscuro apertum, expeditum ex intricato, ex cōfuso digestum. Multa erant in hoc autore (probe nosti) quæ pituitosas etiam nares ostendebant, quæque fastidiebant mox faeculentæ aures, & ob quæ uel indoctus lector facile nauseabat. Nullo confinio sententiarum decurrebat oratio, nullis interuallis prosa ab oratione numerosa dissidebat: quæ interstitiis erant diuaricanda, conspiebant: quæ ediuerso cōcludenda, habāt dispositis limitibus. Nullus erat capitū mēsus, idoneus saltē, sed passim ineptiæ, passim errata, passim altæ lacunæ, passim ingētia æq̄ra nudæ papyri pminebant. Cæteræ nūc uides fere oia nitorē suū recuperasse, & pristinā illā genuināque faciē proferre, atque adeo scilicet, periodis, cōmatis, & id genus aliis habenis obuinctā orationē, capita rite discriminata, oppletas lacunas, & æq̄ra ante inarata felici Græcicæ dictionis segete redū dare. Sunt tñ aliquot loca, quæ asperiorē adhuc limā desiderāt. sed ea equidem crediderim, quæ nemo facile castigabit, nisi castigatioribus exemplaribus adiuuetur, habeatque librorum copiam expectatissimā, aut (quod fateri non uerebimur) felicissimo sit ingenio, acerrimoque iudicio. Nulla exemplariū uetustas, nullæ chartæ excussæ pulueribus, nullæ dispunctæ membranæ (ut fieri solet) nostram hanc opellam promouerūt: sed siquid præstitimus, id sedulo labore & crebris lucubrationibus elimatum est. Retexuimus totius orationis tælam, tam propria autoris fila, quæ aliorum etiam inserta subtegmina perscrutati. Siquid fortassis hiulcum occurrisset, mox obstruximus: si compactum nimis, diduximus: sustulimus, si nothum: adiecimus, si necessarium. Neque adeousque temere & imprudenter ut speramus. Nam & castigando quæ deprauata erant, & restituendo quæ non erant, sulcos & liniamēta tam Macrobiū quæ aliorum quos citat, persecuti sumus. Ominamurque futuræ, ut sicubi adhuc delitescat Macrobius integer & emaculatus, hoc nostro quantumcunque labore excitus, in publicum tandem prodibit. Quod cum fiet, & mihi & per me omnium studiosorum uotis abunde satisfactum arbitrabor. Vale Coloniae.

INDEX

A blutio manū q̄b ⁹ sacri- ficij necessaria. lxxxj.	fo xxxix. f	fo xxxix. f
Ἀπολαύσι, lxxx. f	(a b)	Arcitenens, libro vi, capite. v.
Ἀκρατεῖς	ibidem	Argiphontes lxxix. d
Ἀκρασία	cxxxix. a	Argi fabula ibidē
Acca laurentia	lv. e	Aristoteles aduerfatur plato- ni de motu animæ xl. b
Achelous cur pro aqua pona- tur	cxv. d	Aristoteles quō probet nihil a se moueri posse xl. d
Acipenser lxxxix. b		Aristoteli quid respondeat a platonici xliij. b
Ἀχιλλεύς	lxxvij. h	Ἀρεταίς cxlvij. a
A donis fabula lxx. f		Ἀρτεμῖα, ἢ ἤραχῆα dē cxliij. h
Ad pileum uocare lvi. f		Ἀσῆς ἢ ἄσσορ xvij. b
A dat deus lxxij. h.		Afinæ cognomen unde, li. f
Addit ⁹ p̄ infestus, li. vi. ca. iij		Athenientium philosophi seu oratores Romam missi. l. c
Aduersa quō a dijs nuntient. xi. e		Attinen non esse aliud q̄ solē
Aer mot ⁹ frigescit. cxxxvij. f		Atargatis dea lxxij. h (lxxi. a)
Aegyptij quomodo diuiserit zodiacū	xxv. g	Augustus mensis lx. a
αἰθῆρας	xxij. b	Augusti loca in alios lxxvi. b
Agamēnonis somnium xi. g		Augustus quos iocos pertu- lerit lxxvij. e
Aegyptij cur tot annorū mi- lia numerent xxxvij. f		Aues stellis litatæ lxxxv. a
Aegyptij nō sanguine sed tu- re sacrificabant liij. e		Auritus lepus li. vi. capite v.
Agyptij quos deos non rece- perint ibidē		Auster cur ad nos calidus p̄- ueniat xxxij. a
Aes a q̄ primo signatū .liij. g		Auelana nux lxxxj. d
Aesculapius sol est lxxix. g		Auidius uorates cur citius fa- tientur cxl. f
Aesopus histrio lxxxvij. f		Balneæ pensiles lxxxvij. g
Aethra, libro sexto capite iij.		Basilica nux lxxxj. b
Aetolorum mos i plijs cxv. h		Bellaria lxxx b
Affectuū mouēdoꝝ rō xcij. e		Bellū prohibere semp licebat, non itē inferre lxiiij. a
Agmē pro ductu. li. vi. ca. iij.		Bidentes, libro vi capite ix. b
Amygdala xci. d		Bimembres, libro vi, capi. v.
Amphias Tharsius cxxvi. g		Bona dea lix. d
Ancillary facin ⁹ insigne lvi. f		Bruma lxxi. d
Angeronia dea lv. d		Bullæ origo l. h
Animæ mundanæ generatio ix. e. Item xxix. g		Calida edulia cur facilius ore comprimantur q̄ sustinean- tur manu cxl. g
Animarum origo e celo xij. a		Calēdæ unde dictæ lxij. e
Animę in corpus amor xij. b		Calēdæ lunoni sacrae lxij. h
Animā quando mori aut ui- uere dicatur xiiij. c		Calix cxix. a b
Animæ mors & uita secundū platonicos quosdam xiiij. e		Caluitū cxxxvij. h
Animæ de celo in hunc mū- dum descēsus xv. a		Camilla cur ita dicta lxxxv. a
Aiā descendēs a singulis pla- netis quid accipiat xv. f		Camurus, li. vi. ca. iij. in fine
Animi nomē duo significat. decimoseptimo. b		Canicies cxxxvij. h
Animus nobis cum siderib ⁹ cōmunis. decimoseptimo. c		Canisin ægypto bibit & cæ- tera lxxv. d
Animā quid esse putarint phi- losophi decimo octauo. a		Cantus in sacrificijs xxx. e
Animæ immortalitas secun- dum platonicos. fo. xxxix. h		Cantus i sepultura mortuo- rum xxx. f
Animā p̄ se moueri quō pro- bent platonici xli. f		Cantandi studiū lxxxvij. e
Animæ motiōes q̄ sint xliiij. c		Cantu oīs aiā capifē xxx. f
Annibalis cauillatio lxxv. a		
An p̄ circum lxi. e		
Annorū diuersitas xxxviii. a		
Annus lunaris ibidem b		
Annus uertens siue munda- nus tricesimo octauo. c		
Annus mūdanus quot conti- neat annos solares xxxviii. d		
Anni incertitudo. lviij. e (ibi.)		
Anni ordinatio p̄ Romulum oratores Romam missi. l. c		
Anni ordinatio p̄ Numā lx. c		
Annus unde dict ⁹ lxi. e		
Anni correctio per Iulij Cæ- sarem sexagesimo. c		
Anni correctio p̄ Augustum sexagesimosecundo. a		
Annulus in q̄ digito cxli. g		
Ἀντίχῆς cxliij. b		
Antigonus cxxxj. d		
Antiuortia liij. g		
Antonij luxus xc. g		
Antonij & Cleopatraz certa- men ibidem		
Apollo ἡγεῖος. fo. liij. e		
Apollo ἀγνός. ibidem		
Apollo idem qui sol fo. lxxv. c		
Apollo unde dicat. ibidem. d		
Apollinis plura cognomina lxv. f. & deinceps		
Apollinis simulachra. lxxv. e.		
lxvij. h		
Ἀπολλῖνες ludi lxxvi. b		
Ἀπλανῆς sphaera. xxxj. e		
Ἀφροδίτη lviij. g		
Ἀφροδίτη liij. b		
Aprilis mensis fo. lviij. g		
Aprilis Veneri facer lxx. h		
Aqua calida, motu sit calidior cxxxvij. e		
Aqua nivalis noxia. fo. cxl. g		
Aqua dulcior apta magis ad abluēdas sordes q̄ salua. cxliij. c		
Aras tangēdi mos. fo. lxxxj. f		
Aræ unde dictæ ibidem		
Arena pro multis cxvij. a		
Aries cur primus inter signa xxvi. d		
Aries insolito colore quid por- tendat lxxxiiij. f		
Ariopagitz tacentes iudicant		

Caprigenum	li. vi. ca. v	Concētū horū ratio quō res	Dieſis	xxix. a	
Carmen quo dii euocari sole		ta ſit a pythagora xxviiij. d	Diſterſa	lxxiiii. h	
bant, aut exercitus ſiue urbs		Conuiuiales ſermones. xlvj. e	Dido i mēſam libat lxxxvi e		
deuoueri	lxxxv. e f	Conuiuiaꝝ numerus liij. c	Diei ciuiliſ principium ac di-		
Carneades	l. c	Conuiuio an intereſſe debeat	uiſio	b lvii. f	
Carna dea	lix. h	philophia. libro viij capite i.	Diei partes	xlviij. b	
Carniū diuerſa digeſtio cente		Conuiuio quæ conueniāt in-	Die craſtini	xlviij. c	
ſimo triceſimo ſeptimo. b		terrogationes fo. cxxx. b	Die quiti, diequinte, ibidem		
Cantharus	cxviij. h	Corporum dimēſiones fo. vi.	Diepriſtine. ibidem d		
Carcheſiū	cxviij. d	g h Item fo. ix b, & xxix. c	Die q̄rto de futuro tm̄ ibidē d		
Caſtanea	xcj. d	Corpus ſolidum fo. vi. h	Dienoni	lxix. e	
Catonis diſterium in Aulum		Crallus ſemel riſit lxxiiij. f	Dierum diſcrimina	lxiii. c	
Albinum	xlvi. b	Crepitātes flāmae li. vi. ca. iiij.	Dies feſti, p̄feſti, iterciti, ibidē		
Catonis iocus	lxxv. b	Crīſ morietibꝝ auſerit cxvi. c	Dies atri	lxviii. a	
Cerij cur miſſitarēt	liij. d	Critolaus	l. c	Digeſtiones quatuor cxxxii. f	
Cebes Socraticus	lvij. h	Cubus. vi. h, &	xxix. d	Diogenes	l. c
Cerebrū ſenſu carēs ſenſuſ tñ		Cuſtos pro miniſtro		Diogenes ſeruus	lviii. a
miniſtrat &c.	cxxxvij. d	Cymbia	cxviij. e	Diogēis empti uerbū	lviii. a
Cereri uino nō libat lxxxvi. c		Dædala Circe. libro vi. ca. iiij.		Diomede actūs græ.	cxv. b
Cibus quis digeſtu faciliſ.		Damnatus uoti	lxxxi. f	Diſcludere libro vi. capi. iiii.	
cxxxij. b & deinceps.		Deductū carmē li. vi. ca. iiij.		Dulcia. cur magis dulcia ſint,	
Centrum	xxiiij. b	Deſluere libro vi. capite iiij.		cū ſunt frigida	cxli. d e
Cicero ſcurra &c.	lxxiiij. h	Δέλφορ	lxvii. g	Duplaris numerus	xxviii. b
Ciceroniſioci plureſ	xxv. h	Δέιασ	xiiii. d	Dyas	viii. b
χιλία	l. a	Delos unde dicatur	lxvii. d	Eanus idē q & Ianus	lvii. g
χιλις	l. a	Delubrum	lxxxij. b	Echo	lxxii. a
χρόν	liij. a & lxxij. b	Demoſthenis uerbum de lau		Educationis uis. folio	cvii. a
χρόν	ibidē. & lxxij. b	de	lxxv. e	Elementorum cōnexio	viii. e
Circuli per quē ſol meat am-		Deorum myſteria non reue-		Elementum ignis, pars ē ae-	
bitus.	xxiiij. a	landa	folio iiij. f b	ris	xiiii. b
Circus.	xviij. d	Dij laneos habēt pedes	liij. a	Elemēta tantum trā	xxvii. a
Circuli undeci i coelo	xviij. f	Dij oēs referunt ad ſolē	lvi. b	Eleuſina ſacra quis inuulga-	
Ciſſymbium	cxviij. b	Dei unius plura numia	lxv. b	uerit	folio iiii. g
Cleopatrar luxuſ	xc. g	Dij quatuor adſunt homini		Eloquentiæ cum hiſtrionica	
Coelum cur moueatur	xx. e	naſcenti	lxix. f g	comparatio	lxxxviii. e
Coelū cur i orbē moueat	xx. f	Dij penates	lxxxij. h	Elifi campi	xiiii. g
Coeleſtium corporum inter-		Dij magni	lxxxv. a	Eniatalus bacchus	lxix. a
ualla	xxx. h	Dij tutelares quō euocari ſole		Epiſtetus ſeruus fuit	lviii. a
Coeli diuerſitas vñ	xxxiiij. h	bant	lxxxv. d	ἐπιγλωττις	cxliiii. a
Cochleæ ſaginatae	lxxxvij. h	Dei illius nomē, i cuius tutela		ἐπιφάνεια	vi. h
Coluri duo	xix. b	roma ē, cur occulteſ	lxxxv. d	Epitritus	xxviii. f
Cognomina pluriū unde li. e		Dij quo carmine euocari ſo-		Epogdous	xxviii. h
Coitꝝ morbꝝ ē cōitiaſ	lxxx. h	lerēt	lxxxv. e	Eques pro equo, libro vi. ca-	
Coruus ab Auguſto emptus		Διαβολή	cxxx. h	pīte	ix. d
lxxviii. a		Diametros	xxiiij. b	Eraſiſtratus medicus. cxliii. h	
Colores philoſophus qd i pla-		Diateſſarō ſymphōia	xx viij.	Eunuchis cur uox exilior cē-	
tone reprehēderit fo.	liij. a	b & xxix. a		teſimo triceſimo nono.	
Comitiales	lxiiij. g	Dia pente	xxviiij. g, & xxix. a	Fabiꝝ Gurgitiſ luxurię octo	
Comperendini	lxiiij. g	Dia paſon	xxviii. g & xxix. a	geſimo ſeptimo. f	
Conſuetudo ſecunda natura		Διά πασῶν ἢ δια πέντε	uiceſi-	Fabularum genera plura fo-	
cxxxvij. h		mo octa. g & uiceſimo ix. a		lio iiii. b c d	
Concentus corporum coele-		Διε διαπασῶν	uiceſimo octa-	Fabulas quas recipiat philo-	
ſtium	xxviij. c	uo h & uiceſimo nono b		ſophia & quas reiciat. ibidem	

Fabulis qñ philosophi soleant uti	ibidem. e	Hō quō se cognoscat fo. xiiij. a	Iuglans	xcij. f.
Fasti a quo publicati	lxij. e	Homines in deorū numerum relati	Iulia Augusta filia mores. fo. lio septuagesimo octauo. c	
Fasti dies	lxiiij. g	Hominem sacrū cur occidere licuerit	Iulia eiusdē rñsa	ibidem. d
Fatua dea	lix. d	Horret ager li. vi. ca. iij.	Iulius mensis.	lix. h
Fauna dea	ibidem.	Hortensij luxus. fo. lxxxvij. c	Iunius mensis	ibidem. g
Fax prima	xlviij. c	Horizon	L Aberij uersus	lxxxix. a b
Fax in imo semper præterq̄ in		Horus deus	Lacteus circulus	xviij. f
Februari ⁹ lx. d	(melle. cxi. a	Humani part ⁹ tps	Lais	fo. lxxv. e
Feriarū gñā lxiiij. d. & deiceps		Humanae uictimæ	Laridum	cxxxix. g.
Festorū nomina singulari nūe ro carent	xlviij. g	Hostiarū genera	Laudare lib. vi. cap. vij.	
Festum bacchanale, festū ago		Hostia animalis	Laurentinalia	lv. e
Festi dies lxiiij. c. (nale, ibidē.		Hostia cōsultatoria	Laurentia meretrix	ibidem. f.
Ficum genera	xcij. a	Hostiæ iniuges	Lectio qd sit apd Grecos	xv. e
Ficus alba	ibidem.	Hostiæ eximiae	Leges latae cōtra luxum.	xc. a
Ficus nigra	ibidem.	Hostiæ ambaruales	Lepores saginati. fo. lxxxvij. h	
Flutæ	lxxxix. a	Hostia ubi Apollini nō cædať	Lethe	fo. xv. e
Fortuna nunq̄ apud Romanos, sæpe apud Verg.	cxiiij. f	Hostis p peregrino	Lex Orchia	fo. xc. b.
Furij q̄ deinde Furij. lxxxij. f. g		Hylas histrio	Lex Fannia	ibidem.
G Allam subigo. lxxv. d		Ianus	Lex Didia cū alijs qbusdā.	ibi. d
Gargara apd ver. cxviij. e		Ianiculum	Liber idē qui sol	lxviij. b
Genitiui nom qz dñs exit i bus cū alijs multis	xlviij. e.	Ianus bifrons.	Liberi patris simulacra.	ibi. d
& deinceps		Ianus idem qui Apollo.	Liber unde dictus	ibidem. f
Genera dicēdi qtuor.	xcvi. d	Ianus solē	Limina	fo. xxxix. a
Ggantū fabula	lxx. b	Iani cognomina	Linea fo. vi. h. itē. xxix. c	
<i>γῶνι αὐτοῦ</i>	xiiij. a	Iani templū qñ aperiť	Liquidus ignis lib. vi. cap. v.	
Græca nux	xcij. d	Ianuari ⁹ lx. d	Litare quid sit.	lxxxiiij. d
Græca noīa amat Verg. cxv. a		Ieiuni cur sitiant magis q̄ esu.	Lituus p tuba	ibidem. d.
H elena qd nā delinimētū		Idus	Luna cursus p zodiacū	ix. g.
Huino miscuerit. cxxix. f		Idus Ioui sacra	Luna <i>δὲ ἰχθυοῦ</i>	fo. x. a
Hemoli ⁹	xxviij. g	Immortale duobus dicē mo-	Luna <i>ἄμεινονος</i>	ibidem.
Heracleotica nux	xcij. d	dis. tricesimonono. g	Luna pprio lumie caret	xxij. d
Herculis sacris non intersunt mulieres	fo. lix. f	Ignis diuersas in se habet uirtutes	Luna plena uel crescente quid faciēdum	cxlvij. a
Hercules sol est	lxx. a	Illaudatus li. vi. ca. viij.	Lup ⁹ piscis octogesimo nono	f
Hercules plures	ibidem	Inferi quid apud antiquissimos	Lustricus dies	fo. lxxiiij. f
Hercules unde uictor dicatur		Inferorū flumina	Luxus Romanorū	lxxxvij. c
Hesperia xxviij. c	(lxxxiiij. b	Inferorū poenæ	Lychni li. vi. ca. iij.	
Hilaria septuagesimo primo	b	Inferi scdm Platonicos	M Ai ⁹ mēsis tert ⁹ .	lix. b
Histriones in p̄tio	lxxxviij. e	Insomnium	Matus	ibidē
Homeri catena aurea	xvij. h	Instaurare	Malorū gñā ac noīa	xcij. f
Homero uersum subtrahere q̄ sit difficile.	xcviij. f	Intercalandi causa	Mane	xlviij. b
Hominis prospectus quoulsq̄ tendat. xix. c. itē cxliij. d		Intercalatio in februario	Maniæ dea sacra	liij. e
Hō mēs ē, nō corpus. xxxix. b.		Intercalatio qñ cœperit	Mare ullū an cōgelascat	cxli. b
Hominis cōceptio, formatio, editio &c.	x. d	Iocū uarij diuersorū.	Martius primus mensis	lviij. f
		Istitū difficultē digerit. cxxxvij	maturare li. vi. c. viij.	Matura
		Ilis dea. fo. lxx. d	ibidem.	
			(a. Mel quod optimum	cxl. b

Mecipp ⁹ seru ⁹	Iviiij.a	Mustū cur nō iebriet	cxixvi. f	Panos dei & lunæ fabulā	
Mēsis unde dictus	xxxvij.b	Mus seu Mys seru ⁹	& phūs	cxix. f	
<i>μῆσις</i>	ibidem b	Myfia	cxvij. e	(Iviiij. c)	Papyrii pueri factū lepidū li d
Mensium ordo	Iviiij. f	N Emesis sol est	lxxi. h	Paralleli quinq;	xix. a
Mēsiū initia ac dies	Ixij. d	Neruorum <i>νευρίου</i> . fo.		Partus humani tempus. & di	
Meridies	xlviij. c	cētēsimotricēsimo octauo. e.		cretio &c.	viiij. b
Meridianus circus	xix. b	Nonæ	Ixij. f	Parthorum uxores non admit	
Mercurius sol est	Ixix. c	Nox pro noctu	xlx. c	tebanē in conuiuia li. vi. ca. i. h	
Mercurii simulacra	ibidē. e	Noctu	ibid. b	Patera	cxviij. d
Meſſala	li. f	Nox concubia	xlviij. c	<i>παυρίστου</i>	lxxxj. h
Metelli luxus	lxxxvij. f	Nox intempeſta	ibidem	Pathos a diuerſis xcij e & dei.	
<i>μετρητός</i> . fo.	undecimo. b	Noctiuagus	li. vi. ca. v.	Pathetica oratio	xcij h
Mezēti ⁹ deū cōtēpt.	lxxxiiij. f	Numeni ⁹ philoſoph ⁹	fo. iij. g	Pauonis pretium	lxxxvij. c
mille uerborū ē. latie dē. xlxi. g		Numeri omnes quomō ple-		Pauonis oua quāti empta ibi.	
Mille declinatū	ibidem. h	ni ſint	fo. vi. e	Pede altero nudo qui in preſi	
Minerua	Ixviij. a	Numer ⁹ octonari ⁹ pſect ⁹ qre		um eant	cxv h
<i>μῆτις</i>	folio. cxiiij.	dicaē	fo. vi. f & deinceps	Pecudes uario cibo ueſcuntur	
Molluſca	xcj. c	Numerus antiquior ſupſicie	<i>πέμματα</i> lxxx b	(cxxxiiij. g)	
<i>μολύσκιος</i> . fo.	uiceſimonono. d	linea & corporibus	fo. viij. a	Penates diij	lxxxij h
Mortes duæ	xiiij. c	Numerus octonarius iuſtitia		Per pro inter	xxxv h
Mortis deus.	ibi. d	uocatus	vij. c	Perſonā ū ætates nō anxie ni	
Mortes hominis duæ	xvi. b	nūer ⁹ ipar mas, par ſcēia	ibi. d	mis obſeruādæ dialoſis xlvi. f	
Mortē nemo ſibi iſerat	ibid. c	Numeri tm̄ ſex apti ad cōficiē		Perſicum	xcj c & ibidem g
Moriatur ne quicq; ac pereat	xxxix. d	dam muſicen	xxviij. f	Petulcus	li. vi. ca. v
Mos	lxxxv. b	Numerus dualis prim ⁹	xxix e	Phlegma	cxxxix a
Mouet aliqd ſp dupl ^r xxxix h		Nundinarum dies	lxi. a	Philoſophia an debeat eſſe in	
Mulciber	li. vi. cap. v.	Nundinae	Iviiij. e	conuiujs,	li. viij. capite i.
Mulierum querela timentū		nundinae an ſint feriae	lxiiij. c	Philoſophus conuiuaz debet	
ne duæ nuberēt unū	li. d	Nundinarum origo	ibi. e	ſpectare ingenta	ibidē b
Mulieres raro ebriae	cxixv. g	Nundina dea	ibi. f	Philoſophia quando locus ſit	
Mulieres frigidae ſint an cali-		Nux pinea an pomū	lxxviij. g	in conuiuio	fo. cxxij b
daē	cxixvi. a & deinceps	Nucum genera	xcj. a	De quibus rebus philoſophā	
Muliez uox exilior	cxixix. c	Nuces & mala q̄ diſtēt	ibi. f	dum in conuiuio	cxxix e
Mullus	lxxxix. e	O Ceani incremētū	x. c	Philoſophia partes tres	xlv b
Mūd ⁹ i duo diuiſus	xiiij. e.	O cean ⁹ quō ſrā ambiat		Phcedon ſeruus	xlviij h
Mūd ⁹ i tres ptes diuiſus	xiiij. f	Oleaz gna	xcij. c (xxxvi. a)	<i>φύττιος</i>	xxiiij b
Mūdi duæ partes	ibi. h	Opis dea	lv. g. & lix. d	<i>φῶτα</i> quid ſignificet	liij d
Mūdus hic dei uocat tēplum.		Opalia	ibid. g	Pindarum parum feliciter imi	
xvij. b		Opis cur dicta	ibi.	tatus Vergilius	cxiiij e
Mūd ⁹ an ſit ætern ⁹	xxxvij. c	Opis dianę comes	cxix. c	Pinea nux	xcj f
Mundo manēte peunt reſ hu		Optima ad uictū q̄ qbus locis		Pinarij cuſtodes ædis Hercuſ	
manæ & renaſcunt	xxxvij. d	gignant	lxxxix. g	Pip cutē ledit	cxixvij c (viij c
Murenæ cognomen unde		Oraculum	fo. v. c	Piſciū copia romæ	lxxxviij h
lxxxviij. g		Orata unde dictus	lxxxviij. g	Piſces ſemiati i mare	lxxxix f
Murenā mortuā luxit Crasſ ⁹		Orbis	xviij. d	piſitrati tyrāni aſtutia	cxxix e
murenæ	lxxxix. c (lxxxviij. h)	Orphi dtūs græc ⁹	cxv. b	Planetarum alij nobis pſperſ	
Muſæ quid ſignificent	xxx. d	Oſiris ſol eſt	lxxi. b	alij aduerſarij dicunt	xxiiij. a
Muſa Vrania ibidem. d		Ouū ne prius fuerit an gallina		Planetarum ordo	xxvi. f
Muſicæ melodiae genera tria	xxxj. g	P alici dii. cxvi. h (cxliij. h)		Platonis diſtichon	lxxv. g
		Palleſcūt timētes	cxxxix e	Platonis ſententiæ de biben-	
		Pan deus ſol eſt.	lxxi. h	do uino	lxxx. e
					liij

Platonis sententia de duplici uia cibi & potus	cxliij.g	Rhetores decem Athenicenses	fo. cxix.
Planities	fo. vi. h	Rheumata	cxliij.g
Plenitudo quibus conueniat rebus	fo. vi. e	Ritus sacrorum herculis	cxliij.g
Plorae	lxxxix. c	Roscii histrionis cum Cicero ne certamen	lxxxviii. e
Poculorum genera	cxvlij. c	Rotantes se in orbem cur uer tiginem capitis patiantur.	cxliij. b
Pollex	cxlij. b	Rubescunt q̄s pudet	cxliij. g
Polus phūs & seruus.	lvij. a	Rubescunt gaudētes	cxliij. e
Pontica nux	xc. d	Sacrificadi rit⁹ diuersi	lxxxix. a
Populee coronae & c.	lxxxvi. h	Sacrum	lxxxii. b
Porricere	lxxx. d	Sacra operto capite ubi & cur fiant	lxxxiiii. e
Portae geminae somnii apud Vergilium	fo. v. g	Salcadi studiū oli	lxxxviii. d
Portae solis	xv. a	Salū herculi cur dēf	lxxxvi. h
Postuortia	lij. g	Sal quare carnem conseruat.	cxliij. g
Potio eadem meracior ieiuno q̄ pranso	fo. cxl. d	Sanctum	lxxxii. c
Potus esurientem magis sedat, q̄ cibus sitim	ibidem e	Sāmonicus Seren⁹	lxxxix. d
Præliares dies	lvi. g	Saturnaliū & saturnaliōz.	xlviij. e f
Præmaturus	li. vi. ca. viij. e	Saturnaliōz origo uarie nar ratur	lii. f & deinceps
Prætextae origo	l. g	Saturn⁹ a loue exceptus hospiti tio	liiij. g
Prætextatus un̄ & qua occasi one sit dictus	li. c	Saturnia terra	lii. h
Prænestina nux	xc. c	Saturnaliorum uetustas	lii. f
Pridie	xlix. d	Saturni templum	lii. g
Proiectus	li. vi. ca. iij. g	Saturni æd. q̄re erant.	lii. h
Profanum	lxxxii. c	Saturn⁹ q̄re i cōpedib⁹	liiij. a
Profesti dies	lxxxiii. d	Saturn⁹ un̄ dict⁹	liiij. c. & lv. g
Proteruia	lxxxv. b	Saturnus cur falcē habeat	lbi.
Proteruia	cxliij. h	Saturnus pulsus & uinct⁹	lbi.
Publii dicta & c.	lxxxix. e	Saturnalib⁹ nō licebat sume re bellum & c.	lv. b
Pudor cā ruboris	cxliij. d	Saturnalia unodie finieban tur antea	lv. b
Punctus	xix. h & xxix. c	Saturnus idē qui sol	lxxii. b
Putei æstate frigidi	xxxvii. d	Saturnalibus famuli prius coe nant q̄ domini	lxxxiiii. b
Putredinis causa	cxlv. e f	Saxum uetustum quid apud Vergiliū	lxxxiiii. a
Pythagoras quō deprehēderit roēm cōcentuū & c.	xxviii. d	Scomma	cxliij. a
Pythonis fabula.	fo. lxvii. b	Scommatum genera	cxliij. h
Pylades histrio	lxxxix. h	Scōmata cōpluscula	cxliij. a
Pyrorum genera	xc. h	Scōmatū alia genera	cxliij. e
Quart⁹ Aen. vñ sūpt⁹.	cxliij. c	Sciponū nomē unde	li. e
Quæ præfens locus postulat, ego nescio & c. uerbum Isocra tis. lib. vii. cap. i. h		Scrophæ cognomē unde	li. g
Quinarii numeri uis.	viii. c	Scarus	lxxxix. f
Quaternarii numeri religio apud Pythagoricos	ix. c	Scyphus	cxliij. a
Reboare	li. vi. cap. iij. g	Semitonus	xxviii. h
Religiosū & religio	lxxxii. c		
Remittere animū qd sit	l. b		
Reus uori	lxxxix. f		
		Senes loquaces	fo. cxix.
		Senes facile iebriant	cxliij. a
		Senes cur male dormiat	xv. b
		Senarii numeri uis	vii. h
		Sensus quinq̄	lxxx. e
		Sensu quæ partes corporis ca reant	cxliij. b
		Septenari⁹ nūrs p̄fect⁹	vii. d
		Septenarius numerus uirgo puratus	vii. h
		Septenari⁹ pallas uocat⁹	vii. h
		Senarii uis circa hominem x. g & deinceps.	
		Seruos diis curæ esse	lxi. b
		Serui non contemnēdi.	lbi. b
		Serui dominis hostes	lvi. f
		Seruatorum fidelitas	lvi. g
		Seruus pro domino mortuus cum multis aliis	lvi. g h
		Serui fortes	lvii. d
		Serui philosophi	lvii. h
		Serapis sol est	lxx. d
		Siene sub æstiuo tropico	xxxv. c
		Signa cur diuersis assignata numinibus	xxvi. d
		Simulacra cur maiora uident̄ i aquis	cxliij. g
		Sinapi cutem uulnerat, deuo ratū non lædit	cxliij. c
		Sirenes quare in orbibus coele stibus	xxx. d
		Sitis extinctio maiorem affert uoluptatem q̄ esuriei	cxli. f
		Squalere	li. vi. ca. viij.
		Stati dies	lxiiij. g
		Stella & sidus	vi. h
		Stellæ errantes	lxxxix. b
		Stellarum alia a nobis semp, alia nunq̄ uident̄	xix. e
		Stellas singulas uniuersa terra esse maiores	xix. h
		Stellæ fixæ suo etiam motu aguntur	xx. h
		Stellæ errantiū mot⁹	xxi. a
		Stellarum noīa unde	xxij. h
		Stellæ inferio. sphæ. cur i zo diaci signis meāt	xxv. b
		Stellæ cur citi⁹ aut tardius si gna zodiaci pcurrāt	xxv. e
		Stili dicendi	cxvi. g

<i>Sonus</i>	xxxi. c	Tonus	xxviii. h	referuntur	lxxi. d
Sonus acutus	xxxii. c	Transmittere	li. vi. ca. iiii.	zonæ quæq; i terra	xxxii. d
Sonus grauior	xxxii. c	Traianus consulit oraculū de		zonarum incolæ	xxxii. h.
Sphæra xviii. c.		euētū pugnae cū pthis lxxii. g		Zonæ tam in cælo sunt q̄ in	
ma cur sūm? uocet de? xx. g.		Tremulum lumē. li. vi. ca. iiii.		in terra	xxxiiii. c
Sol q̄t? sit planetarum xxii. a		Tria impossibilia	xcviii. f.		
Sol unde dictus	xxiii. e	Triplaris	xxviii. g	De Verg. & uersibus qui-	
Solis noia uaria	ibidem.	Tristis pro amaro	li. vi. ca. v	busdam eius hic explanatis. d	
Solis magnitudo &c. xxiii. h		Tritones i tēp. Saturni liiii. a		Vergiliū testamentū	lxxiii. e
Solis magnitudo quomodo		<i>τύχην</i>	cxii. f	Vergiliū gloria	ibi.
deprehenla	xxiiii. f	Valesiū q̄ nūc ualerii	lxxx. f	Ver. ep̄la ad August. lxxii. e	
Sol octies maior q̄ s̄ra	xxv. a	Vestibulū	li. vi. ca. viii. g	Ver. & Cice. cōpatio	xcvi. b
Sol unde ingrediatur	xxxv. a	Ve lbi. h. Vefanus	lbi.	Vergilius in omnī dicendī ge-	
Sol ubi & quando umbram		Vehemēs ibi. Vetus ibi.		nere precipuus	ibidē. d
non faciat	xxxv. c	Vestigaliorum	xlvi. h	Vergiliū laus	ibid. g
Somniorū quinq; ḡna. iiii. h		Ve luolum	li. vi. ca. v.	Ver. græce pitissim? xcvii. a	
Somnium	fo. v. d	Ven? & de? & dea lxxxiiii. h		Vergilius quæ a Græcis traxe-	
Somnia quæ uera &c. v. f		Vergiliū uide suo loco, id est,		rit	xcvii. b & deinceps.
Stare quid dicatur	lxxiii. h	post finem huius indicis.		Vergilius Homero i quibus-	
Superficies	xxix. d	Verba obsoleta antiquataq; ui-		dam superior	cvi. a
Syluicolæ	lib. vi. ca. v.	tanda	xliv. f	Vergilius in quibusdam Ho-	
Sylla q̄ añ sibylla	lxvi. c	Vespera	xlvi. c	mero par	lib. v. cap. xii
Syllæ uerbū de Cæsare		Vexare	li. vi. ca. vii	Vergilius in quibusdam Ho-	
lxxvi. d		Vidēdi ratio	cxlii. h	mero inferior	li. v. ca. xii. f.
Symphoniæ quinq; xxix. a		Vidua	lxii. h	Vergilius quatuor opere sit admi-	
<i>Συμφωνία</i> neruorum cxxxviii. e		Vinum quod ualidius, sed mi-		ratus Homerū	fo. cx. e
Tarētina nux	xc. e	nus durans	cxxxix. h.	Ver. uer? qdā uitiosi	cx. f
Taurus quibus diis imolef. fo.		uinū natura frigidū cxxxv. b		Vergilianus catalog? q̄ distet	
Taurū loui cur i- (lxxxvi. a		uina i aeg. frigida cxxxvii. d		a catalogo Homeri	cxij. c
molari fecerit Vergilius ibi. b		Vinum optimum	cx. b	Silitudo catalogorū	cxij. b
Tēpestiua pinus li. vi. ca. iiii.		Vinū i medio opti. &c. cx. d		Vergilianæ sententiæ	cxij. e
Terræ latitudo quæ a nobis		Vina cur nō cōgelascāt	cxli. a	Vergilius in quibus desciscat	
habitarur	xxxvi. d	Viridia uiridiorū	xlvi. h	ab Homero	cxij. f
Terræ umbra	xxiii. c	Virgines cur festis diebus nō		Vergilius parū apte fecit ini-	
Terræ ambitus	xxiii. d	nuberēt &c. lxiii. a		tiū belli cum Rutulis	cxij. a
Terra immobilis	xxvii. a	Virtus sola beatū facit. xii. b		Vergili? unde sumpserit quæ	
Terram ac medium petunt		Virtutum ḡna quatuor xii. d		tum æneidos	cxiiii. c
omnia graua	xxvii. d	Virtutū gen? duplex xliiii. g		Vergilius Pindari carmen imi-	
Terræ pars quæ sub nostris		Visio fo. v. c	Visum fo. v. b	tatur	cxiiii. e
est pedibus piñ atq; n̄ra hæc		Visio quomodo fiat	cxlii. h	Vergilius Græcorum nomi-	
habitat atq; distincta ē xxxiii. c		Virifator	li. vi. ca. v	na amat	cxv. a
Terra quatuor locis habitatur		vitulari. lxxx. h	vitula. ibi. h	Vergilius quæ a latinis poe-	
xxxii. e		Vmbracula	li. vi. ca. iiii.	tis traxerit	li. vi.
Terræ quanta pars habitatiōi		Voluptates q̄ turpiss. lxxx. e		Vergilius ne Cicerone quidē	
cesserit	xxxiii. h	Vomere & uomitoriū	lib. vi.	compilando abstinuit	lib. vi
Ternariū & quaternariū uis		Vri li. vi. ca. iiii. i fine. (ca. iiii		Vergilius quæ noue dixerit.	
& societas	viii. d	Vuarum genera	xcii. c	lib. vi. cap. vi.	
Tessera	vi. h & xxix. d	Vul? Tityi iecur rodēs	xlvi. h	Vergilius de duobus incepit	
Thasia nux	xc. c	Zodiacus	xviii. h	dicere & in unum desinit	lib.
Theocritus Chius	cxxxi. d	zodiac? quomodo sit diuisus		vi. cap. vi	
Thuricremus	li. vi. ca. v	in duodecim partes	xxv. g	Versus Vergiliū hic expli-	
Timentibus cur uenter lax-		zodiacus unde dictus	xxvi. d	cati.	
tur	cxxxix. f	zodiaci signa ad naturam solis		Ab Ioue principiū musæ	xx. h

Balantumq; gregē fluuiō &c.	do.	li. vi. ca. viij. e	Pinguis ubi & placabilis arā
lxv. f	Heu stirpē inuisam	xcij. a	Palici
Candida succinctā &c. li. vi.	Hic uertex nobis semper sub-		Quæ phœbo pater omnipo-
cap. vij.	limis &c.	xix. g	tens &c.
Candidus auratis &c. xxi. g	Humida solstitia atq; hyemes		Quæ gratia currū &c. xij. d
Coelicolum regi maclabam.	orate serenas	cxvij. d	Quisq; luos patimur
lxxxvi. a	Hyberno lætissima puluere		Quātum ignesq; animæq; ua-
Cui tu lacte fa. &c. lxxxvi. c	cxvij. b		lent
Dardanidæ duri &c. xi. h	Ianiculum huic, illi &c. li. h		Quo numine læso
Defectus solis uarios lunæq;	Interea magnum sol &c. lxi. e		Quos Amasene pater, nō illis
labores.	In mensam læti &c. lxxxvi. c		&c. cxv. g
Duæ mortalibus ægris Mune	Ipsè quirinali lituo paruq; se		Quis aut Euristhea duræ Aut
re cōcessæ diuū &c. xxxv. f	debat &c. li. vi. ca. viij		illaudati nescit li. vi. ca. viij
Dixit & in mensam laticum.	Liber et alma Ceres &c. cxv. c		Stat sua cuiq; dies
lxxxvi. c	Nōdum illi flauū &c. cxvi. b		Torquet mediōs nox humi-
Excessere omnes adytis &c.	O terq; quaterq; beati	ix. d	da cursus &c.
cxix. e	Per tunicam squalētem auro		Tum Salij ad cantus &c. æte.
Explebo numerum reddarq;	li. vi. ca. viij.		lxxxvi. g
tenebris.	Prohibent nam cætera Parca		Vitaq; cum gemitu fugit in-
Felicis malī quo non præstan-	xi. f		dignata sub umbras
tius ullum.	Principio cœlum ac terras cā-		Vos o clarissima mundi Lu-
Frigidus Agricolam si quan-	posq; &c.	xvij. g	mina, labentem &c.
	Cætera lector ipse conquirat.		lxv. a

Das neue deutsche Landrecht

Für die Bearbeitung dieses Landrechts sind die folgenden Quellen benutzt worden:

1. Die Original-Acten des Reichstags zu Regensburg im Jahre 1526, welche die Entstehung dieses Landrechts bezeugen.

2. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1530, welche die Ergänzung dieses Landrechts bezeugen.

3. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1544, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

4. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1552, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

5. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1569, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

6. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1575, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

7. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1581, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

8. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1585, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

9. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1591, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

10. Die Original-Acten des Reichstags zu Speyer im Jahre 1597, welche die Abänderung dieses Landrechts bezeugen.

Errata, quæ relegendò cursim deprehendimus

Fo. v. facie. ij. uersu. xxxvij. sic lege, quamuis extremitatem. Fo. ix. fa. i. uersu. x. *ἔπειτα* iungitur. Fo. xlvij. fa. ij. uer. xxxvi. *Viridia cum ἄντι* &c. & ibidem, *Viridia prata*. Fo. liij. fa. i. uer. v. quod primus stercore &c. Fo. lvi. fa. i. uer. ultimo. Alius auaritia &c. Fo. lvij. fa. i. uer. xxij. Hominum simulacra. Ibidem in argumento capitis. xij. Quò annū ordinauerit Romulus. Fo. lix. fa. i. uer. xxxiij. Terræ contactu &c. Ibidem uersu ultimo. Porcaq; ei rem diuinam fieri, quia segetem &c. Fo. lxij. fa. i. uer. v. Iunoni Calendas addixerunt, lunā & Iunonem &c. Fo. lxiiij. fa. i. uersu penultimo. Sed lege hortensia. Fo. lxx. fa. i. uer. ultimo. Item Archilochus. Fo. lxxvij. fa. i. uer. xvi. Phæneta dixit solem, Ibidem ure. xxxvij. Vide num legendum sit, Vergilius sciens Liberum &c. Fo. lxx. fa. i. uersu xvij. interemisse Fo. lxxij. in margine lege, Homerus tertio Iliados, si forte habes. xxx. Fo. lxxiiij. fa. ij. uer. xix. repudianda est. Ibidem uersu. xl. Itaq; nostri, cum omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facete & breuiter &c. Fo. lxxv. fa. i. uer. xij. Currus cum falcibus & elephantos &c. Fo. lxxvi. fa. i. uer. v. Mordacitatem. Fo. lxxix. fa. i. uer. xi. Auersi impetum. Ibidem fa. ij. uer. xvi. Aegre, & citius &c. Fo. lxxx. fa. ij. uer. ultimo. Deplorari. Fo. lxxxij. Erratum est in argumento ca. secūdi, libri tertii, Debebat autē esse eiusmodi, Quā pprie Vergilius usus sit uerbis ad sacrificia pertinētibus. Caput. ij. Fo. lxxxviij. fa. ij. uer. iij. A deo. Et ibidem uer. iij. nominatā. Item inibi uersu. xxij. Saltandi cura. Fo. xcvi. facie prima, uersu penultimo. Ineluctabile. Folio. cvij. erratum est in argumento capiti. duodecimi. Id tale esse debebat. In quibus par utriusq; poetæ sit splendor. Cap. xij. In principio eiusdē capitis legēdum est (In aliquibus) Quamq; hæc in plerisq; exemplaribus emendata sunt. Fo. cxi. fa. i. uer. xix. Sero. Ibidem uer. xxij. Vide num legendum sit importunitas, nō opportunitas, Ibidem facie secūda uersu ultimo, uide sit ne ita legendum, Alio item loco senex, pro eo quod habēt alia exemplaria, alio loco idem senex. Non enim idem Chalcas, dicit ea quæ sequuntur. Libri sexti, capite primo, uer. xij. Exprobrantibus. Fo. cxvij. facie prima, uer. xxix. Ius pontificium. Quamq; alia quoq; lectio est tolerabilis. Fo. cxxx. fa. ij. uer. x. Religiosus. Fo. cxl. fa. i. uer. xxix. Quod in dolij &c. Fo. cxlij. fa. i. uer. v. Pontificij iuris. Ibidem uersu. xx. *ἀντίχρη*. Hæc nos aut relegendò, aut inter imprimēdum etiam deprehensa, digna putauimus quæ notarentur. Cætera si qua occurrent, eiusmodi erunt, ut in errorem trahere lectorem non possint, Qualia in annotatiunculis eis, quas in margine apponi fecimus, nonnunq; se ingerent.

SOMNIUM SCIPIONIS ^A

EX LIBRO SEXTO CICERONIS DE REP.

EXCERPTUM.

VM IN AFRICAM

VENISSEM, ANNIO MANLIO CONSV
le ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum, nihil
mihi potius fuit, q̄ ut Masinissam conuenirem regem, fa-
miliae nostrae iustis de causis amicissimū. Ad quē ut ueni,
complexus me senex collachrymauit, aliquanto post suspe-
xit ad caelum, & grates (inquit) tibi ago summe Sol, uobis
q̄ reliqui caelites, q̄ antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & ^B
his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine recreor ipso. Itaq̄ nun-
quam ex animo meo discedit illius optimi atq̄ inuictissimi uiri memoria. De-
inde ego illum de suo regno, ille me de nostra Repu. percontatus est. multisq̄
uerbis ultro citroq̄ habitis, ille nobis cōsumptus est dies. Post autem regio ap-
paratu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi
de Africano loqueretur, omniaq̄ eius non solum facta, sed etiam dicta memi-
nisset. Deinde ut cubitum discessimus, me & defessum uia, & qui ad multā no-
ctem uigilassem, arctior q̄ solebat somnus complexus ē. Hic mihi (credo equi-
dem ex hoc quod eramus locuti. sit enim saepe fere, ut cogitationes sermonesq̄
nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo ^C
uidelicet saepissime uigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostendit, ea
forma, quae mihi ex imagine eius q̄ ex ipso notior erat. Quem ut agnouī, equi-
dem cohorrui. Sed ille, ades inquit animo, & omitte timorem Scipio, & quae
dicam, memoriae trade. Vides ne illam urbem, quae parere Po. Ro. coacta per
me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (Ostendebat autem Carthagi-
nem, de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco) ad quam tu
oppugnandam nunc uenis pene miles. Hanc hoc biennio consul euerteris, eritq̄
cognomen hoc tibi per te partum, quod habes adhuc haereditarium a nobis.
Cum autem Carthaginē deleueris, triumphum egeris, censorq̄ fueris, & obie-
ris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, delegere iterum consul ab-
sens, bellum maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru ca- ^D
pitoliū inuectus, offendes Rempu. perturbatam consiliis nepotis mei. Hic tu
Africane ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii, cōsiliiq̄ tui. Sed eius
temporis ancipitem uideo quasi fatorum uiam. Nam cum aetas tua septenos
octies solis anfractus reditusq̄ conuerterit, duocq̄ hi numeri (quorum uterq̄
plenus alter altera de causa habetur) circuitu naturali, summam tibi fatalem cō-
fecerint, in te unum atq̄ in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te
omnes boni, te focii, te Latini intuebuntur. Tu eris unus, in quo nitatur ciuita-
tis salus. Ac ne multa, dictator Rempub. constituas oportet, si impias propin-
quorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingemissentq̄ cæteri
a uche-

E uehementius, leniter arridens Scipio, quæso (inquit) ne me a somno excitetis, & pax sit rebus. Audite cætera. Sed quo sis Africane alacrior ad tutandã Remp. sic habeto. Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo & definitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruuntur. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quæ concilia coetusque hominũ iure sociati, quæ ciuitates appellant. Harum rectores, & conseruatores, hinc profecti, huc reuertuntur. Hic ego, etsi erã perterritus, non tam mortis metu, quæ insidiarum a meis, quæsiui tamen, uiueret ne ipse & pater Paulus, & alii quos nos extinctos arbitrabamur. Immo uero inquit ii uiuunt, qui e corporum uinculis tanquæ e carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te uenientem patrem Paulum.

F Quem ut uidi, equidem uim lachrymarum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat. Atque ego ut primũ fletu represso loqui posse coepi. Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire prope-ro: Non est ita, inquit ille. Nisi enim is, cuius hoc templum est omne quod cõspicis, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicitur. hisque animis datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ rotundæ & globosæ, diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbisque cõficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec in-

G iussu eius, a quo ille est nobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanũ assignatum a deo defugisse uideamini. Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita, uia est in cælum, & in hunc cõetum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locũ, quem uides, (Erat autem is splendidissimo candore inter flammam elucens circulus) quem uos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Ex quo oia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ quas nunquæ ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omniũ, quas esse nunquæ suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima a cælo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi, terre magnitudinẽ facile uincebãt.

H Iã uero ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperii nostri, quod quasi punctum eius attingimus, poeniteret. Quam cum magis intuerer, quæso (inquit Africanus) quousque humi defixa erit tua mens? Nonne aspicias quæ in templa ueneris? Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos complectitur omnis, summus ipse deus, arcẽs & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atque cœlũ. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniã nominãt. Deinde hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus & horribilis terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam fere regionẽ sol

sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi A
 & temperatio, tāta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hūc ut
 comites cōsequunt Veneris alter, alter Mercurii cursus. In infimoq; orbe lu-
 na radiis solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est nisi mortale & ca-
 ducum, prāter animos munere deorum hominum generi datos. Supra lunam
 sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur, & infi-
 ma est, & in eam feruntur omnia nutu suo pōdera. Quæ cum intuerer stupēs,
 ut me recepi: quid inquam est: quis complet aures meas tantus & tam dulcis so-
 nus: Hic est inquit ille, qui interuallis cōiunctus imparibus, sed tamen pro rata
 parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium conficitur: & acuta
 cum grauibus temperans, uarios æquabiliter concentus efficit. Nec enim silen- B
 tio tāti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graui,
 ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille stellifer cœli cur-
 sus, cuius conuersio concitator est, acuto & excitato mouetur sono: grauiſſimo
 aut hic lunaris atq; infimus. Nam terra nona imobilis manēs, ima sede semp
 hæret, complexa medium locum mundi. Illi autem octo cursus, in quibus eadē
 uis est modorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerū
 omnium fere nodus est. Quod docti homines neruis imitati atq; cantibus, ape-
 ruerunt sibi reditum in hunc locum: sicut alii, qui præstantibus ingeniis, in uita
 humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitu oppletæ aures hominum obsur-
 duerūt: nec ē ullus hebetior sensus in uobis. Sicut ubi Nilus ad illa quæ Cata- C
 dupa nominantur, præcipitatur ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum lo-
 cum accolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tan-
 tus est totius mundi incitissima conuersione sonitus, ut eum aures hominū ca-
 pere nō possint: sicut intueri solem aduersum nequitis, eiusq; radiis acies uestra
 sensusq; uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram idēti-
 dem. Tunc Africanus: sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domū
 contemplari. quæ si tibi parua, ut est, ita uidetur: hæc cœlestia semper spectato,
 ista humana contēnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominū, aut quā
 expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris & angustis
 in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitat, uastas solitudines interiectas: D
 hosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab
 aliis ad alios manere possit: sed partim obliquos, partim transuersos, partim eti-
 am aduersos stare uobis, a quibus expectare gloriam certe nullā potestis. Cer-
 nis autem eandem terram quasi redimitam & circumdatam cingulis. E quibus
 duos maxime inter se diuersos, & ipis uerticibus cœli ex utraq; parte subnixos
 obriguisse pruina uides: medium autem illum & maximum, solis ardore torre-
 ri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa uo-
 bis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquilo-
 ni quem incolitis, cerne q; tenui uos parte contingat. Omnis autē terra quæ co-
 litur a uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædā insula est, cir-
 cunfusa illo mari quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanū appellatis
 in terris: qui tñ tāto nomie q; sit paruus uides. Ex his ipsis cultis notisq; terris
 a ij num

SOMNIVM SCIPIONIS

E num aut tuum aut cuiuscūq; nostrum nomen, uel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit: uel illum Gangem tranatare: uel quis in reliquis orientis, aut obeuntis solis ultimis, aut aquilonis austris ue partibus tuum nomē audiet: Quibus amputatis, cernis profecto, quantis in angustiis uestra se gloria dilatarī uelit. Ipsi autem qui de nobis loquuntur, cū loquentur diu: Quinetiam si cupiat proles illa futurorū hominum deinceps laudes uniuscuiuscūq; nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluuiōnes exultationesq; terrarū quas accidere tempore certo necesse est, non modo nō æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autē interest, ab his qui postea nascētur sermonem fore de te, cū ab his nullus fuerit qui ante nati sunt: qui nec

F pauciores, & certe meliores fuerunt uiri: præsertim, cum apud eos ipsos a quibus audiri nomen nostrum potest: nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines autem annum tantum solis, id est unius astri reditum metiuntur. re ipsa aut, cum ad idē, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandēq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tunc ille uere uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, cū multa hominum secula teneantur. Namq; ut olim sol deficere hominibus extinguiq; uisus est, cū Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit. ita quandoq; cum ab eadem parte sol, eodēq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus stellisq; ad principium reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uicesimam partē

G scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris: quanti tandem est ista gloria hominum, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam potest: Igit̄ alte spectare uolens, atq; hanc sedem & æternā domum contueri, neq; te sermonibus uulgi dederis, nec in præmiis humanis spem posueris rerū tuarū. Suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus. Quid de te alii loquantur ipsi uideant, sed loquentur tamen. Sermo em̄ ille omnis, & angustiis cingit̄ his regionū quas uides, nec unq; de ullo perennis fuit, & obruit̄ hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cum dixisset, ego uero, inquam, Africane, siquidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet: cūq; a pueritia uestigiis ingressus patris & tuis, decori uestro non defui, nunc tamen p̄mio tanto proposito enitar̄ multo uigilātius. Et ille, tu uero enitere, & te habeto nō

H esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es quem forma ista declarat: sed mens cuiuscūq;, is est quisq;: non ea figura q̄ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit & moderat̄ & mouet id corpus cui prepositus est: cū hūc mūdum ille princeps deus. Et ut mundum ex quadam pte mortalē ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Nam quod semper mouet, æternum est. qđ autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitur aliunde, qñ finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igit̄ quod sese mouet, quia nunq; deserit̄ a se, nunq; ne quidem moueri desinit. quinetiam cæteris quæ mouent̄, hic fons, hoc principium mouendi. Principio aut̄ nulla est origo, nam ex principio oriunt̄ omnia, ipsum autē nulla ex re alia nasci potest. nec em̄

id esset

id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquā oritur, nec occidit quidem unquā. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod a seipso mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cœlum, omnisque natura consistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur qua a primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur id æternum esse, quod a seipso moueatur: quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimū autem est omne quod pulsu agitatur externo. Quod enim est animal, id motu ciatur interiore & suo. Nam hæc est propria natura animæ atque uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neque nata certe est, & æterna est. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæc optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idcirco ocyus faciet, si iam tum cum inclusus erit in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, quæ maxime se a corpore extrahet. Namque eorum animi, qui se uoluptatibus corporis dederunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum uoluptatibus obedientium deorum & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uoluant, nec hunc in locum nisi multis exagitati seculis reuertunt. Ille discessit, ego somno solutus sum.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIVM SCIPIONIS EXPOSITIONIS QUAMELEGANTISSIMAE LIBER .I.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de Rep. libros. Curque aut ille indicium Eri, aut hic somnium Scipionis operi suo ascriuerit. Ca. I.

INTER PLATONIS ET CICERONIS LIBROS quos de Rep. uterque constituit, Eustachi filii uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, quod ille Rep. ordinauit, hic retulit. Alter qualis esse deberet, aliter qualis esset a maioribus instituta, differuit. In hoc tamē uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio, quod cum Plato in uoluminis conclusionem a quodam uitæ reddito, quam reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status animarum, adiecta his quadam sphaerarum uel siderum non otiosa descriptione: rerum facies non dissimilia significans, a Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narrat. Sed quod uel illi commento tali, uel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de Re rep. statu loquebatur, quo uel attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbis, globosque describere: de stellarum modo, de cœli conuersione tractare, quæsitum dignum & mihi uisum est, & aliis fortasse uideatur: ne uiros sapientia præcellentes, nihilque in uestigatione ueri nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi adiecisse superfluum suspicemur. De hoc prius ergo pauca dicenda sunt, ut liquido mens operis de quo loquimur innotescat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inspiciens, a iij aduertit

Differentia

Similitudo

D

Cur aut platonē Eri re uiscentem aut Cicero scipionē somnio excitatum induxerit

rit

- E aduertit in omni sermone suo de Reip. institutione proposito, infundendū animis iustitiæ amorem, sine qua non solum Resp. sed ne exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parua constabit. Ad hunc porro iustitiæ affectum peccatoribus inculcandum, nihil æque patrocinatorum uidit, quæ si fructus eius non uideretur cum uita hominis terminari. Hunc uero superstitem durare post hominem, qui poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret. Fide autem facta perpetuitatis animarum, consequens esse animaduertit: ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbi ue meriti, deputata sint. Sic in Phœdone, inexpugnabilem luce rationū anima in ueram dignitatem propriæ immortalitatis asseruit, sequitur distinctio locorum, quæ hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisque uiuendo sanxerit. Sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animarum morali grauitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obseruanter secutus est in illis precipue uoluminibus, quibus statum Reip. formadum recepit. Nam postquam principatū iustitiæ dedit, & docuit animam post animal non perire, per illam demum fabulam (sic enim quidam uocant) quo anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis asseruit: ut iustitiæ uel cultæ premium, uel spretæ poenam, animis quippe immortalibus subiturisque iudiciū, seruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reseruans, quæ ingenio repertus est. Postquam in omni Reip. otio ac negotio palmam iustitiæ disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes, & cœlestium arcana regionum, in ipso consummati operis fastigio collocauit: indicans quo his perueniendum uel potius reuertendum sit, qui Remp. cum prudentia, iustitia, fortitudine, atque moderatione tractauerint. Sed ille Platonice secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphilius, miles officio: qui cum uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demum die inter cæteros una peremptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima, seu retenta, quicquid emensis inter utraque uitam diebus egerat uiderat ue, tanquam publicum professus iudicium, humano generi nuntiauit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis uitans, excitari narraturum quæ reuiuiscere maluit.

H **¶** Quid respondendum Colori Epicureo, putanti philosopho non esse utendum fabulis. Quasque fabulas philosophia recipiat, & quoniam his philosophi soleant uti. Caput .II.

C prius quam somnii uerba consulamus, enodandum nobis est, a quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam, uel ne idem sibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitium uulgus intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur, & quos in tantum philosophum referat quandam censuræ exercuisse leuitatem, quis ue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem: & postremo, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conueniat obiectis. Quibus, quod factum facile est, eneruatis, iam quicquid contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somniū, seu iaculatus est unquam morsus liuoris, seu

seu forte iaculabitur: dissolutum erit. Epicureorum tota factio æquo semper errore a uero deuia, & illa extimans ridenda quæ nesciat, sacrum uolumen & augustissima irrigit naturæ seria. Colores uero inter Epicuri auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus est. Sed cætera quæ iniuria notauit (siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo nō attinent) hoc loco nobis omittenda sunt. Illam calumniā persequemur, quæ nisi supplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim a philosopho fabulam nō oportuisse confingi: quoniam nullum figmenti genus ueri professoribus cōueniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitum nos animarum docere uoluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quæ sita persona, casusq; excogitata nouitas, & composita aduocati scæna figmenti, ipsam quærendi ueri ianuam mēdacio pollueret. Hæc quoniam cum de Platonico Ero iactantur: etiam quietem Africani nostri somniantis inculant: (Vtraq; enim sub appposito argumento electa persona est, quæ cōmoda enuntiādīs haberetur) resistamus urgenti, & frustra arguens refellatur calumnia: ut una dissoluta, utriusq; factum, incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acquiescit. Et ut facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo sacræ disputationis excludat: quæ ue etiam sæpe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionē, aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoq; in bonā frugem gratia repertæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ, quales Menæder, eius ue imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amatorum referta: quibus uel multum se Arbiter exercuit, uel Apuleium nonnunquam lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profertur: e sacrario suo in nutricum cunas, sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem quæ ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, sit secunda discretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipse relationis ordo contexitur, ut sunt illæ Aesopiæ fabulæ elegantiæ fictionis illustres. At in aliis argumentum quidem fundat ueri soliditate, sed hæc ipsa ueritas per quædam composita & ficta profertur. & hæc iam uocat narratio fabulosa, nō fabula. ut ceremoniarum sacra Hesiodi & Orphei, quæ de deorum progenie actu ue narrantur: ut mystica Pythagoreorum sensa referunt. Ergo ex hac secunda diuisione, quam diximus, a philosophiæ libris prior species, quæ cōcepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursus discretionē scissa diuiditur. Nam cum ueritas argumento subest, solacq; fit narratio fabulosa, non unus reperitur modus per figmentum uera referendi. Aut enim contentio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac mōstro similia componitur: ut dei adulteri: Saturnus patris Cælii pudenda abscindens, & ipse rursus a filio regno potito in uincla coniectus. qd̄ genus totum philosophi nescire maluit. Aut sacrarum rerum notio sub pio figmentorum uelamine, honestis & recta rebus & uestita nominibus enuntiat. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cū igitur nullā disputationi pa-

Quid plato
ni obiecerit
Colores E-
picureus

Responsio
B

Quas fabu-
las philoso-
phia rejiciat
& quas reci-
piat

C

D

Quando phi
lofophi uti
foleant fabu
lis

E riat iniuriã uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerz sacrarz enuntiatio in
tegra sui dignitate his sit tecta noibus, accusator tandē edoctus a fabulis fabulo
sa fecernere, cōquiescat. Sciendum est tñ, non in omnem disputationē philoso
phos admittere fabulosa uel licita. sed his uti solēt, cū uel de anima, uel de aereis
uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris diis loquunt. Cæterz cū ad summū
& principē omniū deū, qui apud Græcos ταραδος πρωτων τον nūcupat, tractatus
se audet attollere: uel ad mentē, quã Græci νοῦν appellant, originales rerz species
quæ εἰδῶν dictæ sunt continentē, ex summo natã & perfectã deo. Cum de his in
quã loquunt, summo deo & mente, nil fabulosum penitus attingunt. Sed si qd
de his assignare conant, quæ nō sermonē tantūmodo, sed cogitationē humanã
superāt, ad similitudines & exēpla cōfugiunt. Sic Plato cū περὶ ταραδος loqui es
set animatus, dicere qd sit, non est ausus: hoc solum de eo sciens, qd sciri quale sit
ab hoīe nō possit. Solū uero ei simillimū de uisibilibus solē reperit: & per eius
similitudinē uia sermoni suo attollendi se ad non cōprehensibilia patefecit. Ideo
ut nullū ei simulacrū cum diis aliis constitueret, finxit antiqitas: quia summus
deus nataq; ex eo mens, sicut ultra animã, ita supra naturã sunt: quo nihil fas est
de fabulis peruenire. De diis aut, ut dixi, cæteris, & de anima, nō frustra se, nec
ut oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicã esse naturæ apertã
nudãq; expositionē sui, quæ sicut uulgaribus hoīm sensibus intellectum sui uari
o rerz tegmine operimentoz; subtraxit, ita a prudētibus arcana sua uoluit per
fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarz cuniculis operiunt, ne uel his adem
ptis nudã rerz talium se natura pbeat, sed summatibus tantū uiris sapientia int
prete ueri arcani consciis, contenti sint reliqui, ad uenerationē figuris defenden
tibus a uilitate secretū. Numenio deniq; inter philosophos occultor; curiosiori,
offensam numinū, qd Eleusina sacra interpretando uulgauerit, somnia pdiderunt:
uiso sibi ipsas Eleusinas deas habitu meretricio ante apertū lupanar uidere pro
stantes: admirãtiq; & causas non conuenientis numinibus turpitudinis consu
lēt, respōdisse iratas: ab ipso se adyto pudicitia suæ ui abstractas, & passim ad
euntibus prostitutas. Adeo semp ita se & sciri & coli numina maluerunt, q̄liter
in uulgus antiqitas ipsa fabulata est: quæ & imagines & simulacra formarum
taliū prorsus alienis, & ætates tam incrementi q̄ diminutionis ignaris, & ami
ctus ornatuz; uarios corpus non habentibus, assignauit. Secundum hæc Py
thagoras ipse atq; Empedocles, Parmenides quoz; & Heraclitus, de diis fabu
lati sunt: nec secus Timæus, qd progenies eor; sicut traditū fuerat executus est.

G

H

¶ Quinq; esse genera somniandi, atq; somnium hoc Scipionis ad prima tria
genera debere referri. Caput .III.

Is plibatis, anteq; ipsa somnii uerba tractemus, prius quot somniãdi
modos obseruatio dephenderit, cū licetiã figurar; q̄ passim quiescē
tibus ingerunt, sub definitionē & regulã uetustas mitteret, ediffera
mus: ut cui eor; generi somniū qd de agimus applicandū sit, innotescat. Omni
um q̄ uidere sibi dormientes uident, qnq; sunt principales diuersitates & noia.
Aut em̄ est ονειροσ secundū Græcos, qd latini somniū uocant. aut οραμα qd uisio
recte appellat. aut χρηματισμός, qd oraculū nuncupat. aut ἐνύπνιον, qd insomniū
dicitur.

Quinq; so
mnioru ge
nera

dicuntur autem εφάντασμα, quod Cicero (quoties opus hoc nomine fuit) uisum uocauit. Vltima ex his duo, cum uideantur cura interpretationis indigna, quia nihil diuinationis apportant, εὐνύπνιον dico, & φάντασμα. Est enim εὐνύπνιον, quoties cura oppressi animi uel corporis siue fortunæ, qualis uigilantem fatigauerit, talis se ingerit dormienti. Animi, ut si amator delitiis suis aut fruente se uideat, aut carentem, si metuens quis imminente sibi uel insidiis uel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationum suarum, aut effugisse uideat. Corporis, si temeto ingurgitatus, aut distentus cibo, uel abundantia profocari se extimet, uel grauantibus exonerari, aut contra, si esuriens cibum, aut potum sitiens desiderare, querere, uel etiam inuenisse uideat. Fortunæ, cum se quis existimat, uel potentia, uel magistratu, aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, quoniam ex habitu mentis quietem sicut perueniant, ita & turbauerant dormientis: una cum somno aduolant, & pariter euanescent. Hinc & insomnio nomen, non quia per somnum uidetur (hoc enim est huic generi commune cum cæteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur dum uidetur, post somnium nullam sui utilitatem uel significationem relinquit. Falsa esse insomnia, nec Maro tacuit. Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes. cælum hic uiuorum regionem uocans: quia sicut dii nobis, ita nos defunctis superari habemur. Amorem quoque describens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait. Hærent infixi pectore uultus Verbaque, nec placidam membris dat cura quietem. Et post hæc. Anna soror que me suspensam insomnia terret: φάντασμα uero, hoc est uisum, cum inter uigiliam & adultam quietem in quadam, ut aiunt, prima somnii nebula adhuc uigilare se existimans qui dormire uix cepit, aspicere uidetur irruentes in se, uel passim uagantes formas, a natura seu magnitudine seu specie discrepantes, uariasque tempestates rerum uel lætas uel turbulentas. In hoc genere est επιάλτης, quem publica persuasio quiescentes opinatur inuadere, & pondere suo pressos ac sentientes grauare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri operæ receptis, tribus cæteris in ingenium diuinationis instruimur. Et est oraculum quidem, cum in somnis parens, uel alia sancta grauisque persona, seu sacerdos, uel etiam deus, aperte euenturæ quid, aut non euenturæ, faciendum, uitandum uel denuntiat.

Visio est autem, cum id quis uidet, quod eodem modo quo apparuerat eueniet. Amicum peregre commorantem quem non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedenti obuius quem uiderat uenit in amplexus. Depositum in quiete suscepit, & matutinus ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelam, & fidei custodiæ celandam committens. Somnium proprie uocatur, quod tegit figuris, & uelat abagibus, non nisi interpretatione intelligendam significationem rei que demonstrat. Quod quale sit, non a nobis exponendum est, cum hoc unusquisque ex usu quod sit agnoscat. Huius quinque sunt species, aut enim proprium, aut alienum, aut cœ, aut publicum, aut generale est. Proprium est, cum se quis facientem patientem uel aliquid somniat. Alienum, cum alium. Cœ, cum se una cum alio. Publicum est, cum ciuitati foro uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus actibusue, triste uel lætum quod existimat accidisse. Generale est, cum quis circa solis orbem lunarem uel globum, seu alia sidera, uel cælum, omnesque terras, aliquid somniat innouatum. Hoc autem quod Scipio uidisse se retulit, tria illa que sola probabilia sunt generis principalitatis amplectitur: & omnes ipsius somnii species

Insomnium

B

vi. æneidos

iii. æneidos

Phantasma

C

Oraculum

Visio

D

Somnium

Scipio's somnium ad quod genus sit referendum

a v cics

E cies attingit. Est enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterq; parens, sancti grauelq; ambo, nec alieni a sacerdotio, quid illi euerturum esset enuntiarunt. Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset aspexit. Est somnium: quia rerz, quæ illi narratæ sunt, altitudo, tecta profunditate prudentiæ, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoq; somnii species omnes refertur. Est proprium: quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognouit. Est alienum: q; quem statum aliorz animæ sortitæ sunt, deprehendit. Est cõmune: q; eadem loca tam sibi q; cæteris eiusdem meriti didicit pparari. Est publicum: q; uictoriam patrie, & Carthaginis interitũ, & Capitulinum triumphum, & sollicitudinem futuræ seditiõis agnouit. Est generale: q; cœlum cœlicz circulos conuersionisq; concentum, uiuo adhuc homini noua & incognita: stellarum etiam ac luminum motus, terræq; omnis situm, suspicendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptũ fuisse Scipionis personæ somnium, qd generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus: immo cum adhuc, ut ipse dicit, pene miles haberetur. Aiunt enim, non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quæ rector eius magistratusue uidisset: aut quæ de plæbe non unus, sed multi similia somniasent. Ideo apud Homerũ, cum in concilio Græcorz Agamēnon somnium qd de instruēdo plio uiderat, publicaret: Nestor qui nō minus ipse prudentia, q; omnis iuuenta uiribus iuuit exercitum, concilians fidem relatis, de statu inqt publico credendũ regio somnio: qd si alĩ uidisset, repudiaremus ut futile. Sed nō ab re erat, ut Scipio, etĩ necdũ adeptus tunc erat consulatũ, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitum, cuius erat autor futurus: audiretq; uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiam secreta naturæ, uir non minus philosophia q; uirtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorz Vergilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionē, eruti de geminarz somnii descriptione portarz: si quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falsis, e cornu ueris sit deputata, instruetur autore Porphyrio, qui in commentariis suis hæc in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descripta. Latet inquit omne uerum: hoc tamen anima, cum ab officiis corporis somno eius paululum libera est, interdum aspicit: nonnunq; tendit aciē, nec tamen peruenit. Et cum aspicit, tamen non libero & perfecto lumine uidet, sed interiecto uelamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natura esse idē Vergilius asserit dicens. Aspice: nanq; omnem, q̄ nunc obducta tuēti Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum Caligat, nubem eripiam. Hoc uelamen cum in quiete ad uerz usq; aciem introspicētis admittit: de cornu credit: cuius ista natura est, ut tenuatũ uisui peruiũ sit. Cum aut a uero hebetat ac repellit obtutũ, ebur putat: cuius corpus ita natura densatum est, ut ad quãuis extremitatem tenuitatis crassum, nullo uisu ad ulteriora tendēte penetretur.

¶ Propositum seu scopus huius somnii quis sit. Caput .iiii.

Ractatis generibus & modis, ad quos somniũ Scipionis referĩ, nũc ipam eiuldē somnii mentem, ipsumq; propositũ quod græci *σκόπος* uocat, añq; uerba inspiciant, tētemus aperire: & eo ptinere ppositũ præsentis

Quo somnium publicum conueniat Scipioni adhuc militi

Somnii portæ

presentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermōis adstruximus, **A**
 ut animas bene de Rep. meritorū, post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitu-
 dinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narran-
 dum somnium prouocauit, quod longo tempore se testatus est silentio condi-
 disse. Cum em̄ Lælius quererēt, nullas Nasicæ statuas in publico, in interfecti
 tyrāni remuneratione locatas: respōdit Scipio post alia in hæc uerba. Sed quæ
 sapientibus conscientia ipsa factorū egregiorū amplissimū uirtutis est præmiū,
 tamen illa diuina uirtus, non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescē-
 tibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorum genera desiderat.
 Quæ tamen ista sunt inquit Lælius? Tum Scipio, patimini me inquit (quoniā
 tertium diem iam feriati sumus) & cætera profsequi, quibus ad narrationē som-
 nii uenit, docens illa esse stabiliora & uiridiora præmiorū genera, quæ ipse uidisset **B**
 in cœlo bonis Rerūp. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostendit. Sed quo-
 sis Africane alacrior ad tutandā Remp. sic habeto. Omnibus qui patriā conser-
 uauerint, adiuuerint, auxerint, certū esse in cœlo & definitū locū, ubi beati sem-
 piterno æuo fruant. Et paulo post hunc certū locū qui sit designans ait. Sed sic
 Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ cū
 magna in parētibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in
 cœlum, & in hunc cœtum eorū, qui iam uixerint: & corpore laxati incolunt lo-
 cum, quē uides, significans Galaxian. Sciendum est em̄, quod locus in quo sibi ui-
 detur esse Scipio per quietē, lacteus circulus est, qui Galaxias uocat. Siquidem
 his uerbis in principio utitur. Ostendebat aut̄ Carthaginē de excelso & pleno **C**
 stellarū illustri & claro quodam loco. Et paulo post apertius dicit. Erat autem
 is splēdidissimo candore inter flammās circulus elucens, quem uos (ut a Graiis
 accepistis) orbem lacteum nuncupatis. ex quo mihi omnia cōtemplanti p̄clara
 & mirabilia uidebantur. Et de hoc quidem Galaxia, cum de circulis loquemur
 plenius differemus.

¶ Quamq̄ omnes numeri modo quodā pleni sint, tñ octonariū ac septenariū peculia-
 riter plenos dici, quāq̄ ob causam octonarius plenus uocetur. **Caput V.**

Sed iam quoniā inter libros, quos de Rep. Cicero, quos uel prius Pla-
 to scripserat, quæ differentia, quæ similitudo habeat, expressimus: & cur ope-
 ri suo uel Plato Eri indicium, uel Cicero somnium Scipionis ascri-
 rit: quid uel sit ab Epicureis obiectum Platoni, uel quēadmodum debilis calu-
 mnia refellat, & quibus tractatibus philosophi admisceant, uel a quibus penitus **D**
 excludat fabulosa, retulimus: adiecimusq̄ post hæc necessario genera oim̄ ima-
 ginū, quæ falso, quæ uero uidentur in somniis: ipsasq̄ distinximus species somni-
 orū, ad quas Africani somniū constaret referri: & cur Scipioni cōueniret talia
 somnare: & de geminis somniū portis: quæ fuerit a ueteribus expressa sententia
 sup̄ his oibus: ipsius somniū, de quo loquimur, mentē p̄positūq̄ signauimus: & partē
 cœli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietem hæc, uel uidisse uisus
 est, uel audisse quæ retulit. Nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somniū uerba,
 nō oia, sed ut quæ uidebuntur digna quæ sit. Ac prima nobis tractanda se ingerit p̄
 illa de numeris, in quæ sic ait. Nam cū ætas tua septenos octies solis anfractus redi-
 tusq̄

tusq̄

,, tuscq; conuerterit: duoq; hi numeri, quorum uterq; plenus, alter altera de causa
 ,, habetur: circuitu naturali summam tibi fatalem consecerint, in te unum atq; in
 ,, tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socii, te lati
 ,, ni intuebunt: tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus. ac ne multa, dicta-
 ,, tor Remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Ple-
 Nullū cor- nitudinem hic non frustra numeris assignat. Plenitudo enim proprie nisi diui-
 pus plenū nis rebus supernisq; non conuenit, neq; enim corpus proprie plenum dixeris,
 quod cum sui sit impatiens effluendo, alieni appetēs est hauriendo. Quæ si me-
 Omnes nu- sunt. Hæc est igitur communis numerorū omnium plenitudo, q̄ cogitatio-
 meri quodā ni a nobis ad superos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatē in nu-
 modo pleni meris. Inter ipsos tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui

F præsentī tractatui necessarii sunt, qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpo-
 Qui nume- ra rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, nō sen-
 ri pprie ple- ti uocentur tiendo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulo altius re-
 Cur octona petita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in
 rius plenus ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint semper circa
 dicatur, ra- corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousq;
 tio prima corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur. cogitatio quæ conceperit ter-
 minum, corpus relinquit. Ergo primus a corporibus ad incorporea transitus
 ostendit corporum terminos: & hæc est prima incorporea natura post corpo-

G ra, sed non pure, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natu-
 ra eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum deniq; corpus no-
 minas, etiam superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tamen si
 non res, sed intellectus sequestrat. Hęc superficies sicut est corporum terminus,
 ita lineis terminat, quas suo nomine grāmas Græcia uocauit. Punctis lineæ fi-
 niunt. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocant, de quibus solerti indu-
 striâ geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies cum ex aliqua parte corpo-
 ris cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam
 seu trium, ut trigonū: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorū, to-
 tidē lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includit. Hoc loco admo-
 nendi sumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimen-

H sionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est longitudo. est
 enim sine latitudine. Planities uero quam Græci ἐπιπέδον uocant, longo lato-
 que distenditur, alto caret. & hæc planities quantis lineis contineatur, expressi-
 mus. Soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit
 enim tribus dimensioibus impletis corpus solidum, quod στερεόν uocant, qualis
 est tessera, q̄ cubus uocat. Si uero nō unius partis, sed totius uelis corporis sup-
 ficiē cogitare, qđ pponimus esse q̄dratū (ut de uno qđ exēplo sufficiet dispute-
 mus) iam nō quatuor, sed octo anguli colligunt: quod tū animaduertis, si super
 unū quadratū, quale prius diximus, alterū tale altius impositū mente cōspicias.
 ut altitudo q̄ illi plano deerat, adiciat: fiatq; tribus dimensionibus impletis
 corpus solidū, qđ stereon uocat, ad imitationē tessere, q̄ cubus uocat. Ex his ap-
 pareat

paret octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi. siquidem unum A
 apud geometras puncti locū obtinet. Duo lineæ ductum faciūt, q̄ duobus pun
 ctis, ut supra diximus, coerceat. Quatuor ꝑo puncta aduersum se in duobus or
 dinibus bina per ordinem posita, exprimunt quadri spēm, a singulis punctis in
 aduersum punctū eiecta linea. Hæc q̄tuor ut diximus duplicata, & octo facta,
 duo q̄dra similia describunt, q̄ sibi superposita, additaq̄ altitudine, formā cubi,
 qđ est solidum corpus efficiunt. Ex his apparet antiquiorē esse numerū super
 ficie & lineis, ex quibus illā constare memorauimus, formisq̄ oibus. A lineis
 em̄ ascenditur ad numerum, tanq̄ ad priorē: ut intelligat̄ ex diuersis numeris
 linearum, quæ formæ geometricæ describant̄. Ipsam uero superficiem cum li
 neis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen B
 sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab
 hac sursum recedit, iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores
 præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitat̄ in nume
 ris. Et hæc est, ut diximus, numerorū omnium plenitudo. Seorsum autem illa
 (ut supra admonuimus) plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut effi
 ciuntur, aut uim obtinent uinculorum, licet alias quoq̄ causas quibus pleni nu
 meri efficiantur, esse nō ambigam. Qualiter autē octonarius numerus solidum
 corpus efficiat, ante satis probatum est. Ergo singulariter quoq̄ plenus iure di
 cetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniā, Rō secunda
 id est concinentiam, hunc numerum magis aptum esse nō dubium est: cū sphæ
 ræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. C
 Oēs Tertia
 quoq̄ partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage
 plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ necq̄ generantur, necq̄ generant, de
 monade & septem. quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur. aut de dupli
 cato eo qui & generatur & generat, id est quatuor. Nam hic numerus quatuor
 & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinq̄, q̄
 rum alter primus omnium numerorū impar apparuit. quinarium autem potentiā
 sequens tractatus attinget. Pythagorici uero hunc numerum iustitiam uoca Quarta
 uerunt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in
 bis quaterna: ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoq̄ ipsa D
 soluat̄, in bis bina. Eadē q̄q̄ q̄litate contexit̄, id est, bis bina bis. Cū ergo & Quinta
 cōtextio ipsius pari æq̄litate procedat, & resolutio æqualiter redeat usq̄ ad mo
 nadē, q̄ diuisionē arithmetica ratione non recipit, merito, ppter æqualem diuifi
 onē iustitiæ nomen recipit. Et quia ex supradictis oibus apparet, quanta & par
 tium suarū & seorsum sua plenitudine nitat̄, iure plenus uocatur.

¶ Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur. Caput .VI.

Vpere est ut septenariū q̄q̄ numerū plenū iure uocitādū rō in medio
 constituta psuadeat. Ac primū hoc transire sine admiratiōe nō possu
 mus, q̄ duo nūeri q̄ in se multiplicati uitale spaciū uiri fortis include
 rēt, ex pari & impari constiterūt. Hoc em̄ uere pfectum est, qđ ex horū numerorū
 pmixtiōe generat̄. Nam impar numerus mas, & par foemina uocat̄. Item arith
 metici imparē patris, & parem matris appellatione uenerantur. Hinc & Timæ

us

E us Platonis fabricatorem mundanæ animæ deū, partes eius ex pari & impari, id ē duplari & triplari nūero intertexuisse memorauit: ita ut a duplari usq; ad octo, a triplari usq; ad uiginti septem staret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrinq; nascunt. siquidem a paribus bis bini, q; sunt quatuor, superficiē faciūt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingūt. A dispari uero ter terna quæ sunt nouem, superficiem reddunt: & ter terna ter, id est ter nouena, quæ sunt uigintiseptem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in Repub. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos, quia nihil post autorem potest esse perfectius. Hoc quoq; notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium dignitatē, antiquiores eos superficie & lineis eius, omnibusq; corporibus ostēdimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expressit. Hinc est q; pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animā esse

Prima ratio
cur pfectus
sit numerus
septenarius,
ex partibus
ipsius sum-
pta

F NVNC uideamus cur septenarius nūerus suo seorsum (numere se mouente, sum merito plenus habeatur: cuius ut pressius plenitudo noscatur, primum merita partium de quibus constat, tum demum quid ipse possit inuestigemus. Cōstat septenarius numerus, uel ex uno & sex, uel ex duobus & quinq; uel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate foecundum. Ex uno & sex, compago prima componitur. Vnum autem, quod *μονάς*, id est unitas dicitur, & mas idem & foemina est: par idem atq; impar, ipse non numerus, sed fons & origo numerorū. Hæc monas initium finisq; omnium, neq; ipse principii aut finis sciens, ad summum refertur deum, eiusq; intellectum a sequentiū numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu frustra eam desideraueris. Hæc illa est mens, e summo nata deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper quod adest consistit æuo: cūq; utpote una, nō sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat, & intra se continet. Inde quoq; aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena a syluestris contagione materiæ, tantum se auctori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandæ immensitati uniuersitatis infundat: nullum in init tamē cum sua unitate diuortium. Vides ut hæc monas orta prima rerum causa, ad usq; animam ubiq; integra, & semper indiuidua continuationem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatius q; se copia suggerebat. Nec te remordeat, q; cū omni numero præesse uideatur, in coniunctione præcipue septenarii prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, q; uirgini. Huic autem numero, id est septenario, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoq; uocitetur. Nam uirgo credit, quæ nullū ex se parit numerū duplicatus, q; intra denariū coarctet, quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis foetu: & multiplicatione processit. sicut Minerua solo ex uno parēte nata phibet.

Vis numeri
senarii

Senarius uero qui cum uno coniunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis

cis

eis religionis & potentiae est. Primum quod solum ex omnibus numeris qui in-
 fra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim medietatem, & tertiam par-
 tem, & sextam partem. & est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum, quae
 omnia simul sex faciunt. Habet & alia suae uenerationis indicia, sed ne longior faci-
 at sermo fastidium, unum ex omnibus eius officium persequemur, quod ideo
 praetulimus, quia hoc commemorato, non senarii tantum, sed & septenarii pariter
 dignitas astructur. Humano partui frequentiore usum nouem mensium, cer-
 to numerorum modulamine natura constituit: sed ratio sub asciti senarii nume-
 ri multiplicationem procedens, etiam septem menses compulit usurpari. Quam-
 breuiter absoluteque duos esse primos omnium numerorum cubos, id est a pari
 octo, ab impari uigintiseptem, & esse impari marem, parem foeminam superius
 expressimus. Horum uterque si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt
 dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. Coeant enim numeri, mas
 ille qui memoratur, & foemina, octo scilicet & uigintiseptem, pariunt ex se quin-
 que & triginta. Haec sexies multiplicata, creant decem & ducentos, qui numerus
 dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura foecundus hic numerus,
 ut primam humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis ab-
 soluat. Discretio uero partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero di-
 gnoscitur. Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die conceptus mouetur. Di-
 es ergo motus, quicumque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut
 nonum explicat mensem. Haec de prima septenarii copulatione libata sint. Se-
 cunda de duobus & quinque est. Ex his Dyas, quia post monadem prima est,
 primus est numerus. Haec ab illa omnipotentia solitaria, in corporis intelligibi-
 lis linea prima defluxit. Ideo & ad uagas stellarum & luminum sphaeras refer-
 tur. quia haec quoque ab illa quae *ἄπλοῦς* dicitur, in numerum scissae, & in uarii
 motus contrarietatem retortae sunt. Hic ergo numerus cum quinario aptissime
 iungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad coeli zonas ille referatur. Sed il-
 le ratione scissionis, hic numero. Illa uero quinario numero proprietates excepta
 potentiae ultra caeteras eminentis euenit, quod solus omnia quaecumque sunt, quaecumque ui-
 dentur esse, complexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corpo-
 ralia omnia, seu diuinum corpus habeant, seu caducum. Hic ergo numerus si-
 mul omnia & supera & subiecta designat. Aut enim deus summus est, aut mens
 ex eo nata, in qua species rerum continentur: aut mundi anima, quae animarum
 omnium fons est, aut caelestia sunt usque ad nos, aut terrena natura est, & sic qui-
 narius rerum omnium numerus impletur. De secunda septenarii numeri con-
 iunctione dicta haec, pro affectatae breuitatis necessitate sufficiant. Tertia est
 de tribus & quatuor, quae quantum ualeat, reuoluamus. Geometrici corporis
 ab impari prima planities in tribus lineis constat. his enim trigonalis forma con-
 cluditur. A pari uero prima in quatuor inuenitur. Item scimus secundum Pla-
 tonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanum, illa forti inter se uinculo colli-
 gari, quibus interiecta medietas praestat uinculi firmitatem. Cum uero medie-
 tas ipsa geminatur, quae extrema sunt, non tenaciter tantum, sed etiam insolubili-
 ter uinciunt. Primo ergo ternario numero contingit, ut inter duo summa, mediū
 quoque

Dyadis &
 quinarium uis
 ac uirtus

C

D

Laus ternarij
 & quater-
 narij.

quoque

- E** q̄ uinciretur accipet. Quaternarius uero duas medietates primus oim nactus ē, quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorq; mutuatus, insolubili inter se uinculo elemēta deuinxit, sicut in Timæo Platonis assertum est. Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & natura communionem abnuentia promisceri, terram dico & ignem potuisse per tam iugabilem competētiam foederari, nisi duobus medijs, aeris & aquæ nexibus uincirētur. Ita em̄ elementa inter se diuersissima, opifex tamen deus ordinis opportunitate conueniuit, ut facile iungerentur. Nam cum binæ in singulis qualitates essent, talē unicuiq; de duabus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam sibi & similem reperiret. Terra est sicca & frigida, aqua uero frigida & humida est. hæc duo elementa licet sibi per siccum humectumq; contraria sint, per frigidū tamen cōmune iunguntur. Aer humectus & calidus est, & cum aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tamen socij copulatur humoris. Super hunc ignis cū sit calidus & siccus, humorem quidem aeris respuit siccitate, sed connectitur societate caloris. Et ita fit, ut singula quæq; elementorū, duo sibi hinc inde uicina, singulis qualitatibus uelut quibusdam amplectātur ulnis. Aqua terram frigore, aerem sibi nectit humore. Aer aquæ humecto simili, & igni calore sociatur. Ignis aeri miscetur ut calido, terræ iūgitur siccitate. Terra ignem sicco patitur, aquam frigore nō respuit. Hæc tamen uarietas uinculorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset. si tria, minus quidem ualido, aliquo tamen nexu uinciēda nodaret. Inter quatuor uero insolubilis colligatio est, cū duæ summities duabus interiectionibus uinciunt. Quod erit manifestius, si in medio posueris ipsam continentiam sensus de Timæo Platonis exceptam. Diuini decoris (inquit) ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & uisum pateretur & tactum. Constabat autem, neq; uideri aliquid posse sine ignis beneficio, neq; tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus de igni & terra instruere fabricator incipiens, uidit duo conuenire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimum uinculum, quod & se pariter & a se liganda deuinciat. Vnam uero interiectionem, tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine uincienda est. At ubi arctanda uinculis est alta dimensio, nodum nisi gemina interiectione non necti. Inde aerem & aquā inter ignē terramq; contexuit, & ita per omnia una & sibi conueniens iugabilis competentia cucurrit, elementorum diuersitatem ipsa differentiarum æqualitate concilians. Nam quantum interest inter aquam & aerem causa densitatis & ponderis, tantundem inter aerem & ignem est. Et rursus, quod interest inter aerem & aquam causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter terram & aquam. Itē qđ interest inter terram & aquam causa densitatis & ponderis, hoc est inter aquā & aerem. Et quod inter aquam & aerem, hoc inter aerem & ignem. Et contra quod interest inter ignem & aerem tenuitatis leuitatisq; causa, hoc inter aerem & aquam est. Et qđ est inter aerem & aquam, hoc inter aquam intelligit & terram. Nec solum sibi uicina & cohærentia comparantur, sed eadem alternis saltibus custoditur æqualitas. Nam quod ē terra ad aerē, hoc est aqua ad ignē. & quoties uerteris, eandem reperies iugabilem competentiam. ita ex ipso quo
inter

inter se sunt æqualiter diuersa sociantur. Hæc eo dicta sunt, ut aperta rōne constaret, neq; planitiem sine tribus, neq; soliditatē sine quatuor posse uinciri. Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt: ternarius cum una medietate, q̄ternarius cum duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnii Cicero de septenario dicit, qui numerus rer; omnium fere nodus est. Item omnia corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia quæ uisum tactumue patiantur. Horum priora tribus incrementorum gradibus cōstant. aut enim linea eiicitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas. Altera uero corpora quatuor elementorum collato fœdere, in robur substantiæ corpulentæ concordī concretione coalescunt. Necnon omnium corporum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas. Item cum quatuor sint elemēta, ex quibus constant corpora, terra, aqua, aer, & ignis, tribus sine dubio interstitiis separantur: quorum unum est a terra usq; ad aquam, ab aqua usq; ad aerem sequens, tertium ab aere usque ad ignem. Et a terra quidem usque ad aquam spacium, necessitas a physicis dicitur, quia uincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulētum. Vnde Homericus cētor cum Græcis imprecaret, Vos omnes (inquit) in terram & aquam resoluamini, in id dicēs, quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima concretio. Illud uero quod est inter aquam & aerem, ἀρμονία dicitur, id est apta & cōsonans conuenientia, quia hoc spacium est, quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissona conuenire. Inter aerem uero & ignem, obedientia dicitur, quia sicut lutulenta & grauiā superioribus necessitate iunguntur, ita superiora lutulentis obedientia copulatur, harmonia media coniunctionem utriusq; præstante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interstitiis absolutionem corporum constare manifestum est. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiēdis utrisq; corporibus, cōsensu ministri fœderis obsequunt. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuū præstant fauorem, sed quaternarium quidem Pythagorici (quē τετρακτύρ uocāt) adeo quasi ad perfectionem animæ pertinētem inter arcana uenerantur, ut ex eo & iurisiurādi religionē sibi fecerint, οὐ μὰ τὸν ἀμετέρεα ψυχᾶ παρᾶδόντα τετρακτύρ. iuro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternarium numerum. Ternarius uero assignat animam tribus suis partibus absolutam. Quar; prima est ratio, quam λογιστικὸν appellant. Secunda animositas, quam θυμικὸν uocant. Tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nūcupatur. Item nullus sapiētum animam ex symphoniis quoq; mulicis constituisse dubitauit. Inter has non paruæ potentia est quæ dicitur διὰ πασῶν. Hæc constat ex duabus. i. διὰ τεσσάρων & διὰ πέντε. Fit aut̄ diapente ex hemiolio, & sit diatessaron ex epitrito. Et est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor, qđ quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur. Vnde Vergilius nullius disciplinæ expers, plane & per omnia beatos exprimere uolens ait. O terq; quaterq; beati.

b

Hæc

i. æncidos

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E HAEC DE partibus septenarii numeri sectantes cōpendia diximus, de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus heptas nunc uocat, antiquato usu primæ literæ. Apud ueteres enim septas uocitabat, quod Græco nomine testabatur uenerationem debitam numero. Nam primo

Secunda rō
de perfectio
ne nūeri se-
ptenarii.

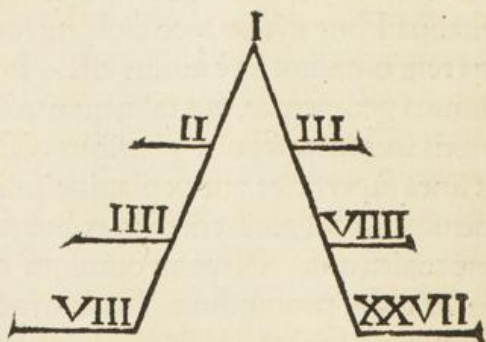
F omnium hoc numero anima mūdāna generata est, sicut Timæus Platonis edocuit. Monade em̄ in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraq; parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares. i. post monadem a parte altera duo, inde quatuor, deinde octo. ab altera uero parte, tria, deinde nouem, & inde uiginti septem. Ex his numeris facta contextio generationē animæ imperio creatoris efficit. Non parua ergo hinc potentia numeri huius ostēditur, quia mundanæ animæ origo septem finibus continetur. Septem quoque uagantium sphaerarum ordinem illi stelliferæ & omnes continenti subiecit artifex fabricatoris prouidentia, quæ & superioris rapidis motibus obuiarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quasi ex illis septimā, numerus septenarius mouet, cursumque eius ipse dispensat. Quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat ostendi. Luna octo & uiginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. Nam etsi per triginta dies ad solem a quo profecta est, re meat, solos tamen fere uigintiocto in tota Zodiaci circuitione consumit: reliquos solem qui de loco, in quo eum reliquit, abcesserat, comprehendit. Sol enim unū de duodecim signis integro mense metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte arietis constituto, ab ipsius (ut ita dicam) orbe emeruisse lunam, quod eam nasci uocamus. Hæc post uigintiocto dies & horas fere septem, ad primam partem arietis redit. sed illic non inuenit solem. interea enim & ipse progressionis suæ lege ulterius abcessit, & ideo ipsa necdum putatur eo, unde profecta fuerat, reuertisse. quia oculi nostri tunc, non a prima parte arietis, sed a sole eam senserāt processisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus plus minusue consequit, & tunc orbi eius denuo succedens, ac denuo inde procedēs, rursus dicitur nasci. Inde fere nunquam in eodem signo bis continuo nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc nonnunquam euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. Rarissimo in aliis, si circa primam signi partē a sole procedat. Huius ergo uigintiocto dierum numeri, septenarius origo est. Nam si ab uno usque ad septem quantum singuli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uigintiocto nata de septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos æqua sorte digeritur, ad totam Zodiaci latitudinem emetendam remetiendamque consumit. Nam septem diebus ab extremitate septentrionalis oræ oblique meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus. Septem sequentibus a medio ad inum australe delabitur. Septem aliis rursus ad medium obliquata conscendit. Ultimis septem, septentrionali redditur summitati. Itē iisdem quater septenis diebus omnem zodiaci &

Tertia

Quarta.

G

H

diaci & lōgitudinem & latitudinē circum perq̄ discurret. Similibus quoq̄ **A**
 dispensationibus hebdomadam luminis sui uices sempiterna lege uariādo dis-
 ponit. Primis enim septem, usq̄ ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit, &
 διχότομος tunc uocatur. Secundis, orbem totum renascentes ignes colligendo iā
 complet, & plena tunc dicitur. Tertiis διχότομος rursus efficitur, cum ad medi-
 etatem decrecendo contrahitur. Quartis, ultima luminis sui diminutione tenu-
 atur. Septem quoq̄ permutationibus, quas phasis uocant Græci, toto men-
 se distinguitur, cum nascitur, cum fit dichotomos, & cum fit ἀμείνωτος, cum ple-
 na, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & cū ad nos luminis uniuers-
 itate priuatur. Amphicyrtos est autem, cum supra diametrū dichotomi est an-
 teq̄ orbis conclusionē cingatur, uel de orbe iam minuens inter medietatem ac **B**
 plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoq̄ ipse, de **Quinta**
 quo uitam omnia mutuatur, septimo signo uices suas uariat. nam a solstitio hy-
 emali ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo: & a tropico uerno usq̄ ad
 autumnale tropicum septimi signi peragratiōe producitur. Tres quoq̄ con- **Sexta**
 uersiones lucis æthereæ per hunc numerum constant. Est autem prima maxi-
 ma, secunda media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, me-
 dia mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est ue-
 ro unaquæq̄ cōuersio quadripartita, & ita constat septenarius numerus, id est
 ex tribus generibus conuersionum, & ex quatuor modis quibus unaquæq̄ cō-
 uertit. Hi sunt autē quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde
 sicca, & ad ultimū frigida. Et maxima conuersionis, id est anni, humida est uerno tē-
 pore, calida æstiuo, sicca autumnō, frigida per hyemem. Media autem conuer- **C**
 sio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascēs luna hu-
 morem affolet concitare. Secunda calida, adolescente in ea iam luce de solis aspe-
 ctu. Tertia sicca, quasi plus ab ortu remota. Quarta frigida, deficiente iam lumi-
 ne. Tertia uero conuersionis, quæ est diei secundum ortū & occasum, ita disponit,
 q̄ humida sit usq̄ ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usq̄ ad
 secundā, sicca usq̄ ad tertiam, quarta iam frigida. Oceanus quoq̄ in incremen- **Septima**
 to suo hunc numerū tenet. Nam primo nascētis lunæ die fit copiosior solito, mi-
 nuīt paulisper secundo, minoremq̄ uidet eum tertius q̄ secundus, & ita decre-
 scendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par, &
 nonus fit similis sexto, decimus quinto, & undecimus fit quarto par, tertio quo **D**
 q̄ duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo.
 Tertia uero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadē quæ secūda. **Octaua**
 Hic deniq̄ est numerus, qui hominem cōcipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes
 ætatum gradus tradi senectæ, atq̄ omnino constare facit. Nam illud ut tacea-
 mus, q̄ uterum nulla ui seminis occupatum, hoc diere numero natura cōstituit,
 uelut decreto exonerandæ mulieris uectigali mense redeunte purgari: hoc tamē
 prætereūdum non est, quia semen, quod post iactum sui intra horas septē non
 fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in uitam pronuntiat. Verē semine se-
 mel intra formandi hominis mon etā locato, hoc primū artifex natura molit, ut
 die septimo folliculū genitiuū circūdet humori ex membrana tā tenui, qualis
 b ij in ouo

b ij in ouo

- E** in ovo ab exteriori testa claudit, & intra se claudit liquorem. Hoc cum a phylis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius eiectionem, quam septimo post conceptum die gravidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne gravis maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die saltu eiectionem cum tali folliculo, qualem supra retulimus, suffecisse conceptui. Hoc Hippocrates. Straton uero peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere. tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem. quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat. quinta uero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apicis, sed ut in illa breuitate membra omnia, & designata totius corporis liniamenta consistant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia constat quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum. Cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem foemina fabricatur, sexta hebdomade iam membra diuidi: si masculus, septima. Post partum uero utrum uicturum sit quod effusum est, an in utero sit premortuum, ut tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit. Ultra hunc enim horarum numerum, quae premortua nascuntur, aeris halitum ferre non possunt. quem quisque ultra septem horas sustinuerit, intelligit ad uitam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum potest, casus eripiat. Item post dies septem iacet reliquias umbilici, & post bis septem incipit ad lumen uisus eius moueri, & post septies septem libere iam & pupulas, & totam faciem uertit ad motus singulos uidentium. Post septem uero menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septem, sedet sine casu timore. Post ter septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post quater septem, non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem, incipit lac nutricis horrescere, nisi forte ad patientiam longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem, dentes qui primi emerferant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt, eodemque anno, id est, septimo plene absoluit integritas loquendi. Vnde & septem uocales litterae a natura dicuntur inuentae, licet latinitas easdem modo longas, modo breues pronuntiando, quinque pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post autem bis septem ipsa aetas necessitate pubescit. Tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio foeminarum. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluit, de qua tamen foeminae propter uotorum festinationem maturius biennio legibus liberantur.
- Post ter septenos annos, genas flore uestit iuuenta, idemque annus finem in longum crescendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoque crescere ultra iam prohibet. Quinta omne uirium, quantae inesse unicuique possunt, complet augmentum, nulloque modo iam potest quisque fortior fieri. Inter pugiles denique haec consuetudo seruat, ut quos iam coronauere uictoriae, nihil de se amplius in incre-

in incremento uiriū sperēt. Qui uero expertes gloriæ huius usq; illo manserūt, **A**
 a professione discedant. Sexies uero septeni anni, seruant uires ante collectas,
 nec diminutionē, nisi ex accidenti, euenire patiunt. Sed a sexta usq; ad septimā
 septimanā fit quidē diminutio, sed occulta, & quæ detrimentū suum aperta defe
 ctione non prodat. Ideo nōnullarū Rerūpub. is mos est, ut post sextam ad mili
 tiam nemo cogat. In pluribus datur remissio iusta post septimā. Notandū uero
 q̄ cum numerus septē se multiplicat, facit ætatē quæ proprie perfecta & habet
 & dicitur: adeo, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionē & attigerit
 & necdū præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uiriū alienus habeat.

Cum uero decas, qui & ipse perfectissimus numerus ē, p̄fecto numero, id est,
B diiungitur, ut aut decies septē, aut septies deni cōputentur anni, hæc a physi
 cis creditur meta uiuēdi, & hoc uitæ humanæ perfectum spaciū terminatur, qđ
 quisq; excesserit, ab omī officio uacuus, soli exercitio sapientiæ uacat, & omnē
 usum sui in suadendo habet, aliorū munerū uacatione reuerēdus. A septima em̄
 usq; ad decimā septimanā pro captu uiriū, quæ adhuc singulis p̄seuerant, uari
 antur officia. Idē numerus totius corporis membra disponit. Septē em̄ sunt **Nona**
 intra hominē, quæ a Græcis nigra membra uocant, lingua, cor, pulmo, iecur,
 lien, renes duo. Et septem alia cum uenis & meatibus quæ adiacent singulis,
 ad cibum & spiritū accipiendū reddēdumq; sunt deputata, guttur, stomachus,
 aluus, uelica, & intestina principalia tria. quorū unum dissipū uocatur, qđ uen
 trem & cætera intestina secernit. Alterū mediū qđ Græci *μωστρίσιον* dicūt. Ter
 tium quod ueteres hiran uocauerunt, habeturq; præcipuum intestinorum **C**
 oīm, & cibi detrimenta deducit. De spiritu aut̄ & cibo, quibus accipiendis, ut
 relatū est, atq; reddendis mēbra quæ diximus cū meatibus sibi adiacētibus ob
 sequunt, hoc obseruatū est, q̄ sine haustu spiritus ultra horas septē, sine cibo ul
 tra totidē dies uita non durat. Septē sunt quoq; gradus in corpore, qui dimē
 sionē altitudinis ab imo in superficiē cōplent, medulla, os, neruus, uena, arteria,
 caro, cutis. Hec de interioribus. In aperto quoq; septē sunt corporis partes, ca
 put, pectus, manus, pedesq; & pudendū. Itē quæ diuiduntur non nisi septē cō
 pagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus, brachiū, cubitus, uola, & digi
 torū nodi terni. In pedibus uero femur, genu, tibia, pes ipse, sub q̄ uola est, & di
 gitorū simili nodi terni. Et quia sensus, corq; ministeria, natura in capite ue
 lut in arce cōstituit, septē foraminibus sensuū celebrant officia, id est, oris, ac dein
 de oculorū, nariū, & auriū binis. Vnde non immerito hic numerus totius fa
 bricæ dispensator & dominus, ægris quoq; corporibus periculū sanitatem ue
 denuntiat. Immo ideo & septē motibus omne corpus agitat. aut em̄ accessio ē **Decima,**
 aut recessio, aut in leuā dextrāue deflexio. aut sursum quis seu deorsum mouet,
 aut in orbē rotatur. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de parti
 bus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus & habetur & dicitur. Et abso
 luta, ut arbitror, ratione iā constitit, cur diuersis ex causis, octo & septē pleni uo
 cent. Sensus aut̄ hic est, cū ætas tua quinquagesimū & sextum annū cōpleuerit,
 quæ summa tibi fatalis erit, spes quidē salutis publicæ te uidebit, & p̄ remediis
 cōis bonorū oīm status uirtutibus tuis dictatura debebit, sed si euaseris insidias

Eppinquoꝝ, nā per septenos octies solis anfractus reditusqꝫ, quinquaginta & sex significat annos, anfractū solis & reditū annū uocās: anfractum, propter Zodiacy ambitū: reditum, quia eadē signa per ānos singulos certa lege metiū.

¶ Obscura inuolutaqꝫ semper esse signa ac somnia de aduersis. Et tñ semper subesse aliqd, quo possit quoquo modo dephēdi ueritas, modo diligens assit scrutator. Caput .VII.

Hic quidā mirantur quid sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quali potuerit diuina aīa & olim cœlo reddita, atqꝫ hic maxime scientiā futuri professa, nescire, possit ne nepos suus, an nō possit euadere. Sed nō aduertunt hanc habere legē omnia uel signa uel somnia, ut de aduersis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant. Et ideo quædā cauendo transimus, alia exorando & litando uitantur, sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nā ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur. Quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit. Nunqꝫ denuntiata uanesunt. Hic subiicies. Vnde igitur ista discernimus, ut possit, cauendū ne, an exorandū, an uero patiendum sit, deprehēdi? Sed præsentis operis fuerit insinuare qualis soleat in diuinationibus esse affectata confusio, ut desinas uelut de incerta dubitatione mirari. Cæteræ in suo quoqꝫ opere artificis erit signa quærere quibus ista discernat, nisi hoc uis diuina impediatur. Nā illud, prohibent nā cætera parçe Scire, Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Diuulgatis etiā docemur exemplis, qꝫ plene semper cū prædicunt futura ita dubiis oblerant, ut tñ diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, subesse reperiatur apprehendēdæ uestigia ueritatis. ut ecce Homericū somniū a Ioue, ut dicitur, missum ad conferendā futuro die cū hostibus manū, sub aperta promissione uictoria, spē regis animauit. Ille uelut diuinū secutus oraculū, cōmisso prælio, amissis suorū plurimis, uix ægreqꝫ in castra remeauit: num dicendū est deum mandasse mendaciū: non ita est. Sed quia illū casum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somni, qđ animaduersum uel ad uere uincendū, uel ad cauēdum saltē potuisset instruere. Habuit em̄ pceptio, ut uniuersus produceret exercitus. At ille sola pugnandi hortatione contentus, non uidit quid de producenda uniuersitate præceptū sit, prætermissoqꝫ Achille, qui tunc recenti laceratus iniuria ab armis cū suo milite feriebatur, rex progressus in præliū, & casum qui debebat excepit, & absoluit somniū inuidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parē obseruantia diligentia, Homericæ per omnia perfectiōis imitator Maro in talibus quoqꝫ rebus obtinuit. Nam apud illū Aeneas ad regionē instruēdo regno fataliter eligendā, satis abundeqꝫ Delio instructus oraculo, in errorē tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non quidē locoꝝ fuerat, quæ petere deberet, nomen insertū: sed cum origo uetus parentū sequenda diceretur, fuit in uerbis qđ inter Cretā & Italiā, quæ ipsius gentis autores utraqꝫ producerāt, magis ostenderet, & (qđ aiunt) digito demonstraret Italiā. Nam cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquēdo, Dardanidæ duri, aperte cōsulentibus Italiā, de qua Dardanus profectus esset, obiecit: appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidē denuntiationis est, qđ de Scipionis sine prædicatur, sed gratia conciliandæ obscuritatis, inser

tis, inserta dubitatio, dicto tamen quod indicio somnii continetur, absoluit. Nam cum dicitur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos uitae actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti, haec ratio est, quod siue dum humano uel mœrori parci uel timori, seu quod utile est hoc maxime latere, prouidius cætera oraculis quam uitae finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur.

¶ Quatuor esse uirtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares. Et cum uirtus beatos efficiat, fitque primum illud uirtutum genus in Rerumpub. gubernatoribus, ideo hos utique fore foelices. Caput .VIII.

Is aliqua ex parte tractatis progrediamur ad reliqua. Sed quo sis Africane alacrior ad tutandam Rempub. sic habeto, Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aëuo sempiterno fruant. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates appellatur. Earum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Bene & opportune, postquam de morte praedixit, mox praemia bonis post obitum speranda subiecit, quibus adeo a metu praedicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaret, maiestate promissae beatitudinis & coelestis habitaculi. Sed de beatitate, quae debetur conseruatoribus patriae, pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. Solae faciunt uirtutes beatum, nullaque alia quisquam uia hoc nomen adipiscitur. Vnde qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos propter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui supernae acie mentis requirunt, & quaerendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum uiuendi perspicuitas praestat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiae esse, mundum istum & omnia quae mundo insunt, diuinorum contemplatione despiciere, omnemque animae cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiae, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quae corporis usus requirit. Fortitudinis, non terri animam a corpore quodam modo ductu philosophiae recedentem, nec altitudinem profectae ad superna ascensionis horrere. Iustitiae, ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuscuiusque uirtutis obsequium.

Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidam definitionem abruptum, Rerumpub. rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiae professores cum Platone princeps, libro de uirtutibus, gradus earum uera & naturali diuisionis ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera uirtutum.

Ex his primae politicae uocantur, secundae purgatoriae, tertiae animi iam purgati, quartae exemplares. Et sunt politicae, hominum: quia sociale animal est. His boni uiri Reipub. consulunt, urbes tuentur. His parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt. His ciuium salutem gubernant, his socios circumspicte prouidentia protegunt, iusta liberalitate deuinciunt. Hisque sui memores alios fecere merendo. Et est politicae prudentiae, ad rationis normam, quae cogitat quaeque agit, uniuersa dirigere,

b iij ac nihil

Sola uirtute
b'tos effici

Officia uir-
tutum secun-
dum Stoicos

Quatuor uir-
tutum gene-
ra secundum Pla-
tonicos.

Primum ge-
nus

E ac nihil præter rectum uelle, uel facere, humanisq; actibus tanq; dinis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt, ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animū supra periculi metū agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatē, fidutiā, securitatē, magnificentiā, constantiā, tolerantia, firmitatē. Tēperantiæ, nihil appetere pœnitendū, in nullo legē moderatiōis excedere, sub iugo ratiōis cupiditatē domare. Temperantiā sequunt, modestia, uerecūdia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, seruare unicuiq; qđ suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primū sui, atq; inde Reipu. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non desrens.

Secundum **F** Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq; animum eius expediunt, qui decreuit se a corporis cōtagione purgare, & quadā humanorū fuga solis se inferere diuinis. Hæ sunt otiosorū, qui a Reipu. actibus se sequeltrant. Harū quid singulæ uelint, superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantiū diceremus, quas solas quidā existimauerunt esse uirtutes.

tertium **T** Tertix sunt purgati iā defæcatisq; animi, & ab omni mundi huius aspgine pressē pureq; deterli. Illic prudentiæ est, diuina nō quasi in electiōe præferre, sed sola nosse, & hæc tanq; nihil sit aliud intueri. Tēperantiæ, terrenas cupiditates nō reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passiones ignorare, nō uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cum supna & diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cum ea foedus imitādo.

Quartum **G** Quartæ exēplares sunt, quæ in ipsa diuina mente cōsistunt, quā diximus ^{v̄sp} uocari, a quarū exemplo reliquæ omnes per ordinē defluunt. Nā si rerū aliarū, multo magis uirtutum ideas esse in mēte credendū est. Illic prudētia est mēs ipsa diuina. Tēperantia, q̄ in se ppetua intentione cōuersa est. Fortitudo, q̄ semper idē est, nec aliquando mutat. Iustitia, q̄ perenni lege a sempiterna operis sui cōtinuatione non flectit.

horum generū discrimen. **H** Hæc sunt quaternarū quatuor genera uirtutū, quæ pter cætera, maximā in passionibus habent differentiā sui. Passiones aut (ut scimus) uocant, q̄ homines metuūt cupiuntq; dolent gaudentq;. Has primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliuiscunt, in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officiū & effectus uirtutum, beare, constat aut & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiuntur beati. Iure ergo Tullius de Reipu. rectoribus dixit, ubi beati æuo sempiterno fruunt. Qui ut ostenderet, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, nō dixit absolute, nihil esse illi principi deo acceptius q̄ ciuitates, sed adiecit, qđ quidē in terris fiat, ut eos qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret a rectoribus ciuitatū, qbus per terrenos actus iter parat ad cœlū. Illa aut definitiōe qđ pressius pōt esse, qđ cautius, de nomine ciuitatum. Quā concilia, inquit, cœtusq; hoīm iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Nam & seruilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, sed nō iure sociati. Illa autē sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.

¶ Quo sensu Rerumpu. rectores, e cœlo descendisse, eoq; reuerti dicantur. Caput .IX.

Quod

Vod uero ait. Hæc rectores & seruatores, hinc profecti, huc reuertuntur, hoc modo accipiendum est. Animarum originem manare de cælo, in recte philosophantes indubitata constat esse sententia. Et animæ dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud a quodam inter alia seu festiua seu mordacia, serio tamen usum patum est. De cælo descendit γωδιδι σαυτορ. Nā & delphici uox hæc fertur oraculi, cōsultenti ad beatitatem quo itinere perueniret. Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem, ut diximus, una est agnitione sui, si originis natalisque principia atque exordia prima respexerit, nec se quaesierit extra. Sic enim anima uirtutes ipsas cōscientia nobilitatis induit, quibus post corpus euecta, eo, unde descenderat, reportatur. quia nec corporea sordescit nec oneratur eluuiæ, quæ puro ac leui fonte uirtutum rigatur. nec deseruisse unquam cælum uidetur, quod respectu & cogitationibus possidebat. Hinc anima quæ in se pronam corporis usus efficit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis phorescit, & cum necesse est, non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortem facile corpus relinquit, quia non funditus corporeæ excedunt pestes, sed aut suum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit: mauultque omnia perpeti, ut cælum quod uel ignorando, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuilitatum uero rectores, cæterique sapientes, cælum respectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes: facile post corpus, cœlestem, quæ pene non reliquerant, sedem repossunt. Nec enim de nihilo aut de uana adulatione ueniebat, quæ quosdam urbium conditores, aut claros in Reipublica uiros, in numerum deorum consecrauit antiquitas. Sed Hæliodorus quoque diuinæ sobolis assertor, priscos reges cum diis aliis enumerat, hisque exemplo ueteris potestatis etiam in cælo regendi res humanas assignat officium. Et ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut poeta Græcus protulit, inferamus, referemus eos ut ex uerbis suis in latina uerba conuersi sunt.

Indigites diui fato summi Iouis hi sunt,

Quondam homines, modo cum superis humana tuentes

Largi, ac munifici, ius regum nunc quoque nacti.

Hoc Vergilius non ignorat, qui licet argumento suo seruiens, heroas in inferos relegauerit, non tamen eos abducit a cælo, sed æthera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur, ut geminæ doctrinæ observationes præstiterint, & poeticae figmentum, & philosophiæ ueritatem. Et si secundum illum, res quoque leuiores, quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent.

Quæ gratia currum,

Armorumque fuit uiuis, quæ cura nitentis

Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cælum, curam regendorum hominum non relinquunt. Hæc autem animæ in ultimam sphaeram recipi credunt, quæ aplanas uocant, Nec frustra hoc usurpatum est, siquidem inde sunt. Animæ enim necdum desiderio corporis irretitis, siderea pars mundi præstat habitaculum, & in labuntur in corpora. Ideo his illo est reditio,

b v qui me-

E qui merentur. Rectissime ergo dictum est, cum in galaxian, quē aplanes continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuertunt. Ad sequentia transeamus.

¶ Quid secundum priscos illos Theologos Inferi, & quando ex horū sententiā, anima aut uiuere aut mori dicatur. Caput .X.

Hic ergo etsi erā perterritus, non tā mortis metu, quā insidiarū a meis, quā siui tñ, uiueret ne ipse, & Paulus pater, & alii quos nos extinctos arbitraremur. Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixā uirtutū, quā nunc uideas licet, ut e pectore Scipionis uel somniantis emineant.

In re em̄ una, politicarū uirtutum oīm pariter exercet officium. Quod non labit animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. Quod suorū terret insidiis, magisq; alienum facinus, quā suū horrescit exitium, de pietate & nimio in suos amore procedit. Hæc aut̄ diximus ad iustitiā referri, quæ seruat unicuiq; qd̄ suū est.

F Quod ea quæ arbitrat̄, non pro cōpertis habet: sed spreta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inolefcit, quærit discere certiora, indubitata prudētia est. Quod cum pfecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se no uerat esse, promittit̄, audiendi tñ talia desideriu frenat, tēperat, & sequestrat, ut de uita aui & patris interroget, qd̄ nisi tēperantia est: ut iā tum liqueret, Africanum per quietē ad ea loca quæ sibi deberent̄, adductum. In hac aut̄ interroga

Explicatur
uerba Cice.

tiōe de animæ immortalitate tractat̄. Ipsius em̄ consultatiōis hic sensus est. Nos (inquit) arbitrabamur aiām cum fine morientis extinguī, nec ulterius esse post hoēm. Ait em̄, quos extinctos esse arbitraremur. Quod aut̄ extinguitur, esse iā definit. Ergo uelim dicas, inquit, si & pat̄ Paulus tecū & alii superiunt.

G Ad hanc interrogationē, quæ & de parentibus ut a pio filio, & de cæteris ut a sapiēte ac naturā ipsam discutiēte, processit, qd̄ ille respondit: Immo uero, inquit, hi uiuūt, qui corporū uinculis tanq; e carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicit̄ esse uita, mors est. Si ad inferos meare mors est, & est uita esse cū superis, facile discernis, quæ mors aiæ, quæ uita credenda sit, si cōstiterit qui locus habendus sit inferorū, ut aiā dum ad hunc truditur, mori: cū ab hoc procul est, uita frui, & uere superesse credat̄. Et quia totū tractatū, quē ueterū sapientia de inuestigatione huius quæstiōis agitauit, in hac latentē uerborū paucitate reperies, ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quā quærimus absolute sufficere admoneri, amore breuitatis excerpsumus. Anteq; studiū philosophiæ circa naturæ inquisitionē ad tantū uigoris adolesceret, qui per diuersas gentes autores in cōstituendis sacris cerimoniarū fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, quā ipsa corpora, quibus inclusæ aiæ, carcerē foedum tenebris, horridū sordibus & cruore patiunt̄. Hoc aiæ sepulchrum, hoc ditis cōcaua, hoc inferos uocauerunt. Et oīa quæ illic esse credidit fabulosa psuasio, in nobismetipsis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obliuionis fluuiū, aliud non esse asserentes, quā errorē aiæ obliuiscētis maiestatiē uitæ prioris, qua añq; in corpus truderetur potita est, solāq; esse in corpore uitā putātis. Pari interpretatione Phlegethontē, ardore irarū & cupiditatū putarunt. Acherontē, quicq; fecisse dixisse ue usq; ad tristitiā humanæ uarietatis more nos pœnitet. Cocytū, quicq; homines in luctū lachrymarūq; cōpellit. Stygē, quicq; inter se humanos animos in gurgite mergit odiorū. Ipsam quoq; penarū descriptionē, de ipso usu cōuersatiōis humanæ sumptā crediderūt.

Inferos qd̄
eē putarint
homines an
tiquissimi

H Flumina inferorum qd̄ sibi uelint

Pœnæ inferorum quō accipiendæ.

Vulturē

Vulturē iecur immortale tondentē, nihil aliud intelligi uolētes, q̄ tormenta cō
 scientiæ obnoxia flagitio uiscera interiora rimantis, & ipsa uitalia indefessa ad-
 missi sceleris admonitione laniantis, semper curas, si requiescere forte tētauerint,
 excitantis, tanq̄ fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcē
 tis, lege hac qua se iudice nemo nocēs absoluitur, nec de se suā potest uitare sen-
 tentiā. Illos aut̄ epulis ante ora positis excruciiari fame, & inedia tabescere, quos
 magis magisq̄ acquirēdi desiderium cogit præsentē copiā non uidere, & in af-
 fluentia inopes, egestatis mala in ubertate patiunt̄, nescientes parta respicere, dū
 egent habendis. Illos radiis rotarū pendere districtos, qui nihil consilio præui-
 dentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicantes, seq̄ & actus suos
 oēs fortunæ permittentes, casibus & fortuitis semper rotant̄. Saxum ingēs uol-
 uere, inefficacibus laboriosisq̄ conatibus uitā terentes. Atrā silicē lapsurā sem-
 per, & cadenti similē, illorū capitibus imminere, qui arduas potestates & infau-
 stā ambiunt tyrannidē, nunq̄ sine timore uicturi, & cogentes subiectum uul-
 gus odisse, dum metuat, semper sibi uident̄ exitium, qd̄ merentur, excipere. Nec
 frustra hoc theologi suspicati sunt. Nā Dionysius aulæ Siculæ inclemētissimus
 incubator, familiari quondā suo solā beatā existimāti uitā tyranni, uolēs q̄ per-
 petuo metu misera, q̄ impendentiū semper periculorū plena esset ostendere, gla-
 dium uagina raptum, & a capulo de filo tenui pendentē, mucrone demisso, ius-
 sit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq̄ ille & Siculas & tyran-
 nicas copias præsentis mortis periculo aspernaret̄, talis est, inquit Dionysius, ui-
 ta quā beatam putabas, sic nobis semper mortē imminētē uidimus. Existima
 ergo, qn̄ scelix esse poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igit̄ quæ a
 theologis asseruntur, si uere suos quisq̄ patimur manes, & inferos in his corpo-
 ribus esse credimus, qd̄ aliud intelligendum est, q̄ mori animā, cum ad corpo-
 ris inferna demergitur: uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit.

¶ Quid & ubi Inferi secundum Platonicos. & quando horum sententiā aut uiuere
 anima aut mori dicatur. Caput .XI.

secundum est, qd̄ his postea ueri sollicitior inquisitor, philosophiæ cultus
 adiecerit. Nā & qui primum Pythagorā, & qui postea Platonē secuti
 sunt, duas esse mortes, unā aiā, animalis alterā, prodiderunt. Mori ani-
 mal, cum aiā discedit e corpore. ipsam uero aiā mori asserentes, cum a simplici
 & indiuiduo fonte naturæ, in membra corporea dissipatur. Et quia una ex his
 manifesta, omnibus nota est, altera non nisi a sapientibus deprehensa, cæteris eā
 uitam esse credentibus, ideo hoc ignoratur a plurimis, cur eundē mortis deum,
 modo ditem, modo immittē uocemus, cum per alteram, id est, animalis mortem
 absolui animā, & ad ueras naturæ diuitias, atq̄ ad propriam libertatē remitti,
 faustum nomē indicio sit: per alteram uero, quæ uulgo uita existimatur, animā
 de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, uocabuli teste-
 mur horrore. Nam ut constat animal, necesse est in corpore anima uinciat̄. Ideo
 corpus *δεμας*, hoc est uinculum nuncupatur, & *σῶμα*, quasi quoddam *σῆμα*,
 id est, animæ sepulcrum. Vnde Cicero pariter utrunq̄ significans, corpus esse
 uinculū, corpus esse sepulcrū, quod carcer est sepulcorū, ait, Qui e corporū uin-
 culis

C
 Quando mo-
 ri, & qn̄ ui-
 uere dicatur
 anima

D

E culis tanq̄ e carcere euolauerunt. Inferos aut̄ Platonici non in corporibus esse, id est, non a corporibus incipere dixerunt, sed certam mundi ipsius partē Di-
 In feri secun- dum Plato- nicos, & eo- rum locus, tis sedem, id est, inferos uocauerunt. De loci uero ipsius finibus inter se dissona-
 publicauerunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alii em̄ mundum in duo di-
 uiserunt, quorū alterum facit, alterū patitur. Et illud facere dixerunt, qđ cum sit
 immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit. Hoc pati, qđ
 per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partē a sphaera, quae
 aplanas dicitur, usq̄ ad globi lunaris exordium. Mutabilem uero a luna ad ter-
 ras usq̄ dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte consistunt, mori au-
 tem cum ad partē ceciderint permutationis capacē. Atq̄ ideo inter lunam ter-
F rasq̄ locum mortis & inferorū uocari, ipsamq̄ lunā uitae esse mortisq̄ cōfiniū,
 & animas inde in terrā fluētes mori, inde ad supera meātes in uitā reuerti, nec
 immerito existimatum est. A luna em̄ deorsum natura incipit caducorū, ab hac
 animae sub numerum dierū cadere, & sub tempus incipiunt. Deniq̄ illā æthe-
 ream terram phyfici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupa-
 uerunt. quod ita esse plurimis argumentis, quae nunc longū est enumerare, do-
 cuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporū & autor & cōditrix:
 adeo, ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hac
 decrecente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertione
 generetur, ad ea quae de inferorū loco alii definiunt, transeamus. Maluerunt em̄
 mundum alii in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordi-
G ne, terra, aqua, aer, ignis, quae est pars liquidior aeris uicina lunae. Supra hac
 rursum totidem numero, sed naturae purioris elemēta, ut sit luna pro terra, quā
 ætheream terrā a phyficiis diximus nominatam, aqua sit sphaera Mercurii, aer
 Veneris, ignis in sole. Tertius uero elementorū ordo ita ad nos conuersus ha-
 beatur, ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram desi-
 nat tam ima q̄ summa postremitas. Igitur sphaera Martia ignis habeat, aer Io-
 uis, Saturni aqua, terra uero aplanas, in qua Elysios cāpos esse puris animis de-
 putatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in
 corpus emittitur, p̄ tres elemētorū ordines trina morte ad corpus usq̄ descēdit.
 Hac est int̄ Platonicos de morte animae cum in corpus truditur secunda sentē-
H tia. Alii uero (nam tres inter eos esse sentētiarū diuersitates ante signauimus)
 in duas quidem & ipsi partes sicut primi faciunt, sed non iisdem terminis diui-
 dunt mundū. Hi em̄ cœlum quod aplanas sphaera uocatur partē unam: septē
 uero sphaeras quae uagae uocantur, & quod inter illas ac terrā est, terrāq̄ ipsam,
 alterā partē esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorū sectae amicior est ratio,
 animae beatæ ab omni cuiuscunq̄ cōtagione corporis liberæ cœlū possident.
 Quae uero appetentiā corporis, & huius quā in terris uitā uocamus, ab illa spe-
 cula altissima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pondere
 ip̄o terrenae cogitatiois paulatim in inferiora delabit̄. Nec subito a p̄fecta incor-
 poralitate luteū corpus induit̄, sed sensim per tacita detrimēta, & longiorē sim-
 plicis & absolutissimae puritatis recessum, in quaedā siderei corporis incremen-
 ta turgescit. In singulis em̄ sphaeris, q̄ cœlo subiectae sunt, ætherea obuolutione
 uestitur,

uestit, ut per eas gradatim societati huius indumēti testei cōciliet. Et ideo totidē A
mortibus, quot sphaeras transit, ad hanc peruenit, quæ in terris uita uocatur.

¶ Quo modo anima ex superiori mundi parte ad inferna hæc delabatur. Caput .XII.

Ascensus uero ipsius, quo anima de cælo in huius uitæ inferna dela-
bitur, sic ordo digeritur. Zodiacū ita lacteus circulus obliquæ circū
flexionis occurſu ambiendo amplectit, ut eum qua duo tropica signa
capricornus & cancer feruntur, intersecet. Has solis portas physici uocauerunt,
quia in utraq; obuiante solstitio ulterius solis inhibetur accessio, & fit ei regres-
sus ad zonæ uia, cuius terminos nunq̄ relinquit. Per has portas animæ de cæ-
lo in terras meare, & de terris in cælū remeare creduntur. Ideo hominū una, al-
tera deorū uocatur. Hominū cancer, quia per hunc in inferiora descēsus est. Ca-
pricornus deorū, quia per illū animæ in propriæ immortalitatis sedē, & in de-
orum numerū reuertuntur. Et hoc est quod Homeri diuina prudentia in antri
Ithacēsis descriptione significat. Hinc & Pythagoras putat a lacteo circulo de-
orsum incipere Ditis imperiū, quia animæ inde lapsæ uident iam a superis re-
cessisse. Ideo primā nascentibus ait lactis alimoniā offerri, quia primus eis mo-
tus a lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis
beatorū ostenso lacteo dictum est. Hinc profecti, huc reuertuntur. Ergo descen-
suræ cū adhuc in cancro sunt, quoniā illic positæ necdū lacteum reliquerūt, ad-
huc in numero sunt deorū. Cum uero ad leonē labendo peruenerint, illic condi-
tionis futuræ auspiciantur exordiū. Et quia in leone sunt rudimenta nascendi, &
quædā humanæ naturæ tirocinia. Aquarius aut̄ aduersus leoni est, & illo oriē-
te mox occidit: ideo cum sol aquariū tenet, manibus parentatur, utpote in signo
quod humanæ uitæ contrariū uel aduersum feratur. Illinc ergo, id est, a cōfinio
quo se Zodiacus lacteusq; contingunt, aia descendens, a teriti quæ sola forma
diuina est, in conū defluendo producitur, sicut a puncto nascitur linea, & in lon-
gum ex indiuiduo procedit, ibiq; a pūcto suo, quod est monas, uenit in dyadē,
quæ est prima detractio. Et hæc est essentia, quā indiuiduā eandemq; diuiduā
Plato in Timæo, cū de mundanæ aiæ fabrica loqueret, expressit. Animæ em̄,
sicut mundi, ita & hominis unius, modo diuisionis reperiuntur ignaræ, si diuī-
næ naturæ simplicitas cogitetur. modo capaces: cū illa per mundi, hæc per ho-
minis mēbra diffunditur. Anima ergo cū trahitur ad corpus, in hac prima sui
perductione syluestrē tumultum, id est, hylen influentē sibi incipit experiri. Et
hoc est quod Plato notauit in Phædone, animā in corpus trahi noua ebrietate
trepidantē, uolens nouum potū materialis alluuiōnis intelligi, quo delibuta &
grauata deducitur. Arcani huius indiciū est & crater Liberi patris ille sidereus,
in regione quæ inter cæcrum est & leonē, locatus, ebrietatē illic primū descensu
ris animis euenire sylua influente significans. Vnde & comes ebrietatis obliuio
illic incipit animis latenter obrepere. Nam si animæ memoriā rerū diuinarum,
quarū in cælo erant conscia, ad corpora usq; deferrent, nulla inter homines fo-
ret de diuinitate dissensio. Sed obliuionē quidem omnes descendēdo hauriunt,
aliæ uero magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerū cū non omnibus liqueat, tū
opinant omnes, quia opiniōis ortus est memoriæ defectus. Hi tamē hoc magis
inueni-

inueni-

E inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt: quia facile reminiscuntur, quid illic ante cognouerint. Hinc est, quod quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur *ἀνάγνωσις*, repetita cognitio: quia cum uera discimus, ea recognoscimus, quæ naturaliter no- ueramus, antequam materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est autem hyle, quæ omne corpus mundi, quod ubicumque cernimus, ideis impres- sa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentant diuina uel con- stant, nectar uocatur, & creditur esse potus deorum: inferior uero & turbidior, po- tus animarum. Et hoc est quod ueteres Letheum fluuium uocauerunt. Ipsum autem Liberum patrem Orphaici *νοῦν ὕληος* suspicant intelligi, qui ab illo indiuiduo na- tus, in singulos ipse diuidit. Ideo in illorum sacris traditur titaneo furore in mem- bra discerptus, & frustis sepultis rursus unus & integer emeruisse: quia uis, quæ diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ ar- cana non deserit. Hoc ergo primo pondere de Zodiaco & lacteo ad subiectas usque sphaeras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corporis amicitur accessu, sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinationem & intelligentiam, quod *λογιστικόν, θεωρητικόν* uocant. In Iouis uim agendi, quod *πρακτικόν* dicitur. In Martis animositate ardorem, quod *θυμικόν* nuncupat. In solis sciendi opinandi- que naturam, quod *αἰσθητικόν & φανταστικόν* appellant. Desiderii uero motum, quod *ἐπιθυμητικόν* uocatur, in Veneris. Pronuntiandi & interpretandi quæ sentiat, quod *ἐξηγητικόν* dicitur, in orbe Mercurii. *φυλικόν* uero id est naturam plantandi & augendi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & est sicut a diuinis ultima, ita in nostris terrenisque orbibus prima. Corpus enim hoc sicut sex rerum diuinarum est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpo- ra & supera, cœli dico, & siderum aliorumque elementorum, quod illa quidem sursum accersita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sub- limitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uero terrena corpora anima ipsa dedu- cit, & ideo mori creditur, cum in caducam regionem & in sedem mortalitatis in- cluditur. Nec te moueat, quod de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem toties nominamus. Etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur. Nec temporali de merensione beneficii perpetuitatis eximitur. Cum rursus e corpo- re, ubi meruerit contagione uitiorum penitus eliminata purgari, ad perennis uitæ lu- cem restituta, in integrum reuertatur. Plene ut arbitror de uita & de morte animæ defi- nitio liquet, quam de abditis philosophiæ, doctrina & sapientia Ciceronis eliciuit.

¶ Hominem duplici ratione mori. Primum, si anima corpus relinquat. Deinde, si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, uoluptatesque & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appe- tendam. Priorem accersendam non esse, sed expectandum, dum deus ipse animam ac corpus dissoluat. Caput .XIII.

Ed Scipio per quietem & in cœlo, quod in præmium dedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem tamque inclytam magis magisque firmavit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum

cum adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortem igitur male cepit, ut uiueret. **A**
 Nec fletu contentus uiso parente, quem crediderat extinctum, ubi loqui posse ce-
 pit, hoc primū probare uoluit, nihil se magis desiderare, quæ ut cum eo iam mo-
 raretur. Nec tamen apud se quæ desiderabat facienda constituit, quæ ante consu-
 leret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel con-
 sulentis uel præcipientis uerba tractemus. Quæso, inquam, pater sanctissime, **B**
 atque optime, quoniam hæc est uita, ut audio Africanum dicere, quid moror in
 terris? Quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim cum
 deus hic, cuius hoc templum est, omneque quod cõspicis, istis te corporis custo-
 diis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege
 generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ
 terra dicitur. Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera &
 stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos or-
 besque suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi & piis omnibus
 retinendus animus est in custodia corporis. nec iniussu eius, a quo ille est uo-
 bis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus assignatum a deo defu-
 gisse uideamini. Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone defi-
 nit homini non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamen dialogo idem
 dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditati-
 onem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. Nam
 Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictum
 est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram. sed ipsius quoque animalis
 hoc est hominis, duas asserit mortes: quarum unam natura, uirtutes alteram præ-
 stant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solutum lege naturæ. Mo-
 ri etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras phi-
 losophia docete continet, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exu-
 ritur passiones. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutum ordine, quæ solis phi-
 losophantibus aptæ sunt, euenire signamus. Hanc ergo mortem dicit Plato sapien-
 tibus appetendam. Illam uero quam omnibus natura constituit, cogi, uel inferri,
 uel accersiri uetat, docet expectandam esse naturam, & has causas huius aperiens san-
 ctionis, quas ex usu rerum, quæ in quotidiana conuersatione sunt, mutuat. Ait enim **Prima**
 eos qui potestatis impio trudent in carcerem, non oportere inde diffugere, prius- **D**
 quam potestas ipsa que clausit, abire permiserit. Non enim uitari poenam furtiua discessi-
 one, sed crescere. Hoc quoque addit, nos esse in dominio deorum, quorum tutela & p- **Secunda**
 uidentia gubernamur. Nihil autem esse inuito domino de his, quæ possidet, ex eo
 loco, in quo suum constituerat, auferendum. Et sicut qui uitam mancipio extorquet **Tertia**
 alieno crimine non carebit, ita eum qui finem sibi, domino necdum iubente, qua-
 siuerit, non absolutionem consequi, sed reatum. Hæc Platonice sectæ semina **Quarta**
 altius Plotinus exequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam cor-
 poreis passionibus inueniri, quam qui de corpore uolenter extrudit, liberam esse
 non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis, aut
 metu cuiuscumque ad hoc descendit, aut odio, que omnia in passiones habent. Ergo etiam ante
 fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortem **Quinta**
 debere

Duplex
mors homi-
nis secundum
Platonem, &
quæ hæc ap-
petenda, quæ
non accersien-
da, idque se-
pius ob casus

C

Prima
D

Secunda

Tertia

Quarta

Quinta
debere

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E debere ait animæ a corpore solutionē esse, non uinculum. Exitu autem coactō animam circa corpus magis magisque uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eiusue sepulturam uel locum, in quo iniecta manus est, peruagantur. Cum contra illæ animæ, quæ in hac uita a uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluuntur, adhuc extante corpore, cœlo & sideribus inferantur. Et ideo illam solam de uoluntariis mortibus significat esse laudabilem, quæ cōparat philosophiæ, ratione, ut diximus, nō ferro, prudentia, non ueneno. Ad-

Sexta
Sdit etiam, solam esse naturalem mortem, ubi corpus animā, non anima corpus relinquit. Constat enim numerorū certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari. cum uero deficient, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia uitæ tēpora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando: sed officium suum deserit corpus, cum iam non possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis. Explebo numerum, reddarque tenebris. Hæc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorū suorum defectus apportat, non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec leuis est differentia, uitam uel natura uel sponte soluendi. Anima enim cum corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit. Cum uero ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, sit ei ipsa necessitas occasio passionis. & malis uinculis, dum rumpitur, inficitur. Hanc quoque superioribus adiicit rationem non sponte pereundi. Cum constet, inquit, remunerationē animis illic esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita unaquæque peruenit, non est præcipitandus uitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio, Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur, in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere. Animas uero ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto precipitiq; delapsi sunt, unde facultas nunquam sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spaciis, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo, inquit, qui iam perfecte purgatus est, manum sibi debet inferre, cum nō sit ei causa remanendi, quia profectum ulterius nō requirit, qui ad superna peruenit. Sed hoc ipso quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis. quia spes sicut timor, passio est. Sed & cætera, quæ superior ratio deseruit, incurrit. Et hoc est, quod Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire prope rantem, prohibet, ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium magis eum hac ipsa passione uinciat ac retardet. Nec dicit, quod nisi mors naturalis aduenerit, emori nō poteris: sed huc uenire non poteris. Nisi enim inquit cū deus istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest, quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum nō patere. Pari autem constantia, mors, nec ueniens per naturam timēda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæque Plotinum de uolun-

Septima
G

Caullum
Refutatio
H

uoluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hęc A
prohibet, remanebit obscurum.

¶ Cur mundus hic uniuersus, dei uocetur templum. Quotuplici sensu accipiatur nomen
animi. Et quo modo mens homini cum sideribus communis esse dicatur. Tum uarię de
animi natura sententię, Quid inter stellam ac sidus intersit, quid sphaera, quid orbis, quid
circus, stellę errantes unde nomen acceperint. Caput .XIII.

Ed illa uerba quę pręter hoc sunt inserta, repetamus. Homines
enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in tē
plo hoc medium uides, quę terra dicitur. Hisq; animus datus est ex
illis sempiternis ignibus, quę sidera & stellas uocatis. quę globosę atq; rotun
dę, diuinis animatę mentibus, circulos suos orbescq; conficiunt celeritate mira
bili. De terra cur globus dicatur in medio mūdo positus, plenius differemus
cum de nouem sphaeris loquemur. Bene autem uniuersus mundus dei templū
uocatur, propter illos qui existimāt nihil esse aliud deum, nisi cœlum ipsum, &
cœlestia ista quę cernimus. Ideo ut summi omnipotentiam dei ostenderet pos
se uix intelligi, nunq; uideri, quicquid humano subiicitur aspectui, templū eius
uocauit, qui sola mente concipitur: ut qui hęc ueneratur ut templa, cultū tamen
maximum debeat conditori, sciatq; quisquis in usum templi huius inducitur, ri
tu sibi uiuendum sacerdotis. Vnde & quasi quodam publico præconio tantam
humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos siderei animi cognatio
ne nobilitet. Notandum est, qd hoc loco animum & ut proprie, & ut abusiue
dicitur, posuit. Animus enim proprie mens est, quam diuiniorem anima nemo
dubitauit. Sed nonnunq; sic & animam usurpantes uocamus. Cum ergo dicit.
Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentem præstat intelligi,
quę nobis proprie cum cœlo sideribusq; communis est. Cum uero ait, Retinē
dus animus est in custodia corporis, ipsam tunc animam nominat, quę uincit
custodia corporali, cui mens diuina non subditur. Nunc qualiter nobis ani
mus, id est mens, cum sideribus communis sit, secundum theologos differamus.
Deus qui prima causa, & est, & uocatur, unus omnium quęq; sunt, quęq; ui
dentur esse, princeps & origo est. Hic superabundanti maiestatis fecunditate
de se mentem creauit. Hęc mens, quę vřs uocatur, qua patrem inspicit, plenam
similitudinem seruat autoris. Animā uero de se creat, posteriora respiciens. Rur
sus anima patrem qua intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in fa
bricam corporis, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimam ex men
te, de qua est nata, rationem, quod λογικόν uocatur. Ex sua natura accipit præben
di sensus præbendiq; incrementi seminarium, quorum unum αἰσθητικόν, alterum
φυτικόν nuncupatur. Sed ex his primum, id est, λογικόν, quod innatum sibi ex men
te sumpsit, sicut uere diuinū est, ita solis diuinis aptum. Reliqua duo αἰσθητικόν &
φυτικόν, ut a diuinis recedunt, ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creās
sibi condensq; corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de
deo & mente vřp nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem na
scendo de originis suę hauferat copia, corpora illa diuina uel supera, cœli dico
& siderum, quę prima condebat, animauit, diuinęq; mentes omnibus corpori
bus, quę

B
Mūdo cur
dei tēplum
dicatur

Animum hi
sariam sumi

C
Quomodo
anim⁹ cum
sideribus cō
munis

D

c

bus, quę

- E** bus, quæ in formam teretem, id est, in sphaeræ modum formabantur, infusæ sunt. Et hoc est quod cum de stellis loqueretur ait, quæ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uero ac terrena degenerans, fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse, immo partem eius uix solis humanis corporibus conuenire, quia & sola uidentur erecta, tanquam quæ ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facile tanquam semper erecta suspiciunt, solisque inest uel in capite sphaeræ similitudo, quam formam diximus solam mentis capacem. Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi sententiæ naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quod homo & rationis compos est, & sentit, & crescit, solaque ratione meruit præstare cæteris animalibus, quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæque suspiciendi difficultate a superioribus recesserunt, nec ullam diuinorum corporum similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt. & ideo ratione caruerunt. Duoque tantum adeptæ sunt, sentire uel crescere. Nam siquid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio, sed memoria est, & memoria non illa ratione mixta, sed quæ hebitudinem sensuum quinque committitur. De qua plura nunc dicere (quoniam ad præsens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, quam sensu. Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hæc sola parte uiuere dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit. Nam & mundo animam dedit, & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim, ait, & terras & maria & sidera spiritus intus alit, id est, anima. Sicut alibi pro spiramento animam dicit, Quantum ignes animæque ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur. Mens agit molē. Necnon ut ostenderet ex ipsa anima constare & animari uniuersa quæ uiuunt, addidit, Inde hominum pecudumque genus, & cætera. Utque assereret eundem semper in anima esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit, Quantum non noxia corpora tardant, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima sit, anima uero & condat & uita compleat omnia quæ sequuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet, & uniuersus appareat, ut in multis speculis per ordinem positus uultus unus, cumque omnia continuis successibus se sequantur degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur pressius intuenti a summo deo usque ad ultimam rerum hæc una se mutuis uinculis religans, & nusquam interrupta connexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum iussisse commemorat. His ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, id est, animi societatem cum cœlo & sideribus habere communem. Et hoc est quod ait, Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille licet diuinum, tamen corpus est. Nec ex corpore quous diuino possemus animari, sed unde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & uidentur animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquam dixit, Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera &
- stellas

Stellas uocatis, mox adiecit, quæ diuinis animatæ mentibus. ut per sempiternos **A**
ignes corpus stellarum, per diuinas uero mentes earum animas manifesta de-
scriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostendat.

NON AB re est, ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de ani- **Sententiæ phi-**
ma uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem. **lophorum**
de anima.

Xenocrates numerum se mouentem. Aristoteles *ἐντελέχεια*. Pythagoras & Phi-
lolaus harmoniam, Possidonius ideam, Asclepiades quinque sensuum exercitiū
sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuē per corpus omne dispersum, Hera-
clitus Ponticus lucē. Heraclitus Physicus scintillam stellaris essentiae, Zenon
concretū corpori spiritū. Democritus spiritū insertū atomis, hac facultate mo-
tus, ut corpus illi omne sit peruium. Critolaus peripateticus constare eam de
quinta essentia. Hipparchus ignem, Anaximenes aera, Empedocles & Critias **B**
sanguinem, Parmenides ex terra & igne, Xenophantes ex terra & aqua, Boetos
ex aere & igne, Epicurus speciem ex igne & aere & spiritu mixtam. Obtinuit ta-
men non minus de incorporalitate eius quæ de immortalitate sententia.

NUNC uideamus quæ sint hæc duo nomina, quorum pariter meminit cum dicit, quæ **Sydera que**
sidera & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstrat, **Stellæ quæ**
ut ensis & gladius. Sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinque, & cæ-
teræ, quæ non admixtæ aliis solæ feruntur. Sidera uero, quæ in aliquod signum
stellarum plurium compositione formantur, ut aries, taurus, ut Andromeda,
Perseus, uel corona, & quæcunque uariarum genera formarum in cælum rece-
pta creduntur. Sic & apud grecos *ἀστὴρ*, & *ἀστὴρ* diuersa significant. Etenim alter **ἀστὴρ. ἀστὴρ**
stella una est, & astron signum stellis coactum, quod nos sidus uocamus. Cum **C**

uero stellas globosas & rotundas dicat, non singularium tantum exprimit spe-
ciem, sed & earum, quæ in signa formanda conueniunt. Omnes enim stellæ in-
ter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam.

Per hæc autem duo nomina, solida sphaera describitur, quæ nec ex globo si ro-
tunditas desideretur, nec ex rotunditate si globus desit, efficitur, cum alterum a
forma, alterum soliditate corporis deseratur. Sphaeras autem hic dicimus ipsa- **Sphæra**
rum stellarum corpora, quæ omnia hac specie formata sunt. dicuntur præterea
sphaeræ & aplanes illa quæ maxima est, & subiectæ septem, per quas duo lumina,
& quinque uagæ discurrunt. Circi uero & orbis, duarum sunt rerum duo no-
mina. Et his nominibus quidem alibi aliter est usus. Nam & orbem pro circulo
posuit, ut orbem lacteum. Et orbem pro sphaera, ut nouem tibi orbibus uel po-
tius globis. Sed & circi uocantur, qui sphaerā maximam cingunt, ut eos sequens **D**

tractatus ostendet, quorum unus est lacteus, de quo ait, inter flammam circi elu-
cens. Sed hic horum nihil neque circi, neque orbis nomine uoluit intelligi. Sed est **Orbis.**
orbis in hoc loco stellæ una integra & perfecta conuersio, id est, ab eodem loco
post emensum sphaeræ, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regres- **Circus.**

sus. Circus autem est hic linea ambiens sphaeram, ac ueluti semitam faciens, per
quam lumen utrinque discurrit, & inter quam uagantium stellarum error legiti-
mus coercetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt, quia & cursu suo feruntur, &
contra sphaeræ maximæ, id est, ipsius cæli impetum, contrario motu ad orientem **Stellæ erran-**
tes

c ij ab occi-

E ab occidente uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idē est modus meandi, sed non omnes eodem tempore circos suos orbescq; conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis, quia cum sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitator esse possit, aut segnior, non eodem tamen tēporis spacio omnes ambitum suum peragunt. Causam uero sub eadem celeritate disparis spaciū, aptius nos sequentia docebunt.

¶ De Undecim circulis cœlum ambientibus. Caput .XV.

Lacteus circulus

Is de siderum natura & sidera hominum mente narratis, rursus filium pater, ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, premiū rursus adiecit, ostendens lacteum circulum uirtutibus debitū, & beatorum cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis. Erat autem **F** is splendidissimo candore inter flammās circus elucens, quem uos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus e circulis, qui ambiunt cœlum, & sunt præter cum numero decem, de quibus quæ dicenda sunt proferemus, cum de hoc cōpetens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione q̄ uisū cōprehendēdis. De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt, causa sc̄q; eius, alii fabulosas, naturales alii protulerūt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, qua de duobus hemisphæriis cœli sphaera solidata est. Et ideo ubi oræ utrinq; conuenerant, notabilem claritatem uideri. **G** Diodorus ignem esse densatā concretāq; naturæ in unam curui limitis semitam, discretionē mundanæ fabricæ coaceruante concretū. Et ideo uisum intuentis admittere, reliquo igne cœlesti lucē suam nimia subtilitate diffusam nō subiiciente conspectui. Democritus innumeras stellas, breuesq; omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ, spaciis quæ angustissima interiacent opertis, uicinæ sibi undiq; & ideo passim diffusæ lucis aspergine, continuū iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Possidonius, cuius definitioni plurimum consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderci infusionem, quam ideo aduersa Zodiaci curuitas obliquauit, ut quoniam sol nunq; Zodiaci excedēdo terminos expertem feruoris sui partem cœli reliquam deserebat, hic circus a uia solis in obliquum recedens uniuersitatem flexu calido temperaret. Quibus autem partibus Zodiacum interfecet, superius iam relatū est. Hæc de lacteo. **H** Decem autem alii, ut diximus, circi sunt, quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cœlestium circularum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spaciū lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est. Et tertia ducta per medium ecliptica uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectum. solis, si ei tunc luna succedat. lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec sol unq; deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est: & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectum. Sic enim

enim euenit, ut aut lunæ cōtra solem positæ ad mutuādum ab eo solitum lumē sub eadem inuentus linea terræ conus obfistat, aut soli ipsa succedēs obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur aspectus. Luna uero circa proprium defectum laborat, non accipiēdo solis lumen, cuius beneficio noctem colorat. Quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus ait, Defectus solis uarios, lunæq; labores. Quamuis igit̃ trium linearū ductus zodiacum & claudat & diuidat, unum tamen circum autor uocabulorū dici uoluit antiquitas. Quinq; alii circuli paralleli uocantur. Horū medius & maximus est æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq; ideo breues, quorū unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos & medium duo sunt tropici maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraq; parte zonæ ultæ terminum faciunt. Præter hos alii duo sunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta conuersio. Ambientes enim septentrionalē uerticem, atq; inde in diuersa diffusi, & se in summo interfecant, & quinq; parallelos in quaternas partes æqualiter diuidunt, zodiacū ita interfecantes, ut unus eorū per arietem & libram, alter per cancrum atq; capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerū prædictum supersunt, meridianus & horizon, non scribunt̃ in sphaera, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circumspicientis habitantis ue uariant̃. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse non poterit, sed singulis gentibus super uerticem suum proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizontem circumspectio singulorū. Horizon est enim, uelut quodā circo designatus terminus cœli, quod super terram uidet̃. Et quia ad ipsum uere finem nō potest humana acies peruenire, quantum quisq; oculos circumferendo conspexit, proprium sibi cœli, quod super terram est, terminum facit. Hic horizon quem sibi uniuscuiusq; circumscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios non excedit acies contra uidentis. Sed uisus cum ad hoc spacium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrēdo curuat̃. Atq; ita fit, ut hic numerus ex utraq; parte geminatus trecentorū sexaginta stadiorū spacium quod intra horizontem suum continet̃, efficiat: semperq; quantū ex huius spacii parte postera procedendo dimiseris, tantum tibi de interiore sumetur, & ideo horizon semper quantacunq; locorum transgressione mutatur. Hunc autem quem diximus admittit aspectū, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, quæ nullā oculis obiicit offensam. Nec te moueat, q̃ sæpe in longissimo positū montem uidemus, aut q̃ ipsa cœli superna suspicimus. Aliud est enim, cum se oculis ingerit altitudo, aliud cum per planum se porrigit & extēdit intuitus, in quo solo horis circū efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur, dicta sufficiant. Tractatum ad sequentia transferamus.

¶ Qui fiat, ut quædam stellæ nunq̃ a nobis uideantur, & quanta stellarum omnium

c ii) magni-

Paralleli
quinq;

Coluri duo
B

Meridianus
circus

C
Horizon

Nota de p̃
spectu hois,

D

» **X** quo mihi omnia contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, & hæ magnitudines omnium, quas esse nunq̄ suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima a cælo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facile uincebant. Dicendo, Ex quo mihi omnia contemplanti, id quod supradiximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conuentum. Duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert, aliquarum nouitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine differemus. Plene & docte adiciendo, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, causam cur a nobis non uideantur, ostendit. Locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nunq̄ possint uideri. Quia ipsa pars cæli in qua sunt, nunq̄ potest hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spheræ conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cæli spheræ uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper a nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unq̄ uidetur: nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poeta naturæ ipsius conscius, dixit.

Cur quædam stellæ a nobis uideantur semper, quædam nunq̄

F hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spheræ conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cæli spheræ uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper a nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unq̄ uidetur: nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poeta naturæ ipsius conscius, dixit.

Hic uertex nobis semper sublimis, at illum

Sub pedibus styx atra uidet, manescq̄ profundî.

Sed cum hanc diuersitatem cælestibus partibus uel semper uel nunq̄ apparenti terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cælo est, omne sine dubio cælum uidetur, non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cæli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellas nunq̄ de terris uidere cõtingerat, ubi circumspectu libero sine offensa terreni obicis uisæ sunt, iure quasi nouæ admiratione dederunt. Et quia intellexit causam propter quã eas nunq̄ ante uidisset, ait. Erant autem hæ stellæ quas nunq̄ ex hoc loco uidimus. Hunc locum demonstratiue terram dicens, in qua erat dum ista narraret.

H
Stellas singulas uniuersa terra esse maiores

Sequitur illa discussio, quod adiecit quid sit. Et hæ magnitudines omnium, quas esse nunq̄ suspicati sumus. Cur autem magnitudines quas uidit in stellis, nunq̄ homines suspicati sint, ipse patefecit addendo, Stellarum autem globi terræ magnitudinem facile uincebant. Nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem, immo uere hominem fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse maiorem, cum uulgo singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur. Ergo tunc earum uere magnitudo asserta creditur, si maiores singulas quam est omnis terra esse constiterit, quod hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui, in partes diuidi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed

qua, sed

qua, sed tantummodo signum esse dicatur. **Phyfici** terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionum rationibus. Constat mensuram solis ducentessimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cum ergo sol ad circū pars certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit, quod pars esse non possit, sine cunctatione iudicii solem constat terra esse maiorem, si maior est pars eo quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verum solis circo superiorum stellarum circos certum est esse maiores, si eo quod continetur id quod continet maius est. cum hic sit coelestium sphaerarum ordo, ut a superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphaeram quasi a cælo ultimam & uicinam terræ, minimam dixit, cum terra ipsa in punctum quasi uere iam postrema deficiat. Si ergo stellarum superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt grandiores, singulæ autem huius sunt magnitudinis, ut ad circū unaquæq; suū, modum partis obtineat, si ne dubio singulæ terra sunt ampliores, quā ad solis circū, qui superioribus minor est, punctū esse prædiximus. De luna, si uere luce lucet aliena, sequētia docebunt.

¶ Cœlum, quamobrē semper, & in orbem moueat. Quo sensu summus uocet de⁹, & æquid stellæ quas fixas uocant, suo etiā proprioq; motu agant. Caput .XVII.

Hæc cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens, ad terras usq; fluxisset, & illic familiaris hæssisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum a cœli exordio sphaerarum ordinem in hæc uerba monstrantis. Nouē tibi orbibus uel potius globis connexa sunt oīa, quorum unus est coelestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersant retro contrario motu atq; cœlum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis. Deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta, sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites consequunt Veneris alter, alter Mercurii cursus. Infimoq; orbe luna radiis solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Supra lunam sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, necq; mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia motu suo pondera.

Totius mundi a summo in imum diligens in hunc locum collecta descriptio est. & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne dixerunt. Vnde & hic dicit, cōnexa sunt omnia. Vergilius uero magnum corpus uocauit. Et magno se corpore miscet. Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis, ait, qui uersantur retro contrario motu atq; cœlū. Quod cum dicit, admonet ut quæramus, si uersatur cœlum. Et si ille septem, & uersantur, & contrario motu mouentur. Aut si hunc esse sphaerarum ordinem quem

Proponit ea quæ per ordinem sunt explicanda.

E Cicero refert, Platonica cōsentit autoritas. Et si uere subiectæ sint. Quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit. Quæ ue ratio in uno zodiaco aliarum cursus breuiiores, aliarum faciat longiores. Hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est afferant. Et postremo, qua ratione in terrâ ferant, sicut ait, omnia nutu suo pōdera.

Coelum cur moueatur

VERSARI cœlum, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet. Cuius æternitas in motu est: quia nunquā motus relinquit, quod uita non deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. Igitur & cœleste corpus quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquā uiuēdo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. Nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primū autem omnium cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. Cuius uis integra & incorrupta non deserit, quā primum cœpit mouere.

Cur nō motu recto, sed in orbē agat.

F Ideo uero cœli motus necessario uolubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultra autem locus nullus sit, quo se tendat accessio, continuatione perpetuæ in se reditionis agitur. Ergo in quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphaeræ, spacia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari. Sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurret. Dicemus ergo, quod eam nunquā reperiat, si semper hanc sequitur. Immo semper eam reperit, quia ubique tota, ubique perfecta est.

G Cur ergo, si quam quærit reperit, non quiescit. Quia & illa requietis est inscicia. Staret enim, si usquē stantem animā reperiret. Cū uero illa, ad cuius appetentiā trahit, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de cœlesti uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino autore reperta sufficiant.

Sphaera extima, quæ sensu summus uocet deus

Quod autem hunc istum extimum globum, qui ita uoluitur, summum deū uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimet, cum globus ipse quod cœlū est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit, mens ex deo, qui uere summus est, procreata sit. Sed summum quidem dixit, ad cæterorum ordinem qui subiecti sunt: unde mox subiecit, arcens, & continens cæteros. Deum uero, quod non modo immortale animal ac diuinum sit, plenum inelytæ ex illa purissima mente rationis, sed quod uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequunt, aut ipse faciat, aut ipse contineat, ipsum denique Iouem ueteres uocauerunt, & apud theologos Iupiter est mundi anima.

H Hinc illud est, Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena. Quod de Arato, poetæ alii mutuati sunt, qui de sideribus locuturus, a cœlo in quo sunt sidera exordium sumendum esse discernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno & soror eius, & coniunx uocatur. Est autem Iuno aer. Et dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus cœlum, etiā aer est procreatus. coniunx, quia aer subiectus est cœlo.

An & stellæ fixæ, suo quodam motu agantur.

His illud adiciendū est, quod præter duo lumina, & stellæ quinque quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alii infixas cœlo, nec nisi cū cœlo moueri, alii (quorum assertio uero propior est) has quoque dixerunt suo motu, propter quod cū cœli conuersione ferunt, accedere. Sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibile numerum secula, in una

eas cur-

eas cursus sui ambitione cōsumere, & ideo nullum earū motū ab homine senti-
 ri, cū non sufficiat humanæ uitæ spaciū, ad breue saltē punctum tā tardæ acces-
 sionis deprehendendū. Hinc Tullius nullius sectæ inscius ueteribus approba-
 tæ, simul attigit utrāq; sententiā, dicendo, In quo sunt infixi illi qui uoluunt stel-
 larum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

¶ **Stellas errantes, contrario q̄ cœlum motu uersari. Caput .XVIII.**

Nunc utrū illi septem globi, qui subiecti sunt, contrario, ut ait, q̄ cœlū
 uertit, motu ferant, argumentis ad uerū ducētibus, requiramus. So-
 lem ac lunā & stellas quinq;, quibus ab errore nomen est, p̄ter q̄ se-
 cum trahit ab ortu in occasum cœli diurna conuersio, ipsa suo motu
 in orientē ab occidente procedere, non solis literarū profanis, sed multis quoq;
 doctrina initiatis, abhorrere a fide, ac monstro simile iudicatū est. sed apud pres-
 sius intuentes ita esse uerū constabit, ut non solū mente concipi, sed oculis quoq;
 ipsis possit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cū pertinaciter negāte tractatus,
 age quisq; tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia, quæ uel contētio sibi fingit
 detractans fidē, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus.
 Has erraticas cū luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sidera, nullū sui mo-
 tum nostris oculis indicare, sed ferri mundanæ cōfusionis impetu, aut moueri
 sua quoq; accessione dicemus. Rursus, si mouent, aut cœli uiam sequunt ab or-
 tu in occasum, & cōmuni & suo motu meantes, aut cōtrario recessu in orientē
 ab occidentis parte uersant. Præter hoc (ut opinor) nihil pōt uel esse, uel fingi.
 Nunc uideamus quid ex his poterit uerū probari. Si infixæ essent, nunq; ab ea-
 dem statione discederent, sed in eisdē locis semper ut aliæ uiderentur. Ecce enim
 de infixis uergiliæ, nec a sui unq; se copulatione dispergunt, nec hyadas quæ ui-
 cinæ sunt, deserūt, aut Orionis proximā regionē relinquūt. Septentrionū quo-
 q; cōpago nō soluit. Anguis qui inter eos labit, semel circūfusus nō mutat am-
 plexū. Hæ uero, modo in hac, modo in illa cœli regione uisunt. Et sæpe cum in
 unū locū duæ plures ue cōuenerint, & a loco tñ in quo uisæ sunt simul, & a se
 postea separant. Ex hoc eas nō esse cœlo infixas, oculis quoq; approbātibus cō-
 stat. Igit̄ mouent, nec negare hoc quisq; poterit qd̄ uisus affirmat. Quærendū ē
 ergo, utrū ab ortu in occasum, an in contrariū motu, pprio reuoluant. Sed &
 hoc quæritibus nobis nō solū manifestissima ratio, sed uisus quoq; ipse mōstra-
 bit. Cōsideremus em̄ signorū ordinē quibus Zodiacū diuisum uel distinctum
 uidemus, & ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordiū. Cū aries ex-
 orit, post ipsum taurus emergit. Hūc gemini insequunt, hos cancer, & per ordi-
 nē reliqua. Si istæ ergo in occidentē ab oriēte procederēt, nō ab ariete in taurū
 qui retro locatus est, nec a tauro in geminos signū posterius uoluerent, sed a ge-
 minis in taurū, & a tauro in arietē, recta, & mundanæ uolubilitatis consona ac-
 cessione prodirent. Cū ergo a primo in signū secundū, a secundo ad tertium, & in-
 de ad reliqua, quæ posteriora sunt, reuoluant, signa aut̄ infixas cœlo ferant, sine
 dubio constat, has stellas non cū cœlo, sed contra cœlū moueri. Hoc ut plene
 liq̄at, astruamus de lunæ cursu, quæ & claritate sui & uelocitate notabilior est.
 Luna postq; a sole discedēs nouata est, secundo fere die circa occasum uidet, &

c v quasi

E quasi uicina soli quem nuper reliquit, postq̄ ille demersus est, ipsa coeli marginem tenet antecedenti super occidens. Tertio die tardius occidit q̄ secundo, & ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio coelo ipsa uideatur. Post alios uero septem, cum ille mergit, hæc oritur. adeo media parte mensis dimidium coelum, id est, unum hemisphærium ab occasu in orientem recedendo metitur. Rursus post septem alios circa solis occasum latētis hemisphærii, uerticem tenet. Et huius rei indicium est, q̄ medio noctis exoritur. Postremo totidem diebus exemptis solem denuo comprehendit, & uicinus uidetur ortus amborum, q̄ diu soli succedens rursus mouetur, & rursus recedēs paulatim semper in orientē regrediendo relinquat occasum. Sol quoq̄ ipse non aliter q̄ ab occasu in orientem mouetur, & licet tardius q̄ luna recessum suum conficiat, quippe qui tanto tempore signum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna discurret, manifesta tamen & subiecta oculis motus sui præstat indicia. Hunc enim in ariete esse ponamus, quod quia æquinoctiale signū est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo cum occidit, libram, id est, scorpium chelas mox oriri uidemus, & apparet taurus uicinus occasui. Nam uergilias & hyadas partes tauri clariores, non multo post, sole mergēte uidemus. Sequenti mense sol in signum posterius, id est, in taurum recedit, & ita fit, ut neq̄ uergilias, neq̄ alia pars tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cum sole oritur, & cum sole occidit, semper occulit, adeo, ut uicina astra solis propinquitate cælentur. Nam & canis tunc, quia uicinus tauro est, non uidetur, tectus lucis propinquitate. Et hoc est quod Vergilius ait.

G Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Non enim uult intelligi, tauro oriente cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est, sed occidere eum dixit tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri sole uicino. Tunc tamen occidēte sole libra adeo superior inuenitur, ut totus scorpius ortus appareat. Gemini uero uicini tunc uidentur occasui. Rursus post tauri mensem, gemini non uidentur, quod in eos solem migrasse significat. Post geminos recedit in cancrum. Et tunc cum occidit, mox libra in medio coelo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis, id est, ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemisphærii recessisse. Deniq̄ post tres menses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis, cancrum dico, leonē & uirginem, inuenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, & dum in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autem occasum magis eius q̄ ortum eligimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidentur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, q̄ coelum mouetur, ostendimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus, etiam quinq̄ stellarum recessum assignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria recessione uersantur.

¶ Quem Cicero, & quem Plato soli inter errantes stellas assignauerit ordinem. Cur luna lumen suum mutuetur a sole, sicq̄ luceat, ut tamē

non ca-

non calefaciat. Dehinc, cur sol non absolute, sed fere medi⁹ inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarum errantium, alia aduersa nobis sint, alia prospera

Caput .XIX.

Is assertis, de sphaerarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire a Platone Cicero uideri potest, cum hic solis sphaeram quartam de septem, id est, in medio locatam dicat, Plato a luna sursum secundam hoc est inter septem a summo locum sextum tenere commemoret. Ciceroni Archimenes & Chaldaeorum ratio consentit. Plato aegyptios omnium philosophiae disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint & dixerint, cur a nonnullis sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. Nam nec illi qui ita existimant, a specie ueri procul aberrant. Opinionem uero istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A Saturni sphaera quae est prima de septem, usque ad sphaeram Iouis a summo secundam, interiecti spacii tanta distantia est, ut zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta conficiat. Rursus tantum a Ioue sphaera Martis recedit, ut eundem cursum biennio peragat. Venus autem est tanto regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragrandum. Iam uero ita Veneri proxima est stella Mercurii, & Mercurio sol propinquus, ut hi tres coelum suum pari temporis spacio, id est, anno plus minus uel circumeant. Ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia in spacio pari longe a se nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum recessit, ut quod illi anno, uigintiocto diebus ipsa conficiat. Ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste clareque distinguit immensa distantia: neque de lunae regione, quae ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dissentio. Horum uero trium sibi proximorum, Veneris, Mercurii, & Solis ordinem uicinia confundit. Sed apud alios. Nam aegyptiorum solertiam ratio non fugit, quae talis est. Circulus per quem sol discurrit, a Mercurii circulo ut inferior ambitur. Illi quoque superior circulus Veneris includit. Atque ita fit, ut haec duae stellae, cum per superiores circulos suorum uertices currunt, intelligantur supra solem locatae. Cum uero per inferiora commeant circularum, sol eis superior existimetur. Illis ergo qui sphaeras earum sub sole dixerunt, hoc uisum ex illo stellarum cursu, qui nonnunquam, ut diximus, uidetur inferior, qui & uere notabilior est, quatum liberius apparet. Nam cum superiora tenent, magis radiis occulunt. Et ideo persuasio ista conualuit, & ab omnibus pene hic ordo in usum receptus est. Per spicacior tamen obseruatio meliorem ordinem deprehendit, quem praeter indaginem uisus haec quoque ratio commendat, quod lunam quae luce propria caret, & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Haec enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, caeteras omnes stellas lucere suo: quod illae supra solem locatae in ipso purissimo aethere sunt, in quo omne quicquid est, lux naturalis & sua est, quae tota cum igne suo ita sphaerae solis incumbit, ut coeli zonae, quae procul a sole sunt, perpetuo frigore oppressae sint, sicut infra ostendetur. Luna uero, quia sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua carenti

Sol que ordinem habeat inter planetas

B

C

D

Luna luce lucet aliena

carenti

E carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole cui resplendet, habere non potuit. Denique quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est, lunam quoque terram, sed ætheream uocauerunt. Immobilis tamen ut terra esse non potuit, quia in sphaera quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanae autem sphaeræ terra centrum est, ideo sola immobilis perseverat. Rursum terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, non relucet, Luna speculi instar lumen quo illustrat emittit, quia illa aeris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fax habet. & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis & ignis ætheri, ideo quæuis densius corpus sit, quæ cætera cœlestia, ut multo tamen terreno purius, sit acceptæ luci penetrabile, adeo, ut eam de se rursus emittat, nul-

F lum tamē ad nos perferentem sensum caloris. Quia lucis radius, cum ad nos de origine sua, id est, de sole peruenit, naturam secum ignis de quo nascitur, deuehit. Cum uero in lunæ corpus infunditur, & inde resplendet, solam refundit claritudinem, non calorem. Nam & speculum cum splendorem de se uel oppositi eminens ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit.

QUVM SOLI ordinem Plato dederit uel eius autores, quos uel Cicero secutus quartum locum globo eius assignauerit, uel quæ ratio persuasionem huius diuersitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, infimoque orbi luna radiis solis accensa conuertitur, satis dictum est. Sed his hoc adiciendum est, cur Cicero cum quartum de septem solem uelit, quartus autem inter septem non fere medius, sed

Cur solē nō absolute sed fere mediū dicat.

G omnimodo medius sit, & habeatur, non abrupte medium solem, sed fere medium, dixerit, his uerbis, Deinde subter mediam fere regionem sol obtinet. Sed non uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio temperatur, nam sol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, spacio non tenebit. Si inter ternos enim summos & imos locatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spaciū quod septem sphaeræ occupant, dimensione perspecta, regio solis non inuenitur in medio spacio locata, quia magis a summo ipse, quæ ab ipso recessit ima postremitas, quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, Zodiacum triginta annis peragrat, sol medius anno uno, luna ultima uno mense non integro. Tantum ergo interest inter solem & Saturnum, quantum inter unum & triginta. Tantum inter lunam solemque, quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet totius a summo in

H imum spaciū, certam ex media parte diuisionem, solis regionem non fieri. Sed quia hic de numero loquebatur, in quo uere, qui quartus, & medius est, ideo pronuntiauit quidem medium, sed propter latentem spaciū dimensionem, uerbum quo hanc definitionem temperaret, adiecit. Notandum, quod esse stellam Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ constitutio, sed humana persuasio est, quæ stellis numeros & nomina fecit. Non enim ait illam quæ Saturnia est, sed quæ in terris Saturniā nominat, & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quæ Martium dicitis. Adeo expressit in singulis, nomina hæc, non esse inuenta naturæ, sed hominū cōmentā, significationi distinctionis accommodata. **Q**UOD

Nomia stellarum uel sint.

Cur in platonis alii non

uero fulgorē Iouis humano generi prosperæ & salutarē, contra Martis, rutilum & terri-

terribil
ge Iouis
nam uen
terribil
ra, quæ d
Saturni fte
genochia
onem apu
bus, quos
Certi inqu
& apant
meros con
ris, quæ d
In sequen
ue pollin
meris, null
puzio & lu
pra, sentre
is est, pro
minis benefi
& prouinis
Sed hunc st
onem) cū lu
ad hunc. Et
ant. Sed le
onem, soli p
Iouis tamen fte
notre magis
ratione cono
bus corper
Solem, Mars
quæ cum u
apli nomina
debet perin
lis, alia hanc
quæm alia
decreti nec
su ue mori
gnificane m

& terribilem terris uocauit, alterum tractum est ex stellarum colore (nam fulget Iouis, rutilat Martis). alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitam manare uolunt aduersa uel prospera. Nam plerūq; de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si quis forte altius quaeratur, unde diuinis maliuolentia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur, aut cur notabilior benignitas Iouis & Veneris inter genethiacos habeatur, cum sit diuinorū una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi inquit sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniunt, iungunt, & aptantur, fit iugabilis competentia, nec quicq; potest alteri nisi per hos numeros conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorū accipias uolo. In sequentibus uero cum de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quid ue possint, opportunius aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse concordia. Vitam uero nostram præcipue sol & luna moderantur. Nam cum sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire uel crescere, *αἰδουλον*, id est, sentiendi natura de sole, *φωτιον* autem, id est, crescendi natura de lunari ad nos globositate perueniunt. Sic utriusq; luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamē nostra, & prouentus actuum, tam ad ipsa duo lumina, q̄ ad quinq; uagas stellas referunt. Sed harum stellarum alias interuentus numerorum (quorum supra fecimus mentionem) cū luminibus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea & Iouialis stella per hos numeros lumini utriq; sociantur. Sed Iouialis soli per omnes, lunæ uero per plures. & Venerea lunæ per omnes, soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraq; benefica credat, Iouis tamē stella cū sole accommodatior est, & Venerea cum luna: atq; ideo uitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus uitæ nostræ autoribus numerorū ratione concordantes. Saturni autem Martisq; stellæ, ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua uel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunā. Ideo minus commodi uitæ humanæ existimant, quasi cum uitæ autoribus arcta numerorū ratione non iuncti. Cur tamen & ipsi nonnunq; opes uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur (Si faciunt astra) pronuntiat nihil ui uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea q̄ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitū statione recessu ue monstrari, ut aues seu præteruolando, seu stando, futura pennis uel uocis significant nescientes. Sic quoq; tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum per hunc prospera, per illum significemus incommenda.

¶ De diuersis nominibus solis, deq; eiusdem magnitudine, Caput .XX.

In his aut tot nominibus (gnitudine, Caput .XX.) quæ de sole dicuntur, non frustra; nec ad laudis pompam lasciuit oratio,

A
bis prosperi
alii aduersi
dicantur

B

C

D

E oratio, sed res ueræ uocabulis exprimunt. Dux & princeps ait, & moderator lūminū reliquorū, mens mūdi, & tēperatio. Plato in Timæo cū de octo spheris loqueretur, sic ait. Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura, & sit, & noscatur, deus in ambitu supra terram secundum lumen accendit, quod nunc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omniū spherarum lumen in sole. Sed Cicero sciens etiam cæteras stellas habere lumen suū, solamq; lunam (ut sæpe iam diximus) proprio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, non solū ait dux & princeps & moderator luminum reliquorum (adeo & cæteras stellas scit esse lumina) sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit.

Solis nomina diuersa

F

Princeps, quia ita eminent, ut propterea q̄ talis solus appareat, sol uocetur.

Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusq; certa definitione spacii moderatur. Nam spacii certa definitio est, ad quā cum unaquæq; erratica stella recedens a sole peruenerit, tanq̄ ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur, & rursus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur. ita solis uis & potestas, motus reliquorum luminum cōstituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut Physici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, q̄ omnia quæ statuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem & noctem, & migrantes inter utrunq; prolixitatis breuitatisq; uices, & certis temporibus æquam utriusq; mensuram, dein ueris clementem temperiem, torridum cancri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, uim frigoris inter utranq; temperiem, omnia hæc solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ diuina ratione fieri uidemus.

G

Est & hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur. q̄ natura ignis semper in motu perpetuo agitatq; est. Solem autem ignis ætheri fontem dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor, cuius ista natura est, ne unq̄ cesset a motu: aut si breuis sit eius quocūq; casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo q̄ mundi mentem uocauit. Cur uero & tēperatio mundi dictus sit, ratio in aperto est. Ita enim nō solū terram, sed ipsum quocq; cœlum, quod uere mūdus uocatur, temperari sole certissimum est, ut extremitates eius quæ longissimæ a uia solis recesserunt, omni careant beneficio caloris, & una frigoris ppetuitate torpescāt, qd̄ in sequētibus aptius explicabit.

H

RESTAT ut & de magnitudine eius, quam uerissima prædicatione extulit, pauca & non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime cōsequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione uoluerunt, quanto maior esse possit q̄ terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait. Mensura terræ septies & uicies multiplicata, mensurā solis efficiet. Possidonius multo multoq; sepius. & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cum solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficiētis utuntur. Cum defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuuntur. Et sic euenit, ut dum utrunque de altero astruitur, neutrum probabiliter astruatur, semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem ad-

Solis magnitudo secundum quædam.

huc pro-

huc probandā probetur. Sed Aegyptii nihil ad coniecturam loquentes, seque
 strato ac libero argumento, nec in patrociniū sibi lunæ defectum uocantes,
 quanta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum per ma-
 gnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaquā dubitatur
 non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ & solis inuēta, ut fieret ex col-
 latione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationem iuuantibus de fa-
 cili constabat. Solis uero mensuram aliter nisi per mensuram cœli, per quod dis-
 currit, inueniri non posse uiderunt. Ergo primum metiēdum sibi cœlum illud,
 id est, iter solis constituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere. Sed
 quæso, si quis unquā tam otiosus, tanquā erit ab omni serio feriatas, ut hæc quoque
 in manus sumat, ne talem ueterum promissionem quasi insanix proximam aut
 horrescat aut rideat. Etenim ad rem quæ natura incomprehensibilis uidebatur,
 uiam sibi fecit ingenium, & per terram qui cœli modus sit reperit. Ut autem
 liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum
 sequentium aditus instructior.

In omni orbe uel sphaera medietas centrum uocatur. Nihil aliud est centrum nisi
 si punctum, quo sphaeræ aut orbis medium certissima obseruatione distinguitur. Centrum
 Itē ducta linea de quocunquē loco circuli qui designat ambitum, in quacunquē eius
 dem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non omni
 modo medietas est orbis quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in par-
 tes æquales orbem medium diuidit, quæ a summo in summum ita deducitur, ut
 necesse sit eam transire per centrum. Et hæc linea quæ orbem sic æqualiter diui-
 dit, diametros nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscunquē orbis triplicata cū
 adiectione septimæ partis suæ, mensurā facit circuli, quo orbis includitur. Id est,
 si uncias septem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis
 ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt uiginti unum. His adicies se-
 ptimam partem, hoc est unum, & pronuntiabis uiginti & duabus unciis huius
 circuli esse mensuram, cuius diametros septem unciis extēditur. Hæc omnia ge-
 ometricis euidentissimisque rationibus probare possemus, nisi & neminē de ipsis
 dubitare arbitraremur, & caueremus iusto prolixius uolumen extendere. Sci-
 endum & hoc, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphaerio
 currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ nox uocatur,
 sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. Et
 hac longitudine ad ipsum circulum per quem sol currit erecta, exclusione lumi-
 nis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ
 sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis ad
 tractatum mensurarum quas promisit oratio reuertatur. Euidētissimis & in-
 dubitabilibus dimensionibus constat, uniuersæ terræ ambitū, quæ ubicunquē uel
 incolit, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorū milia ducenta quinquagintaduo.
 Cū ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octoginta milia stadiorū, uel non multo
 amplius diametros habet, secundū triplicationē cū septimæ partis adiectione, quā
 superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendā terrenæ
 umbræ longitudinē, non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est,
 ipsa est

Diametros
C

Vmbrae

D

Ambitus

ipsa est

E ipsa est enim quam sursum constat excrefcere, sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia, quæ terræ diametros habet, quæ faciūt quadragies octies centena milia stadiorum esse a terra usq; ad solis cursum, quo umbram terræ diximus peruenire. Terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatē diametri cœlestis efficiet. & si ab altera quoq; parte terræ par usq; ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli per quem sol currit diametros inuenitur. Duplatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies sexies centenis milibus stadiorū. Et inuēta diametros facile mēsuram nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hāc em̄ summam, quia diametrū facit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut sæpe iam dictum est, Et ita inuenies totius circuli per quem sol currit ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia.

Ambit⁹ cir
culi per quē
sol meat

F HIS dictis quibus mensura quam terræ uel ambitus uel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur, nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo, ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est in hunc modum

Quō depre
hensa sit ma
gnitudo sol

G Procedente inquisitionis ingenio, æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeam uas in hemisphærii speciem, cauata ambitione curuatū, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas stili prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem, ut scimus, huiusmodi uasis officium, ut tanto tempore a priore eius extremitate ad alterā usq; stili umbra percurrat, quanto sol medietatem cœli ab ortu in occasum unus scilicet hemisphærii conuersione metitur. Nam totius cœli integra conuersione diem noctemq; concludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cum ad primū solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de stili decedens summitate primam curui labri eminentiam contingit, locus ipse, qui umbræ primitias excepit, notæ impressione signatus est, obseruatumq; q̄ diu super terram ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horizonti uideretur insidere, & mox locus ad quem umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitacq; dimensione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum natæ de duabus eius summitatibus metiunt, pars nona reperta est eius spacii, quod a summo uasis labro usq; ad horæ primæ lineam continet. Et ex hoc consistit, q̄ in cursu solis unā tempore æquinoctialis horam facit repetitus nouies orbis eius accessus. Et quia conuersione cœlestis hemisphærii peractis horis duodecim diem condit, nouies autem duodecim efficiunt centū octo, sine dubio solis diametros centesima & octaua pars hemisphærii æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia, & insuper centum & septuaginta milia, antelatis probatum est. Ergo si

eius

eius summæ ducētēsimā sextādecimā cōsideraueris partē, mensurā diametri so-
 lis inuenies. Est aut pars ista fere in centū quadraginta milibus. Diametros igit
 solis centū quadraginta miliū fere stadiorū esse dicenda est. Vnde pene duplex
 q̄ terræ diametros inueniūt. Constat aut̄ geometricæ rationis examine, cū de du-
 obus orbibus altera diametros duplo alterā uincit, illum orbē cuius diametros
 dupla est, orbe altero octies esse maiorē. Ergo ex his dicendū est, solē octies ter-
 ra esse maiorē. Hæc de solis magnitudine breuif de multis excerpta libauimus.

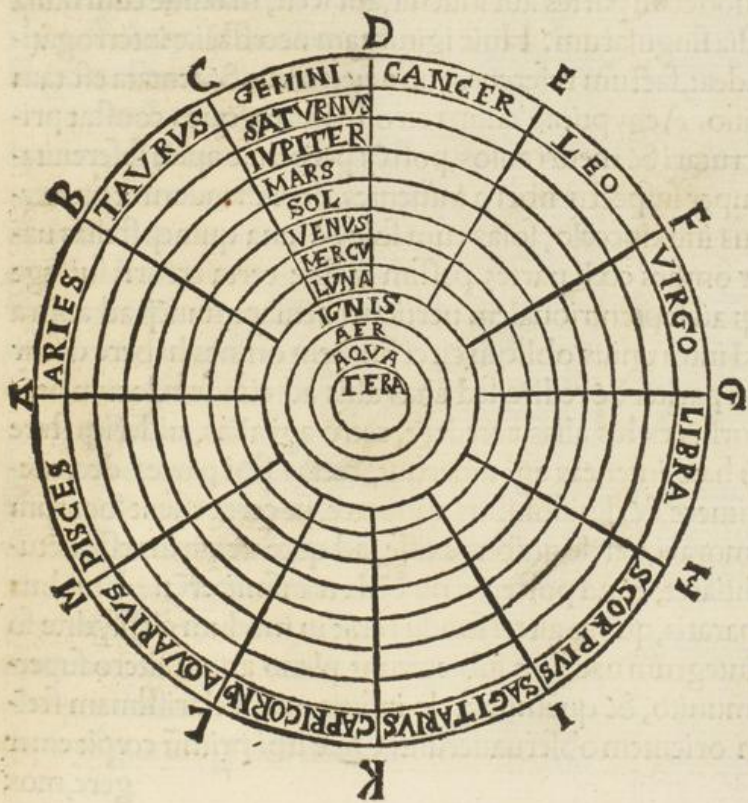
Sol octies
 maior q̄ tra

¶ Qua ratione inferiorū sphaerarū stellæ in Zodiaci signis meare dicantur, cum in eis non
 sint. Curq̄ ex his aliæ breuiori, aliæ lōgiori tempore Zodiaci signa percurrant. Et quomo-
 do circulus Zodiacus in duodecim partes diuisus sit. Caput .XXI.

Ed quoniam septem sphaeras cœlo diximus esse subiectas, exteriore
 quac̄ quas interius continet ambiente, longeq̄ a cœlo omnes, & a se
 singulæ recesserunt, nunc quærendum est, cum Zodiacus unus sit,
 & is cōstet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphaerarum stel-
 læ in signis Zodiaci meare dicantur. Nec longum est inuenire rationem, quæ
 in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verū est enim, neq̄ solem lunam ue, neq̄
 de uagis ullā ita in signis zodiaci ferri, ut eorū sideribus misceantur: sed in illo
 signo esse unaquac̄q̄ perhibetur, quod habuerat super uerticem, in ea, quæ illis
 subiecta est, circuli sui regione discurrens. Quia singularum sphaerarum circu-
 los in duodecim partes, æque ut zodiacum, ratio diuisit. Et quæ in eam partem
 circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietē ue-
 nisse cōcedit̄. Similisc̄q̄ obseruatio in singulas partes migrātibus stellis tenet̄. Et
 quia facilior ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus assi-

B
 Quæ in mo-
 dū inferiorū
 sphaerarum
 stellæ in zo-
 diaci signis
 meare dicā̄

gnet. Esto em̄ zodia-
 cus circulus, cui ascri-
 ptum est, a. Inter hūc
 septem alii orbēs locē
 tur. Et zodiacus ab, a.
 per ordinē affixis no-
 tis, quibus ascribent̄
 literæ sequētes, in par-
 tes duodecim diuida-
 tur. Sitq̄ spacium qd̄
 inter a & b clauditur
 arieti deputatum. Qd̄
 itra b & c, tauro. Qd̄
 inter c & d, geminis.
 Cancro quod sequit̄,
 & reliquis per ordi-
 nem cætera. His con-
 stitutis, iam de singu-
 lis zodiaci notis & li-
 teris, singulæ deorsū
 d lineæ

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E lineæ per omnes circulos ad ultimum usq; ducantur, procul dubio per orbés singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocunq; igitur circulo seu sol in illo seu luna uel de uagis quæcunq; discurrat, cum ad spacium uenerit, quod inter lineas clauditur ab a & b notis & literis defluentes, in ariete esse dicetur, quia illic constituta spacium arietis in zodiaco designatum super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quæcunq; migrauerit partem, in signo sub quo fuerit esse dicetur.

Cur aliq; stel
lae breuiori
tpe Zodia-
ci signa per-
currant, aliq;
longiore

A T Q V E hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademq; signa aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties enim plures orbés intra se locantur, sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locum ultimum tenet. ita de mediis, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphaeras gradum celeritatis suæ singulis ordo positionis ascriptus. Ideo stellæ quæ per spacia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt: quæ per angusta, breuiore. Constat enim nullam in eas celerius cæteris tardius ue procedere. Sed cum sit omnibus idem motus meandi, tantam eius diuersitatem temporis, sola spaciorum diuersitas facit. Nam ut de mediis nunc prætermittamus, ne eadem sæpe repetantur, q; eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uigintiocto ambit & permeat, sola causa in quantitate est circulorum, quorum alter maximus, alter minimus. Ergo & cæterar; singulæ pro spacii sui modo, tempus meandi aut extēdunt, aut cōtrahunt.

H O C L O C C O diligens rerum discussor inueniet, quod requirat. Inspectis enim zodiaci notis, quas mōstrat in presidium fidei aduocata descriptio. Quis uero, inquiet, circi coelestis duodecim partes aut inuenit, aut fecit, maxime cum nulla oculis subiiciatur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogatiōni historia ipsa respondeat, factum referens, quo a ueteribus & tentata est tam

Quis zodia-
cus in. xij. p.
tes diuisus

difficilis, & effecta diuisio. Aegyptior; enim retro maiores, quos constat primos omnium cœlum scrutari & metiri ausos, postq; perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes, deprehenderunt uniuersis uel stellis uel sideribus infixis cœlo, solas cum sole & luna quinq; stellas uagari, nec has tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere, nunq; deniq; ad septentrionalem uerticem deuiare, nunq; ad australis poli ima demergi, sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus, nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias aliis ad eundem locum peruenire temporibus. Rursus ex his alias accedere, retro agi alias, uideriq; stare nonnunq;. Postq; inq; hæc inter eas agi uiderunt, certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisionibus annotare, ut certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ ue rursus esse uenturas, & sibi inuicē annuntiarēt, & ad posteros noscēda transmitterēt. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quor; alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus, illud quod erat integrum uacuum subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primū cœpit emergere, mox

gere, mox

gere, mox munitione subducta permiserunt subiecto uasi aquam superioris in-
 fluere, fluxitq; in noctis ipsius & secuti diei finem, atque in id noctis secundæ
 q̄diu eadem stella ad ortum rursus reuertit, quæ ubi apparere uix cœpit, mox
 aqua quæ influebat amota est. Cum igitur obseruatæ stellæ itus ac reditus in-
 integram significaret cœli conuersionem, mensuram sibi cœli in aquæ de illo flu-
 xu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fi-
 da dimensione diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula
 tantum singulas de duodecim partibus ferrent. Totaque rursus aqua in uas
 suum pristinum foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capa-
 citatis minoris alteræ subiecerunt pleno, alterum iuxta expeditum paratumque
 posuerunt. His præparatis, nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solem lu-
 namq; & quinque uagas meare diuturna obseruatione didicerant, quæq; postea
 zodiacum uocauerunt, ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen arie-
 tis indiderunt. Huius incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ flu-
 xum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effusoq; alterum simi-
 le subiecerunt, certis signis obseruatis ac memoriter annotatis, inter eius loci stel-
 las, quæ oriebantur, cum primum uas esset impletum, intelligentes q̄ eo tempo-
 re, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscēdit. Ab
 illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas cœpit influere, usq; ad
 locum qui oriebatur cum idem primum uas impleretur, duodecimam partem
 cœli, id est unum signum esse dixerunt. Item secundo uase impleto, & mox retra-
 ctato illo, simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt, notato simi-
 liter loco qui emergebat, cum secundum uas esset impletum, & a fine primi si-
 gni usq; ad locum qui ad secundæ aquæ finem oriebat, secundum signum nota-
 tum est. Atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes
 singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando, ubi cōsummata iā
 omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine du-
 bio iam diuisas certisq; sibi obseruationibus & indiciis annotatas cœli partes tā
 tæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una sed duabus effe-
 ctum est, quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars
 eius media, & mediæ reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum
 sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorū temporū nocturna di-
 mensio utrumq; hemisphærium paribus aquæ uicibus annotauit. Et has ipsas
 duodecim partes signa appellari maluerunt, certaq; singulis uocabula gratia si-
 gnificatiōis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine *ζώδια*, nuncupant, circum
 ipsum zodiacum quasi signiferum uocarunt. Hanc autem rationem iidem il-
 li cur arietem cum in sphaera nihil primum nihilq; postremum sit, primum tamē
 dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium lu-
 xit, id est, quo in hanc fulgorem cœlum & elementa purgata sunt, qui ideo mū-
 di natalis iure uocatur, arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlum quasi
 mundi uertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mū-
 di caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, cur hæc ipsa duo-
 decim signa assignata sint diuersorū numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa
 d ij genitura

A

B

C

D

Zodiacus
 unde dictus
 Arius cur
 primus in-
 ter signa

Cur signa
 diuersorum
 numinū assi-
 gnata sint
 p̄tati

E genitura mundi, arietē (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis, cancro gestante tunc lunam. Post hunc sol cum leone oriebat, cum Mercurio Virgo, Libra cum Venere, Mars erat in Scorpio, Sagittarium Iupit̄ obtinebat, in Capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut singuli eorum signorum domini esse dicantur, in quibus cum mundus nasceretur, fuisse creduntur. Sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerāt, assignauit antiquitas, cancro lunæ, soli leonē. Quinque uero stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebāt, quinque reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis a fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus in Capricorno Saturnum post omnes fuisse, ergo secunda adiectio eū primum fecit, qui ultimus fuerat. Ideo Aquarius, qui Capricornum sequitur, Saturno datur. Ioui qui ante Saturnum erat, Pisces dicantur. Aries Marti, qui præcesserat Iouem. Taurus Veneri, quam Mars sequebatur. Gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco, quod in genitura mundi uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinē dedit, quem Plato assignauit sphaeris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tamen rationis patrocinio, abunde Platonium ordinem prior ratio commendat.

Planetarū
ordo

Epilogus eo
rum de qui-
bus per or-
dinem dictu-
rū se esse pol-
licitus fuit
capite. xvij.

EX HIS quæ de uerbis Ciceronis proxime prælati quærēda præposuimus, qualicuit breuitate, a summa sphaera quæ aplanēs dicit, usque ad lunam, quæ ultima diuinorum est, omnia iam, ut opinor, absoluius. Nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur ostendimus: septemque sphaeras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit. & de ipso sphaerarum ordine quid diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionem fecerit, quæ ue magis sequenda sit sententia, tractatus inuenit.

G Nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas sola sine fratris radiis luna non luceat. Sed & quæ spaciore ratio solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte mediū, sed fere medium dici coegerit, publicatum est. Quid significant nomina, quibus ita uocatur ut laudari tantum putet, innotuit. Magnitudo quoque eius, sed & cœlestis per quem discurrit circuli, terræque pariter quanta sit, uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphaerarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur, uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum recursum. Sed & ipse zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuisus sit, curque Aries primus habeat, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc quæ de summo ad lunam usque perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiens inæqualem uarietatis æstum.

H Infra lunam & aer natura mutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris & aeris, ita diuinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait, nihil infra lunam esse diuinum, præter animos munere deorum hominum generi datos, non accipiendum ita est animos hic esse, ut hic nasci putent. Sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit & recedit, ita animorum origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa.

Quo animi
nri hic sint

bet ipsa, sed recepit: & quia recepit, & remittit. Proprium autem habere dicere, **A**
 si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non cō-
 stat, cum nec corpori fabricando sola suffecerit: Nam quia terra aqua aer infra
 lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam, **Loquitur quā**
 sed opus fuit praesidio ignis aetheri, qui terrenis membris uitam & animam su- **si tria tantū**
 stinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret & ferret. Hæc **sunt elemēta**
 & de aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphaerarum nona, & mun-
 di ultima est, dictu necessaria differamus.

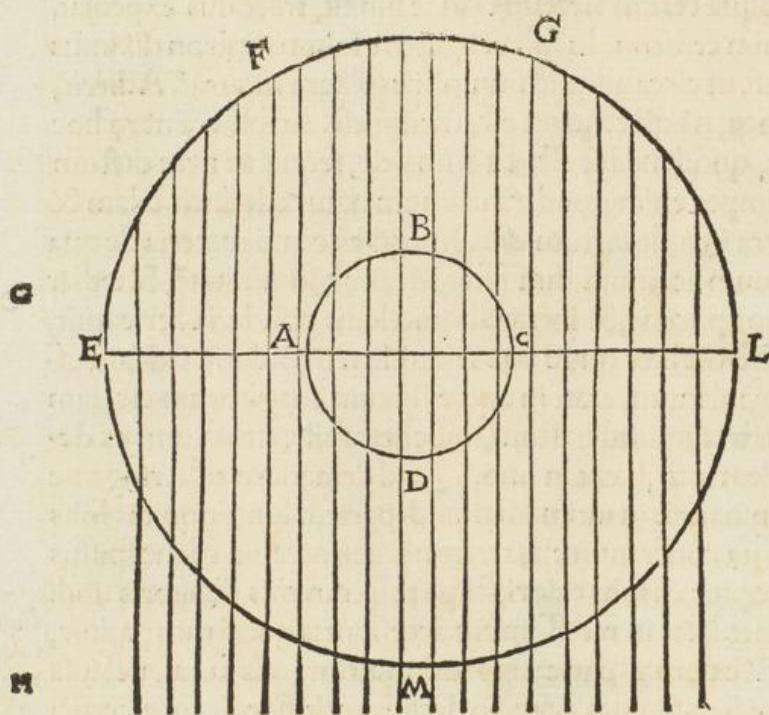
¶ Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eā suo nutu ferant pōdera. Cap. .XXII.

Nam ea quæ est media & nona tellus, inquit, neq; mouet, & infima
 est, & in eam ferunt omnia nutu suo pondera. Illæ uere insolubiles
 causæ sunt, quæ mutuis inuicē nexibus uinciuntur. & dū altera alterā
 facit, ita uicissim de se nascunt, ut nunq; a naturalis societatis ample- **B**
 xibus separentur. Talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit. Nam
 ideo in eam ferunt omnia, quia ut media non mouetur. Ideo non mouetur, quia
 infima est. Nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horū singula
 quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expedit.
 Non mouetur, ait. est enim centron. In sphaera autem solum centron diximus
 nō moueri, quia necesse est ut circa aliquid immobile sphaera moueat. Adiecit,
 infima est. Recte hoc quoq; nā qd centron est, mediū est. In sphaera uero hoc
 solum constat imum esse, quod mediū est. Et si ima est, sequit ut uere dictum
 sit, in eam ferri omnia. Semper enim pondera in imum natura deducit. Nam &
 in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est. Quicqd ex omni materia de qua
 facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimū fuit, id tenuit summitatē, & æthēr **C**
 uocatus est. Pars cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit,
 & in secunda delapsus est. Post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam us-
 q; ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam
 uero quod de omni syluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex de-
 factatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo. Quod demersum est stringente
 perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis
 coaceruauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc spissus
 aer & terreno frigore propior q̄ solis calori, stupore spiraminis densioris undi
 q; uersum fulcit & continet. Nec in recessum aut accessum moueri eam patitur, **Causa cur**
 uel uis circumuallantis & ex omni parte uigore simili librantis auræ, uel ipsa **fit terra im-**
 sphaeralis extremitas, quæ si paululum a medio declinauerit, sit cuicunq; uertici **mobilis**
 propior, & imū relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars a q̄- **D**
 uis sphaeræ uertice pari spacio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est, & quasi
 media, & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est. Et
 quia ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est, argumento sunt cum alia in-
 numera, tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aeris parte labunt. Nec
 enim in hæc solam quam habitamus superficiem decidunt. sed in latera quibus
 in terra globositas sphaerilis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habe-
 tur inferior, imbrium casus est. Nam si aer terreni frigoris exhalatione defatus,

d iij in nubem

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E in nubem cogitur, & ita abruptit in imbres, aer aut uniuersam terram circumfusus ambit: proculdubio ex omni aeris parte, præter istam calore perpetuo, liquor pluuiialis emanat, qui undiq; in terram quæ unica est sedes ponderis, defluit. Quod qui respuit, superest ut existimet extra hanc unam superficiem, quæ incolimus, quicquid niuium imbrum uel grandinum cadit, hoc totum in cœlum de aere defluere. Cœlum em̄ ab omni parte terræ æquabiliter distat, & ut a nostra habitatione, ita & a lateribus & a parte quæ ad nos habet inferior, pari altitudinis immensitate suspicit. Nisi ergo omnia pondera ferrent in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram sed in cœlum caderent, quod uilitatē ioci scurrilis excedit. Esto em̄ terra sphaera, cui ascripta sunt a b c d. Circa hanc sit aeris orbis, cui ascripta sunt e f g l m. Et utrunq; orbem, id est, terræ & aeris, diuidat linea ducta ab e, usq; ad l. Erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruā nimis imbrum partem terra susciperet, ab a, usq; ad c. Latera uero aeris, id est, ab f, usq; ad e, & a g, usq; ad l, humorem suum in aerem cœlumq; deiicerent. De inferiore aut cœli hemisphaerio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita deflueret, sicut ostendit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic absurdum est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo ut indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulant nobis & ad illius loci disputationem, quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi commentarii uolumen disputationem sequentium reseruemus.

commentarii uolumen disputationem sequentium reseruemus.

FINIS PRIMI LIBRI.

ret, sicut ostendit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic absurdum est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo ut indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulant nobis & ad illius loci disputationem, quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIUM
SCIPIONIS EXPOSITIONIS QUAMELEGANTISSIMAE.

LIBER SECVNDVS.

¶ Concentum quendam effici motu coelestium corporum, & quo modo ratio eius concēsus a Pythagora sit dephensa, Tum qui numeri apti sint consonantiis musicis, quotq; consonantia sint. A

Caput Primum.

SUPERIORE COM-

MENTARIO EVSTACHI LVCE MIHI CHARIOR

dilectiorq; fili, ad stelliferæ sphaeræ cursum & subiectarū

septē sermo processerat. Nunc iam de musica earū modū

latiōe dispute. Quis hic, inquam, q̄s est qui cōplet au-

res meas tantus & tā dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui

interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ra-

tione distinctis, & impulsu & motu ipsorū orbiū efficiit, & acuta cū grauibus tē-

perans, uarios æquabiliter cōcentus efficit. Nec em̄ silētio tanti motus incitari pos-

sunt. & natura fert, ut extrema ex altera parte graui, ex altera aut̄ acute sonent.

Quā ob causam summus ille coeli stellifer cursus, cuius conuersio est cōcitatio,

acute excitato mouet̄ sono, grauissimo aut̄ hic lunaris atq; infimus. Nā terra

nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, cōplexa mundi mediū locum.

Illi aut̄ octo cursus, in quibus eadē uis est duorū, septē efficiunt distinctis inter-

uallis sonos, qui numerus rerū oīm fere nodus est, qđ docti homines neruis imi-

tati atq; cantibus, aperuerunt sibi reditū in hunc locū. Exposito sphaeræ or-

dine, motuq; descripto, quo septē subiectæ in contrarium coelo ferunt, conse-

quens est, ut qualē sonū tantarū molium impulsus efficiat, hic requirāt. Ex ipso

em̄ circumductu orbium, sonū nasci necesse est, quia percussus aer, ipso interuētū

ictus uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonū desinat duorū

corporū uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aeris ictu nascit̄, aut

dulce quoddā in aures & musicū defert, aut ineptum & asperū sonat. Nā si ictū

obseruatio numerorū certa moderet̄, cōpositū, sibiq; consentiens modulamē ef-

ficitur. At cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor

turbidus & inconditus offendit auditum. In coelo aut̄ cōstat nihil fortuitum, ni-

hil tumultuariū puenire, sed uniuersa illic diuinis legibus & rata ratiōe pcede-

re. Ex his inexpugnabili ratiocinatiōe collectum est, musicos sonos de sphaeræ

coelestium cōuersione pcedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio

quæ diuinis inest, sit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omniū

Graia gētis hominum mēte cōcepit. Et intellexit quidē cōpositum quiddā de

sphaeris sonare propter necessitatē rationis, quæ a coelestibus nō recedit. Sed q̄

esset illa ratio, uel quibus obseruāda modis, nō facile deprehēdebat. Cūq; eum

frustra tantæ tāq; arcanae rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit, qđ cogi-

tatio alta non reperit. Cum em̄ casu præteriret in publico fabros, ignitum ferræ

ictibus mollientes: in auras eius malleorū soni certo sibi respondētes ordine re-

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

B

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

Necessario
concentum
quendā ef-
fē corpum
coelestium

Quomodo
repta a Py-
thagora sit
concentuū
ratio

d iij pente

E pente ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina consonabant, ut uti unq; ad audiētis sensum statuta dimēsiōne remearet, & ex uariis impulsibus unū sibi cōsonans nasceret. Hic occasione sibi oblatā ratus deprehendendi oculis & manibus, qđ olim cogitatione quærebat: fabros adit, & imminēs operi curiosius intuet: annotans sonos, qui de singulorū lacertis conficiebant. Quos cum ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutet. quibus mutatis, sonorū diuersitas ab hominibus recedēs malleos sequebat. Tunc omnē curā ad pondera eorū examināda cōuertit. Cumq; sibi diuersitatē ponderis qđ habebat in singulis annotasset, aliis pōderibus in maius minus ue excedētibus fieri malleos imperauit, quorū ictibus soni nequaquē prioribus similes, nec ita sibi cōsonantes exaudiebant. Tunc aiaduertit concordia uocis lege ponderū prouenire. Collectisq; numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderū continebat, ex malleis ad fides uertit examen: & intestina ouium uel boum neruos tam uariis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse dedicerat. Talisq; ex his concētus euenit, qualem prior obseruatio nō frustra aiaduersa promiserat: adiecta dulcedine, quā natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi cōsoni nascerent: adeo, ut fidibus sub hac numerorū obseruatione cōpositis, certæ certis aliæq; aliis conuenientium sibi numerorū cōcordia tenderent: ut una impulsā plectro, alia licet longe posita, sed numeris cōueniens, simul sonaret. Ex omni aut̄ innumera uarietate numerorū, pauci & numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficiendā musicā conuenirēt. Sunt aut̄ hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris maior habet totum minorē, & insuper eius tertiā partē. Vt sunt quatuor ad tria. Nā in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, unū. Et is numerus uocāt epitritus, de quo nascit symphonia quæ appellat̄ δια τρισάκιον. Hemiolius est, cum de duobus numeris maior habet totū minorē, & insup eius medietatē. Vt sunt tria ad duo, nā in tribus sunt duo, & media pars eorū, id est, unum. Et ex hoc numero qui hemiolius dicit̄, nascit symphonia, quæ appellat̄ δια πέντε. Duplaris numerus est, cū de duobus numeris minor bis in maiore numerat. Vt sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascit symphonia, cui nomē est δια πασσών. Triplaris aut̄, cū de duobus numeris minor ter in maiore numerat. Vt sunt tria ad unū. Et ex hoc numero symphonia pceclit, quæ dicit̄ δια πασσών η̄γ) δια πέντε. Quadruplus est, cū de duobus numeris minor quat in maiore numeratur. Vt sunt quatuor ad unū. Qui in numeris facit symphonia quā dicunt δια δια πασσών. Epogdous est numerus qui intra se habet minorē & insup eius octauā partē. Vt nouem & octo. Quia in nouē octo sunt, & insuper octaua pars eorū, id est, unum. Hic numerus sonum parit, quē tonon musici uocauerunt. Sonum uero tono minorē, ueteres quidē semitonum uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiēdum est, ut dimidius tonus putetur. quia nec semiuocalē in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi æqua non poterit. Cum em̄ ex nouenario numero constet, nouē aut̄ nunq; æqualit̄ diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonū uocitauerunt sonum tono minorē

Sex tm̄ numeros aptos esse ad conficiendā musicam

G

H

minore
tono
Hic. le
obus
limen
ad malleo
mus acie
de malleo
phonia di
dianeto
e confat
lex nris
tonon
dian. &
Phe
horat
minore
ius lecus
que circa
quod imp
dian. pau
laciorer
longitud
pore quat
tra. cimen
ni carum
um in qu
quod in
pus unū
ex utra
si gemit
onibus
ficies uo
nis. Si u
porant, a
galis cont
ur. H
punctum

minorem: quē tam paruo distare a tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est ducēta quadragintatria, & ducēta quinquagintafex. Hoc semitonum Pythagorici quidem ueteres diesin nominabant. sed sequens usus sonum semitono minorē diesin constituit nominandum. Plato semitonum limma uocitauit. Sunt igitur symphoniae quinq̄, id est, *διὰ πεντάσων, διὰ πέντε, διὰ πασών, διὰ πασών ἡδὲ διὰ πέντε, ἡδὲ διὰ πασών.* Sed hic numerus symphoniae quinq̄ ad musicā pertinet, quā uel flatus humanus intendere, uel capere potest humanus auditus. Ultra autē se tendit harmoniae coelestis accessio, id est, usq̄ ad quatuor *διὰ πασών ἡδὲ διὰ πέντε.* Nunc interim de his quas noīauimus differamus. Symphonia diatessaron cōstat de duobus tonis & semitono, ut minutias quae in additamēto sunt, relinquamus, ne difficultatē creemus. & sit ex epitrito. Diapente constat ex tribus tonis & hemitono. & sit de hemiolio. Diapason constat de sex tonis. & sit de duplari. Sed *διὰ πασών ἡδὲ διὰ πέντε* constat ex nouem tonis & hemitono, & sit de triplari numero. Dis autem diapason continet tonos duodecim, & sit ex quadruplo.

¶ Plato quē in modū animā mundi ex numeris fabricatam esse docuerit. Et quod hinc etiam probari possit concentum quandam esse coelestium corporum.

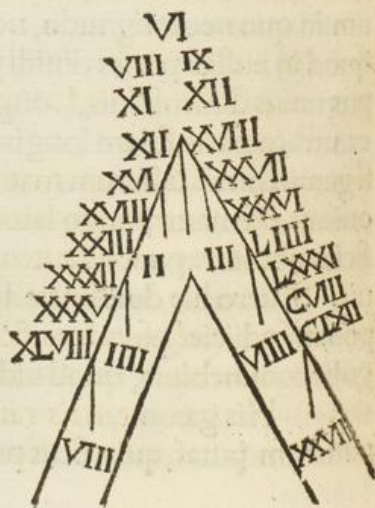
Caput .II.

Hinc & Plato postq̄ Pythagoricae successione doctrinae, & ingenii proprii diuina profunditate, cognouit nullā esse posse sine his numeris iugabilem competentiam, in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quae circa disciplinam musicae uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur, pauca nobis praemittenda sunt, quae simul utriusq̄ intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. Habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometrae tamen alia sibi corpora proponunt, quae appellant mathematica, cogitationi tantum subiicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum: in quo nec longitudo, neq̄ latitudo, neq̄ altitudo deprehendatur, quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis, Longum est enim sine lato, sine alto, & duobus punctis ex utraq̄ parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, longo latoq̄, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. Si uero haec duae lineae fuerint duplicatae, ut subiectis duabus duae superponant, adiciet profunditas, & hinc solidum corpus efficiet, quod sine dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in tessera, quae Graeco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et *μονάς* punctum putat, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita

d v monas

E monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus enim numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus duo, geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudine mathematici corporis, quod sub quatuor punctis longo latoq; distenditur. Quaternarius quoq; ipse geminatus octo efficit: qui numerus solidum corpus imitatur. sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimensioe integram corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud geometras, bis bina bis corpus esse iam solidum. Ergo a pari numero accessio usq; ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nunc oportet ex impari quoq; numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam parisi q; imparisi numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui & ipse quasi de duabus lineis, longum latumq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat, & ita a parte imparisi numeri in uigintiseptem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendū utrobicq; solidum corpus, monas necessaria est, & sex alii numeri, id est, terni a pari & impari. A pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari aut, tria, nouē, uigintiseptē. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi aia consiliū diuinitatis enuntians, ait illā per hos numeros fuisse cōtextā, qui & a pari & impari cubū, id est, perfectionē soliditatis efficiunt. non quia aliquid significaret illam habere corporeū: sed ut posset uniuersitatē animādo penetrare, & mundi solidū corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de deo animā mundi fabricante loqueret ait, Primā ex omni firmamento partē tulit. Hinc sumpsit duplā partē prioris. Tertiā uero secundæ hemioliā, sed primæ triplā. Et quartā, duplā secundæ. Quintā, tertiæ triplā. Sextā, primæ octuplā. Et septimā, uicies septies a prima multiplicatā. Post hæc spacia, quæ inter duplos & triplos numeros habebant, insertis partibus adimplebat: ut binæ medietates singula spacia colligarent. ex quibus uinculis hemioliū & epiriti & epogdoi nascebant. Hæc Platonis uerba ita a nonnullis excepta sunt, ut primā partē monadē crederēt. Secundā quā dixi duplā prioris, dualē numerū esse considerēt. Tertiā, ternariū numerū: qui ad duo hemioliū est, ad unum triplus. Et quartā, quatuor: qui ad secundū, id est, ad duo duplus est. Quintā, nouenariū: qui ad tertium, id est, ad tria triplus est. Sextā aut, octonariū, qui primū octies cōtinet. At uero post septima in uiginti & septē fuit, quæ faciunt, ut diximus, argumētum tertium imparisi numeri. Vterius aut, ut aiaduertere posse est, præcessit illa cōtextio: ut post monadē, q̄ par & impar est, primus par numerus poneret, id est, duo. Deinde sequeret primus impar, id est, tria.

Aiæ mūdi
fabricatio
secūm Pla-
tonem

Quæ
est, non
est, magis
est & impar
& aduertit
in hoc
non, quia
solidum e
non ad du
cūmus a
quatuor
diuinitat
nona mune
hos de mo
calice cor
ma post n
dōis, & lin
bis fuit ote
qui complet
uiculis dū
pōit, me
hæc uerba
Timæus
hemioliū
canora rati
q̄ præcedit
rum ratiō
ris quibus
mens mudi
monas ote
conueni

Alispe
di. Quæ
corpore

scipiaru
bus, esse u
car, q̄ post
prio nomi

tria. Quarto loco secundus par, id est, quatuor. Quinto loco secundus impar, id est, nouem. Sexto loco tertius par, id est, octo. Septimo loco tertius impar, id est, uigintiseptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par foemina, ex pari & impari, id est, ex mari & foemina nasceretur, quæ erat uniuersa paritura: & ad utriusq; soliditatē usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continēt iugabilem competentiam. quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordia. Nam duo ad unum dupla sunt, de duplo autē diapason symphonia nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemiolium numerus faciunt. hinc oritur diapente. Quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc coponitur diatessaron. Item quatuor ad unum in quadrupli ratione censent. ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus uniuersitatis corpus impellit, contexta numeris musicam de se creantibus concinentiam, necesse est ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat, efficiat: quorū originem in fabrica suæ contextionis inuenit. Ait em̄ Plato, ut supra retulimus, autorem deū animæ post numerorū inter se imparium contextionē hemiolis, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia interualla supplese. Ideo doctissime Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem. Quis hic, inquam, quis est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium efficitur. Vides ut interualla commemorat, & hæc inter se imparia esse testat, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundū Timæum Platonis, imparium inter se interualla numerorū, ratis ad se numeris, hemiolis scilicet, epitritis, & epogdois, hemitonisq; distincta sunt: quibus omnis canora ratio continetur. Hinc animaduertitur, quia hæc uerba Ciceronis nuncq; profecto ad intellectum paterent, nisi hemioliorū, epitritorum, & epogdorum ratione præmissa: quibus interualla distincta sunt. & nisi Platonis numeris quibus mundi anima est contexta, patefactis: & ratione præmissa, cur ex numeris musicam creatibus anima intexta sit. Hæc em̄ omnia & causam mundani motus ostendunt, quem solus animæ præstat impulsus: & necessitatem musicæ concinentiæ, quam motui a se facto inserit anima in natura sibi ab origine.

¶ Aliis præterea indicis ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi. Quodq; interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, reuera in ipso mundi corpore deprehendantur. Caput .III. D

Hinc Plato in Repu. sua, cum de sphaerarum cœlestium uolubilitate Rō prima tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphaerarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq; nouem musas octo sphaerarum musicos cantus: & unā maximā concinentiā, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in Theogonia sua octauā musam Vraniā uocat: quæ post septē uagas quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphaera supposita, proprio nomine cœlū uocat. Et ut ostēderet nonā esse & maximā, quā cōficit sororū concors

Ostenditur
ex constitu
tione aīe cō
centus cœle
stiu corpū.

B

C

D

Secunda

concors

E cōcors uniuersitas, adiecit, καλλιόπη δ' ἦδ', προφρεσάτη ἀπασῶν, ex nomine ostendēs ipsam uocis dulcedinē nonā musam uocari. Nā καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quæ constet ex oïbus, pressius indicaret: assignauit illi uniuersitatis uocabulū, uidelicet προφρεσάτη ἀπασῶν. Nam Apollinē ideo μουσῆγετον uocant, quasi ducem & principem orbium cæterorū. ut ipse Cicero refert, Dux & princeps & moderator luminū reliquorū, mens mundi, & tēperatio. Musas esse mūdi cantū etiā rustici sciunt: qui eas camœnas, q̄si canenas a canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiā theologi cōprobantes, sonos musicos sacrificiis adhibuerunt, qui apud alios lyra & cithara, apud nonnullos tibiis aliis ue musicis instrumētis fieri solebāt. In ipsis quoq; hymnis deorū, per stropham & antistropham metra canoris uersibus adhibebant: ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diuersus uagarū regressus prædicaret. ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicādus deo sumpsit exordium. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarū gentium uel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credant.

F Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capiūt (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoq; barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceāt), quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperū pectus, quod non oblectamentorū talium teneatur affectu. Hinc existimo & Orphei uel Amphionis fabulam: quorū alter animalia ratione carentia, alter saxa quoq; trahere cantibus ferebat, sumpsisse principiū: quia primi forte gentes, uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cantibus gubernat, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur cantu, & excitante, & rursus sedante uirtutem. Dat somnos adimitq; nec non curas & immittit & retrahit. Iram suggerit, clementiam suadet, corporū quoq; morbis medetur. Nā hinc est, q̄ agris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecquid mirū, si inter homines musicæ tanta dominatio est: cum aues quoq; ut lusciniæ & cygni aliaue id genus, cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant: nonnullæ uero uel aues uel terrenæ seu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia sponte decurrant:

H & pastoralis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus: Nec mirum, inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa aut mundi anima uiuētibus omnibus uitam ministrat. Hinc hominum pecudumq; genus uitæq; uolantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. lure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia cœlestis anima, qua animat uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphaeralem motū mundi corpus impellit, sonū efficit: qui interuallis disiunctus imparibus, sed t̄n pro rata parte ratione distinctis, sicut a principio ipsa contexta est.

De interuallis corporū cœlestium. SED hæc interualla, q̄ in anima q̄ppe incorporea, sola existimant̄ rōe, nō sensu: q̄ rendū est, utq; etiā ipso in mundi corpore dimētio librata seruauerit. Et Archimenes

menides quidem stadiorū numerum deprehendisse se credidit, quibus a terræ superficie luna distaret, a luna Mercurius, a Mercurio Venus, sol a Venere, Mars a sole, a Marte Iupiter, Saturnus a Ioue. Sed & a Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum cœlum, omne spacium se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimedis dimensio a Platonice repudiata est, quasi dupla & tripla interualla non seruans. Et statuerunt hoc esse credendum: ut quantum est a terra usque ad lunam, duplum sit a terra usque ad solem. Quantum est a terra usque ad solem, triplum sit a terra usque ad Venerem. Quantumque est a terra usque ad Venerem, quater tantum sit a terra usque ad Mercurii stellam. Quantum est ad Mercurium a terra, nouies tantum sit a terra usque ad Martem. Et quantum a terra usque ad Martem est, octies tantum sit a terra usque ad Iouem. Quantum est a terra usque ad Iouem, septies & uicies sit tantum a terra usque ad Saturni orbem. Hanc Platonice persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timæi obscuritatibus non nihil lucis infudit: aitque eos credere, ad imaginem contextionis animæ, hæc esse in corpore mundi interualla: quæ epitritis, hemioliis, & epogdois, hemitonisque complent & limmate: & ita prouenire concentum. Cuius ratio in substantia animæ contexta, mundo quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta & perfecta est Cicerouis assertio: qui interuallis imparibus, sed tantum pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiunctum.

¶ Qui fiat, ut inter sonos cœlestis illius concentus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi melodiæ sit genus. Et cur sonus ille a nobis non audiatur. Caput .III.

Vnc locus admonet, ut de grauitate & acumine sonorum, diuersitates quas asserit reuoluamus. Et natura fert, ut extrema, ex altera parte grauior, ex altera acute sonent. quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acute excitato mouetur sono, grauiissimo autem hic lunaris atque infimus. Diximus nunc sonum fieri, nisi aere percusso. Ut autem sonus ipse, aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit. Qui dum ingens & celer incidit, acutum sonum præstat: si tardior lentior ue, grauiorem. Indicio est uirga, quæ dum auras percutit, si impulsu cito ferit, sonum acuit: si lentiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoque idem uidemus, quæ si tractu arctiore tenduntur, acute sonant: grauius, laxiores. Ergo & superiores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grauiore uoluuntur, dumque spiritu ut in regione sua fortiore tendunt: propter ipsam, ut ait, concitatorē conuersionē, acute excitato mouent sono, grauiissimo autem hic lunaris atque infimus, quoniā spiritu ut in extremitate languescente iam uoluit: & propter angustias, quibus penultimus orbis arctat, impetu leniore conuertit. Nec secus probamus in tibiis. de quarum foraminibus uicinis ori inflantis, sonus acutus emittit: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta. Et utriusque causæ ratio una, quia spiritus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, contra autem in angustis contingit & minus positus. Ergo orbis altissimus, & ut immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ uicinior est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi pro spacii breuitate &

- E** uitate & pro longinquitate iam frangit. Hinc quoque apertius approbat spiritum quantum ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsum fieri leniorem: quod circa terram, quae ultima sphaerae est, tam concretus, tam densus habeat, ut causa sit terrae in una sede semper haerendi, nec in quamlibet partem permittat moueri: obsessa undique circumfusi spiritus densitate. In sphaera autem ultimum locum esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphaerae noue sunt. Prima illa stellifera, quae proprio nomine dicitur coelum, & aplanes apud Graecos uocatur, arcens & continens caeteras. Haec ab oriente semper uoluit in occasum. Subiectae septem, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quae mouentur, sed septem soni sunt, qui concinentiam de uolubilitate conficiunt, propterea, quia Mercurialis & Veneris orbis pari ambitu comitati solis, uiae eius tantum satellites obsequuntur, & ideo a nonnullis astronomiae studentibus, eandem uim sortiri existimantur. Vnde ait, Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est. Septenarium autem numerum omnium nodum esse, plene cum de numeris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandum, ut existimo, obscuritatem uerborum Ciceronis de musica tractatus succinctus a nobis qua licuit breuitate sufficiet. Nam netas, & hypatas, aliarumque fidium uocabula perquirere, & tonorum uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiat asserere, ostentantis est, non docentis. Nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicae mentionem, occasione hac eundem est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quae explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturali obscura, qui in exponendo plura tantum necesse est superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitum dignum putamus. Quia cum sint melodiae musicae tria genera, enarmonicum, diatonum, & chromaticum, Primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab usu recessit. Tertium uero est infame mollitiae. Vnde medium, id est, diatonum, mudanae musicae, doctrina Platonis ascribitur. Nec hoc inter praetereunda ponemus, quod musicam perpetua coeli uolubilitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu, quia maior sonus est, quam ut humanarum aurium recipiat angustiis. Nam si Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum, si nostrum sonus excedit auditum, quem mundanae molis impulsus emittit. Nec enim de nihilo est quod ait, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus. Sed uoluit intelligi, quod si eius qui coelestibus meruit interesse secretis, complet aures sunt soni magnitudine, superest ut caeterorum hominum sensus mundanae concinentiae non capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus.
- H**

Quod melodiae genus fit in corporibus coelestibus

Quare non sentiamus coelestium harmoniam

¶ Terrae medietatem eam in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonas. Quodque ex his duae tantum sint habitabiles, quarum altera habitetur a nobis, alteram quinam colant homines, ignoret. Tum uero & in reliqua terrae medietate zonas esse easdem, & inter illas quoque duas ab hominibus habitari. Caput .V.

Vides

Ides habitari in terra raris & angustis locis: & in ipsis quasi maculis, **A**
 ubi habitatur, vastas solitudines interiectas. eosque qui incolunt terram,
 non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios ma-
 nare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam a-
 uersos stare nobis, a quibus expectare gloriam certe nullam poteris. Cernis au-
 tem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: E-
 quibus duos maxime inter se diuersos, & coeli uerticibus ipsis ex utraque parte sub-
 nixos, obriguisse pruina uides: mediu aut illum & maximu solis ardore torre-
 ri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa uobis
 urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquiloni, quem
 incolitis, cerne que tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quae colit a uo-
 bis, angustata uerticibus, lateribus latior: parua quaedam insula est, circumfusa
 illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis in ter- **B**
 ris, qui tamen tanto nomine designat, que sit paruus, uides. Postque coelum quo
 omnia continentur, & subiectarum sphaerarum ordinem motumque, ac de motu so-
 num coelestis musices modos & numeros explicantem, & aerem subditum lu-
 nae Tullianus sermo per necessaria, & praesenti operi apta ductus, ad terram us-
 que descripsit: ipsius iam terrae descriptionem, uerborum parcus, rerum fecun-
 dus absoluit. Etenim maculis habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios in-
 interruptos auersosque, obliquos etiam & transuersos alios nominando, terranae sphae-
 rae globositatem, sermone tantum, non coloribus pinxit. Illud quoque non sine
 perfectione doctrinae est, que cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel
 cingi Oceano credidere. Nam si dixisset, omnis terra parua quaedam est insula,
 circumfusa illo mari, unum Oceani ambitum dedisset intelligi. Sed adiciendo, **C**
 qui colit a uobis, ueram eius maris diuisionem, de qua paulo post differemus, nos-
 se cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis, ne quae-
 stiones duorum Romanae facundiae parentum Maronis & Tullii dissentire do-
 ctrinam: cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille uisdem quas Graeco
 nomine zonas uocat, asserat coelum teneri. Vtrunque enim incorruptam, ueramque,
 nec alteri contrariam retulisse rationem procedente disputatione constabit. Sed
 ut omnia quae hoc loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est pri-
 mu sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato, caetera erunt intellectu
 proniora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum coelum
 teneant, explicandum est.

TERRA nona & ultima sphaera est. Hanc diuidit horizon, id est, finalis circu- **D**
 lus, de quo ante retulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo
 caelo est, quod fuerit super terram: & reliqua medietas sub illo, quod dum uol-
 uitur, ad ea loca, quae ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim loca-
 ta, ex omni sui parte coelum suspicit. Huius igitur ad coelum breuitas quae punctum
 est, ad nos uero immensa globositas, distinguit locis inter se uicissim pressis nimi-
 etate, uel frigoris, uel caloris, gemina nata inter diuersa temperie. Nam & septem-
 trionalis & australis extremitas, perpetua obriguere pruina. Et hi uelut duo
 sunt cinguli, quibus terra redimitur, sed ambitu breues quam extrema cingentes. Horum
 uterque

D
 De quinque
 terrae zonis
 seu cingulis

uterque

IN SOMNIVM SCIPIONIS

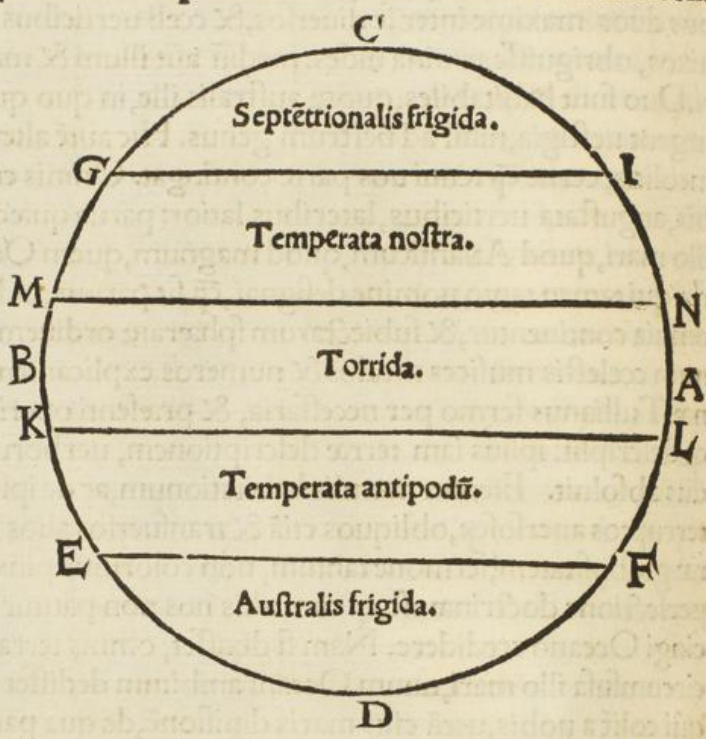
E uterq; habitatiōis impatiēs est, quia torpor ille glacialis, nec animali, nec frugi uitā ministrat. Illo em̄ aere corpus aliū, quo herba nutriū. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno afflatu continui caloris uſtus, ſpaciū, qđ & lato ambitu & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uero & medium, duo maiores ultimis, medio minores, ex utriusq; uicinitatis intemperie temperant. In hiſq; tantū uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo

facilius illabitur concepta ratio deſcriptiōe q̄ ſermone, eſto orbis terræ cui aſcripta ſunt, a, b, c, d. Et circa, a, aſcribant n, & l. Circa, b, aut, m & k. Et circa c, g & i. Et circa d, e & f. Et ducant rectæ lineæ a ſignis ad ſigna quæ dicimus, id eſt, a g, in i. Ab m, in n. A k, in l. Ab e, in f. Spacia igit̄ duo aduerſa ſibi, id ē, unū a c, uſq; ad lineā q̄ in i ducta eſt, alterū a d, uſq; ad lineā quæ in f ducta eſt, intel

ligunt̄ pruina riguiſſe p̄petua. Eſt em̄ ſuperior ſeptentrionalis, inferior australis extremitas. Mediū uero, ab n, uſq; in l, zona ſit torrida. Reſtat, ut cingulus ab i, uſq; ad n, de ſubiecto calore & ſuperiore frigore temperet. Rurſus, ut zona quæ eſt in l & f, accipiat de ſuperiecto calore & ſubdito rigore temperiē. Nec excogitatas a nobis lineas, quas diximus, exiſtmetur. Circi enim ſunt de quibus ſupra retulimus, ſeptentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet aſcribi, qui opportuniore loco rurſus addetur.

H Quas zonas q̄ hoies habitent.

LICET igitur ſint hæ duæ mortalibus ægris munere conſeſſæ diuum, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus noſtri generis indulgæ ſunt, ſed ſola ſuperior, quæ eſt ab i, uſq; ad n, incolit̄ ab omni, quale ſcire poſſumus, hominum genere, Romani Græci ue ſint, uel barbaræ cuiuſq; nationis. Illa uero ab l, uſq; ad f, ſola ratione intelligitur, q̄ propter ſimilem temperiem ſimiliter incolitur. Sed a quibus, non licuit unq; nobis, nec licebit agnoſcere. Interiecta enim torrida utriq; hominum generi, commercium ad ſe denegat comēandi. Deniq; de quatuor habitationis noſtræ cardinibus, oriens, occidens, & ſeptentrio, ſuis uocabulis nuncupantur, quia ab ipsis exordiis ſuis ſciuntur a nobis. Nam etſi ſeptentrionalis extremitas inhabitabilis eſt, non multo tamen eſt a nobis remota. Quarto uero noſtræ habitationis cardini, cauſa hæc alterum

nomen

nomen dedit, ut meridies non australis uocaretur. quia & ille proprie est australis, qui de altera extremitate procedens aduersus septentrionali est. & hunc meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit a medio terræ, in qua est usus diei, ideo tanquā quidam meridies, una litera mutata, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem, quod uentus, qui per hunc ad nos cardinē peruenit, id est, auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio. Sed quia per flammā torridæ zonæ ad nos com meat, admixtus igni calefcit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neque enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire: & austrum corporibus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri.

Auster cur ad nos calidus perueniat, cum sit principio frigidus

EADEM RATIO nos non permittit ambigere: quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habet inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperata sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atque ideo illic quoque eadem duæ zonæ a se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus, quia calcantes humum cœlum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aere cuius spiramus haustum: cur non & illic aliquos uiuere credamus, ubi eadē semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicunt morari, eandē credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis & obire dicitur nostro ortu, & orietur cum nobis occidet. Calcabunt æque ut nos humum: & semper uerticem, semper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlum decidant: cum nihil unquam possit ruere sursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, & sursum ubi est cœlum: illis quoque sursum erit, quod de inferiore suspicient, nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, si quis sub pedibus tēteret stercus, casurum. Nunquam tamē apud nos quisquam timuit, ne caderet in cœlum. Ergo nec apud illos quisquam in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superioris relata docuerunt. Postremo, quis ambigat in sphaera terræ ita ea quæ inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut est oriens occidenti: Nam intraque parte par diametros habet. Cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari, quid est quod fidem huius quoque diuersæ sibi habitationis excludat?

Eam etiam terræ partem quæ sub pedibus nostris est habitari, & distinctam esse perinde atque hæc nostram

HAEC OMNIA non otiosus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nam cum dicit, terram cingulis suis redimitam atque circumdatam: ostendit per omnem terræ corpus eandem temperatum cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. Non enim

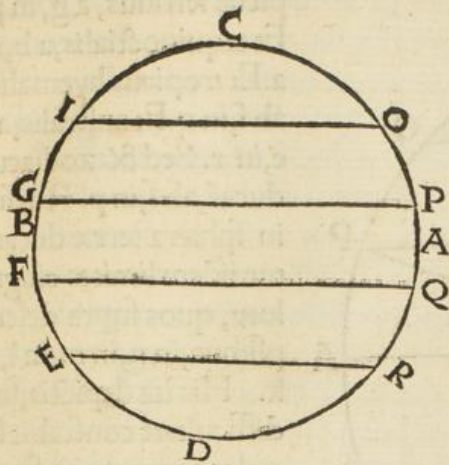
Declaratur periculati uerba Ciceronis

e enim

enim adiceret, in ipsis maculis vastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, inter quas certae partes macularum instar habeantur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terrae hemisphaeriis binas esse ratio monstrauit, bene adiecit, interiectas solitudines. Nam sicut pars quae habitatur a nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur, credendum est, in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas, & relatione situs, & ipsa quoque standi qualitate depinxit. Primum enim, ait, alios praeter nos ita incolere terram, ut a se interrupti nullam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominum genere loqui, in hac superficie a nobis solius torridae interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare possit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. Quod autem uere ad nostram partem refertur, adiecit dicendo, de illis qui & a nobis & a se inuicem diuisi sunt, partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare nobis. Interruptio ergo non unius generis a nobis, sed omnium generum a se diuersorum refertur, quae ita distinguenda est. Hi quos separat a nobis perusta, quos Graeci ἀντομοῦς uocant, similiter ab illis qui inferiorē zonae suae incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab ἀντομένους suis, id est, per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectione ardentis sequestrat: & illi a nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectae sunt solitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus commeatum: has terrae partes, quae a quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum uocauit. Quemadmodum autem caeteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos stare nobis, dicendo, Quorum australis ille, in quo qui insistant aduersa nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphaerae quae contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transversos & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zonae nostrae partem tenentes. Obliquos uero eos, qui australis cinguli deuexa sortiti sunt.

¶ Quanta terrae spacia habitationi cesserint, quanta inculta sint.
Caput .VI.

H Vperest ut de terrae ipsius spaciis, quanta habitationi cesserint, quantaque sint inculta, referamus. Id est, quae sit singulorum dimensio cingulorum. Quod ut facile dinoscas, redeundum tibi est ad orbis terrae descriptionem, quam pauloante subiecimur: ut per ascriptarum literarum notas, ratio dimensionum lucidius explicetur. Omnis terrae orbis, id est, circulus, qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt, a, b, c, d, ab his qui eum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulae sexagesimae extenduntur stadiis quaternis milibus ducentis. Et sine dubio medietas

dieta eius, quæ est a d, per orientem, id est, per a, usq; ad c, habet triginta sexagesimas, & stadiorum milia centum uiginti sex. Quarta uero pars, quæ est ab a, usq; ad c, incipiens a medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata, constabit totius ambitus plena dimensio. Ab a igitur usq; ad p, quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: quæ faciunt stadiorum milia sexdecim cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorum milia trigintatria & sexcenta insuper. Latitudo autem cinguli nostri, qui temperatus est, id est, a p, usq; ad o, habet sexagesimas quinque: quæ faciunt stadiorum milia uiginti & unum. Et spacium frigidæ ab o, usq; ad c, habet sexagesimas sex, quæ stadiorum tenent uiginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram euidenter expressimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab a, usq; ad d, pari dimensionum distinctione cognosces. Cum ergo quantum teneat sphaeræ superficies, quæ ad nos est, in omni sua medietate, cognoueris, de mensura quoque inferioris medietatis, id est, a d, per b, usq; ad c, similiter instrueris. Modo enim quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus, sphaeralem tumorem imitati sumus altitudinis intellectum a circulo, qui magis horizon quam meridianus uidetur. Cæterum uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanquam a d, per a, usq; ad c, pars terræ superior sit, cuius partem nos incolimus. Et a d, per b, usq; ad c, pars terræ habeatur inferior.

¶ In cælo eadem inesse zonas quæ insunt terræ. Atque causam huius diuersitatis esse solē, qui ut accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit. Caput .VII.

Hoc quoque tractatu propriū sortito finem, nunc illud quod probandum promissimus asseramus, hos cingulos, & bene Maronem cælo, & bene terræ assignasse Ciceronem, & utrunque non discrepantia, sed consona eademque dixisse. Natura enim cæli hanc in diuersis terræ partibus temperiem nimietatemque distinxit, & qualitas uel frigoris uel caloris, quæ cuiuslibet ætheris parti semel inhæsit, eandem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diuersitates, quæ cæteris finibus terminantur, cingulos in cælo uocauere, necesse est totidem cingulos etiam hic intelligi. Sicut in breuissimo speculo, cum facies monstrat ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoque asserendi quod dicitur minuemus laborem, oculis subiiciendo picturam. Esto enim cæli sphaera, a, b, c, d. Et inter se claudat sphaeram terræ, cui ascripta sunt s, x, t, u. Et ducatur in cæli sphaera circulus septentrionalis ab i, usq; in o. Tro-

c ij picus

uenerit, mox reuerti. unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus tem- **A**
 peratæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis
 æstiuos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo denique tempore,
 australi generi reuerti hyemem non potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni
 uix suæ spacio recedit. Rursus cum ad f signum, id est, ad capricornum uenerit:
 facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic
 notandum est, de tribus tantum cardinibus in quacunque ædem ingredi solem,
 de quarto nunquam. Nam & ab ortu, & ab occalu, fenestra solem recipit:
 quippe quem orientem obeuntemque prospectet. Recipit & a meridie: quia
 omne iter solis in nostro meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nun-
 quam uero solem fenestra septentrionis admittit, quia nunquam a p signo, ad
 o, sol accedit. sed a p semper recedendo, nunquam fines poli septentrionalis at- **B**
 tingit. & ideo nunquam per hanc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem
 rei probationem umbra quoque cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nam &
 in occasum cadit, oriente sole: & in ortum, cum sit occiduus. Medio autem
 die, quia sol meridiem tenet, in septentrionem umbra depellitur. In austrum
 uero circa nostram habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis
 cadere, quia semper in aduersam soli partem umbra iactatur. Aduersus au-
 tem austro apud nos sol esse non poterit, cum nunquam fines septentrionales
 attingat. Sane quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ uicina est, admittit
 habitantes illic, id est, trans tropicum, quæcunque habitantur spacia, umbram
 mittunt in austrum eo tempore, quo sol cancrum tenet. Tunc enim ei fit sol **C**
 septentrionalis, cum tropicum tenet: quod ab illis ad septentrionem recedit. Ciui-
 tas autem Siene: quæ prouinciæ Thebaidos post superiorum montium deser-
 ta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo sol cer-
 tam partem ingreditur cancri, hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum
 inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore
 umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærii monstrantis horas, quem *γνώμων*,
 uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus dicere uo-
 luit, nec tamē plene, ut habet, absoluit. Dicēdo em̄, Atq; umbras nusquam fle-
 ctente Siene, rem quidē attigit, sed turbauit uerum. Non em̄ nunquam flectit,
 sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis constat solem
 nunquam egredi fines perustæ, quia de tropico in tropicum zodiacus obliqua- **D**
 tus est. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia:
 quippe quæ sol totius ætheræ flammæ & fons & admistrator nunquam re-
 linquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id est, septentrionalis & australis, ad quas
 nunquam solis calor accedit, necessario perpetua premuntur pruina. Duas
 uero (ut diximus) temperat hinc atque illinc uicinia caloris & frigoris. Deni-
 que in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes ta-
 men quæ perusto cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt: ut est Aethio-
 pia, Arabia, Aegyptus, & Libya. in quibus calor ita circumfusi aeris corpus
 extenuat, ut aut nunquam aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus pene apud
 e iij illos

E illos usus est imbrium. Rursus quæ usq; ad frigidæ fines pressius accedunt, ut est palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Ister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolas uetustas hyperboreos uocauit, quasi originem boreæ introrsum recedendo transfissent, adeo æterna pene premuntur pruina, ut non facile explicetur, quanta sit illic frigidæ nimietatis iniuria. Loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, ueram tenent salutaremque temperiem.

¶ Obiter quomodo explicandus locus Vergilii primo
Georgicon, de circulo zodiaco,
Caput .VIII.

Vergilii lo-
cus explicat
F

Focus nos admonet, ut quoniam diximus rem quæ a nullo possit refelli, utrunque tropicum circum zodiaco terminos facere, nec unquam solem alterutrum tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando: trans zodiacum uero circum, id est trans uisitam, quæ tropicis clauditur, ex utraque parte incipere temperatas. Quæramus quid sit quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit.

Duæ mortalibus ægris

Munere concessæ diuum, & uia secta per ambas,

Obliquus qua se signorum uertitur ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea peruista parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse. Nam Siene sub ipso tropico est. Meroe autem tribus milibus octingentis stadiis in peruistam a Siene introrsum recedit, & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spacia peruistæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Ultra uero iam inaccessum est, propter nimium solis ardorem. Cum ergo tantum spacii ex peruista uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est, ἀντοίκορον, tantundem spacii habere per peruistæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. (Paria enim in utraque parte sunt omnia). ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis sectam per temperatas, quoniam ex utraque parte fines peruistæ in eo sunt similes temperatis, quod se patiuntur habitari? An forte poetica licentia particulam pro simili pene particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatore eum Maronem, sæpe tales mutuassee particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem per pro inter ponere solet, sicut alibi quoque. Circum perque duas in mortem fluminis arctos. Neque enim anguis sidereus arctos secatur, sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per

nō per eas. Ergo potest cōstare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poetæ dictū existimemus. Nobis aliud ad defensionē, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quā in medio posuimus, quos fines nuncq̄ uia solis excedat, manifestum est autē omnibus quid Maro dixerit, quē constat erroris ignarum, erit ingenii singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

¶ Non uno sed gemino Oceani ambitu terram omnem circumflui.
Et quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. Tum de exiguitate Oceani, quem nos Magnum uocamus.
Caput .IX.

Is quoque (ut arbitror) non otiosa inspectione tractatis, nunc de Oceano quod promisimus astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circumflui. Cuius uerus & primus metus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterum eius prior corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriente uero duos sinus refundit, unum ad extremitatem septentrionis, ad australis alterum. Rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi, occurrunt ab oriente demissis. & dum uis summa & impetu immaniore miscentur, inuicemque se ferunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunque in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis forte littoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia nostrum mare ex illis influat. Cæterum uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonam perustam. Et tam ipse, qui æquinoctialem: quam sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur: omnem terram quadrifidam diuidunt, & singulas (ut supra diximus) habitationes faciunt insulas. Nam inter nos & australes homines, means ille per calidam zonam totamque cingens, & rursus utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens, non dixit, omnis terra parua quædam est insula: sed omnis terra quæ colitur a uobis, parua quædam est insula: quia & singulæ de quatuor habitationibus parue quædam efficiuntur insulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri atque Indici ortum uidebis, Caspiumque mare unde oriatur inuenies. Licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de Oceano ingressum negent.

Nec dubium est, in illam quoque australis generis temperatam mare de Oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestazione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseverat. Quod autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiore, in eadem descriptione poterimus ad-

Oceanus q̄
modo terrā
ambiat

B

C

D

De latitudi
ne terræ a
nobis habi
tatae

e iij mus ad-

IN SOMNIUM SCIPIONIS

De exigui-
tate Oceani
E
 mus aduertere. Nam quanto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus quam lateribus angustior est: quia summitas eius in arctum extremi circuli breuitate contrahitur. Deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. Denique ueteres omnem habitabilem nostram extantæ chlamydi similem est dixerunt. Item quia omnis terra in qua & Oceanus est, ad quemuis cœlestem circulum quasi centron puncti obtinet locum, necessario de Oceano adiecit, Qui tamen tanto nomine quã sit paruus uides. Nam licet apud nos Atlanticum, mare magnum uocetur, de cœlo tamen despicientibus non potest magnum uideri: cum ad cœlum, terra signum sit & punctum, quod diuidi non possit in partes.

F
 breuitas tam diligenter asseritur, ut paruipendendum ambitum famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.

M
 Mundum quidem esse æternum. Cæterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in

ipso

ipso sunt, uicissitudine quadam, nunc occident, nunc rursus orientur.

Caput .X.

A

Vinetiam si cupiat proles futurorum hominum deinceps laudes uniuersarum, cuiusque nostrum acceptas a patribus, posteris proderet, tamen propter eluuiiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, autor est, ut contentus conscientiae praemio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniam duo sunt maxima quae praecipitari possint, ut & celsissime uagetur, & celsissime perseueret: postquam superius de habitationis nostrae angustiis differendo, totius terrae, quae ad caelum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit ab nostri generis hominibus particula possideri, nullius uero gloriam uel in illam totam partem potuisse diffundi: siquidem Gangem transire, uel transcendere Caucasum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quam de propaganda late gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plene animo nepotis contemptum gloriae, compos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomen serpere potest, aeternitatem nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluuiione terrarum, diuturnitati rerum intercedat occasus. quod quale sit differemus. In hac enim parte tractatus, illa quaestio latenter absoluitur, quae multorum cogitationes de ambigenda mundi aeternitate sollicitat. Nam quis facile mundum semper fuisse consentiat, cum & ipsa historiarum fides multarum rerum cultum emendationemque, uel ipsam inuentionem recentem esse fateatur? Cumque rudes primum homines, & incuria syluestri non multum a ferarum asperitate dissimiles, meminerit, uel fabuletur antiquitas: tradatque, nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuisse, sed glade prius & baccis alitos, sero sperare de sulcis alimoniam? Cumque ita exordium rerum, & ipsius humanae nationis opinemur, ut aurea primum secula fuisse credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro secula postrema foedauerit? Ac ne totum uideamur de fabulis mutuari, quis non hinc existimet mundum quandoque coepisse, nec longam retro eius aetatem: cum abhinc ultra duo retro annorum milia, de excellenti rerum gestarum memoria, ne Graeca quidem extet historia? Nam supra Ninum, a quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil preclarum in libris relatum est. Si enim ab initio, immo ante initium fuit mundus, ut Philosophi uolunt, cur per innumerabiliu serie seculorum, non fuisset cultus quo nunc utimur inuentus? non literarum usus qui solo memoriae sulci aeternitas? Cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recentis aetate peruenit? Ut ecce Galli uitam, uel cultum oleae, Roma iam adulescente, didicerunt. Aliae uero gentes adhuc multa nesciunt, quae nobis inuenta placuerunt. Haec omnia uidentur aeternitati rerum repugnare: dum opinari nos faciunt, certo mundi principio paulatim singula quaeque coepisse. Sed mundum quidem fuisse semper philosophia autor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse non potuit, cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. Res uero humanae ex

C
Quibus argumētis uideri possit, mundum non esse aeternum

D

Semp mundum fuisse.

e v parte

- E** parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur, uel eluui-
one uicissim uel exustione redeunte. Cuius uicissitudinis causa uel necessitas ta-
lis est. Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri: asserentes ideo
sub zona cœli perusta, quam uia solis, id est, zodiacus occupauit, Oceanum
(sicut supra descripsimus) a natura locatū, ut omnis latitudo, qua sol cum quin-
que uagis & luna, ultro citroque discurrent, habeat subiecti humoris alimo-
niam. Et hoc esse uolunt quod Homerus diuinarum omnium inuentionum
fons & origo, sub poetici nube figmenti, uerum sapientibus intelligi dedit, Io-
uem cum diis cæteris, id est, cum stellis profectum in Oceanum, Aethiopibus
eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerum signi-
ficasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta sideribus. qui ob hoc Aethiopas
reges epularum cœlestium dixit: quoniam circa Oceani oram, non nisi Aethio-
F pes habitant, quos uicinia solis usque ad speciem nigri coloris exuffit. Cum
ergo calor nutriatur humore: hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, mo-
do humor exuberet. Euenit enim ut ignis usque ad maximum enutritus au-
gmentum, haustum uincat humorem, & sic aeris mutata temperies licenti-
am præstet incendio, & terra penitus flagrantia immissi ignis uratur. Sed mox
impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertuntur humori, cum magna
pars ignis incendiis erogata, minus iam de renascente humore consumat. Ac
rursus longo temporum tractatu, ita crescens humor altius uincit, ut terris in-
fundatur eluuius. Rursusque calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut manente
mundo, inter exuperantis caloris humorisque uices, terrarum cultus cum ho-
minum genere sæpe intercidat, & reducta temperie rursus nouetur. Nun-
G quam tamen siue eluuius siue exustio, omnes terras aut omne hominum genus
uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Timæo fa-
tetur, nunquam nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita anno-
rum milia in solis Aegyptiorum monumentis librisque releguntur. Certæ igi-
tur terrarum partes internitioni superstites, seminarium instaurando generi
humano fiunt. Atque ita contingit, ut non rudi mundo, rudes homines & cul-
tus inscii, cuius memoriam intercipit interitus, in terris oberrent: & asperita-
tem paulatim uagæ feritatis exuti, conciliabula & cœtus natura instruente pa-
tiantur: sitque primum inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simpli-
H citas: quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultum re-
rum atque artium usus promouet, tanto facilius in animos serpit æmulatio:
quæ primum bene incipiens, in inuidiam latenter euadit. Et ex hac iam nasci-
tur quicquid genus hominum post sequentibus seculis experit. Hæc est ergo,
quæ rebus humanis pereundi, atque iterum reuertendi incolumi mundo, uicis-
situdo uariatur.

¶ De diuersitate annorum, quæ is qui uere annus uertens est ac mundanus, quindecim no-
strorum annorum ambiat milia. Caput .XI.

¶ Vid autem interest ab his quæ postea nascentur sermonem fore de te, cum ab his
nullus fuerit, quæ anni nati sunt: quæ nec pauciores, & certe meliores fuerunt uiri præfer-

præsertim cum apud eos ipsos, quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astris reditu metiuntur. Re ipsa autem cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest. in quo uix dicere audeo, quæ multa hominum secula teneantur. Nanque ut olim deficere sol hominibus extinguique uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoque cum ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stellisque reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uigilissimam partem scito esse conuersam. Idem agere perseverat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset: nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet, cuius assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum seu stellarum emenso omni cœli circuitu, a certo loco in eundem locum reditus annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est, inter quem cœli ambitum lustrat. Nam & a luna mensis dicitur, quia Græco nomine luna *μήνη* uocatur. Vergilius denique ad descriptionem lunaris anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur significare uoluit. Interea magnum sol (lens, ait, circumuoluitur annum. magnum uocans solis, comparatione lunaris. C) Nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pene par soli est. Martis uero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circuit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uere uertens est, quia conuersione plene uniuersitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis. Stellæ omnes & sidera, quæ infixæ cœlo uidentur, quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire uel deprehendere potest, mouentur tamen, & præter cœli uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoque accessu tam sero promouentur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo cas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est: cum stellæ omnes omniaque sidera quæ a planis D) habet, a certo loco ad eundem locum ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, quæ in quo fuit, cum omnes aliæ ex eo loco motæ sunt: ad quem reuersæ, anno suo finem dedere: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iisdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est: & annus solis, duodecim menses: & aliarum stellarum hi sunt anni, quos supra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia annorum, quales nunc computamus, effici-

Annorum
diuersitas

B

C

D

effici-

- E**fficiunt. Ille ergo uere annus uocandus est, quem non solis, id est, unius astri reditu metiuntur: sed quem stellarum omnium in quocunque cœlo sunt, ad eundem locum reditus, sub eadem cœli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum a Calendis Ianuariis usque ad eadem uocamus: sed & a sequente post Calendas die usque ad eundem diem, & a quocunque cuiuslibet mensis die usque in diem eundem reditus, annus uocatur. Ita huius mundani anni initium sibi quisque facit quodcunque decreuerit. Ut ecce nunc Cicero a defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam sæpissime postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis impleffe: sed tunc implebitur, cum sol deficiens in iisdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellas omniaque sidera rursus inueniet: in quibus fuerant, cum sub Romuli fine deficeret. Igitur a decessu Romuli post annorum quindecim milia (sicut asserunt Physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademque parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoque omnibus signisque reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, a discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romuli, & duobus, qui intra somnium & consummatum bellum fuere, quingenti septuagintatres a discessu Romuli ad somnium usque remanebunt. Ergo rationabiliter uereque signauit, necdum mundani anni uicesimam partem esse conuersam. Nam uicesimæ parti quot anni supersint a fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingētos septuagintatres, quisquis in digitos mittit inueniet.

¶ Hominem non corpus esse sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intereat ac corrumpatur. Caput .XII.

- V**ero enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque, is est quisque: non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus cui præpositus est: hunc mundum ille princeps deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalem, ipse deus æternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis impleuit. Nam ut breuiter a principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus eius mortis, & imminentis propinquorum prædixit insidias: ut totum de hac uita sperare dedisceret, quam non diuturnam comperisset. Deinde ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit Pauli partis opportuna dissuasio

Epilogus
orum q̄ di-
cta suut hec
tenus

dissualio, accensam fili festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. **A**
 Plene igitur in animo somniantis utrinque plantata sperandi expectandique tē
 perie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingredit̃.
 Nec prius eum terram patitur intueri: q̃ coeli ac siderum naturam, motum, ac
 modulamen agnoscat, & hæc omnia sciat præmio cessura uirtutum. Ac post-
 q̃ mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demum
 gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iu-
 betur: dum ostenditur ex terrarum breuitate uel calibus, arcta locis, angusta
 tēporibus. Africanus igitur pene exutus hominem, & defæcata mente iam na-
 turæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et hæc sit præ-
 sentis operis consumatio, ut animam non solum immortalem, sed deum esse
 clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus **B**
 uiro adhuc in hac uita posito, deum te scito esse: non prius tantam prærogati-
 uam committit homini, q̃ quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque di-
 uinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est
 profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoque mi-
 ro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis q̃ quisquam
 uerborum parcus libro integro differuit, cuius descriptio est, Quid est animal?
 quid homo? In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates
 merores metusque ac desideria & animositas uel dolores, postremo cogitatio-
 nes & intellectus, utrum meræ animæ, an uero animæ utentis corpore. Et post
 multa quæ sub copiosa rerum densitate differuit, quæ nunc nobis ob hoc so- **C**
 lum prætereunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem uolumen extendant,
 hoc postremo pronuntiat, animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectū,
 ut non quæsitum relinquit, quo animæ beneficio, qua ue uia societatis anime-
 tur. Has ergo omnes quas prædiximus passionem assignat animali. Verum au-
 tem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo quod uidetur, non ipse uerus
 homo est: sed uerus ille est, a quo regitur quod uidetur. Sic cum morte anima-
 lis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uide-
 tur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione
 mortalitatis aliena est, adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis, regat &
 ipsa corpus, dum a se animatur. Ideo Physici mundum magnum hominem, &
 hominem breuem mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum **D**
 prærogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animum deum & pri-
 sci philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam par-
 te mortalem, ad communem opinionem respicit: qua mori aliqua inter mun-
 dum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor.
 Hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis as-
 sertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo, nec morti
 esse locū. Constat, in quâ, nihil intra uiuū mūdum perire, sed eorū q̃ interire ui-
 dent̃, solâ mutari speciē: & illud in originē suā, atq̃ in ipsa elemēta remeare, qđ
 tale q̃le fuit esse desierit. Deniq̃ & Plotinus alio in loco, cū de corporū assum-
 ptioe differeret, & hoc dissolui posse, pnuntiaret, quicqđ effluit, obicit sibi. Cur
 ergo

Hoem non
 corpus esse
 sed mentē

Num aliqd
 in hoc mun-
 do uere in-
 tereat

Ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? **R** breuiter tantæ obiectioni ualidæq; respondit, Ideo elementa, licet fluât, nunq̄ tamen solui: quia non foras effluunt. A cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunq̄ ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed q̄ ait eum quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentū ponit, quia ipsi corpori præstat agitatum. Quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis quæ sequuntur inuenies.

¶ De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem asseruere Platonici. Caput .XIII.

F

Nam quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur alicunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quia deseritur a se nunq̄, ne moueri quidem desinit: quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons hoc principium est mouendi. Principii autem nulla est origo: nam e principio oriūtur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim id esset principium quod gigneretur aliunde. Quod si non oriūtur, nec occidit quidem unq̄. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio nascit, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec

G

mori: uel concidat omnē cœlum omniscq; natura cōsistat necesse est, nec uim ullam nāciscat, quia primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanime est enim omnē quod pulsus agitatur externo: quod autem est anima, id motu cietur interiore & suo: nam hoc est proprie natura animi atq; uis, quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat, neq; nata certe est, & æterna est. Omnis hic locus de Phœdone Platonis ad uerbum a Cicerone translatus est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumentorum summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se moueatur.

Immortale duobus dici modis

H

Dupliciter ali quid semper moueri

Sciendum est autem, q̄ duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut, quia procuratione alterius a morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa enim suapte natura a conditione mortis aliena est. Mundus uero animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinet. Rursus semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim dicitur & de eo, quod ex quo est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est & mouetur. Et secundus modus est, quo animam dicimus semper moueri.

Platonico- rum rōcinationes de immortalitate anime

HIS PREMISSIS, IAM QVIBVS syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectores Platonis ratiocinantur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus syllogismorū ad unū finē p̄bationis euadant, certā sibi p̄positionē sequentis ex antecedētis cōclusionē faciētes. apud q̄s hic prior est. Aia ex se mouet: quicq̄ aut ex se mouet, semper mouetur. Igit̄ aia semper mouet. Secundus ita, qui nascitur

scitur ex prioris sine. Anima semper mouetur: quicquid autem semper mouetur, A
immortale est: igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res
probantur, id est, & semper moueri animam, ut in priore: & esse immortalem,
ut colligetur de secundo, Alii uero usque ad tertium gradum, ita argumentan-
do procedunt. Anima ex se mouetur: quod autem ex se mouetur, principium mo-
tus est, igitur anima principium motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur proposi-
tio. Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima
nata non est. Tertio loco, Anima nata non est: quod natum non est, immortale
est: igitur anima immortalis est. Alii uero omnem ratiocinationem suam in uni-
us syllogismi cõpendium rede gere. Anima ex se mouetur: quod ex se moue-
tur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est:
quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est.

B

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare uoluerit, animam a seipsa mo-
ueri non posse. Caput .XIII.

Sed harum omnium rationum apud eum potest postrema conclusio de anime
immortalitate constare, qui primam propositionem, id est, ex se moue-
ri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt
omnia quæ sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accedit assensio. Ari-
stoteles uero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moueri, sed
ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumentationibus
astruit nihil ex se moueri: ut etiamsi quid hoc facere concedat, animam tamẽ hoc
non esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo non
posse principium motus moueri. Et ita diuisionem suæ artis ingreditur, ut pri-
mum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam ten-
tet ostendere. Necessè est, inquit, aut omnia quæ sunt, immobilia esse: aut omnia
moueri: aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Item si damus, ait, & mo-
tum & quietem: necessè est, aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut omnia
simul, nunc quiescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit requiramus.
Non esse omnia immobilia aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorum motum ui-
demus. Rursus non moueri omnia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec
omnia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu: quia sunt quorum perpe-
tuum motum uidemus, ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut
aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum
sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuisio est, &
sectæ Platonice non repugnat. Neque enim si quid est immobile, sequitur ut hoc
sit anima. Nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat, sed mo-
dum astruit quo anima mouetur. Si quid uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima
astruit pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquam docuit esse aliquid immo-
bile, hoc esse animam uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri pos-
sit: sed omnia quæ mouentur ab alio moueri. quod si uere probasset, nihil ad patrocini-
um Platonice sectæ relinquere. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri
animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri. In hac autem Aristote-
lica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contextitur. Ex omnibus quæ
mouen-

Aristoteles
aduersus
Platonem

C
Aliquid eẽ
immobile se-
cundum Ari-
stotelem

Responsio
Macrobij

D
Oẽ quod mo-
uetur moueri
ab alio ex
sententia Aristo-
telis, quod a-
nimam quod a
se moueri
non posse

mouen-

E mouent, inquit, alia per se mouent, alia ex accidenti. Et ex accedēte inquit, mouent quæ cum ipsa non moueant, in eo tamē sunt quod mouet: ut in nauī sarcina seu uector quiescens. aut etiā cum pars mouet quiescente integritate: ut si quis stās pedē manū ue uel caput agitet. Per se autē mouet, qđ neq; ex accidēti neq; ex parte, sed & totū simul mouet: ut cum ad superiora ignis ascēdit. Et de his quidem quæ ex accidenti mouētur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueant. Pro babo autem, inquit, etiam ea, quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelligūtur moueri: a causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod mouetur ratio sequestrat. Alia uero aperte ab alio mouentur, id est, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum: quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidem motu ferri uidetur, sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunq; & terram sursum & ignē deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouentur, uel grauiā, cum per se deorsum: uel leuiā, cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet a quo, habeatur incertum. Ratio enim ait, deprehendit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur, sponte etiam starent. Sed nec unam uiam semper agerent, immo per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitatu. Cum uero hoc facere non possint, sed leuib; semper ascensus, & descensus grauib; deputatus sit: apparet eorum motu, ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici, ut paulopost demōstrabitur, argumenta hæc arguta magis q; uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est: qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat constituisse. Sic enim ait, Cum igitur omne quod mouetur, constet ab alio moueri: sine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur (neq; enim haberet iam primum si ab alio moueretur), necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut se ipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoq; quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infinitum inquisitio ista casura est, nunq; exordia prima reperies, si semper aliud ea quæ putaueris prima pcedit. Restat igitur inquit, ut si quod primum mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur: & sic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouet. Siquidē in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantum mouet, non etiam mouet: cum illud quo fit motus, & moueatur & moueat. illud uero quod mouet, non etiam mouetur. ut ex tribus sit commune, quod medium: duo uero sibi contraria intelligantur. Nam sicut est quod mouetur & non mouet, ita est, inquit, quod mouet & non mouetur. propter quod diximus, quia cum omne qđ mouet ab alio moueat, si hoc quod mouet, & ipsum mouet: quæremus semper motus huius nec unq; inueniemus exordium. Deinde si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum a toto, aut partem a parte, aut partem a toto, aut

totum

Cum aia ex se moueri non possit, neq; etiam moueat ab alio, ideo ipam plane esse imobilem

totum a parte existimemus moueri: & tamen motus ille seu a toto seu a pte pro- **A**
 cedat, alterum sui postulabit autorem. Ex his omnibus in unum Aristoteli-
 ca ratiocinatio tota colligitur hoc modo, Omne quod mouetur, ab alio moue-
 tur. Quod igitur primum mouet: aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur. sed si
 ab alio, iam non potest hoc primum uocari, & semper quod primum moueat
 requiremus, restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primū mouet. Contra Pla **Effigiat ra-**
 tonem ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum compo- **tio Aristo-**
 nitur syllogismus, Anima principium motus est, principium autem motus non **telis Prima**
 mouetur, igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uiolenter ob-
 iecit. Nec eo usq; persuadere contentus, animam non moueri: aliis quoq; ra **Secunda**
 tionibus non minus uiolētis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse
 ei cuius est initium. Nam apud gæometras principium lineæ punctum dicitur **B**
 esse, non linea. apud Arithmeticos principium numeri non est numerus. Item,
 causa nascendi ipsa non nascitur, & ipsa ergo motus causa uel initium non mo- **Tertia**
 uetur. Ergo anima quæ initium motus est, non mouetur. Additur hoc quo-
 que, Nunq̄, inquit, fieri potest: ut circa unam eandemq; rem, uno eodemq;
 tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniāt. Scimus aut quia
 mouere facere est, & moueri pati est. Ei igit̄ quod se mouet, simul euenient duo
 sibi contraria, & facere & pati: quod impossibile est. Anima igitur non potest
 se mouere. Item dicit, Si animæ essentia motus esset, nunq̄ quiesceret a motu. **Quarta**
 Nihil enim est quod recipiat essentia suæ cōtrarietatem. Nam ignis nunq̄ frigi-
 gidus erit, nec nix unq̄ sponte calefcet. Anima autem nōnunq̄ a motu cessat: **C**
 non enim semper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ essentia motus est
 cuius contrarietatem recepat. Ait etiam, Anima si aliis causa motus est, ipsa **Quinta**
 sibi causa motus esse non poterit. Nihil est enim, inquit, quod eiusdem rei sibi
 causa sit, cuius est alii: ut medicus, ut exercitator corporum, sanitatem uel ualen-
 tiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiam sibi præ-
 stant. Item dicit. Omnis motus ad exercitium sui, instrumento eget, ut singu- **Sexta**
 larum artium usus docet. ergo uidendum, ne & animæ ad se mouendum instru-
 mento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, & illud impossibile erit, ut ani-
 ma ipsa se moueat. Item dicit. Si mouetur anima, sine dubio cū reliquis mo- **Septima**
 tibus & de loco in locum mouetur. Quod si est, modo corpus ingreditur, mo- **D**
 do rursus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri nō posse,
 Non igitur anima mouetur. His quoq; addit. Si anima se mouet, necesse est **Octaua**
 ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut seipsam pari-
 endo se mouet, aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuēdo. Hæc
 sunt enim, inquit, motus genera. Horum autem singula, quemadmodū possunt
 fieri requiramus. Si in loco se mouet: aut in rectam lineam se mouet, aut sphæ-
 rico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq;
 in natura intelligat̄ linea, quocunq; sine sine dubio terminat̄. Si ergo per lineā
 terminatā anima se mouet, non semper mouet: nā cum ad finē uenerit, & inde
 rursus in exordium reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permuta-
 tione redeūdi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia om̄is sphæra circa aliquid
 f immobi-

E immobile, quod centron uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habeat quod immobile est, & ita fit ut non tota moueatur: aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Cōstat ergo ex his ait, q̄ in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eandem & esse & non esse dicamus. Si uero se ipsa consumit, non erit immortalis. Quod si se aut auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor reperietur. Ex his talem colligit syllogismum. Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet, nullum autem motus genus quo se moueat inuenitur, non igitur se mouet.

F Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes utiq̄ esse aliquid quod a se ipso moueatur, idq̄ necessario esse animam, quibus probatis, eneruata est prima obiectio Aristotelis. Caput .XV.

Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumētationes accingendum est, secundum sectatores Platonis: qui inceptum quo Aristoteles tam ueram, tamq̄ ualidam definitionem magistri sauciare tētauerat, subruerunt. Neq̄ uero tam immemor mei aut ita male animatus sum: ut ex ingenio meo, uel Aristoteli resistam, uel ad sim Platonem. sed ut quisq̄ magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabātur, aut singula aut bina defensā ad ostētionem suorum operum reliquerunt: collecta hęc in unū continuæ defensionis corpus coaceruauit: adiecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectū licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est: unum, q̄ dicit nihil esse quod ex se moueatur: alterum, quo animam hoc esse nō posse confirmat: utriq̄ resistendum est. ut & cōstet posse aliquid ex se moueri, & animam hoc esse clarescat.

Refellit ea argumētatio Aristotelis, q̄ ostēdere uult, quicq̄d moueat, id moueri ab alio. Atq̄ hęc diuitio ē obiectio primæ

G In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias: in qua enumerans aliqua quæ ex se mouentur, & ostendens illa quoq̄ ab alio moueri, id est, a causa interius latente: uidetur sibi probasse oīa quæ mouentur, etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius em̄ rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quæ cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos diffitemur. Non tamen oīa quæ ex se mouentur hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato em̄ cum dicit animam ex se moueri, id est, cum *αὐτοκίνητον* uocat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem uidentur moueri, sed a causa quæ intra se latet mouentur: ut mouentur animalia, autore quidem alio, sed occulto: nam ab anima mouentur, aut ut mouentur arbores: quarum etsi non uidetur agitator, a natura tamen eas interius latēte constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accidentem, uel interius latentem huius motus dicat autorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit instruemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum dicimus. & niuem frigidam, & saxum frigidū nuncupamus. mel dulce, sed & mulsū dulce uocitamus. Horum tamen singula de diuersis diuerse significant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipiemus. Quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus: contra, ferrum, non nisi ex alio calefit. Vt nix frigida, ut mel dulce sit, non aliūde contingit. saxo tamen frigido, uel mulso dulcedo, a niue uel melle proueniunt.

Sic &

Sic & stare & moueri, tā de his dicit̄, q̄ ab se uel stant uel mouent̄, q̄ de illis, q̄ **A**
 uel sistunt̄ uel agitant̄ ex alio. Sed q̄bus moueri ab alio uel stare contingit, hæc
 & stare desistunt̄ & moueri. Quibus aut̄ idē est, & esse & moueri: nunq̄ a motu
 cessant: q̄a sine essentia sua esse nō possunt. Sicut ferrū amittit calorē, ignis uero
 calere non desinit. Ab se ergo mouet̄ anima, licet & animalia uel arbores per se
 moueri uideantur. Sed illis q̄uis interius latens, alia tamen causa, id est, anima
 uel natura motum ministrat. ideo & amittunt hoc quod aliunde sumpserunt.
 Anima uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet: nulla aduenticia causa, uel
 illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cum ignem calidum dicimus, non
 duo diuersa concipimus, unum q̄d calefacit, alterq̄ q̄d calefit: sed totum calidū
 secundum suam naturam uocamus. Cum niuem frigidam, cum mel dulce ap-
 pellamus: non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstat, accipi-
 mus. Ita & cum animam per se moueri dicimus: non gemina consideratio sequi-
 tur mouentis & moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus. quia quod **B**
 est in igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in mel-
 le, hoc necesse est de anima *αυτοκίνητου* nomen intelligi: q̄d latina conuersio signi-
 ficat per se moueri. Nec te confundat, q̄ moueri passiuum uerbum est. Nec si-
 cut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, q̄d secat, & quod secatur: item **C**
 cum teneri dicitur, duo intelliguntur, q̄d tenet, & quod tenetur. ita hic in moue-
 ri duarum rerum significationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam se-
 cari quidem & teneri passio est, ideo considerationem & facientis & patientis
 amplectitur. Moueri autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio mouentur, **C**
 utranq̄ considerationem similiter repræsentat. de eo autem quod ita per se mo-
 uetur, ut sit *αυτοκίνητου*, cum moueri dicitur, quia ex se non ex alio mouetur, nul-
 la potest suspitio passionis intelligi. Nam & stare licet passiuum uerbum nō es-
 se uideatur: cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut stant terræ defi-
 xæ hastæ, significat passionem. Sic & moueri, licet passiuum sonet, quando tamē
 nihil inest faciens, patiēs inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerbo-
 rum, sed rerum intellectu passionem significari: ecce ignis cum fertur ad super-
 na, nihil patitur: cum deorsum fertur, sine dubio patitur: quia hoc, non alio im-
 pellente, nō sustinet. & cum unum idemq̄ uerbum proferatur, passionem tamē
 modo inesse, mō abesse dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est q̄d
 calere. Et cum calere ferrum dicimus, uel stylum moueri: quia utriq̄ aliunde
 peruenit, passionem esse fatemur. Cum uero aut ignis calere, aut moueri anima **D**
 dicitur: quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic locus relin-
 quitur passioni. sed ille sic calere, sicut moueri ista dicitur. Hoc loco Aristo-
 teles argutam de uerbis calumniam sarcinēs, Platonem quoq̄ ipsum duo, id est,
 quod mouet & quod mouetur, significasse contendit, dicendo, Solum igitur q̄d
 seipsum mouet, quia nunq̄ deseritur a se, nunq̄ ne moueri quidem desinit: &
 aperte illum duo expressisse proclamat, his uerbis, quod mouet & mouet̄. Sed
 uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exercitio argutarum
 talium conuiuentem sibi, operam sponte lulisse. Cæterum quis non aduertat,
 cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda: Sicut & cum dicitur
 f ij *αυτοκ*

Cauilli a
motioAlterius ca
uilli exclu-
sio.

IN SOMNIVM SCIPIONIS

E *ἑαυτὸν τιμωρὸν δύνανται*, id est, se puniens, non alter qui punit, alter qui punitur. Et cū se perdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur: non necesse est unum faciētem, alterum subesse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur: ut qui se punit, aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicat. Sic & de *ἑαυτὸν κίνητον*. cum dicitur, seipsum mouet: ad hoc dicitur ut extimationem alterius mouentis excludat: quam uolens Platode cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semp, ait, mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum mouet aliunde: quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, necesse est. Quid his uerbis inuenitur expressius, clara significatione testantibus, non aliunde moueri quod seipsum mouet: cum animam ob hoc dicat æternam: quia seipsam mouet, & non mouetur aliunde. Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes qd idem moueat, idemq; moueatur: sed mouere sine alio mouente, se mouere est. Aperte ergo constitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo *ἑαυτὸν κίνητον* potest non ab alio moueri. Sed ne a se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solum seipsum mouere dicit, ne ab alio moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio (quam supra retulimus) surripienti magis apta est q̄ probanti, in qua ait, Sicut est quod mouetur & non mouet, ita est qd mouet & nō mouetur. Constat enim, qd om̄e q̄ quid mouetur, mouet alia: uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circumfusum sibi aerem, uel undas mouere. Quid autem est, quod non possit aliud dum ipsum mouetur impellere? Ergo si uerum non est, ea quæ mouentur alia nō mouere, nō constat illud, ut aliquid qd moueat, nec tamen moueat, inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus a Platone motuū prolata diuisio. Omnis motus, inquit, aut se mouet & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uero corpora secundus refertur. Hi ergo duo motus differentia separantur, & societate iungitur. Commune hoc habent, qd & prior & secundus mouent alia. Hoc autem differunt, qd ille a se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus quæ eruta de Platoniorum sensu fecunditate collegimus, constitit non esse uerum, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandam ulterius mouentis necessitatē stare dicitur: qui potest seipsum, ut diximus, mouere alio non mouente. Eneruatus est igitur syllogismus, quem præmissa uaria & multiplici diuisione collegerat. Id est, Anima principium motus est, principium autem motus nō mouetur, igitur anima non mouetur. Restat, ut quia constitit posse aliquid per se moueri, alio nō mouente, animam hoc esse doceat. Quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motum, aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit: cum neq; a corpore, neq; a permixtione præstari hoc posse constitit: restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimatum corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est autem, quod dum inmobile sit, aliud

Colligitur anima id esse quod per se moueatur.

aliud possit mouere: igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest, ex duabus rebus motu carētibz nullus motus efficitur. sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaribus, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore, calor: aut frigus ex gemino calore nascetur. Omnis enim qualitas geminata crescit, nunquā ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessorum rerum indubitabili luce colligitur. Animal mouetur: motum autē animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroque permixtio: sed neque corpus, neque permixtio motum præstat: igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autē motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animam ergo *ἀκίνητον* esse, id est, per se moueri, nulla dubitatio est. Quæ in modū reliquæ Aristotelis obiectiones a Platonice refellant. Caput .XVI. B

Hic ille rursus obloquitur, & alia de initiis disputatione confligit. Eadem enim hic soluendo repetimus, quæ supra in ordinem obiecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initiis suis esse, quæ inde nascuntur: & ideo animam quæ initium motus est, non moueri: ne idem sit initium & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. Quia ut principia & hæc quæ de principiis procedunt, in aliquo nonnunquam inter se differre fateamur: nunquam tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sunt sibi, stare & moueri. Nam si albi initium nigrum uocaretur, & siccum esset humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita est. quia usque ad contrarietatem initia & sequentia dissidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa nonnunquam talis differentia, qualis inter se origini progressionique conueniat: ut est hic quoque inter motum quo mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. Inter motum ergo se mouentem, & motum quo mouet cætera, quid intersit, in aperto est. Siquidem ille sine autore est, hic aliis motus autor est. Constitit ergo, neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre, ut contraria sibi sint: nec tamen hic moderatam differentiam desuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artifici conclusionem collegit. His tertia, ut meminimus, successit obiectio. Vni rei contra C

ria simul accedere non posse, & quia contraria sibi sunt mouere & moueri, non posse animam se mouere, ne eadem & moueatur & moueat. Sed hoc superioris asserta dissoluunt. Siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueat: quia nihil aliud est ab se moueri, quam moueri alio non mouente. Nulla est contrarietas, ubi quod sit unum est: quia sit non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quarta certaminis. Si animæ essentia motus est inquit, cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentia: Ignis cuius essentia calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nun D

Repetit se-
cūda obie-
ctio Aristo-
telis & di-
luitur.

Repetit tertia

Quarta &
ipsa dissol-
uenda repe-
titur

f ij q̄ amo

E \bar{c} p a motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quādo a motu cessare animam suspicatur? Si mouēdo se, inquit, moueat & corpus: necesse est utiq; quando nō moueri corpus uideamur, animam quoq; intelligamus non moueri. Cōtra hoc in promptu est gemina defensio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. Nam & cum nulla pars corporis moueri uideatur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocunq; animali auditus, uisus, odoratus, & similia: sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum nō uideatur agitari: cum incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus cessit, cum saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum

F ^{Obiectio} & corpus \bar{c} p diu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc <sup>quæ re-
tis ut diluat</sup> eidem fomes quintæ ortus est quæstionis. Si anima, inquit, aliis causa est motus, ipsa sibi causa motus esse non poterit: quia nihil est, quod eiusdem rei & sibi & aliis causa sit. Ego uero licet facile possim probare plurima esse, q̄ eiusdem rei & sibi & aliis causa sint: ne tamē studio uidear omnibus quæ asserit obuiare, hoc uerum esse concedam: quod & pro uero habitum, ad asserendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & causam uocamus. De causa post uidebimus. Interim constat, omne initium inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quamcunq; rem ab initio suo proficiscit, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris non potest non calere. Ignem ipsum de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa uero, quoniam spontanea conuenientia concessimus, ne quid eiusdem rei & sibi & aliis causa sit, libenter acquiescimus, ne anima quæ aliis causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ nō mouerentur, nisi ipsa præstaret. Illa uero ut moueatur, non sibi ipsa largitur: sed essentiæ suæ est, qđ

G mouetur. Ex hoc quæstio quæ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine damno

<sup>Soluitur se
xta argu-
mēratio ari-
stotelis.</sup>

H uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa inter se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. Multoq; minus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & alias ultra cæteros serius, similis cauillanti est. Si mouetur, inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locū mouetur: ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur, & in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri non uidemus: non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitacione respondeat, non omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio requirenda est. Moueri arbores dicis: quod cum (ut opinor) annuerit, pari dica-

itate

citate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios mo- **A**
 tus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per seipsas facere nō
 posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento se-
 rium facere possimus, postq̄ dixerimus, ergo arbores non mouentur, adicie-
 mus, sed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouentur etiam de loco in
 locum mouentur, & ita finis in exitium sanæ conclusionis euadet. Si ergo arbo-
 res fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut
 motu essentia suæ conueniente moueatur? Hæc & alia ualide dicerentur, etiā
 si hoc motus genere moueri anima non posset. Cum uero & corpus animet ac-
 cessu, & a corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam
 in locum, ut ita dicam, moueri? Quod autem non sæpe sub uno tempore accel-
 sum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad
 animalis uitam certis uinculis cōtinendam, tantum animæ iniecit corporis amo- **B**
 rem, ut amet ultro q̄ iuncta est: raroq̄ contingat, ne finita quoq̄ lege temporis
 sui mœrens & inuita discedat. Hac quoq̄ obiectione, ut arbitror, dissoluta, **O**
 ad eas interrogationes quibus nos uidetur urgere ueniamus. Si mouet, inquit, **Q**
 se anima, aliquo motus genere se mouet. Dicendum ne est igitur animam se in **u**
 locum mouere? ergo ille locus aut orbis aut linea est. An se pariendo seu consu- **l**
 mēdo mouet? Se ne auget aut minuit? Aut proferatur in medium aut aliud mo- **u**
 tus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum mole- **o**
 sta congeries, ex una eademq̄ defluit male conceptæ definitionis astutia. Nam **u**
 quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri, omnia hæc mo- **o**
 tuum genera in anima quærit, in quibus aliud quod mouet, aliud est quod mo- **u**
 uetur: cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mo- **o**
 uētis & moti. Quis est igitur, dicit aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, **Q**
 si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicente uel **u**
 Tullio. Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouen- **u**
 di. Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, **u**
 facile reperies, si rei inuisibilis motum sine autore, atq̄ ideo sine initio, ac sine fi- **u**
 ne prodeuntē, & cætera mouentem, mente concipias: cui nihil similis de ui- **u**
 sibilibus, q̄ fons potuerit reperiri: qui ita principium est aquæ, ut cum de se flu- **u**
 uios & lacus procreet, a nullo nasci ipse dicatur. Nam si ab alio nasceretur, non **u**
 esset ipse principium. Et sicut fons non facile semper deprehenditur, ab ipso ta- **u**
 men qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais, & ut illo- **u**
 rum rapiditatem uidendo admirans, & intra te tantarum aquarum originem **u**
 requirens, cogitatione recurris ad fontē, & hunc omnē motum intelligis de pri- **u**
 mo scaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, seu diuina seu ter- **u**
 rena sint, considerando, quærere forte autorem uelis, mens tua ad animam qua- **u**
 si ad fontem recurrat: cuius motum etiam sine corporis ministerio testantur co- **u**
 gitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni maliq̄ discretio, uir- **u**
 tutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerū **u**
 meatus. Motus enim eius est, quicquid irascimur, & in feruorem mutua collis- **u**
 sionis armamur, unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. Motus **u**
 f iiii eius est

Octauæ ob-
 iectionis di-
 lutio.

C
 Quibus aīa
 motibus a-
 gitetur.

D

E eius est, quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione gubernentur, proueniunt salutare: si destituantur, in præceps & rapiunt & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modo sine ministerio corporis, modo per corpus exercet. Si uero ipsius mundanæ animæ motus requires: cœlestem uolubilitatem, & sphaerarum subiacentium rapidos impetus intuere, ortum occasum uel solis, cursus siderum uel recursus: quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uero eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit, qui quantus in aliis sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quæ ratio manifeste non moueat.

¶ Scipionem ab auo suo Africano, tam ad otiosas quam negotiosas uirtutes incitatum fuisse. Tū de tribus philosophiæ partibus, quorum nullam Cicero intactam præteriret. Cap. .XVII.

F Docto igitur atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio eius utendum sit, in hæc uerba mandat & præcipit. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idcirco ocyus faciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi qui se corporis uoluptatibus dederunt, earumque se quasi ministros præbuere, pulsusque libidinum uoluptatibus obediētium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uolutantur, nec hunc in locum nisi multis agitati seculis reuertuntur. In superiore huius

G operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes: illas philosophis, has Rerump. rectoribus conuenire: utraque tamen exercentem facere beatum. Hæc uirtutes interdum diuiduntur, nonnunquam uero miscentur, cum utrarumque capax & natura & institutione animus inuenitur. Nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus: in Rep. tamen & prudens, & temperatus, & fortis & iustus sit: hic a seriatim remotus, eminet tamen actualium uigore uirtutum: quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uero insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum: sed solum optima conscientie dote ereptus ad superiora, doctrinæ supellectilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorum, is quoque ad cœli uerticem otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi & disputandi perfectione sublime sit, & cœlum utroque adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunquam deseruit, semper exercuit. In secundo Pythagoras: qui agendi nescius, fuit artifex differendi, & solas doctrinæ & conscientie uirtutes secutus est. Sint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multique alii, qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum Reip. præstiterunt. Soli enim sapientie otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nesciuit. Quoniam igitur Africanus noster, quem modo auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur. sed ut in castris locato & sudanti sub armis primum uirtutes politicæ suggeruntur, his

De duplici
gēne uirtutū

tur his uerbis, Sūt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Deinde quasi non minus docto quæ forti uiro philosophis apta subduntur, cum dicitur, Idque ocyus faciet, si iam tunc cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, quæ maxime se a corpore abstrahet. Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philosophantibus appetendā. Ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienam sarcinā (in quantum patitur natura) despiciant. Et facile nunc atque opportune uirtutes suadet: postquam quanta, & quæ diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus poena sancit, ideo in conclusione operis poenam sancit extra hæc præcepta uiuentibus. Quem lo cum Hermagoras ille Platonius copiosius executus est, secula infinita dinumerans, quibus nocētum animæ in eisdem poenas sæpe reuolutæ, sero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cœlum, tandem impetrata purgatione remeare. Necesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reuerti. Sed quæ corpus tanquam peregrinæ incolunt, cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent, quanto ab illis uiolentius separantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cum de incorporeis sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. Nam illa ad uirtutes amoremque patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? Cum uero uel de spherarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deque principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisque terrestribus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum, physicæ secreta commemorat. At cum de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusque essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehendit, illic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Vere igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

Tres philosophiæ partes

D

FINIS EXPOSITIONIS IN
SOMNIVM SCIPIONIS.

f v Macro

E **MACROBII AVRELII**

THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS, CONVIVIO

RVM PRIMI DIEI SATVRNALIORVM

LIBER PRIMVS, AD EVSTACHI

VM FILIVM

F **VLTAS VARIAS**

QVE RES IN HAC VITA NOBIS EVSTACHI FI
 li natura conciliauit. Sed nulla nos magis, q̄ eorum qui
 e nobis essent procreati, charitate deuinxit: eamq̄ nostrā
 in his educandis atq̄ erudiendis curam esse uoluit: ut pa-
 rentes, neq̄, si id quod cuperent ex sententia cederet, tantū
 ulla alia ex re uoluptatis, neq̄ si contra eueniret, tantum
 mceroris, capere possint. Hinc est q̄ mihi quoq̄ institutione tua nihil antiqui-
 us æstimatur. Ad cuius perfectionem, compendia longis anfractibus anteponē
 da ducens, moræq̄ omnis impatiens, non operior, ut per hæc sola te promoue-
 as, quibus ediscēdis gnauiter ipse inuigilas: sed ago, ut ego quoq̄ tibi legerim,
 & quicquid mihi uel te iam in lucem edito, uel anteq̄ nascereris, in diuersis seu
 Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum est, id totum sit tibi sci-
 entia supellex: & quasi de quodam literarum penu, siquando usus uenerit, aut
 G historia quæ in librorum strue latēs clam uulgo est, aut dicti facti ue memora-
 bilis reminiscendi, facile id tibi inuentu atq̄ depromptu sit. Nec indigeste tanq̄
 in aceruum congeffimus digna memoratu, sed uariarum rerum disparilitas, au-
 toribus diuersa, cōfusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est: ut quæ
 indistincte atq̄ promiscue ad memoriae subsidiū annotaueramus, in ordinem
 instar membrorum cohærentia conuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas
 ex lectione uaria mutuabor, ipse sæpe uerbis quibus ab ipsis autoribus enarra-
 tæ sunt explicabo: quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscē
 dorum congeriem pollicetur. Et boni consulas oportet, si notitiam uetustatis,
 modo nostris non obscure, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognos-
 cas: prout quæq̄ se uel enarrāda, uel transferēda suggesserint. Apes enim quo-
 dammodo debemus imitari, quæ uagantur, & flores carpunt: deinde quicquid
 H attulere, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum uarium in unum saporem
 mistura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoq̄ quicquid di-
 uersa lectione quæsiuimus, commitemus stylo, ut in ordinem eodem digerente
 coalescat. Nam & in animo melius distincta seruantur: & ipsa distinctio non
 sine quodam fermento, quo condit̄ uniuersitas, in unius saporis usum uaria li-
 bamēta confundit: ut etiā si qd apparuerit unde sumptū sit, aliud tamen esse q̄
 unde sumptum noscetur appareat. Quod in corpore nostro uidemus sine ulla
 opera nostra facere uaturam. Alimenta quæ accipimus, quandiu in sua quali-
 tate per-

tate perseverant, & solida innatant, male stomacho oneri sunt. At cum ex eo quod erant mutata sunt, tum demum in vires & sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia praestemus, ut quaecumque hauserimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur. Alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus: sicut unus numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster animus: omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tamen ostendat quod efficit. Ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria quae condiuntur, confusuri videlicet omnium succos odoraminum in spiramentum unum. Vides quae multorum uocibus chorus constet: una tamen ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris foeminae, interponitur fistula. Ita singulorum illic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale hoc praesens opus uolo. Multae in illo artes, multa praecipua sunt, multarum aetatum exempla, sed in unum conspirata. In quibus si neque ea quae iam tibi cognita sunt asperneris, nec quae ignota sunt uites, inuenies plurima, quae sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu. sed omnia, quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatio, oratio solentior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos sub alio ortos caelo Latinae linguae uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdam forte nonnunquam tempus uoluntateque erit ista cognoscere) petitum impetratumque uolumus, ut aequi bonique consulant, si in nostro sermone natua Romani oris elegantia desideretur. Sed ne ego incautus sum, qui uenustatem reprehensionis incurram a. M. quondam Catone profecta in Aulum Albinum, qui cum Lucio Lucullo consul fuit: Is Albinus res Romanas oratione Graeca scriptitauit. In eius historiae primo scriptum est ad hanc sententiam, Neminem succensere sibi conuenire, siquid in illis libris parum compositae, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquium Graecum a nobis alienissimum est. Ideoque ueniam gratiamque male existimationis, siquid esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato, Na tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa uacare. Nam petere ueniam solemus, aut cum imprudentes errauimus, aut cum noxam imperio compellentis admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres uti ignosceretur. Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Gelli. li. xi.
cap. viii.

¶ Argumentum operis totius quod fit, Caput .i.

Aturnalibus apud Vectium Praetextatum nobilitatis Romanae proceres doctique alii congregantur, & tempus solenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoque sibi mutua comitate praebentes, nec discedentes a se nisi ad nocturnam quietem. Nam per omne spacium feriarum, meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes, coenae tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullum diei tempus, docte aliquid uel lepide proferendi uacuum

uacuum

- S** uacuum relinquatur. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt adscripta conuiuia, tum illo Platonis symposio, non austeriore aliqua de re conuiuiarum sermo, sed cupidinis uaria & lepida descriptio est. In quo quidem Socrates, non arctioribus, ut assolet, nodis urget atq; implicat aduersarium: sed eludendi magis q̄ decertandi modo, apprehensis dat elabendi prope atq; effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quæ uiros, & doctos, & præclarissimos deceat. Neq; em̄ Cottæ, Lælii, & Scipiones, amplissimis de rebus, quoad Romanæ literæ erunt, in ueterum libris disputabunt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eustachios, quorum splendor similis, & non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his q̄s coetu coegit matura ætas, posteriori seculo Prætextati sint, quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutē: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit, quos cōstat eodem seculo non fuisse. Paralus uero & Xātipus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem differunt, secundo aduentu Athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Athenis absumperat. Annos ergo coeuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non cōuenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent, Decium de Posthumiano, quinam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitātem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decii & Posthumiani sermo palam faciet, quæ huius colloquii uel origo fuerit, uel ordo processerit.

¶ Quæ conuiuialis huius sermonis origo fuerit & ordo. Caput .ii.

H entanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima consultandi tēpora, cum modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. Cæteris enim ferme diebus, qui causis opportuni perorandis sunt, hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorum clientium negotia uel defendas in foro, uel domi discas. Nunc autem (scio te enim non ludo sed serio feriari) si est commodum respōdere id quod rogatum uenio, tibi ipsi quantum arbitror non iniucundum, mihi uero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris ne conuiuio per plusculos dies continua comitate renouato, eiq; sermoni quem prædicare in primis, quemq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris: quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraret. Aliis uero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinē sæpe referētis. Hoc unū Deci nobis (ut & ipse, quantum tua sinit adoleseētia, uidere, & ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimum uisum est, ut quantum cessare a causarū defensione licuisset, tū ad eruditorū hoīm tuicq; similitū cōgressum aliquē sermonēq; conferrē. Neq; em̄ recte institutus aius requiescere, aut uti-

aut utilius, aut honestius usq̄ potest, q̄ in aliqua opportunitate docte ac libe-
 raliter colloquendi, interrogandiq̄ & r̄ndendi comitate. Sed quodnam istud A
 conuiuium? An uero dubitandum est, quin id dicas, quod doctissimis procerq̄
 cæterisq̄ nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & discurrens post inter reli-
 quos grata uicissitudo uariauit? De hoc ipso quæsitum uenio. & explices ue-
 lim, quale illud conuiuium fuerit, a quo te abfuisse propter singularem omniū
 in te amicitiam non opinor. Voluisssem equidem, neq̄ id illis (ut existimo)
 ingratum fuisset. Sed cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus
 pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus, meditandi, non edēdi illud mihi tempus
 esse respondi. hortatusq̄ sum, ut aliū potius nullo inuolutum negotio, atq̄ cu-
 ra liberum quærent. Itaq̄ factum est. Nam facundum & eruditum uirq̄ Eu-
 sebiū rhetorem inter Græcos præstantem omnibus, id est, nostra ætate pro-
 fessis, doctrinæ latialis haud inscium, Prætextatus meum in locum inuitari im-
 perauit. B
 Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucunde & comiter ad insti-
 tuendam uitam exemplis, ut audio, rerq̄ copiosissimis, & uariæ doctrinæ uber-
 tata prolata, digesta sunt. Cum solstitialis dies qui Saturnaliorum festa, qui-
 bus illa conuiuia celebrata sunt, consecutus est, forensi cura uacuus, lætiore ani-
 mo essem domi. eo Eusebius cum paucis e sectatoribus suis uenit. statimq̄ uul-
 tu renidēs, permagna me, inquit, abs te Posthumiane cum ex aliis, tum hoc ma-
 xime gratia fateor obstructum, q̄ a Prætextato ueniam postulando, mihi in cœ-
 na uacuefecisti locum. Itaq̄ intelligo, nō studium tantum tuum, sed ipsam quo-
 q̄, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atq̄ aspirare fortunā. C
 Vis ne, inquam, restituere id nobis, quod debitum tam benigne ac tam libenter fa-
 teris, nostrumq̄ hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his
 quibus interfueris tunc tu, nunc nos interesse uideamur? Faciam, inquit, ut uis.
 Narrabo autem tibi, non cibum aut potum, tamen ea quoq̄ ubertim casteq̄
 affuerunt: sed ea quæ uel in conuiujs, uel maxime extra mensam, ab iisdem per
 tot dies dicta sunt, in quantum potero animo repetam. Quæ quidem ego cū
 audirem, ad eorum mihi uitam qui beati a sapientibus dicerentur, accedere ui-
 debar. Nam & quæ pridie q̄ adesset inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinu-
 ante, comperta sunt. & omnia scripto mandauit, ne quid subtraheret obliuio.
 Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot
 dies sunt dicta, sufficere. D
 Quemnam igitur, & inter quos, aut unde ortum ser-
 monem Posthumiane fuisse dicebat? Ita præsto sum indefessus auditor. Tum
 ille. Declināte, inquit, in uesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturq̄,
 cum Vectius Prætextatus domi conuenire se gestantibus copiam faceret, eo
 uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cum ætate, tum etiā mo-
 ribus ac studiis inter se coniunctissimi, Hos Seruius inter grammaticos docto-
 rem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecunde terram
 intuens, & uelut latenti similis sequebat̄. Quos cū p̄spexisset, obuiāq̄ processis-
 set, ac perblande salutauisset, cōuersus ad Furiū Albinū, qui tū forte cum Aui-
 eno aderat, Vis ne, ait, mi Albine cū his quos aduenisse peropportune uides,
 quosq̄ iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci
cœperat

E cœperat sermo, communicemus? Quid ni maxime uelim Albinus inquit: Nec em̄ ulla alia de re, q̄ de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucundius. Cumq; cōsedissent, tum Cecinna, Quidnam id sit mi Prætextate, tametsi adhuc nescio, dubitare tamen non debeo, esse scitu optimum. Cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, & nos eius expertes esse non sinatis. Atqui scias, inquit, oportet, eum inter nos sermonem fuisse, ut cum dies crastinus festis Saturno dicatis initiū dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. Et inter nos quidē parua quædam de hac disputatione libauimus. uerum quia te, quicq̄ in libris latet, inuestigare notius est, q̄ ut per uerecundiam negare possis, pergas uolo in medium proferre, quicquid de hoc quod quærimus edoctum tibi comprehēsumq; est.

F

¶ De principio ac diuisione ciuiliſ diei. Caput .III.

Vm Cecinna, cum uobis, qui me in hunc sermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluum uideo inter scientes nota proferre. Sed ne quis me existimet dignatione consultationis grauari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluā. Post hæc cum oēs paratos ad audiendum erectosq; uidisset, ita exorsus est. Marcus Varro in rerū humanarum libro, quem de diebus scripsit, Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uiginti quatuor nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuississe, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quem nox consecuta est: cōtra uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus, qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; a solis occasu ad solem iterum occidentem, om̄e id medium tempus, unum diem esse dicere. Babylonios porro aliter, A sole em̄ exorto, ad exortum eiusdem incipientem, id spacium unius diei nomine uocare. Umbros uero unum & eundem diem esse dicere, a meridie ad sequentem meridiem. Quod quidem (inquit Varro) nimis absurdum est. Nam qui Calendis hora sexta apud Umbros natus est, dies eius natalis uideri debet, & Calendarum dimidiatus, & qui post Calendas erit, usq; ad horam eius diei sextam. Populū autem Romanum ita, uti Varro dixit, dies singulos annumerare a media nocte ad mediam proximam, multis argumentis ostenditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et ea quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. Ad hoc ritus quoq; & mos auspiciandi, eandem esse obseruationem docet. Nam magistratus, quando uno die eis & auspiciandum est, & id agendum, super quo processit auspiciū, post mediam noctem auspiciantur, & post exortum solem agunt, auspiciatq; & egisse eadē die dicuntur. Præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrū abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentem reuertuntur, non uidentur abuisse diem: quoni-

Ex Gell. li.
iij. ca. ij. de
diei initio

G**H**

quoni-

quoniam ante horam noctis sextam regressi, partem aliquam illius in urbe cōsumunt. Quintum quoque Mutium iuriconsultum dicere solitum legi, non esse usurpatam mulierē, quæ cum Calēdis Ianuariis apud uirum matrimonii causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes usurpata esset. Non enim posset impleri trinoctium, quo abesse a uiro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quā tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essent, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoque id ipsum ostendit, ut hominē decuit poeticas res agentem, recondita atque operta ueteris ritus significatione.

Torquet, inquit, medios nox humida cursus,

Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.

His enim uerbis diem quem Romani ciuilem appellauere, a sexta noctis hora oriri admonet. Idem poeta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. Cum enim dixisset,

Hac uice sermonum roseis aurora quadrigis

In medium æthereo cursu traiecerat axem,

Mox suggestit uates.

Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruantissimus ciuiliū definitionum diei & noctis initia descripsit.

Qui dies ita diuiditur. Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio.

Deinde Gallicinium. Inde conticinium, cum & galli conticescunt, & homines

etiam tum quiescunt. Deinde diluculum, id est, cum incipit dignosci dies. Inde

mane, dum dies clarus. Mane autem dictum, aut quod ab inferioribus locis, id est,

a manibus exordium lucis emergat. aut, quod uerius mihi uideat, ab omine boni nominis. Nam & Lanuini mane pro bono dicunt. sicut apud nos quoque cō-

trarium est immane, ut immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, non pro bono. Deinde a mane ad meridiem, hoc est ad medium diem. Inde

iam supra uocatur tempus occiduum, & mox suprema tempestas, hoc est diei

nouissimum tempus, sicut expressum est in duodecim tabulis, Solis occasus suprema tempestas esto. Deinde uespera, quæ a Græcis tractum est. illi enim ἑσπερον

a stella hespero dicunt. unde & Hesperia Italia, quæ occasui subiecta sit, nominat.

Ab hoc tempore prima fax dicit, deinde concubia, & inde intempesta, quæ non

habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilis a Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cum media esse cœperit, auspiciū Saturnalio-

rum erit, quibus die craftini mos inchoandi est.

¶ Latine dici, Saturnaliorum, noctu futura, & die craftini. Caput .III.

Hic cum omnes quasi uetustatis promptuarium, Albinus memoriam laudauissent, Prætextatus Auienum uidens Furio insufurrantem, quidnam hoc mi Auiene inquit, quod uni Albino indicatū clam cæteris esse uelis? Tum ille, Moueor quidem autoritate Cecinnæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam. Aures tamen meas ista uerborum nouitas perculit, cum noctu futura, & die craftini, magis, quam futura nocte, & die craftino dicere (ut regulis placet) maluit. Nam noctu non appellatio, sed aduerbium est. Porro futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio

Albinus inquit
ut nobis aucto
m id sit mi Præ
scinu optimu
expertes esse
uisse, ut cum di
lia incipere de
is. Ex inter me
ia te, quicquid
e possis, perge
ctum ubi com
nem adducit
gnoratio neg
s nota prolem
rauari, quicqu
hæc cum ois
is Varro in no
; qui ex medi
r nati sunt, in
em diuisio
nox consecra
lie uideatur
euare idem
occidentem
aliter, A sol
nomine uo
sequenti
qui Calen
dit, & Calen
ei sextam. P
umerare a
Sacra sum
unt, ab hor
noc ritus que
gistrans, qui
rocescit aut
unt, auspici
llum diem
& post p
tur ab illis

A
B
C
D

uerbo conuenire. Nec dubium est, hoc inter se esse noctu & nocte, quod diu & die. Et rursus, die & crastini non eodem casu sunt, & nisi casus idem nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus quæ Saturnalium dicere, opto dignoscere.

AD HAEC cū Cecinna renidens taceret, & Seruius a Symmacho rogatus esset, quidnā de his existimaret. Licet, inquit, in hoc coetu nō minus doctrina quæ nobilitate reuerēdo, magis mihi discendum sit quæ docendum, fabulabor tamen arbitrio iubentis, & insinuabo primum de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula innititur. Nomina enim quæ datiuum pluralem in bus mittunt, nunquā genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur. sed aut totidem habet, ut monilibus

Saturnaliū

Saturnalio
rum

moniliū, sedilibus sedilium. aut una syllaba minus est, ut carminibus carminū, luminibus luminum. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium quæ Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uiro- rum. Nam & Sallustius in.iii. Bacchanaliorum ait. Et Masurius fastorum secūdo, Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non ut quidam putant Veneri. Et ut ipsos quoque grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inscribitur: Saturnaliorum inquit, dies apud Græcos quoque festi habentur. Et in eodem libro. Dilucide me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de feriis. Saturnaliorum, inquit, feriae. Et in eodem libro. Antias inquit, Agonaliorum repertorem Numā Pōpiliū refert. Hæc tamen, inquires, autoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. Plane, quatenus alienum nō est committi grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit, quod eos solita enuntiatione detorserit, ut mallent Saturnaliorum quæ Saturnalium dicere. Ac primum æstimo, quæ hæc nomina quæ sunt festorum dierum neutralia, carentque numero singulari, diuersæ conditionis esse uoluerunt ab his nominibus, quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur. aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut Bacchinal festum, & Agonale festum, & reliqua, ut iam non positum sit, sed adiectiuum, quod Græci ἐπιθετόν uocāt. Animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solennis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuum in rum finiri, ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. Ita & uiridiacum ἀντι ἐπιθετόν accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridā prata, uiridiū pratorum. Cum uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus. ut cum dicitur formosa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia quasi positiuum ponitur, non accidens. Tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio Vectigaliorum frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicatur quæ uectigalia. Sed & cum legamus, Laeuacque ancile gerebat, tamen & anciliorum relatum est. Videndum ergo, ne magis uarietas delectauerit, quæ ad amissim uerum sit, festorum dierum nomina sic uocata. Ecce enim

Cur auctores saturna-
lioꝝ dicere
maluerint,
quæ saturnu-
lium.

G

H

hæc nomina quæ sunt festorum dierum neutralia, carentque numero singulari, diuersæ conditionis esse uoluerunt ab his nominibus, quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur. aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut Bacchinal festum, & Agonale festum, & reliqua, ut iam non positum sit, sed adiectiuum, quod Græci ἐπιθετόν uocāt. Animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solennis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuum in rum finiri, ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. Ita & uiridiacum ἀντι ἐπιθετόν accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridā prata, uiridiū pratorum. Cum uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus. ut cum dicitur formosa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia quasi positiuum ponitur, non accidens. Tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio Vectigaliorum frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicatur quæ uectigalia. Sed & cum legamus, Laeuacque ancile gerebat, tamen & anciliorum relatum est. Videndum ergo, ne magis uarietas delectauerit, quæ ad amissim uerum sit, festorum dierum nomina sic uocata. Ecce enim

enim

enim & præter solennium dierum uocabula, alia quoque sic declinata reperimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorum, & uectigaliorum, & anciliorum. Sed & ipsa festorum nomina secundum regulam declinata apud ueteres reperio. Si quidem Varro Ferialium diem ait a ferendis in sepulchra epulis dici. Non dixit ferialiorum. Et alibi, Floralium non floraliorum ait, cum idem non ludos florales illic, sed ipsum festum floralia significaret. Masurius etiam secundo fastorum, Liberalium dies, inquit, a pontificibus agonium martiale appellatur. Et in eodem libro. Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem qui est Lucarium, non dixit lucariorum. Itemque Liberalium multi dixerunt, non Liberaliorum. Unde pronuntiandum est ueteres indulgisse copiam per uarietatem, ut dicebant exanimos & exanimos, inermes & inermos, tum hilares atque hilares. Et ideo certum est, licito & saturnalium & saturnaliorum dici, cum alterum regula cum auctoritate, alterum etiam sola, sed multorum defendit auctoritas. Reliqua autem uerba quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimoniis asserenda. Ennius enim, nisi cui uideat inter nostræ ætatis politiores munditia respiciendus, noctu concubia dixit his uerbis.

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti

Mœnia concubia, uigilescque repente cruentant.

Quo in loco animaduertendum est, non solum quod noctu concubia, sed etiam quod qua noctu dixerit. Et hoc posuit in annalium septimo, in quorum.iii. clarius quidem idem dixit.

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius annali.iii. Senatus autem de noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere, quod decemuirum in. xii. tabulis inusitatissime nox pro noctu dixerunt. Verba hæc sunt. Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisus, iure cæsus esto. In quibus uerbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est is, non eum casu accusatiuo, sed im dixerunt.

Sed nec diecraftini a doctissimo uiro sine ueterum auctoritate prolatum est, quibus mos erat, modo diequinti, modo diequinte, pro a uerbis copulate dicere. Cuius indicium est, quod syllaba secunda corripitur quæ natura producitur, cum solum dicitur die. Quod autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e, tum per i scribi, consuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerumque in fine indifferenter uterentur, sicut pristinae & pristini, procliue procliui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana, quæ Meuiam inscribitur.

Dies hic sextus cum nihil egi, die

Quarte moriar fame.

Die pristinae eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est, priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso compositionis ordine, quasi pristino die, Nec inficias eo, lectum apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. Nam Cn. Matius homo impense doctus, in mimambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus, Nuper die quarto ut recordor, & certe aquarium urceum unicum domi fregit. Hoc igitur intererit, ut die quarto quidem de præterito dicamus, die autem quarte de futuro. Ve-

Noctu.

C

Ex Gel. li. x
ca. xxiii. de
diecraftini.

D

g ro. Ve-

Ero. Verum ne de diecraftini nihil retulisse uideamur, suppetit Coelianum illud ex libro historiarum secūdo, Si uis mihi æquitatem dare, & ipse cum cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in capitolio curabo tibi cenā coctam. Hic Symmachus, Coelius tuus, inquit, & historiam, & uerbum ex originibus. M. Catonis accepit, apud quem ita scriptum est. Igitur dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte Romam mecum equitatum, diequinti in capitolio tibi cenā cocta erit. Et Prætextatus, Existimo nōnihil ad demonstrādam consuetudinem ueterum, etiam & prætoris uerba conferre, qui more maiorum ferias concipere solet, quæ appellantur Compitalia. Ea uerba hæc sunt, Dienoni post Calendas Ianuarii quiribus compitalia erunt.

F De exauctoratis obsoletisq; uerbis. Tum recte ac latine dici. mille uerborum est, &c. Caput .V.

Gelli, lib. i.
cap. x.

Vm Auienus aspiciens Seruium, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus antiquissimi uiri, uel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini, plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neq; Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quasi cum matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iam seculis oblitterata reuocare, ad quorum congeriem præstantis quoq; uiros, quorum memoriam continuus legēdi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis placere iactatis, q̄ honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, p̄sentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod a C. Cæsare excellentis ingenii ac prudentiæ uiro, in primo de analogia libro scriptum est, habeo semper in memoria atq; in pectore, ut tanq; scopulum, sic fugiam infrequens atq; insolens uerbum. Mille deniq; uerborum taliū est, quæ cū in ore priscae autoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequenti ætate repudiataq; sunt. Horum copiam proferre nūc possem, ni tempus iam noctis propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæso, Prætextatus morali, ut assolet, grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium antiquitatis reuerentiā uerberemus, cuius amorem tu quoq; dum dissimulas, magis prodis. Cum enim dicis, mille uerborum est, quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatem? Nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit, Ante fundum Clodii quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum uersabatur ualētium. non uersabantur, quod in libris minus accurate scriptis reperiri solet. Et

Mille uerborum est, ex Gelli, lib. i. cap. xvi.

H in sexta in Antoniū, Quis unq; in illo Iano inuentus est, qui Lucio Antonio mille nummum ferret expensum? Licet Varro quoq; eiusdem seculi homo in septimodecimo humanarum dixerit, Plus mille & centum annorum est, tamen fidutiam sic componendi, nō nisi ex antecedentium autoritate sumpserunt. Nā Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit, Ibi occiditur mille hominū. Et Lucilius in tertio satyrarum,

Ad portam mille, a porta est sex inde Salernum.

Alibi uero etiam declinationem huius nominis executus est. Nam in decimo quinto libro ita dicit,

Hunc

Hunc milli passum qui uicerit atq; duobus,
Campanus sonipes successor nullus sequetur
Maiori spacio diuersus uidebitur ire.

Idem in libro nono.

Tu milli nummum potes uno quaerere centum.

Milli passum dixit, pro mille passibus. & milli nummum dixit, pro mille nummis, aperteq; ostendit, mille & uocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiam capere ablatiuum, eiusq; pluriuuum esse milia. Mille enim non ex eo ponitur quod Graece χίλια dicuntur, sed quod χιλιάς. Et sicut una chalias & duae chiliades, ita unum mille, & duo milia ueteres certa atq; directa ratione dicebant. Et heus tu; his ne tam doctis uiris quorū M. Cicero, & Varro imitatores se gloriantur, adimere uis in uerborum comitiis ius suffragandi, & tanq; sexagenarios maiores de ponte deiciēs. Plura de hoc differeremus, ni nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis ne diē sequentem, quē omnes pleriq; abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis a primo lucis in coenae tempus, ipsam quoq; coenam non obrutam poculis, non lasciui-entem ferculis, sed quaestionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus. Sic enim ferias praē omni negotio foetas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes: nam remittere, inquit, Musonius animum quasi amittere est, sed demulcentes eum paulum, atq; laxantes iucundis honestisq; sermonum illectationibus. Quod si ita decernitis, diis penatibus meis huc conueniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus, Nullus, qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatem hanc, uel ipsum conuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionem coetus desideretur, inuitandos ad eundem congressum conuictumq; censeo, Flauianum, qui quanto sit mirando uiro & uenusto patre praestantior, non minus morum ornatu uitaeq; grauitate, q; copia profundae eruditionis asseruit: simulq; Posthumianum, qui foris defensionum dignatione nobilitat: & Eustachium, qui tantus in omni philosophiae genere est, ut solus nobis repraesentet trium philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere, impetratum, uti multam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi uastationem. Ea multa fuerat talentum fere quingentū. Erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes stoicus, Critolaus peripateticus, quos serunt seorsum quencq; ostentandi gratia, per celeberrima urbis loca, magno hominū conuentu dissertasse. Fuit, ut relatum est, facundia Carneades uiolēta & rapida, scita & teriti Critolaus, modesta Diogenes & sobria. Sed in senatum introducti interprete usi sunt Caelio senatore. At hic noster cū sectas omnis affecutus, sed probabiliorem secutus sit, omniaq; haec inter Graecos genera dicendi solus impleat, inter nos tamen ita sui locuples interpretis est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatius expleat operam differendi. Probae- re omnes Quinti Aurelii iudicium, quo edecumatos elegit sodales, atq; his ita constitutis, primum a Praetextato simul, deinde a se discedentes domum quisq; suam regressi sunt.

¶ De origine ac usu Praetextae, & quomodo haec in usum transierit nominis. inibiq; de al-

g ij orum

Gellius. lib. xviii. ca. ij.

Gel. lib. vii. cap. xvi.

D

Dostero die ad aedes Vectii matutini omnes, inter quos pridie conuerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecâ receptis, in qua eos opperiebatur, præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cum & uos adestis, & affuturos se illi quos ad conuentus nostri societatem rogari placuit, sponponderunt. Soli Posthumiano antiquior uisa est instruendarum cura defensionum, in cuius abnuentis locum Eusebium Graia & doctrina & facundia clarum rhetorem surrogauit: insinuauitque omnibus, ut exorto die, se nobis indulgerent. quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas esset. Togatus certe, uel trabeatus, paludatus ue, seu prætextatus, hac die uidetur nullus.

F Tum Auienus, ut ei interpellandi mos erat. Cum sacrum mihi, ait, ac Reip. nomen Prætextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non ludicræ, ut extimo, quæstionis. Cum enim uestitus togæ, uel trabæ, seu paludamēti, nullum de se proprii nominis usum fecerit, quæro abs te, cur hoc de solo prætextæ habitu usurpauerit uetustas, aut huic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustachius, par insigne amicitia, ac minimo post Eusebius ingressi, alacriorē fecere coetum, acceptaque ac reddita salutatione confederunt, percontantes, quidnam offenderint sermocinationis. Tū Vectius, peropportune affuistis mihi, inquit, assertorem quærenti. Mouet enim mihi Auienus noster mei nominis quæstionē, & ita originem eius flagitat, tanquam fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit qui appelletur suo nomine, uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cum postea inscriptum sit delphici templi, & unius e numero septem sapientū eadem sit ista sententia, γὰρ οὐδὲν οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, quid

Prætextæ quæ fuerit origo, & quomodo usurpari ceperit a pueris.

in me scire existimandus sim, si nomen ignoro, cuius mihi nunc & origo & causa dicenda est: Tullus Hostilius rex Romanorum tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresque, & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia magistratuum Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo puerilis non usurpabat ætas. Erat enim ut cætera quæ enu merauit, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthii filius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum. Quo bello filium suum, annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea prætextaque donauit, insigniens puerum ultra annos fortem, præmiis uirilitalis & honoris. Nam sicut Prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remediis, quæ crederent aduersus inuidiam ualentissima. Hinc deductus mos, ut prætextæ & bulla in usum puerorum nobilium usurparentur, ad omen & uota conciliandæ uirtutis, ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt. Alii putant eundem Priscum, cum is statum ciuium solertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse, instituisseque, ut patricii bulla aurea cum toga, cui purpura prætextitur, uterentur, duntaxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum. Cæteris autem, ut prætextæ tantum uterentur indultum; sed usque ad eos, quorum parentes

rentes

rentes equo stipendia iusta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti prætextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea libertinorum quoque filiis prætexta concessa est, ex causa tali, quam M. Lælius augur refert, qui bello punico secundo duumuiros dicit ex senatusconsulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse, & inspectis his nuntiasse in capitolio supplicandum, lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertinae quoque, quæ longa ueste uterentur, in eam rem pecuniam subministrarent. Aucta igitur obsecratio, pueris ingenuis, itemque libertinis, sed & uirginibus patrimis matrimisque pronuntiantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorum quoque filii, qui ex iusta duntaxat matrefamilias nati fuissent: togam prætextam, & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait, Cum populus Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum, id accidere, quod dii despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum, euenissetque, ut circensium die, puer de coenaculo pompam superne despiceret, & patri referret, quo ordine secreta sacrorum in arca piliti composita uidisset. Qui quum rem gestam senatui nuntiasset, placuisse uelari loca ea, qua pompa ueheretur, atque ita peste sedata, puerum, qui ambiguitatem fortis absoluerat, togæ & prætextæ usum munus impetrauisse. Vetus tatis peritissimi referunt, in raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Hersiliam, dum adhæreret filia, simul raptam. Quam quum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asylum eius confugerat, uirum conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum antequam ulla alia Sabinarum partum ederet, eumque, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium a matre uocitatum, & eundem a Romulo bulla aurea, ac prætexta, insignibus honoratum. Is enim cum raptas ad consolandum uocasset, spondisse fertur, se eius infanti, quæ prima sibi ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Togam quoque prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

DIXIMVS unde prætexta, adieciimus & causas quibus existimatur concessa pueritiae. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. Cum in senatu res maior quæpiam consultaretur, eaque in diem posterum prolata esset, placuit ut hanc rem, super qua tractauissent, ne quis enuntiaret, priusquam decreta esset. Mater Papyrii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filium, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit, tacendum esse, neque id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, secretum rei, & silentium pueri eius animumque ad exquirendum euerberat. Quærit igitur compressius uolentiusque. Tum puer urgente matre, lepidi atque festiui mendacii consiliū capit. Actum in senatu dicit, utrum uideretur utilius, magisque ex Republica esse, unus ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc ubi illa audiuit, animo compauescit, domo trepidam egreditur, ad cæteras matronas affert. Postridieque ad senatum copiosæ matrumfamilias cateruæ confluunt, la-

g iii chrymā-

Prætexta
quomodo
in usum no-
minis tran-
sierit. Ex
Gellio li. 4.
ca. xxiii.

D

S chrymantes atque obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quam uni duæ. Senatores ingredienti curiam, quæ illa mulieris intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabantur. & non ut paruæ rei prodigium, illam uerecundi sexus impudicam insaniam pauescebant. Puer Papyrius publicum tum demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem atque ingenium pueri exosculatur, consultumque facit, uti post hac pueri cum patribus in curiam non introcant, præter illum unum Papyrium, eique puero postea cognomen tum honoris gratia, decreto inditum Prætextatus, ob tacendi: loquēdicque in prætextata ætate prudentiam. Hoc cognomen tum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quod Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. Sic Messala tuus Auiene, dictus cognomēto Valerii Maximi, qui postquam Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina, cum contra & cognomina ex propriis sint tracta nominibus, ut ab Aemilio Aemilianus, a Seruio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius, Messala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut refert, cognomina repererunt. Sed Scrophæ & Asina, quæ uiris non mediocribus cognomenta sunt, uolo dicas unde contigerint, cum contumeliæ quam honori propiora uideantur. Tum ille, Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nam Asinæ cognomen tum Cornelii datum est, quoniam princeps Cornelii gentis empto fundo, seu filia data marito, cum sponsores ab eo solēniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsores præfens pignus. Tremellius uero Scrophæ cognominatus est euentu tali. Is Tremellius cum familia atque liberis in uilla erat, serui eius cum de uicino scrophæ erraret, surreptam conficiunt. Vicinus, aduocatis custodibus, omnia circumuenit, ne qua hæc efferi possit, isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius qui ex uillico rem cōperisset, scrophæ cadauer sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. Quæstionem uicino permittit. Cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullam esse in uilla sua scropham, nisi illam, inquit, quæ in cētonibus iacet, lectulum monstrat. Ea facetissima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomen dedit.

H De Saturnaliorum origine ac uetustate, ubi & alia quædam obiter perstringuntur.
Caput .VII.

Vm ista narrantur, unus e famulatio, cui prouincia erat admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario, qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem professis. Corrugato indicauere uultu plerique de confidentibus, Eūgeli interuentum otio suo inamœnum, minusque placido conuentui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proterue mordaci, procax, ac securus offensarum, quas sine delectu chari uel non amici in se passim uerbis odia serentibus prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitterem

Scipionum
nomē unde

F
Messala,

Asina.

Scrophæ.

mitterentur missis obuiis imperauit, quos Horus ingredienti commodū con-
 secutus comitabatur, uir corpore atq; animo iuxta ualidus: qui post inter pugi-
 les palmas, ad philosophiæ studia migravit, sectamq; Antisthenis & Cratetis
 atq; ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos nō incelebris habebatur. Sed Euā-
 gelus postq; cœtum tātum assurgētem sibi ingressus offendit, casus ne, inquit,
 hos omnes ad te Prætextate contraxit, an altius quiddam, cui remotis arbitris
 opus sit, cogitaturi ex disposito conuenistis? Quod si ita est (ut existimo) abibo
 potius, q̄ me uestris miscebo secretis, a quibus me amouebit uoluntas, licet for-
 tuna fecisset irruere. Tum Vectius, q̄uis ad omnem patientiam constāter ani-
 mi tranquillitate firmus esset, nonnihil tamen cōsultatione tam proterua mo-
 rus, Si aut me, inquit, Euāgele, aut innocētiæ lumina cogitasses, nullū inter nos
 tale secretum opinareris, quod nō uel tibi, uel & uulgo fieri dilucidum posset
 quia neq; ego sum immemor, nec horum quenq; incium credo sancti illius: B
 præcepti philosophiæ, Sic loquendum esse cum hominibus, tanq; dii audiant
 sic loquendum cum diis, tanq; homines audiant. Cuius secunda pars sancit, ne
 quid a diis petamus, quod uelle nos indecorum sit hominibus confiteri. Nos
 uero, ut & honorem sacris feriis haberemus, & uitaremus tamen torporem fe-
 riandi, atq; otium in negotium utile uerteremus, conuenimus, diem totum do-
 ctis fabulis uelut ex symbolo conferendis daturi. Nam si per sacra solennia ri-
 uos deducere religio nulla prohibet, si salubri fluuio mersare oues fas & iura
 permittunt, cur non religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrum stu-
 dium literarum? Sed quia uos quoq; deorum aliquis nobis additos uoluit, faci-
 te, si uolentibus uobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus,
 quibus ut omnes hodie qui præsentēs sunt acquiescant, impetratū teneo. C
 Tunc ille, Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe existimatur: uerū
 sponte irruere in conuiuium aliis præparatum, nec ab Homero sine nota, uel
 in fratre, memoratum est. Et uide ne nimium arroganter tres tibi uelis Mene-
 laos contigisse, cum illi tanto regi unus euenerit.. Tum omnes Prætextatum
 iuuantēs orare, blandeq; ad commune inuitare consortium :Euangelum qui-
 dem sapius & maxime, sed nonnuncq; & cum eo pariter ingressos. Inter hæc
 Euangelus petito omnium temperatus. M. Varronis, inquit, librum uobis ar-
 bitror non ignotum ex satyris menippeis, qui inscribitur, Nescis quid uesper
 uehat. in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor q̄ gra-
 tiarum sit, neq; q̄ musarum numerosior. Hic uideo excepto rege conuiuii, tot
 uos esse quot sunt musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adiiciendos? Et
 Vectius, Hoc, inquit, p̄sentia uestra nobis præstabit, ut & musas impleamus, D
 & gratias: quas ad festum deorum omnium principis æquum est conuenire.
 Quum igitur consedisent, Horus Auienum intuens, quem familiaris frequē
 tare solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem di-
 citis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gēte, in arcana templorum,
 usq; ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptole-
 mæorum pressi, hos quoq; deos in cultum recipere, Alexandrinorum more,
 apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut

g iiii nō omnino

Gellius li-
 tertio capi-
 tulo xi. de
 numero cō-
 uiuarum

- A non omnino religionis suæ obseruata confunderent. Nam quia nunquam fas fuit Aegyptiis, pecudibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare deos, his autem duobus aduenis hostiæ erant ex more mastrandæ, fana eorum extra pomcerium locauerunt, ut & illi sacrificii solenni sibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa pecudum morte polluerentur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. Horum alterum uix ægreq; a uobis admissum audio, Saturnum uero uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est, quod me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum expectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui adsunt, pari doctrina polleant, sacrorum tamē omnium Vectius unice conscius, potest tibi & originem cultus, qui huic deo penditur, & causam festi solennis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset, omnes ab eo impetrauerunt, ut ipse differeret. Tunc ille silentio facto ita exorsus est,
- B

Saturnalio
rū origo

SATURNALIORVM originem illam mihi in medium proferre fas est, non quæ ad arcanam diuinitatis naturam referē, sed quæ aut fabulosis admista disse- ritur, aut a physicis in uulgus aperitur. Nam occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. Sed si quis illas assequitur, continere intra cōscientiam tectas iubetur. Vnde quæ sciri fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur

Saturnalio
rum cā una

- C Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Camese æque indigena terram hanc ita participata potentiam possi- debat, ut regio Camesene, oppidum Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum so- lum regnum redactum est, qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ an- te, quæq; post tergum essent, intuerentur. Quod procul dubio ad prudentiam regis solertiamque referēdum est, qui & præterita nosset, & futura prospiceret. sicut Anteuortia & Postuortia diuinitatis scilicet aptissimæ comites, apud Ro- manos coluntur. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges co- gnitas uictum in melius redegisset, regni eū societate munerauit. Cum primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerētiā, ut quoniam ille na- ui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uero nauis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum hodieque intelligitur in alexæ lusu, cum pueri denarios in subli- me iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant. Hos una confor- des regnasse, uicinaque oppida opera communi condidisse, præter Maronem, qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen, etiam illud in promptu est, quod posteri quoque duos eis continuos menses dicarunt, ut December sa- crum Saturni, Ianuarius alterius uocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset, excogitauit Ianus honorum eius augmentum. Ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominauit. Aram de- inde cum sacris tanquam deo condidit, quæ Saturnalia nominauit. Tot seculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit ma- iestate
- D

iestate religionis, quasi uitæ melioris autorem. Simulacrum eius indicio est, cui E
 falcem in sine mellis adiecit. Huic deo insertiones furculorum, pomorumque
 educationes, & omnium eiuscemodi fertiliū tribuunt disciplinas. Cyrenenses
 etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentaſq; mu-
 tuo miſſitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum extimantes. Hunc Ro-
 mani etiam Sterculium uocant, quod prius ſtercore fecunditatem agris com-
 parauerit. Regni eius tempora feliciffima feruntur, cum propter rerum copiam,
 tum etiam quod nondum quifquam ſeruitio uel libertate diſcriminabat. Quæ
 res intelligi poteſt, quod Saturnalibus tota ſeruis licentia permittitur. Alia Sa- Alia eorū-
dem cauſa.
 turnaliorum cauſa ſic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidā F
 ferunt) irato, quod incuſtoditum fuiſſet armentum: (ut nonnulli extimant) cō-
 ſulto eos relinquire, ut aram ſuam atque ædem ab incurſionibus tuerentur: ii
 ergo cum a latronibus infeſtarentur, occupato edito colle, Saturnios ſe nomi-
 nauerunt, quo ante nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia ſe eius dei ſen-
 ſerunt nomine ac religione tutos, inſtituiſſe Saturnalia feruntur, ut agreſtes uici-
 norum animos, ad maiorem ſacri reuerentiam, ipſa indiſti feſti obſeruatio uo-
 caret. Nec illam cauſam quæ Saturnalibus aſſignatur ignoro, quod Pelasgi Tertia cā.
 (ſicut Varro memorat) cum ſedibus ſuis pulſi, diuerſas terras petiſſent, conſu-
 xerūt plærique Dodonū, & incerti quibus adhærerent locis, eiufmodi accepe G
 re reſponſum.

Στείχετε μοιόμενοι σικελῶν σατυρῆϊαι αἰῶν
 Ἡδ' ἀβοργενίων κοπίλην οὐ νᾶσσε ὀχέται
 Αἰς ἀναμυχθέντες δεκάτιν ἐπέμψατε φοῖβον,
 καὶ κεφαλὰς ἄδῃ καὶ πατρὶ πέμψετε φῶτα.

Acceptaque forte, cum Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in ſacu Cutu-
 lienſium natam inſulam deprehenderunt. Ampliffimus enim ceſpes, ſiue ille cō-
 tinens limus, ſeu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in ſyluæ H
 licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur, ut fides ex
 hoc etiam Delo facta ſit, quæ celfa mōtib; uaſta campis, tamen per maria mi-
 grabat. Hoc igiē miraculo deprehenſo, has ſibi ſedes prædictas eſſe didicerunt.
 uaſtaſq; Sicilienſibus incolis, occupauere regionem, decima prædæ ſecundū
 reſponſum Apollini conſecrata, erectis Diti ſacello, & Saturno ara. cuius feſtū
 Saturnalia noīauerunt. Cumque diu humanis capitibus Ditem, & uirorum
 uictimis Saturnum placare ſe crederent, propter oraculum in quo erat,

καὶ κεφαλὰς ἄδῃ καὶ πατρὶ πέμψετε φῶτα.

Herculē ferūt poſtea cū Geryonis pecore per Italiā reuertentē ſuaſiſſe illorū po-
 ſteris, ut fauſtis ſacrificiis infauſta mutarēt, inferentes Diti, nō hoīm capita, ſed
 oſcilla ad humanā effigiē arte ſimulata. & aras Saturnias, nō maſtādo uiros, ſed
 accēſis luminibus excolētes, quia nō ſolū uirū ſed & lumina φῶτα, ſignificant.

Inde mos per Saturnalia miſſitandis cæreis cœpit. Alii cæreos non ob aliud

g v mitti

E mitti putant, quod hoc principe, ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem
 Quæ origo
 mittēdis cę
 reis.
 Maniæ deę
 sacra
 & bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in literis inuenio, qđ
 cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam a clientibus ambitiose mu-
 nera exigerēt, idq; onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebis tulit, ut
 non nisi cærei ditioribus missitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit, Qua-
 lem nunc permutationem sacrificii Prætextate memorasti, inuenio postea com-
 pitalibus celebratam, cum ludi per urbem in compitis agitabantur, restituti sci-
 licet a Tarquinio superbo Laribus ac Maniæ ex responso Apollinis, quo præ-
 ceptū est, ut p capitibus capitibus supplicaret. Idq; aliquādiu obseruatū, ut pro
 familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod sa-
 crificii genus, Iunius Brutus consul pulso Tarquinio aliter constituit celebran-
 dum. Nam capitibus alii & papaueris supplicari iussit, ut responso Apollinis
 fatiffieret de noie capitū, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificeationis. Factum-
 que est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus, periculum siquod
 immineret familiis expiarent. Ludosque ipsos ex uuis compitorum in quibus
 agitabantur, compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætexta-
 tus, Bene & opportune similis emēdatio sacrificiorum relata est. Sed ex his cau-
 sis quæ de origine huius festi relatae sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse ur-
 be Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc solenne cœpisse, Lucius Ac-
 cius in annalibus suis referat his uerbis,

Maxima pars Graium Saturno & maximæ Athenæ
 Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.

G Cumq; diem celebrant, per agros urbescq; fere omnes
 Exercent epulis læti, famulosq; procurant
 Quisq; suos, nostricq; itidem, & mos traditus illhinc
 Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

¶ De templo Saturni, deq; his, quæ in huius æde aut imagine uisuntur, & quo modo intel-
 ligenda sint ea, quæ de hoc deo fabulose dici consuerunt. Caput .VIII.

Saturni tē-
 plum.

H Vnc de ipso dei tēplo pauca referēda sunt. Tullū Hostiliū cum bis
 de Albinis, de Sabinis tertio triūphasset, inuenio fanū Saturno ex uo-
 to cōsecrasse, & Saturnalia tūc primū Romæ instituta. Quāuis Var-
 ro libro sexto qui est de sacris ædibus, scribat, ædem Saturni ad fore-
 faciendū locasse Luciū Tarquiniū regē, Titum uero Largiū dictatōrē Satur-
 nalibus eam dedicasse. Nec me fugit, Gellium scribere senatū decresse, ut ædes
 Saturni fieret, eiq; rei Lucium Furium tribunū militum præfuisse. Habet arā,
 & ante se coenaculum. Illic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo
 a Pelasgis, post ab Hercule ita eam a principio factitatam putant. Aedem
 uero Saturni ærarium Romani esse uoluerunt, quod tempore quo incoluit
 Italiam, fert in eius sinibus nullū esse furtum cōmissum, aut quia sub illo nihil
 erat cuiuscq; priuatum, Nec signare solum, aut partiri limite campum fas erat,
 in medium quærebant. Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis,
 sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas
 cum buc

Aedes Sa-
 turni quare
 ærarium.

cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos, quoniam ab eius commemo-
 ratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi uocalis est. ante uero, muta
 & obscura & incognita, quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & abs-
 conditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus uisatur, Verrius Flaccus
 causam se ignorare dicit. Verum mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum
 Apollodorus alligari ait per annū laneo uinculo, & solui ad diem sibi festū,
 id est, mense hoc Decembri. Atq; inde prouerbum ductum, Deos laneos pe-
 des habere. Significari uero decimo mense semen in utero animatum in uitam
 grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detine-
 tur. Est porro idem $\kappa\rho\acute{o}\nu\sigma$ ἢ $\chi\rho\acute{o}\nu\sigma$. Saturnum enim in quantum mythici fi-
 ctionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam ueri similitudinem reuo-
 cant. Hunc aiunt abscidisse Cælii patris pudenda, quibus in mare deiectis, Ve-
 nerem procreatam. quæ a spuma unde coaluit ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo
 intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse. Siquidem tempus est cer-
 ta dimensio, quæ ex cœli conuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso
 natus putatur $\kappa\rho\acute{o}\nu\sigma$, qui (ut diximus) $\chi\rho\acute{o}\nu\sigma$ est. Cumq; semina rerum om̄ium
 post cœlum gignendarum de cœlo fluere, & elementa uniuersa, quæ mundo
 plenitudinem facerent, ex illis feminibus funderentur: ubi mundus omnibus su-
 is partibus membrisque perfectus est, certo iam tempore finis factus est procedē
 di de cœlo semina ad elementorum conceptionem. quippe quæ iam plena fue-
 rant procreata. Animalium uero æternā propagationem ad Venerem generā
 di facultas ex humore translata est, ut per coitum maris fœminæq; cuncta de-
 inceps gignerentur. Propter abscissorum pudendorum fabulam, etiam no-
 stri cum Saturnum uocitarunt, $\pi\alpha\rho\rho\acute{\alpha}$ τῆς $\sigma\acute{\alpha}\tau\eta\rho\rho\acute{\alpha}$, quod membrum uirile decla-
 rat, ueluti Sathunnum. Vnde satyros etiam ueluti sathunos (quod sint in libi-
 nem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidam putant attributam, quod
 tempus omnia metat, excet & incidat. Hunc aiunt filios suos solitum deuora-
 re, eosdemq; rursus euomere. Per quod similiter significatur eum tempus esse,
 a quo uicibus cuncta gignantur absumanturq; & ex eo denuo renascant. Eum
 dem a filio pulsum, quid aliud est, q̄ tempora senescentia ab his quæ post sunt
 nata depelli. Vincitum autem, q̄ certa lege naturæ connexa sint tempora, uel
 quod omnes fruges quibusdam uinculis nodisque alternentur. Nam & falcem
 uolunt fabulæ in Siciliam decidisse, q̄ sit terra ista uel maxime fertilis.

¶ Quis deus Ianus, deq; uariis eius dei nominibus ac potestate.

Caput .IX. D

 T quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus, de Saturno au-
 tem quid mythici uel physici existimēt iam relatum est. de Iano quo-
 q; qd ab utrisq; iactet, in mediū proferremus. Mythici referunt,
 regnante Iano, omnium domos religione ac sanctitate fuisse muni-
 tas. Idcircoque ei diuinos honores esse decretos, & ob merita introitus & exi-
 tus ædium eidem consecratos. Xenon quoque primo Italicarum tradit, Ianum
 in Italia primum diis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum. ideo eum in
 sacrificiis præfationem meruisse perpetuam. Quidam ideo eum dici bifron-
 tem pu

De Iano

tem pu

E
Ianus quis
fuerit deus

tem putant, q̄ & præterita sciuerit, & futura prouiderit. Sed physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eundem esse, atq̄ Apollinem & Dianam dicant, & in hoc uno utrūq̄ exprimi numen affirmēt. Etenim sicut Nigidius quoq̄ refert, apud Græcos Apollo colitur, qui *Δυγαίος* uocatur. Eiusq̄ aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demōstrantes potentem. Idem Apollo apud illos & *ἄγυιός* nūcupatur, quasi uis præpositus urbanis. Illi enim uias quæ intra pomeria sunt, *ἄγυιὰς* appellāt, Dianæ uero, ut Truiiæ, uiarum omnium iidem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum omnibus præesse ianuis nomen ostendit, quod est simile *Δυγαίου*. Nam & cum clauis ac uirga figuratur, quasi omnium & portarum custos, & rector uiarum. Pronuntiauit Nigidius Apollinem Ianum esse: Dianamq̄ Ianam, apposta d̄ litera, quæ sæpe ī literæ causa decoris apponitur, ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum quidam solem demonstrari uolunt, & ideo geminum, quasi utriusq̄ ianux cœlestis potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq̄ primum, quum alicui deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum deum cui immolatur accessus, quasi præces supplicum per portas suas ad deos ipse trāsmittat. Inde & simulacrum eius plerumq̄ fingitur manu dextra trecētorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum tenens, ad demonstrandam anni dimensionem, quæ præcipua est solis potestas.

G Alii mundum, id est, cœlum esse uoluerunt, Ianumq̄ ab eundo dictum, q̄ m̄ndus semper eat, dum in orbem uoluitur, & ex se initium faciens, in se refertur. Vnde Cornificius Etymorum libro tertio, Cicero inquit, non Ianum, sed Eanū nominat, ab eundo. Hinc & Phœnices in sacris imaginem eius exprimentes, draconē finxerūt in orbem redactū, caudāq̄ suam deuorantē, ut appareat mundum, & ex seipso ali, & in se reuolui. Ideo & apud nos ī quatuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum eius Phaleris aduectum. Caius Bassus in eo libro, quem de diis composuit, Ianum bifrontem fingi ait, quasi superum atq̄ inferum ianitorem. eundem quadriformem, quasi uniuersa climata maiestate cōplexum. Saliorum quoq̄ antiquissimis carminibus deorum deus canitur. Metiam Messala Cnæi Domitii in consulatu collega, idemq̄ per annos quinquaginta & quinque augur, de Iano ita incipit, Qui cūcta fingit, eadēq̄ regit, aquæ terræq̄ uim ac naturam grauem atq̄ pronam in profundum dilabētem, ignis atq̄ animæ leuem immensum in sublime fugientem copulauit circumdato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit. In sacris quoq̄ inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum consuium, Ianum quirinum, Ianum patultium, & clausium. Cur geminum inuocemus, supra iam diximus. Patrem, quasi deorum deum. Iunonium, quasi non solum mēsis Ianuarii, sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione autem Iunonis sunt omnes Calendæ. Vnde & Varro libro quinto rerum humanarum scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consuium, a conferendo, id est a propagine generis humani, quæ Iano autore conferitur. Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta quam Sabini curim uocant. Patultium, & Clausium, quia bello ualux eius patent, pace clauduntur.

Iani uaria
cognomi-
na.

Huius

Huius autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebant, postq̄ est clausa, mox sponte patefacta est: cumq̄ iterum ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, custodes steterunt. Cumq̄ ex altera parte acerrimo prælio certaretur, subito fama pertulit, fusos a Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. Cumq̄ Sabini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentium, undis scamentibus erupisse, multasq̄ perduellium cateruas aut exustas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperiisse. Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto deo, fores referrentur. Hæc de Iano.

¶ Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & q̄ primum uno tantum, deinde pluribus diebus sint celebrata. Caput .X.

Sed ut ad Saturnalia reuertamur, Bellum Saturnalibus sumere, nefas habitum. Poenas a nocente iisdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartum decimum Calendas Ianuarias. Sed postq̄ C. Cæsar huic mensi duos addit dies, sextodecimo cœpta celebrari. Ea re factum est, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq̄ a C. Cæsare inserto die, & alii uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. Licet & apud ueteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia. si opinio uocanda est, quæ idoneis firmatur autoribus. Nouius enim probatissimus Atellanarum scriptor ait. Olim expectata ueniunt septem Saturnalia. Mummius quoq̄, qui post Nouium & Põponium diu iacentem artem Atellaniam suscitauit, Nostri, inquit, maiores uelut bene multa instituere, hoc optime a frigore fecere summo, dies septem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui se (ut supra diximus) Saturni nomine, & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia uocauisse. Unde & Augustus, huius inquit rei opinionem secutus, in legibus iudiciariis triduo ferias seruari iussit. Musarius & alii uno die, id est, decimoquarto Calendas Ianuarii affuisse Saturnalia crediderunt. Quorum sententiam Fenestella confirmat dicens, Aemiliam uirginem decimoquinto Calendarum Ianuariarum esse damnatam. Quo die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adiecit, Sequebatur eum diem Saturnalia. Mox ait, Postero autem die qui fuit decimustertius Calendarum Ianuariarum, Liciniam uirginem ut causam diceret iussam, ex quo ostendit decimotertio Calendas profestum esse. Duodecimo uero feriae sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiae sacrum faciunt, quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum sollicitudines propiciata depellat. Musarius adiecit, simulacrum eius deæ ore obligato atq̄ signato in ara Volupiae propterea collocatum, q̄ qui suos dolores anxietatesq̄ dissimulat, pueniant patientiæ beneficio ad maximam uoluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, q̄ populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmissa uoto, sit liberatus. Undecimo autem Calenda-

lenda

- E** lendarum feriæ sunt Laribus dedicatæ, quibus ædem bello Antiochiæ Aemilius Regilius prætor in campo Martio curandam uouit decimo Calen. feriæ sunt Iouis, quæ appellântur Larentinalia. de quibus, quia fabulari libet, hæc sunt opiniones. Ferunt enim regnante Anco, Aedituum Herculis per ferias otiantem, deum tesseriis prouocasse, ipso utriusq; manum tuente, adiecta conditione, ut uictus cœna scortoz; multaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiam nobilissimum per id tempus scortorum intra ædem inclusisse cum cœna, eamq; postero die distulisse rumorem, q; post cõcubitum dei accepisset munus, ne commodum primæ occasionis, cum se domum reciperet, offerendæ aspneretur. Euenisse itaq; ut egressa mox templo a Carutio capto eius pulchritudine compellaretur, cuius uoluntatem secuta, sumptaq; nuptiis, post obitum uiri omnium bonorum eius facta compos, cum decederet, populum Romanum nuncupauit hæredẽ. Et ideo ab Anco in uelabro loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum, quo diis manibus eius per flaminem sacrificaretur. Iouisq; feriæ consecratæ, quia existimauerunt antiqui animas a Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait, Larentiam meretricio quæstu locupletatam, post excessum suum populo Romano agros Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquisse, & ideo sepulcri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem esse confirmat. Hanc, regnante Romulo, Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri, quam post Romulo quem educasset reliquit, & ab eo parentalia diemq; festum pietatis causa statutum. Ex his ergo oibus colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & non nisi decimoquarto Calendarum Ianuariarum celebrata, quo solo die apud ædem Saturni conuiuio soluto, Saturnalia clamitabantur, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cū primum Saturno pariter & Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt, & ideo hoc mense Saturnalia, itemq; Opalia celebrari, q; Saturnus eiusq; uxor, tam frugum q; fructuum repertoress esse credantur. Itaq; omni iam sætu agrorum coactõ, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris autores, quos etiam nonnullos cœlum & terram esse persuasum est, Saturnumq; a satu dictum, cuius causa de cœlo est, & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur, uel ab opere, per quod fructus frugisq; nascuntur. Huic deæ sedentes uota concipiunt, terramq; de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosq; deos pro Ioue terraq; coluisse, instituisseq; ut patres familiarum, & frugibus, & fructibus iã coactis, passim cū seruis uescerent, cū quibus patientiã laboris in colendo rure tolerauerant, delectari em̄ deũ honore seruoz; contẽplatu laboris. Hinc est q; ex instituto pegrino, huic deo sacrũ aperto capite facimus. Abundẽ iam probasse nos existimo, Saturnalia uno tm̄ die, id est, decimoquarto Calendarum solita celebrari. Sed post in triduiũ propagata, primũ ex adiectis a Cesare huic mēsi diebus, deinde ex edicto Augusti, q; triũ dierũ ferias Saturnalibus addixit.
- A deci-

A decimosexto igitur ccepta in decimumquartum desinunt, quo solo fieri ante consueuerant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in septē dies discursum publicum, & lætitiā religionis extendit.

¶ Non esse contemnendam sortem seruorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos quoq; fuisse cōstet, Tum sigillariorum origo quæ fuerit. Caput .XI.

Vnc Euangelus, Hoc quidē, inquit, iam ferre nō possum, q̄ Prætextatus noster in ingenii sui pompā, & ostētationē loquēdi, uel paulo ante honori alicuius dei assignari uoluit, q̄ serui cum dominis uescerentur, quasi uero curent diuina de seruis, aut sapiens quisq; domi suæ cōtumeliā tam foedæ societatis admittat. uel nūc sigillaria, quæ lusum reptā ti adhuc infantia oscillis fictilibus præbent, tentat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorū putat, nōnulla & superstitiōis admiscet. quasi uero nobis fas non sit Prætextato aliquando non credere. Hic cum oēs exhorruissent, Prætextatus renidens. Superstitiosum me Euangele, nec dignum cui credatur existimes uolo, nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut primum de seruis loquamur, ioco ne an serio putas esse hominum genus, qđ dii immortales nec cura sua nec prouidentia dignētur: an forte seruos in hominum numero esse nō pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit. Anno enim post Romam conditam quadringentesimo septuagesimoquarto, Atronius quidam Maximus, seruum suum uerberatū, patibuloq; constrictum, ante spectaculi commissionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietē imperauit, ut senatui nuntiaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dissimulante, filiū ipsius mors repentina consumpsit, ac post secundam denuntiationem, ob eandem negligentiam, ipse quoq; in subitam corporis debilitatem solutus est. Sic demum ex consilio amicorū lectica delatus senatui retulit, & uix consummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex senatus itaq; consulto, & Meuia lege, ad propitiandum Iouem additus est illis circensibus dies, isq; instauratitius dictus est, non a patibulo, ut quidam putant Græco nomine ἀπὸ τῶν σωρῶν, sed a redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quanta de seruo ad deorum summum cura peruenerit? Tibi autem unde in seruos tantum & tam immane fastidium? quasi non ex iisdem tibi, & consent, & alantur elementis, eundemq; spiritum ab eodem principio carpant. Vis tu cogitare eos, quos ius tuum uocas, iisdem seminibus ortos, eodem frui cœlo, æque uiuere, æque mori? Serui sunt, immo homines. Serui sunt, immo conserui. Si cogitaueris tantundem in utrosque licere fortunæ, tam tu illum uidere liberum potes, quam ille te seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Croesus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, quid ita nomen seruitutis horremus? Seruus est quidem, sed necessitate. Sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. Alius libidini seruit, altus auaritiæ, alius ambitioni, omnes

Seruos diis curæ esse,

Seruos nō eē cōtemnēdos a dn̄is, cū ex iisdē elemētis cōstēt, & seruitus nō minimum sed fortunę sit uitium,

E omnes spei, omnes timori. Et certe nulla seruitus turpior, quàm uoluntaria. At nos iugo a fortuna imposito, subiacentem tantum miserum uilemque calcamus. quod uero nos nostris ceruicibus inserimus, non patimur reprehendi. Inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem, inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. Non ergo fortuna homines aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores, conditionem casus assignat. Quemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos. sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ modo uestis nobis circumdata est, aestimandum putat. Non est mihi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia quaeras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo uiue cum seruo clementer, comiter quoque, & in sermonem illum, & nonnunquam in necessarium admitte consilium. Nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliã detrahentes, dominum patremfamilias, seruos familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quam timeant. Dicit aliquis nunc me dominos de fastigio suo deiicere, & quodammodo ad pileum seruos uocare, quos debere dixi magis colere quam timere. Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod diis satis est. Deinde, qui colitur, etiam amatur, non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud mansisse proverbium, quod iactatur, Totidem nobis hostes esse quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus, & ad rabiem nos cogunt peruenire delitiæ, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram furoremque euoctet. Domini enim animos nobis induimus tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera præteream) sunt qui dum se mensuræ copiis & auuiditate distendunt, circumstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omnem compescitur, & ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt. Tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. Sic fit, ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum presentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens in caput suum uertere. In conuiujs loquebantur, sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recenseamus? Primus tibi Vrbinius occurrat, qui cum iussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex seruis anulo eius, & ueste insignitus, in cubiculo ad quod irruebant qui persequebantur, pro domino iacuit, militibusque ingredientibus ceruicem præbuit, & ictum tantum quam Vrbinius excepit. Vrbinius postea restitutus, monumentum ei fecit, titulo scriptiois, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aesopus libertus Demosthenis, conscius adulterii, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime perseuerauit non prodere patronum, donec alijs coarguentibus conscius, Demosthenes ipse fateretur. Et ne existimes ab uno facile cædari posse secretum, Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius liber-

Cur serui
dominis interdum
hostes

Seruos in
dominos si
delitas.

libertatis acceptæ, quæ ingenio debuisse, accipe serui in dominum benignitatem, E
 cum ipse a domino puniretur. Antium enim Restionem proscripsum, solūque
 nocte fugientem, diripientibus bona eius aliis, seruus compeditus inscripta frō
 te, cum post damnationem domini aliena esset solutus custodia, fugientem per-
 secutus est: hortatusque ne se timeret, scientem contumeliam suam fortunæ impu-
 tandam esse, non domino: abditumque ministerio suo aluit. Cum deinde per-
 sequentes adesse sensisset, senem, quem casus obtulit, iugulauit, & in constructā
 pyram coniecit: qua accensa, occurrit eis, qui Restionem quærebant, dicens da-
 mnatum sibi poenas luisset, multo acrius a se uexatum, quæ ipse uexarat: & fide ha-
 bita, Restio liberatus est. Cepionem quoque, qui in Augusti necem fuerat ani-
 matus, postquam detecto scelere damnatus est, seruus ad Tyberim in cista detulit, F
 peruectumque Hostiam in agrum Laurentem ad uillam patris nocturno itine-
 re perduxit. Cum is deinde nauigationis naufragio una expulsum dominum,
 Neapoli dissimulater occuluit, exceptusque a Centurione, nec pretio, nec minis
 ut dominum proderet, potuit adduci. Asinio etiam Pollione acerbe cogen-
 te Patauinos, ut pecuniam & arma conferrerent, dominisque ob hoc latetibus, præ-
 mio seruis cum libertate proposito, qui dominos suos proderent, constat seruo-
 rum nullum uictum premio dominum prodidisse. Audi in seruis, non fidem
 tantum, sed & fecundum bonæ inuentionis ingenium. Cum premeret obsi-
 dio Grumentum, serui relicta domina, ad hostes transfugerunt. Capto deinde
 oppido, impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt do-
 minam, uultu poenam minante, ac uoce obuiis afferente, quæ tandem sibi data es-
 set copia crudelem dominam puniendi, raptamque quasi ad supplicium, obsequiis G
 plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem, exitum
 mortis ludibrio præferentem. Cluentium Pelignum Italicensem, comprehen-
 sum a cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit: ac se, ne do-
 mino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Eupo-
 rus seruus, uel (ut quidam tradunt) Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, in-
 diuulsus comes qua potuit ratione tutatus est. Super occisum deinde animam
 scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum Publium Scipionem Afri-
 cani patrem, postquam cum Annibale conflixerat, faucium in equum seruus impo-
 suit, & cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis
 præstitisse uiuentibus. Quid quæ in his quoque exigendæ uindictæ reperitur ani-
 mositas? Nam Seleuci regis seruus, cum seruiret amico eius, a quo dominus H
 fuerat interemptus, cenantem in ultionem domini confodit. Quid quæ duas
 uirtutes, quæ inter nobiles quoque unice claræ sunt, in uno uideo fuisse incipio,
 imperium regendi peritiam, & imperium contemnendi magnanimitatem? Ana-
 xilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum ty-
 rannus. Is cum paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo commēdasse con-
 tentus est. Is tutelam sancte gessit, imperiumque tam clementer obtinuit, ut Rhe-
 gyni a seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatē pueris, & bona
 & imperium tradidit. Ipse paruo uatico sumpto profectus est, & Olympiæ cum
 summa tranquillitate consenuit. Quid etiā in commune seruilis fortuna pro-
 h fuerit I

Seruorum
 opera forti-
 tudinis bel-
 lis:

E fuerit, non paucis docetur. Bello Punico, cum deessent qui scriberent, serui pro dominis pugnuros se polliciti, in ciuitatem recepti sunt: & uolones (quia sponte hoc uoluerunt) appellati. Ad Cannas quoque uictis Romanis, octo milia seruorum empta militauerunt. Cumque minoris captiui redimi possent, maluit se Respub. seruis in tanta tempestate committere. Sed & post calamitatem apud Thrasumenum notae cladis acceptam, libertini quoque in sacramentum uocati sunt. Bello sociali, cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit. Caesarem cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoque ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus. Caesar Augustus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes haec in nostra tantum contigisse Repu. Borysthenidae oppugnante Zopyrione, seruis libertis, dataque ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedaemonius, cum mille & quingenti soli Lacedaemonii, qui arma ferre possent, superfuissent, ex seruis manumissis bellatorum nouem milia conscripsit. Athenienses quoque consumptis publicis opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non minus memorabile: ac ne quo utilius Reipub. in ulla nobilitate reperias. Nonis Iuliis diem festum esse ancillarum, tam uulgo notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim caprotinae die illo liberae pariter ancillaeque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignae uirtutis, quae ancillarum animis pro conseruatione publicae dignitatis apparuit. Nam post urbem captam, cum sedatus esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, praefecerunt sibi Posthumium Lium Fidenatium dictatorem. Qui mandatis ad senatum missis, postulauit, ut si uellet reliquias suae ciuitatis manere, matres familiae sibi, & uirgines dederentur. Cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela seu Philotis, pollicita est, se cum caeteris ancillis, sub nomine dominarum, ad hostes ituram: habitumque matrum familias & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentiis lachrymis ad fidem doloris ingesta sunt. Quae cum a Lio in castris distributa fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis, ex arbore caprifico, quae castris erat proxima, signum Romanis dederunt: qui cum repentina incurfione superassent, memor beneficii senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemque eis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usae gestare concessit, diemque ipsum nonas caprotinas nuncupauit, ab illo caprifico, ex qua signum uictoriae ceperunt. sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti praecedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptum, uel impar seruile ingenium fuit. Phaedon ex cohorte Socratica, Socraticusque & Platoni perfamiliaris, adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animae dicaret: seruus fuit forma, atque ingenio liberali. Hunc Cebes Socraticus, hortante Socrate, emisse dicit, habuisseque in philosophiae disciplinis. Atque is postea philosophus illustris

F
Ancillarum
facinus in-
signe.

Serui phi.
Ex Gel. lib.
xx, c. xviii.

Vnumque hic
Perge mi P
ancipis exper

illustrius emerit, sermonesque eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoque non pauci serui fuerunt, qui post philosophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros. M. Varro in satyris æmulatus est, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas. Sed & Philostrati peripatetici seruus Polus: & Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est: & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uænum ierat, quem quum emere uellet Xenias Corinthius, & quid artificii nouisset percõtatus esset: noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xenias responsum eius miratus, emisit manu: filiosque suos ei tradens, accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque seruus fuit, recetior est memoria, quæ ut possit inter oblitterata nesciri. Cuius etiã de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus illud latenter intelligas, non omnino diis exosos esse, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Δὲλθ' ἐπικτὸς γενόμεν, ἢ σώματι προσ,
καὶ πνίην ἴθ' ἢ, ἢ εἰλθ' ἀδ. ἀτοίς.

Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen, quum & loue tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiã extitisse constiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius existimes, quæ sancta dixisse, paucis recensendum est.

Epicadus refert, Herculem occiso Geryone, quum uictor per Italiam armata duxisset: ponte, qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominem simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua secunda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patriis sedibus redderentur. & inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quam pauloante meminisse. Pelasgos postquam felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed fictilia, & φωτός æstimationem, non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset: coepisse Saturno cæreos potius accendere, & in facellum Ditis aræ Saturni cohærens, oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cærei Saturnalibus missarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uænalicia pararentur, quæ homines pro se atque suis piaculum pro dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas coepta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. Nam medio, id est, decimotertio Calendas festum probauimus: & aliis hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni mensium dierumque, & ordinationem a Cæsare digestam plenius retulerunt.

¶ Quo modo annum ordinauerit populus.

Caput XII.

Vumque hic finem loquendi facere uellet, subiicit Aurelius Symmachus, Perge mi Prætextate eloquio tam dulci de anno quoque ediffertare, antequam experiaris molestiam consulētis, si quis forte de presentibus ignorat, quo

B
Apud Gel-
lium Mus
legitur

F

G

Sigillario-
rum origo
quæ fuerit

H

h ii rat, quo

E rat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit, ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis differendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contextit. **A**nni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit, Aliarū gentium dispari numero, pari errore nutabat. Et ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex, Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate Romanos quoque olim autore Romulo, annum suum decem habuisse mensibus ordinatum, Quia annus a Martio incipiebat, & conficiebatur diebus. ccc. iiii. Ut sex quidem menses, id est, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, Decēber tricenum essent dierum: quatuor uero, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur, qui hodieque septimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimumdecimum. Verum habentibus quintanas, ad decimum octauum remeabat initium Calen. Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primū anni mensem genitori suo Marti dicauit, quem mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Huius etiam die prima, ignem nouum Vestæ aris accendebant, ut incipiente anno, cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoque ingrediente mense, tam in regia curiisque, atque flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis mutabantur. Eodem quoque mense & publice & **G** & priuatim ad Annam perennem sacrificatum itur, ut annare perennareque commode liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant. Et seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. Illæ ut principio anni ad promptū obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiā perfecti operis exoluerent. **S**ecundum mensem nominauit Aprilem, ut quidam putant, cum aspiratione, quasi Aphrilem, a spuma quam græci uocant ἀφρόν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationem, ut primum quidem mensem a patre suo Marte, secundum ab Aenææ matre Venere nominaret, Et hi potissimum anni principia seruarent, a quibus esset Romani nominis origo, cum hodie quoque in sacris Martem patrem, Venerem genitricem uocemus. Alii putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cum præcedens Marti esset dicatus, deo plerumque hominum necatori, ut Homerus ait naturæ conscius, ἄρης ἄρης βροτολογὴ μισφόνε τίχῃ σὶ πλῆττα secundus Veneri dicaretur, quæ uim eius, quasi benefica leniret. Nā & in duodecim Zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia cum primum signum aries Marti assignatus sit, sequens Mox Venerem, id est, taurus accepit. Et rursus e regione scorpius ita diuisus est, ut deo esset utriusque communis. Nec existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidem aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est, Priorem uero partem, cui ζυγός apud græcos nomen est, nos libram uocamus. **Venus**

Anni incertitudo
Anni ordinatio
Romulorum

Primum mensis
Martius

Secundus
Aprilis

F

G

H

Venus accepit, quæ uelut iugo concordie iungit matrimonia, amicitiaque componit. **E**
 Sed Cingius in eo libro quem de Fastis reliquit, ait imperite quosdam opinari
 Aprilem mensẽ antiquos a Venere dixisse: cum nullus dies festus, nullumque
 sacrificium insigne Veneri per hunc mensẽ a maioribus institutum sit. Sed
 ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium, laus
 celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmans nomẽ Veneris ne sub re-
 gibus quidẽ apud Romanos, uel Latinum, uel Græcum fuisse, & ideo nõ po-
 tuisse mensem a Venere nominari. sed cum fere ante æquinoctium uernũ triste
 sit cœlum & nubibus obductum, sed & mare nauigantibus clausum, terræ etiã
 ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus cõtægatur, eaq; omnia uerno, id est, hoc
 mense aperiantur: arbores quoque, nec minus cætera quæ continet terra aperire **F**
 se in germen incipiant: ab his omnibus mensẽ Aprilem dicimerito creden-
 dum, quasi Aperilem. sicut apud Athenienses *ἀπριλιος* idem mensis uocatur,
 ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamẽ negat Verrius Flaccus hoc
 die postea constitutum, ut Matronæ Veneri sacrum facerent, cuius rei causam,
 quia huic loco non conuenit, prætereundum est.

Maium Romulus tertium posuit, de cuius nomine inter autores lata dissen- **Tertius,**
 sio est. Nam Fuluius Nobilior in fastis, quos in æde Herculis musarum posuit, **Maius**
 Romulum dicit postquam populum in maiores iunioresque diuisit, ut altera pars **G**
 consilio, altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusque partis, hunc
 Maium, sequentem lunium mensẽ uocasse. Sunt qui hunc mensẽ ad nostros
 fastos a Tusculains transisse commemorant, apud quos nunc quoque uocatur de-
 us Maius, qui est Iupiter, a magnitudine scilicet ac maiestate dictus. Cingius
 mensẽ nominatum putat a Maia, quam Vulcani dixit uxorem, argumetumque
 utitur, quod flamẽ Vulcanalis Calendis Maiis huic deæ rem diuinam facit. Sed Pi-
 so uxorem Vulcani Maiestam non Maiam dicit uocari. Contendunt alii Ma-
 iam Mercurii matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense
 se mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, **H**
 quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam cui mensẽ Maio res diuina
 celebratur terram esse, hoc adeptam nomen a magnitudine, sicut & mater ma-
 gna in sacris uocatur. assertionemque extimationis suæ etiam hinc colligunt, quod
 Ius prægnans ei maclatur, quæ hostia est propria terræ. Et Mercurium ideo il-
 li in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ contractu datur. Sci-
 mus autem Mercurium uocis & sermonis potentem. Autor est Cornelius La-
 beo, huic Maiæ id est terræ ædem Calendis Maiis dedicatam, sub nomine Bo-
 næ deæ, Et eadem esse Bonam deam & terram, ex ipso ritu occultiore sacrorum
 doceri posse confirmat. Hanc eandem etiam Bonam, Faunamque, Opemque, &
 Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam, quod omnium nobis aduictum bo-
 norum causa est. Faunam, quod omni usui animantium fauet. Opem, quod ipsius au-
 xilio uita constet. Fatuam a fando, quod (ut supra diximus) infantes partu editi, nõ
 prius uocem edunt, quam attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potestatem
 habere Iunonis, ideoque regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem
 alii Proserpinam credunt, porcaque ei rem diuinam fieri, segetem quam Ceres
 h iij mortali-

- E** mortalibus tribuit, porca depasta est. Alii $\chi\delta\omicron\nu\iota\omega\nu$ $\epsilon\kappa\acute{\alpha}\tau\iota\omega$. Bœcotii Semelam credunt, nec non eandem Fauni filiam dicunt, obstitisseque uoluntati patris in amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaret, cum desiderio patris nec uino ab eodem pressa cellisset. Transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicia, quod uirgam myrteam in templo haberi nefas sit: quod super caput eius extendatur uitis, qua maxime eam pater decipere tentauit: quod uinum in templum eius non suo nomine soleat inferri, sed uas in quo uinum inditum sit, mellarium nominetur, & uinum lac nuncupetur: serpentesque in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferenter appareant. Quidam Medœam putant, quod in æde eius omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plerumque medicinas: & quod templum eius uirum introire non liceat, propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iasone perpeffa est. Hæc apud Græcos $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\gamma\omega\omega\mu\eta\epsilon\iota\alpha$ dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit, adeo pudicam, ut extra $\gamma\omega\omega\mu\eta\kappa\omega\nu\iota\tau\eta\rho$ nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec uirum unquam uiderit, uel a uiro uisa sit: propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse, quia Herculi (cum boues Geryonis per Italiae agros duceret) sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quod sceminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris gustare fas esset. Propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam sceminarum, & Potitio ac Pinaris sacrorum custodibus iussit, ne mulierem interesse permetterent. Ecce occasio nominis, quo Maiam esse eandem, & terram, & Bonam deam diximus, cogit nos de Bona dea quæcunque comperimus protulisse.

Quartus,
Iunius,

- I**UNIUS Maium sequitur, aut ex parte populi (ut supra diximus) nominatus, aut (ut Cingius arbitratur) quod Iunonius apud Latinos ante uocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinosque hac appellatione in fastos relatus sit, adeo, ut (sicut Nisus in cōmētariis fastorum dicit) apud maiores quoque nostros hæc appellatione mensis diu manserit: sed post detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nam & ædes Iunoni Moneræ Calen. Iuniis dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensem a Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatum: quod hoc mense, id est, Calendis Iuniis, pulso Tarquinio, sacrum Carnæ deæ in Cælio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea denique petitur, ut iecinora & corda, quæque sunt intrinsecus uiscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status, extitit, hanc deam quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificatur, quod uires maxime his rebus corporis roborentur. Nam & Calendæ Iuniæ, fabariæ uulgo uocantur: quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur.

Quintus, Iu-
lius, qui
ante dictus
fuit quinti-
lis

SEQVITVR Iulius, qui cum secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, quintilis a numero uocaretur: nihilominus tamen etiam post præpositos a Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen, cum non uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorem Iulii Cæsaris dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est:

quod hoc

quod hoc mense, ad quartum idus quintilis, Iulius procreatus sit.

AUGVSTVS deinde est, qui sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci. Cum imperator Cæsar Augustus mense sextili, & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ secutæque sint eius auspicia ac fidem, & Aegyptus hoc mense in potestate populi Romani redacta sit, finisque hoc mense bellis ciuilibus impositus sit, atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut hic mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebæ rogante.

MENSIS September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellacione.

OCTOBREM uero suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulum ex omni ære uel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicæ appellacionis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri omnis infausta uitantium, mensibus a Septembri usque ad Decembrem prisca nomina referuauit.

HAEC FUIT a Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut supra iam diximus) annum decem mensium, dierum uero quatuor & trecentorum habendum esse constituit: mensesque ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos: sex uero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neque solis cursui, neque lunæ rationibus conueniret, nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni æstiuus mensibus, & contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam, & quæ causa fuerit intercalandi, quoque tempore primum intercalatum sit.

Caput XIII.

Sed secutus Numa, quantum sub cælo rudis & seculo adhuc impolitato, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorum obseruationem forsitan instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecentos quinquaginta dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta, a se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est, de singulis singulos: factosque quinquaginta & sex dies, in duos novos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumque anni esse uoluit, tanquam bicipitis dei menssem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futurique principia. Secundum dicauit Februo deo, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iusta diis manibus soluerentur. Numæ ordinationem finitimi innox secuti, totidem diebus, totidemque mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum computare cœperunt. Sed hoc solo discrepabant, quod menses undetricenos, tricenosque, in numero alternauerunt. Paulopost Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc

h iiii & ante

A
Sextus, Augustus, qui antea sextilis

B
Septimus, september,

Octauus october, cui nouem ber decem berque succedunt

C

Anni diuisio per Numam

D

& ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno, quā in mensibus singulis, præter unum Februarium, impar numerus seruetur. Nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, cōsummationem parem facerent. unus pari numero institutus, uniuersam putationē imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus, & quintanas nonas habebant. Ac post idus in omnibus septemdecim ad Calēdas computabantur. Martius uero, Maius, Quintilis, & October, dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimanæ erant. Similiterque post idus, decem & septem dies in singulis, usque ad sequentes Calendas computabantur. Sed solus Februarius uiginti & octo dies, quasi inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

F
intercalati
nis causa

CVM ERGO Romani ex hac distributione Pompilii, ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Græcorum. Nam & græci cum animaduertent, temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum, quoniam appareret de Solis cursu, qui tricentis sexagintaquinque diebus & quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantē, intercalares statuta ratione cōmentū sunt. Ita octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenorum dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniā erat operosum atque difficile, omnibus annis undecim dies & quadrantem intercalare. Itaque maluerunt hunc numerū octies multiplicare, & nonaginta dies qui nascuntur si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inferere, in tres menses (ut diximus) distribuendos. Hos dies *ἑπταεκάοντες*, Menses uero *ἑμβολισμοὺς* appellabāt. Hūc ergo ordinē Romanis quoque imitari placuit, sed frustra quippe fugit eos, diem unum (sicut supra admonuimus) additum a se ad Græcū numerum, in honorem imparis numeri. Ea re per octennium cōuenire numerus atque ordo non poterat. Sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundēdos Græcorum exemplo cōputabant dies, alternisque annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosque intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoque anno intercalatores octo affluebāt dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super Græcum abundasse iam diximus. Hoc quoque errore iā cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita intercalādos dispensabāt dies, ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent, compensatis quatuor uiginti diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi mēsis Februarius deputatus est, quā is ultimus anni erat. Quod etiā ipsum de græcorū imitatione faciebāt. Nam & illi ultimo anni sui mēsi, superfluos interserebāt dies, ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniensiū scripsit. Verū una re a græcis differebat, nam illi cōfecto ultimo mense, Romani non cōfecto Febuario, sed post uigesimalū tertium diē intercalabant. Terminalibus scilicet iā factis. Deinde reliquos Februarii mēsis dies, qui erant quinque, post intercalationem subiungebant: credo, uetere religionis suæ more, ut Februarium

bruiarium omnino Martius sequeretur.

SED CVM saepe eueniret, ut nūdinā, modo in anni principē diē, modo i nonas caderēt, utrūq; aut pnciosum reipublicae putabatur, remediū quo hoc auerterēt excogitatū est. Qd̄ aperiemus, si prius ostēderimus, cur nundinā uel primis Calēdis, uel nonis oibus cauebātur. Nā quoties incipiēte āno, dies coepit qui adiectus est nundinis, omnis ille ānus infaustus casibus luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

NONIS AVTEM cōuentus uniuersae multitudinis uitādus existimabāt, qm̄ populus Romanus, exactis etiā regibus, diē hūc nonarū maxime celebra- bat, quē natalē Seruii Tullii existimabāt. Qui cū incertū esset, quo mēse Seruius Tullius natus esset, nonis tñ natū esse cōstaret, oēs nonas celebri notitia fre- quētābāt. Veritos ergo, qui diebus p̄erāt, nequid nūdinis collecta uniuersitas ob regis desideriu nouaret, cauisse, ut nonae a nūdinis segregarēt. Vñ dies ille, quo abūdare ānū diximus, eorū est pmissus arbitrio, qui fastis p̄erāt, ut cū uel- lēt intercalārēt: dūmodo eū i medio terminaliorū, uel mēsis intercalaris ita loca- rēt, ut a suspecto die celebritatē auerterēt nūdinarū. Atq; hoc ē, q̄b̄ pdā ueterū retulerūt nō solum mēsem apud Romanos, uerum etiā diem intercalarem fuisse. QVANDO AVTEM primū intercalatū sit, uarie referi, & Macer quidē Lici- nius eius rei originē Romulo assignat. Antias li. secun. Numā Pōpiliū sacrorū causa id inuenisse contēdit. Iunius, Seruiū Tulliu regē, primū intercalasse cō- memorat, a quo & nundinas iſtitutas Varroni placet. Tuditanus refert libro trium magistratuū, decē uiros qui decē tabulis duas addiderunt, de intercalan- do populum rogasse. Cassius eosdē scribit autores. Flauius id egisse M. consu- lem dicit, ab urbe cōdita āno quingentesimo sexagesimosecundo, inito mox bel- lo Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribēdo antiquissimam legem fuisse inci- sam in columna aerea, a Lucio Pinatio & Furio consulibus, cui mentio interca- laris ascribitur. Hāc de intercalandi principio satis relata sint.

¶ Quem in modum, primum Iulius, deinde Augustus Caesares annum correxerint.

Ca. XIII.

VERVM FVIT tēpus cum propter superstitionē intercalatio omnis omiſsa est, nōnunq; uero p̄ gratiā sacerdotum, q̄ cū publicanis p̄ferri, uel imminui cōsulto āni dies uolebāt, modo auctio, mō retractio die- rum, pueniebat, & sub specie obseruatiōis emergebat maior cōfusiōis occasio.

Sed postea C. Caesar omnem hanc incōstantiam temporum, uagam adhuc & incertam, in ordinē statutae definitionis coegit, adnitenti sibi M. Flauio scri- ba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inue- niri facillime posset, & inuento certus status perseveraret. Ergo C. Caesar exor- dium nouae ordinationis initurus, dies omnes qui confusionem adhuc poterāt facere, consumpsit: eaque re factum est, ut annus confusionis ultimus, in qua- dringētos quadraginta tres dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus tri- centis & sexaginta quinq; & quadrāte cursum cōficit, annum dirigere cōtēdit.

Nam

A

De nūdinā
rum die

B

Quotēpo-
re primum
intercalatū
sit

C

D

B Nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quā mensem in zodiaci circuitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est, unde annus uertens uocatur, & habetur magnus, cum lunæ annus breuis putetur. Hoc *Aenei.* rum Vergilius utrunque complexus est. Interea magnum sol circumuoluitur annum. Hinc Atteius Capito annum a circuitu temporis putat dictum, quia ueteres an pro circum ponere solebant, ut Cato in originibus oratorum, Anterminum, id est, circum terminum, & ambire pro circumire. Iulius ergo Cæsar decem dies obseruationi ueteri superadiecit, ut annum trecenti & sexagintaquique dies, quibus sol iustrat zodiacum, efficerent, Et ne quadrans deesset, statuit ut

F quarto quoque anno, sacerdotes qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est, ante quinque ultimos Februarii mensis dies, idque bisextum censeuit nominandum. Dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit. In Ianuarium & Sextilem & Decembrem binos dies inseruit. In Aprilem autem, Iunium, Septembrem, Nouembrem, singulos. Sed neque mensi Februario addidit diem, ne deo infero religio immutaretur. Et Marzio, Maio, Quintili, Octobri, seruauit pristinum statum, quod satis pleno erant numero, id est, dierum singulorum tricenorumque. Ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, sextilis, decembris, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem ceperint, quintanas tamen habent nonas, & ab idibus illis sequentes Calendas, in undeuicesimum reuertuntur: quia Cæsar quos addidit dies, neque ante nonas, neque ante idus inserere uoluit, ne nonarum aut iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella comperendinatione corrumperet. Sed nec post idus mox uoluit inserere, ne feriarum quarumque uiolaretur indictio. Sed per

H actis cuiusque mensis feriis, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum & tertium Calendas Februarias dedit: Aprili, tertium Calendas Maias: Iunio, tertium Calendas Iulias: Augusto quartum & tertium Calendas Septembris: Septembri, tertium Calendas Octobris: Nouembri, tertium Calendas Decembris: Decembri uero, quartum & tertium Calendas Ianuarias. Ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimumdecimum reuertentes: postea ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uero unum, ad octauumdecimum haberent reditum Calendarum. Feriarum tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. Nam sicuti fere tertius ab idibus dies festus aut feriatum fuit, & cum ad sextumdecimum dicebatur, etiam post augmentum dierum, eadem religio seruata est, ut tertio ab idibus die celebraretur: licet ab incremento non iam ad decimum sextum Calendas, sed ad septimumdecimum si unus, ad decimumoctauum si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo novos dies circa finem cuiusque mensis inseruit, ubi finem omnium quae in mense erant repperit feriarum. adiectosque omnes a se dies fastos notauit, ut maiorem daret actionibus libertatem, & non solum nullum nefastum, sed nec comitialē quemque de adiectis diebus instituit, ne ambitionem magistratum augeret

augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus A
constitutum, edicto palam posito publicauit.

ET HVCV SQVE error stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem nouū ex
ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus cō
fit, quarto quoq; anno confecto, antequam quintus inciperet, intercalare: illi
quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex & triginta an
nis permansit, quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint in
tercalari nouem. Sed hunc quoq; errorem sero deprehensum correxit Au
gustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, q
per annos triginta & sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequenti
bus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem,
secundum ordinationem Cæsaris, quinto quoq; incipiente anno, intercalari ius
sit, & oēm hūc ordinem æreæ tabulæ ad æternam custodiã incisione mādauit. B

Anni cor
rectio ab
Augusto
facta.

¶ De calendis, idibus, ac nonis. Caput XV.

Vnc Horus, Dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequam quin
tus antius incipiat inferendus, cum Aegypti matris artium ratione
consentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum,
quos tricenum dierum omnes habent, eo q; explicitis duodecim mensibus, id
est trecentis sexaginta diebus exactis, tunc inter Augustum atq; Septembrem
reliquos quinq; dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoq; anno ex
acto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic, non a primo in ultimum
mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit, sed post Calendas
dirigitur in nonas, inde ad quasdam idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor,
imo ut nunc quoq; retulisti, in sequentes Calendas. Quæ omnia quid sibi ue
lint, scire equidem uellem. Nam illud nec consequi posse me spero, ut uocabula
comprehendam, quæ singulis apud uos diebus adduntur, dum alios fastos, ua
riisq; alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoq; uestras nescire me fateor,
de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescē
dum est ignorare peregrino, a te uero Prætextate discere nec ciuem puderet. D

Proponit
Horus ea,
de quibus
denceps di
spurabit ur
C

Tunc Prætextatus, Non solum tibi, inquit, Hore, cum sis Aegypto oriun
dus, sed ne nobis quidem quibus origo Romana est, erubescendum puto, quæ
rere, quod quæsitum dignum omnes ueteres putauerunt. Nam de Calendis, no
nis, & idibus, deq; feriarum uariis obseruationibus, innumeros autores cura
quæstionis exercuit, Et ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt, in unū bre
uiter colligemus. Romulus cū ingenio acri quidem, sed agresti, statum pro
prij ordinaret imperij, initiū cuiusq; mēsis ex illo sumebat die, quo nouā lunā
cōtigisset uideri. Quia uero nō cōtinuo euenit, ut eodē die semp appareat, sed
modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet: cōtiguit, ut dum tardius
apparuit, pcedēti mensi plures dies: aut cū celerius, pauciores darētur: & singu
lis qbusq; mēsis perpetuā numeri legē primus casus addixit. Sic factū est, ut
alii triginta & unū, alii undetriginta sortiret dies. Oibus tñ mēsisibus ex die nonarq;
idus .ix. die representari placuit, & iter idus ac sequētes Calē. cōstitutū ē. xvi. dies
esse

Initiū men
sis cuiusq;
& quot fin
gularū fue
runt dies ex
ordinatiōe
Romuli

- A** esse numerandos. Ideo mensis uberior, duos illos, quibus augebatur, dies, inter Calendas suas & nonas habebat. Hinc aliis quintus a Calendis dies, aliis septimus Nonas facit. Cæsar tamē (ut supra diximus) stata sacra custodiens, nec in illis mēlibus quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare nonarum, quia peractis totius mensis feriis, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, anteq̄ fasti a Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegebatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisamq̄ regi sacrificulo nuntiaret. Itaq̄ sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, calata, id est, uocata in capitolium plæbe, iuxta curiam Calabrā, quæ casæ Romulī proxima est, quot numero dies a Calēdis ad nonas superessent, pronūtiabat. & quintanas quidē quingens dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. † Verbum aut καλῶ Græcum est, id est, uoco. Et hunc diē q̄ ex his diebus qui calarētur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, Calabræ nomē datum est. & classi, q̄ omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas superessent calando prodebat, q̄ post nouam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, accepturos causas feriarū a rege sacrorum, sciturosq̄, quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc nonas extimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis, uel q̄ ab eo die semper ad idus nouem dies putentur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur, q̄ hi nono quoq̄ die regem suum salutabāt, & de propriis negotiis consulebant. Iduū porro nomen a Tuscis, apud quos is dies Itris uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fidutiā. Nam cum Iouem accipiamus lucis autorem, unde & Lucretium Salii in carminibus canunt, & Cretenses *δία, τὸ ἡμέρον* uocant, ipsi quoq̄ Romani Diespitem appellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fidutiā uocatur, cuius lux cū solis occasu non finitur, sed splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna, quod semper in plenilunio, id est, medio mense fieri solet. Diē uero, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fidutiā Tusco nomine uocauerunt: unde & oēs idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alii putant idus, q̄ ea die plena luna uideatur, a uidendo uidus appellatas, mox literam u detractam. Sicut contra, quod Græci *ἰδῆ* dicunt, nos u litera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, idus dictas uocabulo Græco *ἀπὸ τοῦ εἰδους*, q̄ eo die plenam speciem luna demōstret. Sunt qui existiment idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, & omnibus idibus ouis immolatur a flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur, ut idus uocemus diē qui diuidit mensem. Iduare em̄ Hetrusca lingua diuidere est, unde uidua quasi ualde idua, id est, ualde diuisa, aut uidua, id est, a uiro diuisa.
- B**
- C**
- D**
- UT AUTEM idus oēs Ioui, ita oēs Calendas Iunoni tributas, & Varronis & pontificalis confirmat autoritas. Qd̄ etiā Laurentes patriis religionibus seruāt, qui & cognomē deæ ex ceremoniis addiderūt, Calendarē Iunonē uocātes. Sed & oibus Calēdis a mēse Martio ad Decembrē huic deæ Calendarū die supplicāt. Romæ q̄q̄ Calēdis oibus, p̄terq̄ pontifex minor, in curia Calabra rē diuinā

Iunoni

Calēdæ un
de dictæ

Nonæ.

Idus unde
uocata.Calēdæ Iu-
noni sacræ.

noni facit. Eian
noni immol
noni in ing
noni in iun
noni Calend
noni per aerem m
noni deæ conli
noni nonas, f
noni nonas feria
noni in qu
noni periti
noni licet, no
noni ad m
noni est, prohib
noni Nam qui
noni uiri
noni diuani
noni nonas
noni p̄carerit

Quæ dicit

Ed quia
quod H
ma ut in
pat festos, a
hominibus ob
hominum
Prohibis, fasti, e
nate diuiduntur. Il
no est us dicere.
ita fieri licet. Rurs
p̄fectorum die
sacrificia diis offeru
tisi in honorem a
uorem publicaru
re, aut imperati
nis & constitu
uare, in quibu
quæ sunt, quæ
dies, uel certos,
p̄tia. Imperat

Iunoni facit. Etiam regina sacrorum, id est, regis uxor, porcā uel agnā in re-
 gia Iunoni immolat, a qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quod
 illi deo omnis ingressus, huic deae cuncti Calendarum dies uidentur ascripti.
 Cum enim initium mensium maiores nostri ab exortu lunae serauerint, iu-
 re Iunoni Calendas addixerunt: nam ac Iunonem eandem putantes, uel quia
 luna per aerem meat, unde & graeci lunā ἀέρην nūcupauerūt, quasi ἀερόθυμη
 quod aera fecat, Iuno autem aeris arbitra est, merito initia mensium, id est, Calen-
 das huic deae consecrauerunt. Nec hoc praetermiserim, quod nuptiis copulandis,
 Calendas, nonas, & idus religiosas, id est, deuitandas censuerunt. Hi enim dies
 praeter nonas feriatī sunt, feriis autem uim cuius fieri piaculare est. Ideo tunc ui-
 tatur nuptiae, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium Flaccum iu-
 ris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere uete-
 res fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis quam uirginibus ido-
 neas esse ferias ad nubendum. Subiiciet aliquis, Cur ergo nonis si feriatī
 dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoque rei in aperto
 causa est. Nam quia primus nuptiarum dies uerecundiae datur, postridie autē
 nupta in domo uiri dominiū incipere oportet adipisci, & rem facere diuinā: oēs
 autem postriduani dies, seu post Calēdas seu post nonas idus ue, ex aequo atri
 sunt. Ideo & nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta, aut postera die li-
 bertatē auspicaretur uxoriā, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

Dies religi-
 oli copulan-
 dis nuptiis

 B

Quae discrimina diuersitatesque fuerint dierum apud Romanos.

Caput XVI.

 Ed quia nos ad commemorationē dierum ordo deduxit, de hoc quoque
 quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Num-
 ma ut in menses annum, ita in dies mensem quęque distribuit, diesque
 omnes, aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Festi diis dicati sunt. Pro-
 festi hominibus ob administrandā rem priuatam publicamque concessi. Interci-
 si deorum hominumque communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulae, ludi, fe-
 riæ. Profestis, fasti, comitiales, comperendini, statī, praeliæres. Intercisi in se, non
 in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam
 fas non est ius dicere. Nam quum hostia caeditur, fari nefas est. Intercisa & por-
 recta fari licet. Rursus quum adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum
 & profestorum dierum latius differendum est. Sacra celebritas est, uel quum
 sacrificia diis offerunt, uel quum dies diuinis epulationibus celebratur, uel quum
 ludi in honorem aguntur deorum, uel quum feriæ obseruantur. Feriarum
 autem publicarum genera sunt quatuor. Aut enim statiuæ sunt, aut concepti-
 uæ, aut imperatiuæ, aut nūdinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes,
 certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus an-
 notatæ, in quibus praecipue seruantur agonalia, carmentalia, lupercalia. Cō-
 ceptiuæ sunt, quae quotannis a magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur,
 in dies, uel certos, uel etiā incertos, Vt sunt Latinae, Paganalia, Semētinae, Cō-
 pitalia. Imperatiuæ sunt, quas consules uel praetores pro arbitrio potesta-
 tis indicunt.

C
 Dierum di-
 scrimina.
 Diesfesti

D

- A tis indicunt. Nundinae sunt paganorum, id est, rusticorum, quibus conueniunt negotiis propriis uel mercibus prouisuri. Sunt praeterea feriae propriae familiarum, ut Claudiae familiae, uel Aemiliae, seu Iuliae, siue Corneliae: & si quas ferias proprias quaeque familia ex usu domesticae celebritatis obseruat. Sunt singulorum, ut natalium, fulgurumque susceptiones. Item funerae atque expiationum. Apud ueteres quoque qui nominalissent Salutem, Semoniam, Saram, Segetiam, Tutilianam, ferias obseruabat. Item Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indicitis conceptisque opus aliquod fieret. Praeterea regem sacrorum flaminesque non licebat uidere feriis opus fieri: & ideo per praekonium denuntiabant, ne quid tale ageretur, & praeccepti negligens multabatur. Praeter multam uero affirmabant
- B eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere, prudentem expiare non posse Scaeuola pontifex asseuerabat. Sed Vmbro negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens, sacrorum ue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitae utilitatem respiciens actitasset. Scaeuola denique consultus quid feriis agi liceret, respondit, quod praetermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse. nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminente uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lauare ouem, aut lanae purgandae, aut scabiei curandae gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret, Balantumque gregem fluuio mersare salubri. Adiciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandae lanae causa fieri, concessum. Haec de festis & qui inde nascuntur, qui etiam nefasti uocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt loquamur, id est, fastis, comitialibus, comperendinis, statibus, praeliaribus. Fasti sunt, quibus licet dari praetori tria uerba solennia, do, dico, addico. His contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem lege agi potest: cum populo non potest, comitialibus utrumque potest. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicii causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Curgulione, Status codictus cum hoste, intercessit dies. Hostem nunc more uetere significat peregrinum. Praeliales ab iustis non segregauerim. siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato uexillum rufi coloris in arce positum est. Praeliales autem omnes, quibus fas est res repetere, uel hostem laceffere. Nam cum Latia, hoc est Latinarum solenne concipitur, item diebus Saturnaliorum, sed & cum mundus patet, nefas est praelium sumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publice quondam induciae inter Romanum populum Latinosque firmatae sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinae dictum est, meliusque oclusa Plutonis fauce eundem ad praelium putauerunt. Vnde & Varro ita scribit, Mundus cum patet, deorum tristium atque inferum quasi ianua patet, propterea non modo praelium committi, uerumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem libe-

rem liberum quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant uereres ad uiros uocandos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. Vitabant etiam feriis, sicut Varro in augurum libris scripsit in hæc uerba, Viros uocare feriis nõ oportet. si uocauit, piaculum esto. Sciendum est tamen, eligendi ad pugnam diem Romanis tunc fuisse licentiã, si ipsi inferreret bellũ, at cũ exciperent, nullum obstitisse diem quo minus uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas non super sit?

Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros, uelut infausta appellatione, damnarunt. Eosdem tamẽ nonnulli cõmunes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum causam Gellius annaliũ lib. xv. & Cassius Hemina historiarum lib. ii. referunt. Anno ab urbe condita trecẽtesimo sexagesimo tertio, a tribunis militum Virgulo Manlio, Eolio Posthumio, collegisque eorum, in senatu tractatum, quid esset, propter quod toties inter paucos annos male esset afflicta Resp. & ex pcepto patrũ L. Aquinium aruspicem in senatum uenire iussum religionum requirendarum gratia, dixisse. Quintum Sulpitium tribunum militũ ad Alliam aduersum Gallos pugnaturũ, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintilis. Item apud Cremeram, multisq; aliis temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse conflictum. Tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur. põtificesq; statuisse, postridie omnes Calẽdas, nonas, idus, atros dies habendos. ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro undecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Iouemq; præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem quoque quartum Calendas uel nonas uel idus, tanq; inominalem diem pleriq; uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus, nisi qd Quintus Claudius annalium quinto, cladem illam ualidissimã pugnae Cãensis factam refert ante diem quartum nonas Sextilis. Ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere priuatas.

QVOD AVTEM nundinas ferias dixi, potest argui, quia Titus de feriis scribens, nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et quod Iulius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum nonarumq; dies feriis tenerentur, respondisse eos, nundinas sibi ferias non uideri. Et quod Trebatius in libro primo religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq; adiicere. Sed contra Iunius Cæsar decimosexto auspiciorum libro negat nundinis concionem aduocari posse, id est, cum populo agi, ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiã Labeo primo fastorum libro, nundinis ferias esse pronuntiat. Causam uero huius uarietatis apud Graniũ Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. Ait em, nundinas Iouis ferias esse, siquidẽ flaminica oibus nundinis in regia Ioui arietẽ soleat imolare. Sed lege Horreſia effectum, ut fastæ essent, uti rustici qui nundinandi causa in urbẽ ueniebãt, lites

compo-

Eadem fere
Gel. lib. v.
ca. xvii,

Gel. eodem
loco,

Nundinã an
feriã sint;

D

A
Nundina
rū origo.

componerent. Nefasto enim die pratori dari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, a mendacio uindicantur patrociniō uetustatis. Qui contra sentiunt, aestimatu ætatis, quæ legem secuta est, uera depromunt. Harum originem quidem Romulo assignant, quem communicato regno cum Tito Tatio, sacrificiis & sodalitatibus institutis, nundinas quoque adiecisse commemorant, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urbanas rusticasque res ordinaturi. Geminus ait, diem nundinarum exactis iam regibus cœpisse celebrari: quia plerique de plæbe repetita Seruii Tullii memoria, parentarent ei nundinis. Cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent. nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam uenirent. & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita a singulis atque uniuersis facile noscebantur. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur. Ea re etiam candidatis usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam in trinundino etiam ob multitudinem plæbis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, a nono die nascentium nuncupata, qui Iusticus dicitur. Est autem Iusticus dies, quo infantes Iustrant, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est scemis.

PLENE (ut arbitror) anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus quoque noster, quod de dierum uocabulis & obseruatione consuluit. Et scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus Niligena, & gætis accola numerorum potentis, ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tyberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustachius. Non solum Horus noster grauis uir & ornatus, sed nec quisquam alius, ut extimo, tam futillis posset esse iudicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret. cui maiorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adiecit. Nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis eua sit, cui accersita est ab Aegypto postremæ correctionis autoritas. Nam Iulius Cæsar, ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit: ita hoc quoque ex eadem institutiōe mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii uero ueteres incolæ, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullis illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus secuti sunt. ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutiōem computatio resoluta desineret. Ita enim nos decimum diem, deinde nonum, & postea octauum dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ εἰνατὴν φθίνοντος μηνός soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait, τὸ μὲν φθίνοντος μηνός, τὸ δ' ἰσαμένοιο, quid aliud nisi illum φθίνοντα, dicit, cuius paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi. & ἰσόμενον illum, qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti. Quod & Homerus noster Mantuanus intelligens, illud stare dici, ad quod acceditur, ait, Stat sua cuique dies. extremum diem stare dicens, quasi ad quem per omnes eatur. Idem poeta do-

Aenci. x.

eta do

era doctrina ac uerecundia iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cur
 suni, & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusq; seculi opinioni reue-
 rentiam seruās, Vos o clarissima mundi lumina, inquit, labētem cœlo quæ du-
 citis annum, Liber & alma Ceres, tam lunam q̄ solem duces anni hac inuoca-
 tione designans.

¶ Omnes deos referri ad solem, Et quod ex uarijs Apollinis ostendatur nominibus, ip̄m
 eundem esse deum quem solem dicimus. Caput .XVII.

Hic Auienus, Hoc equidē mecum multum ac frequenter agitauī, qd
 sit q̄ solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum
 appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium præ
 sulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt, perge quæso rationem mihi
 tantæ sub uno numine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius, Caue
 extimes mi Auiene, poetarum gregem, cum de dijs fabulantur, non ab adytis
 prærunq; philosophiæ semina mutuari. Nam q̄ omnes pene deos duntaxat q̄
 sub cœlo sunt, ad solem referunt, non uana superstitio, sed ratio diuina commen-
 dat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est reliq̄rum luminum,
 & solus stellis errantibus præstat: ipsarum uero stellarum cursus, ordinem rerū
 humanarum, ut quibusdam uidetur, pro potestate disponunt, uel (ut Plotino cō-
 stat placuisse) significant: necesse est, ut solem qui moderatur nostra moderātes,
 omnium quæ circa nos gerūtur, fateamur autorem. Et sicut Maro cum de una
 lunone diceret, Quo numine læso, ostēdit unius dei effectus uarios pro uariis
 censendos esse numinibus: ita diuersæ uirtutes solis, nomina dijs dederunt. un-
 de ἕρ τὸ πᾶρ sapientum principes prodiderūt. Virtutem igitur solis quæ diuina
 tioni curationiq; præest, Apollinem uocauerūt. Quæ sermonis autor est, Mer-
 curii nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes,
 ἑρμῆς ἀπὸ τῶ ἐρμηνεύει propria appellatione uocitatus ē. Virtus solis quæ fructibus
 effectus eiusdem est qui frugibus præest. & hinc natæ sunt appellationes deorū
 sicut cæterorum, qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto se-
 creto nuda præstetur assertio, autoritates ueterum de singulis consulamus.

Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinē
 pergam pandere. Plato solem ἀπόλλωνα, cognominatum scribit, ἀπὸ τῶ πᾶρ τὰς
 ἀκτῖνας, id est, a iactu radorum. Chrysippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶ πολλῶν καὶ
 φαύλων οὐσιῶν τῶ πυρὸς ὄντα, primam enim nominis literam retinere significatio-
 nem negandi. ἢ ὅτι μόνον ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. Nam & latinitas eum, quia tantam
 claritatem solus obtinuit, solem uocauit. Speusippus, q̄ ex multis ignibus cō-
 stet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, ἀπὸ συνεσῶτος. Cleantes ὡς ἀπὸ ἄλλων τὰς ἀνα-
 πολὰς ποιέμενον, q̄ ab alijs atq; alijs locorum declinationibus faciat ortus. Cor-
 nificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τῶ ἀναπολεῖν, id est, quia intra cir-
 cuitum mundi, quem Græci πολὸν appellant, impetu latus ad ortus refertur.

Alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύτω τὰ ζῶα. Exanimat enim &
 perimit animantes, cum pestem intēperie caloris immittit, ut Euripides in Pha-
 etonte ὁ χρυσοφεγγὴς ἥλιος ὡς μὲ ἀπόλλεσας, ὅθεν ὁ ἀπόλλων ἐμφανῶς κλίσσῃ βροτός. Idem Ar-
 chilochus

B
 Omnes de-
 os qui sub
 cœlo sunt,
 referri ad
 solem.

C

Apollinem
 eundem es-
 se qui sol ē.

D
 Apollo un-
 de dictus.

- E** chiloachus. † *Ἐναξ ἀπόλλων* *Ἐ σὺ τοὺς μαίτιους σήμαινε καὶ σφάξ ὄντιν ὠπὸρ ὀλίγη.* Denique inustos morbo ἀπολλωνοβλήτους ἢ ἡλιοβλήτους appellāt. Et quia similes sunt solis effectibus effectus lunæ, in iuuando nocēdoq; ideo scēias certis afflictas morbis *σεληνοβλήτους* *Ἐ ἀρτεμιδοβλήτους* uocāt. Hinc est q; arcu & sagittis Apollinis simulacra decorantur, ut per sagittas intelligat̄ uis emissa radiorum. Vnde Homerus *αὐτὰρ ἔπειτ' ἀποῖσι βέλθ' ἐχειπθικὲς ἐφικίς. βόλλε.* Idem autor est & publicæ sospitatis, quā credit̄ sol animātibus præstare temperie. Sed quia ppetuā p̄stat salubritatē & pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dextera gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: q; ad noxam sit pigrior, & salutem dextera manus promptior largiatur. Hinc est q; eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Nam tam *ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα, ἢ ἀπολοῦντα,* cognominatum putant. Quæ sententia latini quoq; nominis enuntiatiōi congruens, fecit, ne huius dei nomē uerteremus, ut Apollinem aspellētem mala intelligas, quē Athenienses *ἀλεξίμακον* appellant. Sed & Lindii colunt Apollinē *λοιμωγ*, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. Eadem opinio sospitalis & medici dei, in nostris quoq; sacris fouet. Nāq; uirgines uestales ita indigitāt, Apollo medice, Apollo p̄xan. Cum ergo sint huiusce sideris, id est, solis duo maximi effectus, alter quo calore temperato mortaliū uitam iuuat, alter quo iactu radiorum nonnunq; pestiferum immittit uirus, duo eademq; cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signāt, appellantes deū *ἡλίον* atq; *παῖον* quæ cognomina utriq; effectui sunt apta: ut sit *ἡλῖος* *ἀπὸ τοῦ ἡλίου*, id est, a sanādo: & *παῖον* *ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνάγας.* & rursus *ἡλῖος* *ἀπὸ τοῦ ἰέναι*, id est, ab immittendo *βέλθ' ἐχειπθικὲς, καὶ παῖον* *ἀπὸ τοῦ παύειν*, id est, a feriendo. Obtinuit tamen, ut cum sanitatem dari sibi precantur, *ἡλῖε παῖον* per *η*, literam enuntient, id est, medere pean. Cum autem *ἡ παῖον* per *σ*, literam dicūt cum aspiratione prioris literæ, significat hoc dici in aliquem aduersa precatōne, *βόλλε παῖον*, id est, immitte feriendo: quæ uoce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. cuius rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est, *ἡ παῖον* confirmasse fertur oraculum Delphicū Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Nāq; inuituros bellum iussit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortariq; Apollodorus in libro decimoquarto *πρὸς θεῶν, ἡλῖον* solem scribit appellari, Apollinemque, *ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἡλίου ἢ ἰέναι*, quod sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita *† σὺ τοῦ πρὸς ἀπὸ πόλον οὐράνιον ἅμα τοῖς ἀκτίσιν ἡλίου βόλλων πείφορ ἐκαστόλον ἐχθροῖς βελῶντες ἀπὸ νύκτας παῖον.* Eundem deum præstantem salubribus causis *ὄλιον* appellant, id est, sanitatis autorē, ut ait Homerus *ὄλιε τε Ἐ μάλα χαῖρε.* Menandrus scribit Milesios *ἀπόλλωνι ὄλιον* pro salute sua immolare. Pherecydes refert, Thesea cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouisse pro salute atque reditu suo *ἀπόλλωνι ὄλιον, καὶ ἀρτέμειδι ὄλιον.* Nec mirum si gemini effectus uariis nominibus celebrantur, cum alios quoque deos

Loemius
apollo.

Leius & Pexā

Vlios

ex con-

ex contrario in eadem re duplici cenferi & potestate accipiamus & nomine, ut **A**
 Neptunum, quem alias *ἠνοσίχθωνα*, id est, terram mouentem, alias *ασφαλίωνα*, id
 est stabilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat,
 & sopit, ut ait poeta, *ἔϊλετο δ' ἔαβδον, τῆ τ' ἀνδρῶν ὄμματα δέληε*. Vnde & Apollin-
 em, id est solem, modo sospitatem, modo pestem significantibus cognomini-
 bus adoramus. Cum tamē pestis, quæ ab eo noxiis immittit, aperte hunc deū
 bonis propugnare significet. Hinc est quod apud Pachynum Siciliae promo-
 torium Apollo Libyftinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci in-
 uasuri Siciliam, classem appulissent ad id promontorium, Apollo qui ibi co-
 litur inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & pene cunctis subita mor-
 te interceptis, Libyftinus cognominatus est. **B**
 Nostris quoque continetur an-
 nalibus, similis eiusdem dei præsentiæ maiestas. Nam cum ludi primo Romæ
 Apollini celebrarent, ex uaticinio Martii uatis, carmineque Sibyllino, repētino
 hostis aduētū plæbes ad arma excitata, hosti occurrit, eoque tempore nubes sa-
 gittarum in aduersos uisa ferri, & hostē fugauit, & uictores Romanos ad spe-
 ctacula dei sospitalis reduxit. Hinc intelligitur, prælii causa, non pestilentiae (si-
 cut quidam existimant) ludos institutos. Hæc est autem huius existimationis ra-
 tio, quod tunc sol super ipsum nostræ habitationis uerticem fulget, Nam cancer
 in æstiuo tropico est, in quo meante sole, radii temperatam nostram, non emi-
 nus, sed superni demissi rectis fulgoribus lustrant. Vnde extimatum est, a nō-
 nullis, ad propitiandum tunc maxime deum calor, Apollinaribus litari. Sed **C**
 inuenio in literis, hos ludos, uictoriæ, non ualitudinis causa (ut quidam anna-
 lium scriptores memorant) institutos. Bello enim punico hi ludi ex libris sibyl-
 linis primum sunt instituti, suadente Cornelio Ruso decemuiro, qui propterea
 Sibylla cognominatus est, & postea corrupto nomine primus Sylla coepit uo-
 citari. Fertur autē in carminibus Martii uatis, cuius duo uolumina illata sunt
 in senatum, inuentum esse ita scriptum, Hostem Romani si ex agro pellere uul-
 tis, uomicamque quæ gentium uenit longe, Apollini censeo uouendos ludos,
 qui quotannis communiter Apollini fiant. His ludis faciēdis præsit is prætor, **D**
 qui ius populo plæbique dabit summum. Decemuiro græco ritu hostiis sacra
 faciant. Hoc si recte facietis, gaudebitis semper, fietque respublica melior. Nam
 is diuus extinguit perduellos uestros, qui uestros campos pascunt placide. Ex
 hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus diuinis impēsus esset, post-
 ea Senatusconsultum factum, uti decemuiro (quo magis instruerentur de ludis
 Apollini agendis, reque diuina recte facienda) libros Sibyllinos adirent, in qui-
 bus cum eadem reperta nuntiatum esset, censuerunt patres Apollini ludos uo-
 uendos faciendosque: inque eam rem duodecim milia æris prætori, & duas hosti-
 as maiores dari, decemque uiris præceptum est, ut græco ritu hisce hostiis sacrū
 facerent, Apollini boue aurato & capris duabus albis auratis: Latonæ, boue
 fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præci-
 pue traditur origo ludorum Apollinarium.

NUNC ex aliis quoque huius dei nominibus eundem esse Apollinem & solem
 probemus. Loxias cognominatur, ut ait Aenopides *ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοζὸν κὺ-* **Loxias**

i ij

κλον

- E** κλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινῶμεν. id est, q̄ obliquū circulū ab occasu ad orientem p̄git. Aut ut Cleātes scribit: ἐπιθῆ καὶ ἑλικας κινεῖται, λοχαὶ γὰρ εἰσὶ καὶ αὐταί. uel q̄ flexuosum p̄git iter. ἢ ὅτι τὰς λοχὰς ἀκτῖνας ἴσσι ἐφ' ἡμᾶς βορῆας ὄντας νότιον ὄρον. uel q̄ transuersos in nos a meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιῆν τοῦ φωτὶ, q̄ illuminando omnia clara demonstrat. φοῖβος appellat̄ (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βία, q̄ ui fertur. Plæricq̄ autem a specie & nitore Phœbum, id est, καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum putant. Item Phæneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι, ἐπιθῆ φαίνεται νῆος, quia sol quotidie renouat sese. Vnde Vergilius. Mane nouum. Camerenses qui sacra soli incolunt insulam, ἀφ' ἧν Ἀπολλῖνι Ἀπολλῖνι immolant, τοῦ τῶν αὐτῶν αἰὶ γίνεσθαι καὶ αἰὶ γίνεσθαι. id est, q̄ semper exoriens gignitur, q̄q̄ ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoq̄. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τοῦ λυκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleantes Lycium Apollinem appellatum notat, q̄ ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq̄ humorem eripit radiis. Prisci græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus: λύκηρ appellauerunt, ἀπὸ τοῦ λύκου. id est tēporis: hodieq̄ lycophos cognominant. De quo tempore ita poeta scribit, ἡμῶν δ' οὐτ' ἄρ' πω ἠὲς, ἔδ' δ' ἄμει λύκη νύξ. Idē Homerus. εὐχεο δ' ἀπόλλων λυκίγενεϊ κλυτοτόξῳ, q̄ significat τοῦ γινῶσθαι τῆ λύκηρ, id est qui generat exortu suo lucem. Radiorum enim splendor propinquantem solem longe lateq̄ præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neque minus Romani ut plæraque alia ex Græco, ita lucem uidentur a lyce figurasse. Annum quoque uetustissimi Græcorum λυκάβαντα, appellant τῶν ἀπὸ τοῦ λύκου. id est sole, βανόμηνον καὶ μετρώμενον. λύκηρ autem solem uocari etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est, quæ pari religione Apollinē, itemq̄ lupū, hoc est λύκηρ colit, in utroq̄ solem uenerans, q̄ hoc animal rapit & cōsumit omnia, in modum solis, ac plurimum oculorum acie cernēs, tenebras noctis euincit. Ipsos quoq̄ λύκους, ἀπὸ τῆ λύκης, id est, a luce prima appellatos quidam putant, quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiendo pecori obseruant, quod ante lucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinem πατρῶον cognominauerunt, non propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorem progenerandarum omniū rerum, q̄ sol humoribus exiccatis, progenerandis omnibus præbuit causam, ut ait Orpheus: πατρὸς ἔχοντα, νόον καὶ ἐπίφρονα, βουλήν. Vnde nos quoq̄ Ianum patrem uocamus, solem sub hac appellatione uenerātes. Nomius νόμιον ἀπόλλωνα cognominauerunt, non ex officio pastorali, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse, sed quia sol pascit omnia, quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorū pastor canitur, ut apud Homerum. Neptuno dicente, φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἑλικας βῶς βουκολέεσκες. Atq̄ idem apud eundem poetam, equarum pastor significatur, ut ait, τὰς εἰς περὶν δρέψ' ἀργυρόπορος ἀπόλλων ἄμφω δηλείας, φόβου ἄρκος φορεῖσθε. Præterea ædes ut omnium pastorum sunt apud Camirenses ἐπιμηλίου, apud Naxios

Delius
Phœbus

Phanes

F
LyciusHome. vii.
Iliados.
Homerus.
Iliados. iij.

Patrous

H

Nomius

Homerus.
Iliad. xxi.

Ho. ij. Iliad.

Naxios ποιμνίου. Itemq; deus ἀγροκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. Quapropter uniuersi pecoris antistes & uere pastor agnoscit. Apollo ἐλελιός appel-
 lait, ἀπὸ τοῦ ἐλίτιδος πρὶ τῆς γῆς, q̄ æterno circa terram meatu ueluti uolui uideit, ut ait Euripides, ἤλιος δοῦσ' ἵπποισιν ἐλίσιων ἴδιον. ἢ πολλὸν πυρός. uel ut ait Empedocles, ὄωνικα ἐλιθίς μέγαν οὐραὸν ἀμειπολεύει. ἢ παλάτιον, ἀπὸ τοῦ σωελεύσεως καὶ σωαῖσιζην τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀνέτηλε, q̄ exoriens homines conducit in cœtum. Apollo Chryso-
 somos cognominatur a fulgore radiorū, quos uocat comas aureas solis. Unde & ἰακροσκομης, q̄ nuncq; radii possunt a frōte lucis auelli. Itē Argyrotoxus, q̄ enascens per summum orbis ambitum, uelut arcus quidā figurat̄ alba & argētea specie. ex quo arcu radii in modum emicāt sagittarū. Smytheus cognominatur, ὅτι ζέων δει, quia feruens currit. ἢ καρνεῖος, ὅτι καὶ ὀμνῶ ὄραται νίος. uel q̄ cum oīa ardentia consumantur, hic suo calore cādens semper nouus constat. ἢ κάρνη, Carneus. ἢ ἀπόλων οὐλίσιος, q̄ lumen eius exoriens amabile amicissima ueneratione oculorum cōsalutamus. ἀπόλων Tybræus. ἢ πύθιος οὐχι ἀπὸ τοῦ πύθου, id est, non a consultatione occultorū dictus a Physicis existimatur, sed ἀπὸ τοῦ πύθου, id est, σήπην, quod nuncq; sine ui caloris efficit̄. Hinc ergo πύθου dictum existimant, licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur. Quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, quod apparebit, si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, si cut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianam q̄ parituræ Iuno dicitur obstuisse. Sed ubi quandoq; partus effusus est, draco nem ferunt, qui πύθου uocitabat̄, deorum cunas inualisse, Apollinēq; in prima infantia sagittis beluam confecisse. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. Nāq; post chaos, ubi primum cœpit cōsula deformitas in rerum formas & elementa nitescere, terræq; adhuc humida substantia in molli atq; instabili sede nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atq; inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera edita esse creduntur, & Solem maxima caloris ui in superna raptum, Lunā uero humidiorē & uelut fœmineo sexu, naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse, tanq̄ ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidem Latonam physici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc est aer, qui tunc humidus adhuc grauisq; obstabat ætheri, ne fulgor hominum per humoris aerii densitatem, tāq; ex cuiusdam partus progressionē fulgeret. Sed diuinæ prouidentiae uicit instantia, quæ creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo ad confirmādam fidem fabulæ, ædes prouidentiae, quam ναὸν προνοίας appellant, apta religione celebratur. Propterea ea in insula dicuntur nati, q̄ ex mari nobis oriri uidentur. Hæc insula ideo Delos uocatur, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in superna uolubili impetu, atq; inde sese postq; calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia ui putredinis,

A
 Elele us
 φλόγα
 πολλόν
 σωελεύσεως
 Chryso-
 mus.
 ἀκτινοκόμης
 Argyro-
 toxus.
 Smytheus
 κάρνη
 Carneus.
 ἀπόλων
 Tybræus
 Philesius.
 Pythius
 B

C

D

i iij quæ nō

culir ab occidit
 λησαι γου
 αἰς βορῆς
 firmus ad
 πῶτα
 ellat (ut ait
 nitore Phoc
 bellant
 ius. Mane
 ollini immol
 igitur, q̄
 ugendocq;
 ater stoicus
 πῶτα
 eccora rapiunt
 lucem, quæ
 ris: hodieq;
 ἢ ἀπὸ τοῦ
 ἢ σημα
 enim splendor
 em paulatim
 i ut plaxaque
 quoque uent
 e, βασιλῶν
 ajdos ciuitas
 λῶν colit, in
 odum solis,
 quoq; λῶν
 e feræ maxi
 um post
 παρῶν
 dut autorem
 generandis
 πῶτα
 latione uent
 t fabula, per
 mia, quæ
 tor canitur,
 ἢ βασιλῶν
 ut ait,

B quæ non nisi ex calore & humore generatur: ipsumque solem densitate caliginis obtegendo nebula, uidebatur quodammodo lumē eius eximere. Sed diuino feruore radiorum tandem uelut sagittis incidētibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline tabulā fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunquam recedat, sursum tamē ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariādo, iter suū uelut flexū draconis inuoluit. Vnde Euripides, *πυριγενὴ ἢ δράκων ὅλον ἤρῃται ταῖς περαμόρφους ὕραις ζεύγληρ, ἀρμονία ὄπλον το πολυκάρπου ὄχημα.* Sub hac ergo appellatione cœlestis itineris sol cum confecisset suum cursum, draconem confecisse dicebatur. Inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarum autem nomine nō nisi radiorum iactus ostenditur, qui tūc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio æstiuo conficit annum cursum, unde *ἰκισόλ* dicitur *ἢ ἑκαπτολόλ*, e longissimo altissimoque radios in terram usque demittens. De Pythii cognomine sufficere ista potuissent, ni hoc quoque ratio eiusdem appellationis ingereret. Cum enim sol in signo cancri æstiuum solstitium facit, in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur *ὡς πύματον δειῶν, ὃ ἐστὶ πλθνταῖον δρόμον τρέχω.* Idem ei nomen conuenit & cum capricornum rursus ingrediēs, ultimum breuissimi diei cursum intelligitur peregisse: & ideo in alterutro signorum, peractō annuo spacio, draconem Apollo, id est, flexuosum iter suum confecisse memoratur. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit. Ideo autem his duobus signis, quæ portæ solis uocantur, cancro & capricorno hæc nomina contigerunt, quæ cancer animal retro atque oblique cedit. Eademque rōne sol in eo signo obliquum (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ uero consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altum pascendo petat. Sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. *Ἀπόλλωνα διδυμοῦν* uocant, quæ geminam speciem sui numinis præfert ipse, illuminando formandoque lunam. Etenim ex uno fonte lucis, gemino sidere spacia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani solē sub noie & specie anni Didymæi Apollinis appellatione uenerant. *Ἀπόλλωνα δελφίου* uocant, quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit, *ἀπὸ το δελφῶν ἀφουῖ.* Aut ut Numinio placeat, quasi unū & solū. Ait enim prisca Græcorum lingua *δέλφον* unū uocitari: unde & frater, inquit, *ἑλφός* dicitur, quasi iam nō unus. Hieropolitani præterea qui sunt gentes Assyriorum, oēs solis effectus atque uirtutes ad unius simulacri barbati specie redigunt, eundemque Apollinē appellant. Huius facies proluxa in acutū barbâ figurata est, eminente super caput calatho. Simulacrū thorace munitū est. Dextera erectâ tenet hastâ, superstante uictoriæ puulo signo. Sinistra floris porrigit spem, summisque ab humeris gorgoneū uelamentū redimitū anguibus tegit scapulas. Aquilæ propter expriment instar uolatus. Ante pedes imago foeminea est, cuius dextera læuaque sunt signa foeminarum. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terram superne iaci, barba demissa signat. Calathus aureus surgens in altum monstrat ætheris summum, unde solis creditur esse substantia. hastæ atque lorice argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac solē esse, præcedens sermo patefecit. Victoria testat cuncta summitti huius sideris potestati. Floris species florē rerum protestat, quas hic deus inseminat, pgenerat,

Didymæus

Delphius.

H

nutrit, fouet, maturatq;. Species fœminea terræ imago est, quam sol desuper illu-
strat. Signa duo æque fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq; significant
confamulantes. Et draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. Aquilæ
propter altissimam uelocitatem uolatus, altitudinem solis ostēdunt. Addita est
gorgonea uestis, q; Minerua quam huius præsidem accipimus, solis uirtus sit.
Sicut & Porphyrius testatur Mineruam esse uirtutem solis, quæ humanis men-
tibus prudentiam subministrat. Nam ideo hæc dea Iouis capite prognata me-
moratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo solis est.

¶ Liberum quoq; patrem eum ipsum esse deum quem Solem. Caput .XVIII.

Hæc quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero dicta exi-
stimari. Nam Aristoteles, qui theologumina scripsit, Apollinem &
Liberum patrem unum eundemq; deum esse, cum multis aliis argu-
mētis asseuerat, tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytū Libero cō-
secratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo me-
ro sumpto, uti apud Clarium aqua pota, effiantur oracula. Apud Lacedæmo-
nios etiam in sacris quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coro-
nantur Bacchico ritu. Item Bœotii Parnasum montem Apollini cōsecratū esse
memorantes, simul tamen in eodē & oraculū Delphicum, & speluncas Bacchi-
cas uni deo consecratas colunt. Vnde & Apollini & Libero patri in eodē mon-
te res diuina celebratur. Qd cum & uarro & Granius Flaccus affirmant, etiam
Euripides his docet. *Διόνυσος διυρεοῖς καὶ νεβρῶν δορυῖς κάδαπρος, ἢ πεύκασι πύνασον
καταπιδᾶ χερεῖωμ.* In hoc monte Parnaso bacchanalia alternis annis agūtur, ubi
& satyrorum, ut affirmāt, frequens cernitur coetus, & plærumq; uoces propriæ
exaudiuntur. Itemq; cymbalorum crepitus ad aures hominum sæpe perueni-
unt. Et ne quis opinetur diuersis diis Parnasum montem dicatum, idem Euri-
pides in Licinio Apollinem Liberumq; unum eundemq; deum esse significās
scribit. *Ἄπολλον, Ἐιολάφνε, βῆκχε, παῖα, ἄπολλον, ἔυλυρε.* Ad eandem sententiam Ae-
schylus, *ᾧ κισυὺς ἄπολλον, ᾧ βῆκχε, ᾧ μάντις.* Sed licet illo prius asserto, eundem es-
se Apollinem ac solem, edoctoq; postea ipsum esse Liberum patrem qui Apol-
lo est, nulla ex his dubitatio sit, solem ac Liberum patrem eiusdem numinis ha-
bendum, absolute tamen argumentis liquidioribus astruetur. In sacris em̄ hæc
religiosi arcani obseruatio tenetur, ut cum sol in supero, id est, in diurno hemi-
sphærio est, Apollo uocitetur: cum in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est
Liber pater, habeat. Item Liberi patris simulacra partim puerili ætate, partim
iuuenis fingunt. Præterea barbata specie: senili quoq;, uti Græci eius quæ Bac-
chapæan, item quem Brissea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrāt
Ebona cognominantes. Hæc autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, ut
paruulus uideatur hyemali solstitio, qualem Aegyptii proferunt ex adyto die
certa, q; tūc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exinde autem pro-
cedentibus augmentis æquinoctio uernali similiter atq; adolescentis adipiscitū
uires, figuraq; iuuenis ornatur. Postea eius ætas statuitur plenissima effigie bar-
bæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exin-
de per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figuratur. Itē in Thra-
cia eū

E cia eundē haberi solē atq; Liberę accipimus, quē Sebadiū nuncupantes magna religione celebrant, ut Alexander scribit, eię deo in colle Zilmisso ædificata est specie rotunda, cuius mediū inter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciē, summoq; tecto lumen admittit, ut appareat solē cuncta uertice summo iustrare lucis immissu, & q̄a oriente eo uniuersa patefiūt. Orpheus quoq; solem uolens intelligi, ait inter cætera.

τῆκων ἀδέρῃα δῖον, ἀκίνητον περὶ ἑόντα,
 ἐξωμένῃ θεοῖς ὤρου καλλιῆσιν ἰδέσθῃ
 ὅν δὴ νῦν καλέουσι φάντά τε καὶ Διόνυσον ἑβουλίᾳ τ' ἀνακτα.
 ἀ μὴδ' ἄλλοι καλέουσιν ἐπιχθονίων ἀνδρώπων.
 πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐκλήθη.
 ὅυνεκα δινῆται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
F Ἀλλαχθῆς ὄνομ', ἔχει προσωμίας ἕκασον
 παντοδαπὰς κατὰ κἀρόν, ἀμφοτέροισι χρονοῖο.

Planeta dixit solē ἀπὸ τοῦ φωτός, id est, a lumine atq; illuminatione, quia cunctis uisit cuncta conspiciens. Dionysius ut ipse uates ait, ἀπὸ τοῦ δῶμαδ' ἡλίου περιφέρειδ', id est, q̄ circumferatur in ambitum. Vnde Cleanthes ita cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ δινύουσαι, quia quotidiano impetu ab oriente ad occalum diem noctēq; faciēdo cœli cōficit cursum. Physici Διόνυσον δίδε νοῦν, quia solē mūdi mentē esse dixerunt. Mundus autē uocat cœlū qd̄ appellant Iouē. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait, ἐκ δίδε ἀρχώμεθα, Liber a Romanis appellat, q̄ liber & uagus est, ut ait Næuius. Hæc qua sol uagus igneas habenas Immittit, pprius iungitq; terræ.

G lidē uersus Orphei ἑβουλίᾳ uocantes boni consilii hunc deū p̄stitem monstrant. Nā si cōceptu mentis cōsilia nascunt, mundi autē solē opinantē autores a quo in hoīes manat intelligēdi principium, merito boni cōsiliū solem antistitem crediderunt. Solem liberę esse manifeste p̄nuntiat Orpheus hoc uersu, ἦλιος ὅν Διόνυσον ἐπὶ κλησιν καλέουσι. Et is quidē uersus absolutior, ille uero eiusdē uatis oporofior, εἷς ξένος, εἷς ἄδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος. Huius uersus autoritas fundat oraculo Apollinis Clarii in quo aliud quoq; nomē soli adiicit, qui in eisdem sacris uersibus int̄ cætera uocat ἑάω. Nā cōsultus Apollo Clarius, quis deorū habēdus sit qui uocat ἑάω, ita effatus est ὄρα μὲν.

H Huius oraculi uim numinis, noīsq; interpretatiōem qua Liber pater & sol ἑάω, significat, executus est Cornelius Labeo in libro cuius titulus est de oraculo Apollinis Clarii. Item Orpheus liberę atq; solem unum esse deum eundemq; demōstrans, de ornatu uestitūq; eius in sacris liberalibus ita scribit, ἀντ' ἅπαντα. Hinc & Vergilius scribens Liberę patrem solem esse, & Cærerem lunā, qui parit̄ fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus uel nocturno temperamento uel diurno calore moderant, Vestro ait si munere tellus Chaoniā pingui glandem mutauit arista. Solem uero terrenæ eē fecunditatis autorem, idem poeta profano mox docuit exemplo, cum ait. Sæpe etiam steriles incendere p̄fuit agros, & reliqua. Si em̄ hoīm cōmento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium, quid ascribendū est æthereo solis calori?

¶ Ne Martis quidem aut Mercurij aliud esse numen q̄ Solis. Caput .XIX.

Liber idē
 qui Sol

Væ de Libero patre dicta sunt, hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant, siquidem plærīq; Liberę cum Marte coniungunt unū deū esse mon-

esse monstrantes. Vnde Bacchus *ἑνὸς* cognominat, quod est inter propria Mar-
 tis nomia. Colitur etiam apud Lacedaemonios simulacrum Liberi patris hasta
 insigne non thyrso. Sed cum thyrsus tenet, quid aliud quam latens telum geritur,
 cuius mucro hedera lambente protegitur. Quod ostendit uinculo quodam patien-
 tiae obligandos impetus belli. Habet enim hedera uinciendi obligandique naturam.
 Nec non & calor uini, cuius Liber pater autor est, saepe homines ad furorē bel-
 licum usque propellit. Igitur propter cognatum utriusque effectus calorem Martem
 ac liberum unum eundemque deum esse uoluerunt. Certe Romani utrumque patris
 appellatione uenerant, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est, Martem
 patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur, quod eum
 primum ediderunt autorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac sol sit,
 Mars uero idem ac Liber pater, Martem solem esse quis dubitet? Acitani etiam
 Hispana gens, simulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant,
 Necyn uocantes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dii caloris caelestis parentes
 magis nominibus quam re substantiaque diuersi sint. Feruorem autem quo animus
 excandescit excitaturque, alias ad iram, alias ad uirtutes, nonnunquam ad temporalis
 furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt.
 Cuius uim poeta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait, *μαίνετο δ' ὧς*
ὄτ' ἄρης ἐγχεῖσθαι & *ἢ ὄλοσθαι πῦρ*. In summa pronuntiandum est, effectum solis, de quo
 feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

Homerus
 xv. Iliados.

VT VERO MERCURIUS sol probetur, superius edocta suffragia sunt. Eum
 dem enim esse Apollinem atque Mercurium uel hinc apparet, quod apud mul-
 tas gentes, stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur. Et quod Apollo mu-
 sis praesidem, Mercurius sermonem, quod est musarum munus, impartit. Prae-
 ter hoc quoque Mercurium pro sole censeri, multa documenta sunt. Primum, quod
 simulacra Mercurii pennatis alis adornantur, quae res monstrat solis uelocita-
 tem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intel-
 ligimus *ἄπ' ἡ εὐμνεσίμῳ*, & sol mundi mens est, summa autem est uelocitas men-
 tis, ut ait Homerus, *ὥσπερ πτερόν τε νόημα*, ideo pennis Mercurius quasi ipse natura
 solis ornatur. Hoc argumentum Lucidius Aegyptii absoluunt, ipsius solis simu-
 lacra pennata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alterum enim cae-
 rulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superum, & caeruleum inferum
 uocant. Inferi autem nomen soli datur, cum inferiore hemisphaerio, id est, hye-
 malibus signis cursum suum peragit: superi, cum partem zodiaci ambit aestiuam.
 Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter superos & inferos
 deos administer ac nuntius existimatur. Argiphontes praeterea cognomina-
 tur, non quod Argum perimit, quem ferunt per ambitum capitis multorum
 oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam eius
 deae pellicem, conuersam in bouis formam. Sed sub huiusmodi fabula Argus est
 caelum stellarum luce distinctum, quibus inesse quaedam species caelestium ui-
 detur oculorum. Caelum autem Argum uocitari placuit a candore & ueloci-
 tate *πρὸς τὸ ἀργὸν ταχὺ*. Et uidetur terra desuper obseruari quam Aegyptii hi-
 eroglypticis literis cum significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo

Homerus
 vii. Odyss.

i v ambitus

- E** ambitus coeli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enectus a Mercurio, cum sol diurno tempore obseruando sidera ueluti enecat, ui luminis sui con-
spectum eorum auferendo mortalibus. Plæraq; etiam simulacra Mercurii qua-
drato statu figurantur solo capite insignita & uirilibus erectis. Quæ figura si-
gnificat solem mundi esse caput, & rerum satorem: omnemq; uim eius non in
quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius
sedes in capite est. Quatuor latera eadem ratiõe finguntur, qua & tetrachordū
Mercurio creditur attributum. Quippe significat hic numerus, uel totidem pla-
gas mundi, uel quatuor uices temporum, quibus annus iucluditur: uel q̄ duo-
bus æquinoctiis, duobusq; solstitiis, zodiaci ratio distincta est, ut lyra Apolli-
nis chordarum septem tot cœlestium sphaerarum motus præstat intelligi, qui-
bus solem moderatorem natura constituit. In Mercurio solem coli etiam ex ca-
ducco claret, puod Aegyptii in specie draconum maris & sceminæ coniuncto-
rum figurauerint Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media uolumi-
nis sui inuicem in nodum, quem uocant Herculis, obligantur, primaq; partes
eorum reflexæ in circulum, pressis osculis ambitum circuli iungunt. Et postmo-
dum caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornaturq; aliis ex eadē capuli par-
te nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoq; hominum, quæ ge-
nesis appellatur, Aegyptii protendunt, deos præstites homini nascēti quatuor
adesse mēorantes, *δαιμόνα, τύχη, ἔρωτα, ἀνάγκη*. & duos priores solem ac lunam in-
telligi uolunt, q̄ sol autor spiritus caloris ac luminis humanæ uitæ genitor &
custos est, & ideo nascentis dæmon, id est deus creditur. Luna *τύχη*. quia cor-
porum præsul est, quæ fortuitarum uarietate iactantur. Amor osculo significa-
tur, Necessitas nodo. Cur pinnae adiciantur, iam superius absolutum est. Ad
huiuscemodi argumenta draconum præcipue uolumē lectum est, propter iter
utriusq; sideris flexuosum.

¶ Qui Aesculapium quoq; & Herculem, & cum Iside ipsum etiam Serapin, alios q̄ Solem
deos non esse. Caput XX.

Aesculapi-
um eē solē.

Hinc est q̄ simulacris & Aesculapii, & Salutis, Draco subiūgitur, q̄ hi ad
solis naturam lunæq; referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de sub-
stantia solis, subueniens animis corporibusq; mortalium. Salus autem naturæ
lunaris effectus est, quo animantium corpora iuuantur salutifero firmata tem-
peramento. Ideo ergo simulacris eorum iunguntur figuræ draconum, quia præ-
stant ut humana corpora uelut infirmitatis pelle deposita ad pristinum reuire-
scant uigorem, ut reuiescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exu-
ta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur, quia sol semper uelut
a quadam imæ depressionis senecta, in altitudinem suam ut in robur reuertitur
iuuentutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nomi-
nis fictione monstratur, q̄ sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δεικνύει, id est, uidere. Nam fe-
runt hunc serpentem acie acutissima & peruigili naturam huius sideris imitari:
atq; ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assi-
gnari. Aesculapium uero eundem esse atq; Apollinem, nō solum hinc probat,
sed q̄ ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris quibus ti-
tulus est

culus τ̄ περι θεῶν, scribit q̄ Aesculapius diuinationibus & auguriis p̄sit. Nec mirę, **A**
 siquidem medicinę atq; diuinationis cōsociatę sunt disciplinę. Nam medicus
 uel commoda uel incommoda in corpore futura pręnoscit. Sicut ait Hippocra-
 tes, oportet medicū dicere de ægroto τὰ τ' ἰόντα, τὰ τ' ἐσόμενα, ἢ πρῶτ' ἰόντα. id est
 quę sint, quę fuerint, quę mox uentura sequētur. Quod congruit diuinationi-
 bus, quę sciunt τὰ π' ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα, καὶ πρῶτ' ἰόντα.

SED NEC Hercules a substantia solis alienus est. Quippe Herculēs ea est solis **B**
 potestas, quę humano generi uirtutem ad similitudinē pręstat deorū. Nec exi-
 stimes Alcumena apud Thebas Bœotias natum solum, uel primum Herculē
 nuncupatū: immo post multos atq; postremus, ille hac appellatione dignatus
 est, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomē dei uirtutem
 regentis. Cæterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur, ue-
 rum sacratissima & augustissima Aegyptii eū religione uenerantur: ultraq; me-
 moriam, quę apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse cre-
 ditur & Gigātes interimisse, cum pro cœlo pugnasset, quasi uirtus deorum. Gi-
 gantes autem quid aliud fuisse credendum est, q̄ hominum quandā impiā gen-
 tē, deos negantē, & ideo existimatā deos pellere de cœlesti sede uoluisse? Horū
 pedes in draconū uolumina desinebant, qđ significat, nihil eos rectū, nihil supe-
 rum cogitasse, totius uitę eorū gressu atq; processu in inferna mergēte. Ab hac
 gēte sol pœnas debitas ui pestiferi calorıs exegit. Et re uera Herculē solem esse
 uel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aeris cle-
 os: q̄ porro alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, p̄funditate,
 spiritus occultitur tenebrarum: Præterea sacrorū administrationes apud Aegy-
 ptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, significantes Herculē **C**
 hunc esse τὸν ὅτι πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἡλίου. Ex re quoq; alibi terrarum gesta
 argumentum non uile colligitur. Nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum
 ad expugnādum Herculis templum ageretur furore, instructo exercitu nauiū,
 Gaditani ex aduerso uenerunt prouecti nauibus longis, commissioq; prælio, ad
 huc æquo Marte consistēte pugna, subito in fugam uersę sunt regię naues, si-
 mulq; improviso igne correptę conflagrauerunt. Paucissimi qui superfuerāt
 hostium capti, indicauerunt apparuisse sibi leones proris Gaditanę classis sup-
 stantes, ac subito suas naues immissis radiis, quales in solis capite pingūtur, ex-
 ultas.

EIDEM Aegypto adiacens ciuitas, quę conditorem Alexandrum Macedonē **D**
 gloriatur, Serapin atq; Isim cultu pene attonitę uenerationis obseruat: omnem
 tamen illam uenerationem, soli se sub illius nomine testatur impendere, uel dum
 calathum capiti eius infigunt, uel dum simulacro signum tricipitis animantis
 adiungunt, quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem.
 Dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis. Pars uero læ-
 ua ceruicis rapacis lupi capite finitur, easque formas animalium draco conne-
 ctit uolumine suo, capite redeunte ad dei dexteram qua conspicitur mon-
 strum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus, quia conditio eius in-
 ter præteritum futurumque actu præsenti ualida seruensque est. Sed præte-
 ritum

Et Herculē
ad solemre
ferri.

D
Serapī quo
& Isida
non distin-
gui a Sole.

ritum

E ritum tempus lupi capite signatur, qđ memoria rerę tranfactarę rapiť & aufer tur. Item canis blandientis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet incerta, blandit. Tempora aut cui nisi proprio famularent aucto ri: Cuius uertex insignitus calatho, & altitudinē sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiunt. Accipe nunc qđ de sole uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Aegyptii deū maximū prodiderunt, oratus a Nicocreonte Cypriorum rege, quis deorę haberetur, his uersibus sollicitam religionem regis instruxit.

Εἰμι θεός τιόςδε μαδῆν, διορ ἢ ἀγῶ εἶπω.

οὐράνιου κόσμου, κεφαλῆ, ἢ ἀσπῆ δὲ θάλασσα.

F γαῖα ἧ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὐατ' ἐν αἰθέρι κῆτος.

Ὀμμά τε πλωγῆς, λαμπρῶν φάος ἡελίοιο.

Ex his apparet Serapis & solis unam esse & indiuiduam naturā. Isis cuncta reli gione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerę subiacens soli. Hinc est qđ cō tinuatis uberibus, corpus deæ omne densetur, quia uel terræ uel rerę naturæ al nutritur uniuersitas.

Adonin, Attinen, Oairim, & Horum, aliud non esse q̄ solem. Præterea & duodecim signa zodiaci ad naturam solis referri. Caput .XXI.

Ne Adoni
quidē aliū
eē q̄ solem

Donin quoq; solem esse non dubitat, inspecta religione Assyriorę, apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quā nunc Phœnices tenent. Nam Physici terræ superius hemisphæriū, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerūt.

G Inferius uero hemisphærium terræ Proserpinā uocauerunt. Ergo apud Assyri os siue Phœnicas lugens inducitur dea, qđ sol annuo gressu per duodecim signo rū ordinē pergēs, partē quoq; hemisphærii inferioris ingredit, quia de duode cim signis zodiaci, sex superiora, sex inferiora censent. Et cū est in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere credit dea, tanq; sole raptu mortis tempora lis amisso, & a Proserpina retento, quā numen terræ inferioris circuli & Anti podum diximus. Rursumq; Adonin redditū Veneri credi uolunt, cū sol cui ctis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphæ riū cū incremēto luminis & diere. Ab apro aut tradūt interemptū Adonin, hy emis imaginē hoc animali fingentes: qđ aper hispidus & asper, gaudet locis hu midis & lutosis pruinaq; contectis, proprieq; hyemali fructu pascit glande. Er go hyems ueluti uulnus est solis, quæ & lucē eius nobis minuit & calorem, qđ utrūq; animantibus accidit morte. Simulacrū huius deæ in monte Libano fin git capite obnupto, specie tristi, faciē manu læua intra amictū sustinens, lachry mæ uisione conspicientiū manare credunt. Quæ imago p̄terq; qđ lugētis est (ut diximus) deæ, terræ quoq; hyemalis est, quo tēpore obnupta nubibus, sole ui duata stupet, fontesq; ueluti terræ oculi uberius manāt, agricę iterę suo cultu ui dui, mœstā faciē sui monstrant. Sed cum sol emerferit ab inferioribus partibus terræ, uernalisq; æquinoctii transgreditur fines augendo diem: tunc & Venus læta, & pulchra uirēt arua segetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo maiores nostri Aprilem mensem Veneri dicauerunt.

SIMILITER Phryges fabulis & sacrorum administratiōibus immutatis, cir ca matrē

ca matrem deum & Attinen eadem intelligi præstant. Quis enim ambigat matrem deum terram haberi: Hæc dea leonibus uehitur, ualidis impetu atq; seruo re animalibus: quæ natura cœli est, cuius ambitu aer continet, qui uehit terrâ. Solem uero sub nomine Attinis ornat & fistula & uirga. Fistula ordinem spiritus inæqualis ostendit: quia uenti in quibus nulla æqualitas est, propriâ sumunt de sole substantiam. Virga, solis potestatem asserit: qui cuncta moderat. Præcipuam autem solis in his ceremoniis uerti rationem, hinc etiam potest intelligi: q; ritu eorum *καταβάσις* finita, simulationeq; luctus peracta: celebratur lætitia exordium ad octauum Calendas Aprilis, quem diē hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit.

IDEM SVB diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios, cum Isis Osirim luget. nec in occulto est, neq; aliud esse Osirim, q̄ solem, nec Isim aliud esse, q̄ terram, ut diximus, naturam ue rerū. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Attinen uertitur, in Aegyptia quoq; religione luctum & lætitiā uicibus annuæ administrationis alternat. Hinc Osirim Aegyptii, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrum: inq; eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: significantes hunc deum solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despiciere, quia solē Iouis oculum appellat antiquitas.

APVD EOSDEM Apollo qui est sol, Horus uocatur. Ex quo & Horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperunt. Et quatuor tempora quibus annuus orbis impletur, Horæ uocantur. Idem Aegyptii uolentes ipsius solis nomine dicere simulacrum, figurauere raso capite, sed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis docet solem naturæ rerum nunq; esse in operato. Dēpti aut capilli residente radice monstrant, hoc sidus etiā tēpore q̄ nō uisū a nobis, rursus emergēdi, uti capillos, habere substantiam. Eodem argumēto significat & tempus, quo angusta lux est, cum uelut abrafis incrementis, angustaq; manente extantia, ad minimum diei sol puenit spaciū, qd̄ ueteres appellauere brumale solstitium, brumam a breuitate diere cognominantes, id est, *εραξιμας*. ex quibus latebris uel angustis rursus emergens, ad æstiuum hemisphæriū tanq; enascens in augmenta porrigit, & tunc ad regnum suum peruenisse iam credit. Propterea Aegyptii animal in zodiaco consecrauerunt ea cœli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore: leonisq; inibi signū domiciliū solis appellant, quia id animal uideat ex natura solis substantiā deducere: primūq; impetu & calore pstat animal, uti pstat sol sidera. ualidusq; est leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus mēbris, æque solis uis prima parte diei ad meridiem increfcit, uel prima parte anni a uere in æstatem: mox elāguescēs, deducit uel ad occasum, qui diei, uel ad hyemē, quæ anni pars uideat inferior. idēq; oculis patētibus atq; igneis cernit semp, ut sol patēti igne oq; oculo. terrāq; cōspectu ppetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus leo, sed signa quoq; uniuersa zodiaci ad naturā solis iure referunt. Et ut ab ariete icipiā, magna illi cōcordia est. Nā & is p sex mēses hybernales sinistro incubat lateri, ab ægnoctio uerno sup dextrū latus: sicut & sol ab eodēq; tēpore dextrum hemisphæriū

A
Attinen ali
ud nō eē q̄
solem.

B

Osirim etiā
am solē esse

C

Horus de
us idem
qui sol.

D

Signa Zo
diaci ad so
lis natrā
referri.

hemisphæriū

- B** misphærium, reliquo ambit sinistrum. Ideo & Ammonē, quem deum solem occidētem Libyes existimant, arietinis cornibus fingūt, quibus maxime id animal ualeat, sicut radiis sol. Nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κέρας κέρας appellatur. Taurum uero ad solem referri multiplici ratione Aegyptius cultus ostendit, uel quia apud Heliopolim taurum soli consecratum, quem Netiron cognominant, maxime colunt. Vel quia bos Apis in ciuitate Memphi, solis instar excipitur. Vel quia in oppido Herminthi magnifico Apollinis templo, consecratū soli colunt taurum Bacchum cognominantes, insignem miraculis conuenientibus naturæ solis. Nam & per singulas horas mutare colores affirmatur, & hirsutus setis dicitur in aduersum nascentibus contra naturā omnium animalium, unde habetur ueluti imago solis in aduersam mundi partem nitentis. Gemini autem qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud nisi solem unum eundemque significant, modo descendentem in ima mundi, modo in summam altitudinem resurgentem. Cancer obliquo gressu, quid aliud nisi iter solis ostendit, qui uitam nūquam rectam, sed per illā semper meare sortitus est, obliquus quae se signorum uerteret ordo: maximeque in illo signo, sol a cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De leone iam supra dictum est. Virgo autē, quæ manu aristā refert, quid aliud quam δίαματις, ἡλιακή. quæ fructibus curuat. & ideo iustitia creditur, quæ sola facit nascentes fructus ad hominum usus peruenire. Scorpius totus, in quo libra est, naturam solis imaginatur, qui hyeme torpescit, & trāfacta hac, aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnum ex hyberno torpore perpessa. Sagittarius qui omnium Zodiaci domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per mēbra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis a superis in inferiora detrusus. Sagittam tamen iacit, quod indicat tunc quoque uniuersorum constare uitam radio solis uel ab imate uenientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens, capræ naturam uidetur imitari: quæ dum pascit ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta deposcit. Aquarius nonne ipsam uim solis ostendit. Vnde enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera traheret humorē: cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine zodiaci pisces locati sunt, quos consecrauit soli non aliqua naturæ suæ imaginatio, ut cætera: sed ostentatio potentiae sideris, a quo uita non solum aeris terrenisque animalibus datur, sed illis quoque quorum conuersatio aquismersa uelut e conspectu solis exulat. Tanta est uis solis, ut abstrusa quoque penetrando uiuificet.

¶ Quod Nemesis, Pan, Saturnus, aliud non sint quam sol. Caput .XXII.

Nemesem esse solem

Et Pana deum solem esse.

T ut ad solis multiplicem potestatem reuertat oratio, Nemesis quæ contra superbiam colitur, quid aliud est quam solis potestas. Cuius ista natura est, ut fulgentia obscuret, & conspectui auferat: quæque sunt in obscuro illuminet, offeratque conspectui Pan ipse, quem uocant Inuū, sub hoc habitu quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellantes τὸν τῆ ὕλησ κύριον: non sylvarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes. Cuius materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sint, compo-

componit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; proluxa demissio, naturam lu
 cis ostendunt, qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, & inferiora collu
 strat. Vnde Homerus de eo ait, ὠρεῖθ' ἰν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι, ἠδὲ θεοῖσι. Quid
 fistula uel uirga significant, superius in habitu Attinis expressimus. Q; in ca
 præ pedes delinit, hæc argumenti ratio est, quia materia quæ in omnē substan
 tiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ fini
 tur elemētum. Ad huius ergo extremitatis signum pedes huius animalis electi
 sunt, quod & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo, sicut sol,
 uel cum radios superne demittit in terras, uel cum se recolligit, in montibus ui
 situr. Huius Inui amor & delicia; ἠχὼ creditur, nullius oculis obnoxia: quod si
 gnificat harmoniam cœli, quæ soli amica est, quasi sphaerarum omnium de qui
 bus nascitur moderatori, nec tamen potest nostris unq; sensibus deprehendi.

A
 Home. xi
 Iliados

Echo.

B

Saturnus ipse, qui autor ē temporæ, & ideo a Græcis immutata litera κρόνος
 quasi κρόνος uocatur, quid aliud nisi sol intelligendus est: cum tradatur ordo ele
 mentorum, temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexis æterni
 tate traductus, uisione discretus, quæ omnia actum solis ostendunt

Saturnus
 idē qui sol.

Iouem quoq; & Adad, eundum esse quem solem. Tum & Theologorum & Orphet
 autoritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. Caput .XXIII.

IEc ipse Iupiter rex deorum, solis naturam uidetur excedere, sed eun
 dem esse Iouem ac solem claris docetur indiciis. Nam cum ait Ho
 merus, Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανόν, Iouis appellatione solem intelligi Corni
 ficus scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim, sicut
 & Possidonius & Cleanthes affirmant, solis meatus a plaga, quæ usta dicitur,
 nō recedit: quia sub ipsa currit Oceanus, qui terrā & ambit & diuidit. Omni
 um autem Physicorum assertione cōstat, calorem humore nutriri. Nam quod
 ait, Διοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο, sidera intelliguntur, quæ cum eo ad occasus ortusq;
 quotidie impetu cœli feruntur, eodemq; aluntur humore: θεοὺς enim dicunt si
 dera & stellas, ἀπὸ τοῦ θείου, id est, πρὸς ἑλμ, quod semper i cursu sint: ἢ ἀπὸ τοῦ θεοῦ
 θ. Addit poeta δουδαικάτη γίνετ' ἡμέρας, non dierum, sed horarum significans nume
 rum: quibus referuntur ad hemisphaerii superioris exortum. Intellectum no
 strum in eandem sententiam ducunt etiam de Timæo Platonis hæc uerba. ὁ μὲν
 δὲ ἠγεμὼν ἐν οὐρανῷ ὁ Ζεὺς ἐλαίνων πῆνερ ἄρμα, πρῶτος πορεύεται διὰ κόσμου πάντα,
 καὶ ἐπιμελόμενος. τῶν δ' ἔπειτα στρατὰ θεῶν ὁ δαμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμη
 μέν, μέντ' ἢ εἰς τὰ ἐν θεῶν ὄκω μόν. His enim uerbis magnum in cœlo ducem So
 lem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru uelocitatem sideris mon
 strans. Nam quia in quocunq; fuerit præstat omnia signa & sidera, signo
 rumq; præstites deos, uidei cunctos deos ducatu præire, ordinādo cuncta or
 nādop: atq; ideo uelut exercitū eius, cæteros deos haberi p duodecim signorū
 ptes distributos: q; ipse duodecimi signi in quocūq; signo fuerit locū tenet &
 occupat. Nomē at demonū cū deorū appellatiōe cōiūgit, aut q; dii sunt δαίμο
 νες, id est, scientes futuri, aut (ut Possidonius scribit in libris qbus titulus est περὶ
 θεῶν καὶ δαμόνων, q; ex ætherea substantia pta atq; diuisa qualitas illis est: siue
 ἀπὸ τοῦ

Hom. i, Ili.

Primo Ili.
 Homerus,

D

.XXII.
 ratio, Neme
 olis potestas
 etui auferat
 Pan ipse, que
 entioribus per
 κήρ: nō sicut
 em significati
 ina, siue terren

- E** ἀπὸ τοῦ Διὸς, id est, καὶ ἐπὶ, seu ἀπὸ τοῦ Διαιμένου, hoc est, μνησθέντος. Quod aut̄ addit μίσι δ' ἐστὶν ἢ διὰ τὸν οἶκον μόνον, significat quia hæc sola quam terram esse accepimus, manet immobilis intra domum deorum, id est, intra mundum, ut ait Euripides, Ἐ γὰρ μὲν πάντες οἱ βροτοὶ οἰκίστην ἢ μὲν ἐν αἰθέρι. Hinc quoq̄ ostenditur quid de Sole & lo-
Hesiodus ue sit sentiendum, cum alibi dicatur, πάντα ἰδὼν διὸς ὀφθαλμοῖς καὶ πάντα νοήσας. Et ali-
Homerus bi, ἠελίος δ' ὅς πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακέρσει. Vnde utrūq̄ constat una potestate cen-
 sendum. Assyrii quoq̄ solem sub Iouis nomine quem Dia heliopoliten co-
 gnomināt, maximis ceremoniis celebrant in ciuitate quæ Heliopolis nūcupat̄, eius dei simulacrū sumptū ē de oppido Aegypti, qd̄ & ip̄m Heliopolis appel-
 lat̄, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit. perla-
 tumq̄ est primum in eam per Oppiam legatum Delebois regis Assyrriorum, sacerdotescq̄ Aegyptios, quorum princeps fuit Parmetis, diuq̄ habitum apud Assyrios, postea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quaq̄ ratione Ae-
 gypto profectum, in hæc loca ubi nunc est postea uenerit, ritūq̄ Assyrio ma-
 gis q̄ Aegyptio colatur, dicere supersedi, quia ad præsentem non attinet cau-
 lam. Nunc uero eundem Iouem Solemque esse, cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulacrum enim aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmē & spicas. Quæ cuncta Iouis Solisq̄ consociatam potentiam demonstrant. Huius templi religio etiam diuinatione præpoller, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq̄ sol est. Vehitur enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, ueluti uehuntur in pō-
G pa ludorum circensium, deorum simulacra: & subeunt plærūq̄ prouinciæ pro-
 ceres, rasō capite, longi temporis castimonia puri: ferunturq̄ diuino spiritu, nō suo arbitrio, sed quo deus propellit uehentes, ut uidimus apud Antium promo-
 ueri simulacra Fortunarum, ad danda responsa. Cōsulunt hunc deum & absen-
 tes missis diplomatibus consignatis, rescribitq̄ ordine ad ea quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouincia Parthi-
 am cum exercitu, constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima hu-
 iusce numinis ceperant experimenta, ut de euentu cōsuleret rei cœpta: egit Ro-
 mano consilio, prius explorando fidem religionis, ne forte fraus subesset huma-
 na. Et primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit
 afferrī cartham, eamq̄ assignari puram, & mitti, stupentibus sacerdotibus ad
 eiusmodi factum. Ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum ma-
 xima admiratione Traianus excepit, q̄ ipse quoq̄ puris tabellis cum deo egis-
 set. Tunc aliis codicillis conscriptis signatisq̄, consuluit an Romam perpetra-
 to bello rediturus esset. Vitem centuriam deus ex muneribus in æde dicatis
 deferrī iussit, diuisamq̄ in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei, ob-
 itu Traiani apparuit, ossibus Romam relatis. Nam fragmentis, species reliqui-
 arum: uitis argumento, casus futuri tempus ostensum est.
 Et ne sermo per singulorum nomina deorum uagetur, accipe quid Assyrii de
 solis potentia opinentur. Deo enim, quem summum maximumq̄ uenerantur,
 Adad nomē dederūt. Eius nominis interpretatio significat, anus. Hunc ergo
 ut potentissimum adorant deum. Sed subiungūt eidem deam nomine Atarga-
 tum,

statem, sed argumentis quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta solis rationem loquuntur. Namque simulacrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis, quibus monstratur uim cœli in radiis esse solis, qui dimittuntur in terram. At argatis simulacrum sursum uersum reclinatis radiis insigne est: monstrando radiorum uis superne missor: enasci quæcunque terra progenerat. Sub eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxere matrem deum, id est terram leonibus uehi.

POSTREMO potentiam solis ad omnium potestatem summitatemque referri, indicant Theologi, qui in sacris hoc breuissima prece demōstrant dicentes.

Ἡλιε πανταρχος, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δάσμις, κόσμου φῶς. Solem esse omnia & Orpheus testat his ὕμνibus. † κέκλυδι πόρου λυκλον ὀρονίαις ερωθιγξί πρὶ δρομορ ἦλιε ἥλιος ὦρ ἄγλαε Ζεὺς Διόνυσε πάτερ πόνοιο πάτερ ἄνε ἥλιε παγενέτορ πάντα ἰολεχρύστο φαγγέε.

¶ De laudibus uariæ eruditione Vergilii. Tum de his quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda.

Caput .XXIII.

Hic cum Prætextatus fecisset loquēdi finem, omnes in eum affixis uultibus admirationem stupore prodebant. Deinde laudare hic memoriā, ille doctrinā, cuncti religionem: affirmātes hunc esse unum arcanae deorum naturæ cōsciū, qui solus diuina, & assequi aīo & eloqui posset ingenio. Inter hæc Euāgelus, Equidem, inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendere. Verum quæ Mantuanum nostrum ad singula, cum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quæ ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quæ ille cum diceret, liber & alma Ceres, pro sole & luna, non hoc in alterius poetæ imitationem posuerit: ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? Nisi forte ut Græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoque poetas etiam nostros uolumus philosophari, cum ipse Tullius qui non minus professus est philosophandi studium, quæ loquendi, quoties aut de natura deorum, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriam quam oratione conflauit, incōdita rerum relatione minuat. Tum Symmachus, de Cicerone Euangele, qui conuitiis impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo uero pueri cum essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mirabamur: inspicere autem uitia, nec per magistrōs, nec per ætatē licebat: quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. Qui enim moriens poema suum legauit igni, quid nisi famæ suæ conuitia posteritati subtrahenda curauit? Nec immerito. Erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecantis filio arma a marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscipisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo Græcis, modo barbaris, seu in ipsa dispositone operis deprehēderentur. Cunctæ adhuc dicentem omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus. Hæc est quidem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuat.

k Verum

Quod autem ad
esse acceptum
ut ait Euripides
dicitur quid de
quæ uel
mitat una pro
em Dia helio
æ Helio
ipm Helio
epos nomina
ois regis Al
s, diuq; hab
um, quæq; tam
rit, ritusq; Al
sentem non au
plo sacrorum
e imberbi in
& spicas. Qu
ius templi relig
ertur, qui idem
ueluti uentur
stertitq; pro
arq; diuino sp
apud An
e hunc deum
ea quæ colu
ea prouinc
nicis, qui ma
rei coepere
fraus subesse
xi uellet. De
us sacerdot
orum. Hos
bellis cum
Romani pe
ribus in æd
ferri. Ex
nensis, spec

- E** Verū ista q̄ p̄scindis, defenderē q̄libet potest ex plæbeia grāmatorū cohorte: ne Seruio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, p̄ceptores doctrīna p̄stat, in excusandis talibus q̄rat̄ iniuria. Sed q̄ro utrū poetica tibi in tāto poeta displicuerit, nerui t̄n̄ oratorū, q̄ in eodē sunt ualidissimi, placere uideant̄. Hæc uerba primū Euāgeli risus excepit. Deinde subiecit, Id Hercule restat deniq̄ ut oratorē Vergiliū renūtiētis: nec mirū cū ad philosophos ābitus uester paulo añ puexerit. Si in hac opiniōe es Symmachus, inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeticū sensisse existimet̄, licet hoc q̄q̄ eidē nomē iuideris, audi qd de opis sui multiplici doctrīna ipse p̄nuntiet. Ipsius em̄ Maronis epistola, qua cōpellat Augustū, ita incipit, Ergo uero frequentes a te literas accipio. & infra. De Aenea quidē meo si meracle iā dignū auribus haberē tuis, libenter mitterē. Sed tanta inchoata res est;
- F** ut pene uitio mentis tantū opus ingressus mihi uidear: cum p̄fertim, ut scis, alia quoq̄ studia ad id opus multoq̄ potiora impartiar. Ne his Vergiliū uerbis copia rerū dissonat, quā plæricq̄ pene oēs literatores pedibus illotis p̄tereunt, tanq̄ nihil ultra v̄borū explanationē liceat nosse grāmatico. Ita sibi belli isti hoies certos sententiæ fines, & uelut q̄dam pomœria & effata posuerūt: ultra quæ si quis egredi audeat, introspexisse in ædē deæ, a qua mares absterrent̄, existimāndus sit. Sed nos quos crassa Minerua dedecet, nō patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis: sed arcanorū sensuū inuestigato adytu, doctorū cultu celebrādā p̄beamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle oīa unus āplecti, spōdeo uiolētissima inuenta uel sensa rhetoricæ in Vergiliano me ope demōstraturū. Eusebio aut̄ oratorū eloquentissimo nō p̄ripio de oratoria apud Maronē arte tractatū, quē & doctrīna & docendi usu melius exequet̄. Reliquos omnes, qui adestis, impense p̄catus sim, ut quid uestrū quisq̄ p̄cipuum sibi annotauerit de Maronis ingenio, uelut ex simbolo cōferamus. Mirū in modū alacritatē oībus qui aderant hæc uerba pepererūt. Et assurgens quisq̄ in desideriuū alios audiendi, nō uidit & se in idē munus uocandū. Itaq̄ hortatu mutuo cōcitati, in assensum facile ac libēter animati sunt. Intuentescq̄ oēs Prætextatū orabant, ut iudiciū suū primus aperiret, cæteris per ordinē quē casus sedendi fecerat secuturis. Et Vectius, Equidem inter oīa quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime ius pontificū, tanq̄ hoc p̄fessus, in multa & uaria operis sui parte seruauit. Et si tantæ disertatiōis sermo non recesserit, p̄mitto fore, ut
- H** Vergilius noster pōtifex maximus asserat̄. Post hunc Flauianus, Apud poetam nostrū, inquit, tantā scientiā iuris auguralis inuenio, ut si aliarū disciplinarū doctrīna destitueret̄, hæc illū uel sola p̄fessio sublimaret. Eustachius deinde, Maxime, inquit, p̄dicarem quanta de Græcis cautus & tanq̄ aliud agēs, modo artificii dissimulatione, modo p̄fessa imitatione trāstulerit, ni me maior admiratio de astrologia totaq̄ philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus asperisit. Furius Albinus alterum fouens Prætextati latus, iuxtaq̄ eum Cecinna Albinus, ambo uetustatis affectionem in Vergilio prædicabant: alter in uersibus, alter in uerbis. Auienus, Non assumam mihi, inquit, ut unam aliquam de Vergilianis uirtutibus audeam prædicare: sed audiendo quæcunque dicetis, si quid uel de his mihi uidebitur, uel iam dudū

iamdudum legenti annotandum uisum est, opportunius proferam: modo meminertis a Seruio nostro exigendum, ut quicquid obscurum uidebitur, quasi litteratorum omnium longe maximus, palam faciat. His dictis, & uniuerso coetui complacitis, Prætextatus cum in se conuersa omnium ora uidisset, Philosophia inquit, quod unicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. Vnde meminerit Eustachius, primum sibi locum ad differendum omni alia professione cedente concessum. Huic tu mi Flauiane succedes: ut & auditu uestro recreer, & aliquanto silentio instaurem uires loquendi. Inter hæc seruilis moderator obsequii, cui cura uel adolendi penates, uel struendi penum, & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum, familiam pro solennitate annui moris epulatam. Hoc enim festo, religiosæ domus prius famulos instructis tantum ad usum domini dapibus honorant, & ita demum patrifamilias mensæ apparatus nouatur. Insinuat ergo præsul famulitii, cœnæ tempus & dominos iam uocare. Tum Prætextatus. Reseruandus ergo est Vergilius noster ad meliorem partem diei, ut mane nouum inspiciendo per ordinem carmini destinemus. Nunc hora nos admonet, ut honore uestro hæc mensa dignetur. Sed & Eustachius, & post hunc Nicomachus meminerint, crastina disertatione seruari sibi anteloquii functionem. Et Flauianus, Ex placita iam uos lege conuenio, ut sequenti die penates mei beari se tanti coetus hospitio glorientur. His cum omnes assensu essent, ad cœnam, alio aliud de his quæ inter se contulerant remissente approbantemque, cum magna alacritate animi concesserunt.

FINIS PRIMI LIBRI.

Facile hic primi huius libri finis ostendit, quod multa in sequentibus desiderentur: Quota enim pars de rhetoricis obseruationibus extat: Vbi de scientia iuris auguralis ulla fit mentio: Vt ne dicam interim, quod multa desint & reliquorum, quod confusa omnia sint, uti suis locis sumus indicaturi.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS

SATURNALIORVM

LIBER .II.

Qua occasione de iocis ac diceriis ueterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas.
Caput .I.

IC VBI MODESTVS EDENDI MODVS CESSARE fecit castimoniam ferculo, & conuiuialis lætitia minusculis poculis oriebat: Auienus ait, Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium uno eodemque uersu descripsit sub paucorum uerborum immutatione conuiuium. Nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum, Postquam prima, inquit, quies epulis. At cum heroes castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem, quia nec præcessit tumultus. Sed inquit, Postquam exempta fames epulis. Nostrum hoc conuiuium, quod & heroic

k ij ci seculi

E ci seculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis conuiuio, uel post magniloquentiam Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitauerim. Nam ipse rex mensæ, nec in moribus Socrate minor, in Repu. philosopho efficacior. Cæteri qui adestis eminentiores estis ad uirtutum studia, quæ ut poetis, comicis, & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, aliisque quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisquam existimet comparandos. Bona uerba queso, Prætextatus ait, circa reuerentiam tantum Socraticæ maiestatis. Nam reliquis qui in illo fuerunt symposio, hæc lumina quis non præponenda consentiat? Sed quorsum tibi Auiene hoc tendit exemplum? Quia sub illorum, inquit, supercilio non defuit, qui psaltri am intromitti peteret: ut puella ex industria supra naturam mollior, canora dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. Illic hoc ficti tentatum est, ut Agathonis uictoria celebraretur. Nos honorem dei cuius hoc festum est, nullo admixtu uoluptatis augemus. Neque ego sum nescius, nos nec tristitiã, nec nubilum uultum in bonis ducere, nec Crasum illum, quæ autore Lucilio Cicero semel in uita risisse scribit, magnopere mirari. Ad hæc cum Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis penatibus assuetas, nec ante coetum tam serium producendas, excepit Symmachus, Quia saturnalibus optimo dierum, ut ait Veronensis poeta, nec uoluptas nobis ut Stoicis tantum hostis repudienda est, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponendum, excogitemus alacritatem lasciuia carentem. Et ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multiugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis sit literata lætitia, & docta cauillatio, uicem planipedis & fabulonis impudica & prætextata uerba iacientis, at pudorem ac modestiam uersus imitata. Hæc res & cura & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primo animaduertito duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem cæteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius comœdiæ quæ incertæ ferrebantur, Plautinæ tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re uoluerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curauit. Quis ite nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego (ni longum esset) referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur, uictoriã iocis adeptus sit. Ut ecce pro Lucio Flacco quem repetundarum reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro Fusii Viuaculi notus est, & inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo, non casu incidi, uolens feci. Locus enim hoc genus ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. Epi. ad Cornelium Nepotem secundo sic ait, Itaque nostri cum omnia dixissemus dicta essent, quæ facere & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nouius uero Pomponiusque iocos non raro dicteria nominant. Marcus etiam Cato ille censorius, argute iocari solitus est. Horum nos ab inuidia muniret autoritas, etiam si

etiam si nostris cauillaremur. At cum a ueteribus dicta referamus, ipsa utiq; au-
torum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuētum, agite quod cuiq; de di-
ctis talibus in mentem ueniet, uicissim memoriā nostram excitando referamus.

Placuit uniuerſis lætitiæ excogitata sobrietas, & ideo ut Prætextatus incipiē-
do auctoritatem de exemplo præberet, hortati sunt.

De diuerſorum iocis atq; dicitur.

Caput .II.

Vm ille, Dictum uolo hostis referre, sed uicti, & cuius memoria in-
staurat Romanorum triumphos. Annibal Carthaginensis apud regem
Antiochū profugus, facetissime cauillatus est. Ea cauillatio huiuscemo-
di fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum Po. Ro-
mano factururus, cōparauerat: conuertebatq; exercitum insignibus argenteis &
aureis florentem. Inducebat etiam currus cum fascibus, & elephantos cum tur-
ribus, equitatumq; frænis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentē. At-
q; ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Anniba-
lem aspicit. Et putas ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc Pœnus elu-
dens ignauiam imbelliamq; militum eius pretiosè armatorum: plane, inquit, sa-
tis esse credo Romanis hæc, & si auarissimi sunt. Nihil prorsus neq; tam lepidè,
neq; tā acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de existimāda æqui-
paratione quæsiuerat. Respondit Annibal de præda.

FLAVIANVS subiecit, Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur Proter-
uia. In eo mos erat, ut siquid ex epulis superfuisset, igne cōsumeretur. Hinc Ca-
tonis iocus est. Nanq; Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouis-
sime domum, quæ ei reliqua erat, incēdio perdidisset: proteruiam fecisse dicebat,
quod comesse non potuerit, id combussisse.

SYMMACHVS deinde, Mater M. Bruti Seruilia, cum pretiosum ære paruo
fundum abstulisset a Cæsare, subiiciente hastæ bona ciuium, nō effugit dictum
tale Cicerōis, Equidem quo melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hunc
fundum Tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eadēq; C. Cra-
si uxor, lasciuiente dictatore tam in matrem q̄ in puellam. Tunc luxuriam senis
adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq; carpebat, ut mala non tantum seria
forent.

POST HVNC Cecinna Albinus, Plancus in iudicio forte amici, cum mole-
stum testē destruere uellet, interrogauit (quia sutorē sciebat) quo artificio se tue-
ret. Ille urbane respōdit, Gallam subigo. Sutorium hoc habet instrumētum, qd
nō infacete in adulterii exprobatōnem ambiguitate conuertit. Nam Plancus
in Menia Galla nupta male audiebat.

SECVTVS est Furius Albinus, Post Mutinensem fugam quærentibus quid
ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebat, Qd canis in Aegypto, bi-
bit & fugit. Quoniam in illis regionibus constat canes raptu crocodiloz exter-
ritos, currere & bibere.

EVSTACHIVS deinde, Publius Mutium in primis maleuolum cum uidisset
solito tristiorē, Aut Mutio, inquit, nescio quid incōmodi accessit, aut nescio cui
aliquid boni.

k iij Inde

A
Annibalis
cauillatio.
Ex Gel. lib.
v. capite. v.

B

Catonis
iocus.

C

Ciceronis
dictum.

D
Dicitur su-
toris cuius-
piam.

Iocus in M.
Antonium

Publij
dictum.

E
Faufti Syllæ
iocus.

Inde Auienus, Fauustus Syllæ filius, cum soror eius eodē tempore duos mochos haberet, Fuluium Fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculā, Miror, inquit, sororem meam habere Maculam, cum Fullonem habeat.

Dictum
Seruiliij,
Malliij
responsio.

Hic Euangelus, Apud Lucium Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius forte cœnabat. Cumq; filios eius deformes uidisset, Non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. Et Mallius, In tenebris em̄ fingo, inquit, luce pingo.

Demosthenis
uerbū.
Ex Gell. lib.
i. cap. viij.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto. οὐκ ἀγὼ εἶδ' ὡς τοσούτου μετανοήσασα.

F Inter hæc cum Seruius ordine se uocante per uerecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, si tacere talia uis uideri tuitionem pudoris. Vnde neq; tuum, nec Disarii, aut Hori supercilium liberum erit a superbix nota, ni Prætextatum, & nos uelit imitari.

Dictionum
Votaciliij.

Tunc Seruius, postq; magis silētium erubescēdum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit. M. inquit, Votacilius Pitholaus, cum Caninius Riuius uno tantū die consul fuisset, dixit. Ante flamines, nunc cōsules diales fiunt.

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait.

Desunt uerba Disarii.

G
Platonis
dictionum
Ex Gell. li.
xix. cap. xi.

Post hunc Horus quoq; Affero ad uos, inquit, Πλάτωνος Platonis, quo ille adulescens luserit, cum tragœdiis quoq; eadem ætate præiuderet, πλὴν ψυχῆς, ἀγάθωνα

Orta ex his lætitia, & omnibus in censorium risum remissis, ac retractantibus quæ a singulis antiquæ festiuitatis sapore plata sunt: Symmachus ait, Hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an breuitatem mireris incertū est, legisse me memini in latinum tanto latius uersos, quāto solet nostra q̄ Græcorum lingua breuior & angustior existimari. Et, ut opinor, hæc uerba sunt.

Dum semihulco sauiō
Meum puellum suauior,
Dulcemq; florem spiritus
Duco ex aperto tramite,

H Anima ægra & saucia
Cucurrit ad labias mihi,
Rictumq; oris peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata itineri transitus

Vt transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
Fuisset in coitu osculi
Amoris igne percita
Transisset, & me linqueret.
Et mira prorsum res foret
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum intus uiuerem.

¶ De iocis M. T. Ciceronis.

Caput .III.

Ciceronis
iocus.

Ed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. Et si uidetur, ut ædituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggererit, referam dicta Cicero nis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit.

M. Cicero

M. CICERO, cū apud Damasippū cenaret, & ille mediocri uino posito diceret, Bibite phalernū hoc, annorū quadraginta est, Bene, inquit, ætatem fert. In Damasippum.

IDEM cum Lentulum generum suum exiguæ staturæ hominem lōgo gladio accinctum uidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit? In Lentulū

NEC QUINTO Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. Nam cum in ea prouincia quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingentibus liniamentis usq; ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ paruæ) ait, Frater meus dimidius maior est q̄ totus. In Q. frēm

IN CONSULATU Vatiniū, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. Magnum ostentum, inquit, anno Vatiniū factum ē, quod illo consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit. In Vatiniū

QUERENTI deinde Vatiniū quod grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit. Volui in consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit. B

VLCISCI autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse sibi Vatiniū meminerat, cum humeris se Reipu. de exilio reportatum gloriaretur. Vnde ergo tibi uarices?

CANINIUS quoq; Reuilius, qui uno die, ut Seruius retulit, consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem iniit consulatus, & eierauit. quod Cicero gaudens omni occasione urbanitatis increpuit, *λογωδωρητος* est Caninius consul. In Caniniū

Deinde, Hoc consecutus est Reuilius, ut quæreret, quibus consulibus cōsul fuerit. Dicere præterea non destitit, Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit. C

POMPEIUS Ciceronis facietiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur, Ego uero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. Sed & cum ad Pompeium uenisset, dicentibus sero eum uenisse, respondit, Minime sero ueni, nam nihil hic paratum uideo. Deinde interroganti Pōpeio, ubi gener eius Dolobella esset, respondit. Cum socero tuo. Et cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana, O hominem bellum, inquit, Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ merito uidebat dixisse Pompeius, Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. In Pompeium

IN Cæsarem quoq; mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit, Præcinctura me decepit. iocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebat, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet: adeo, ut Sylla tanq; prouidus dixerit Pōpeio, Caue tibi illum puerum male præcinctum. In Cæsare.

DEINDE cum Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus a Cæsare, euestigio in quatuordecim gradibus ad spectādum trāisset, uiolato ordine, & cum detractus esset eques Romanus, & cum Mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio sedile quærenti, Recepissē te, nisi anguste sederem. simul & illum respuens, & in nouum senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impune, Respondit enim Laberius. Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere. exprobrata leuitate Cicerōis, qua immerito optimus ciuis male audiebat. Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in eligendo sena-

k iij tum irri

tum irrisit palam. Nam cum ab hospite suo Publio Mallio rogaretur, ut Decurionatum priuigno eius expediret, assistente frequentia dixit, Romæ si ius habebit Pomp. difficile est. Nec intra hæc mordacitas stetit. Quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam aduentus requisuisset, comperissetq; (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit), ita expressit publicam seruitutem. *ἔὰρ ἐπιτύχης, ἡδὲ παρὶ ἡμᾶς πρόσδόντορ.* Si obtinueris, & pro nobis intercede.

In M. Antonium

VIGEBAT in eo excedens iocus, & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris uiolatorem. Vellem Idibus Martiis me ad cœnam inuitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ nostræ exercent.

F
Trāsitus ad
caput quar-
tum

Idem Cicero de Pifone genero & M. Lepido lepidissime cauillatus est.

DICENTE adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo, intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuiuialibus solet, Nec Aug. inquit, Cæsar in huiusmodi dicacitate quoq; minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria suggererit, relaturus sum. Et Horus. Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto uis referre succedent. Reticente Auieno, Symmachus. Cicero, inquam, cum Pifone genero eius mollius incederet, filia autem concitatius, ait genero, Ambula tāq; scœmina. Ait filia, Ambula tantq; uir. Et cum

In Pifonē
In lepidum

M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis, Ego non tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non tanti fecissem *ὁμοιότητωρ.* Sed perge Auiene,

G ne ultra te dicturientem retardem.

¶ De iocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

Caput .IIII.

Augusti lo-
ca in mul-
tos

ET ille. Augustus, inquam, Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis pudorisq; respectu, nec ut caderet in scurram. Aiacem tragediam scripserat, eandemq; q; sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus. Et ille, in spongiam, inquit, incubuit.

IDEM AVGVSTVS, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo traheret. Putas, inquit, te assem elephanto dare?

H **IDEM CVM** ab eo Pacuius Taurus congiarium peteret, diceretq; iam hoc homines uulgo loqui, non paruam ab illo sibi pecuniam datam, Sed tu, inquit noli credere.

ALIVM præfectura equitum summotum, & insuper salarium postulantem, dicentemq; non lucri causa dari hoc mihi rogo: sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, Hoc dicto repercussit, Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

VRBANITAS eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitiis iuuenem, quem cum castris excedere iussisset, & ille supplex hac deprecatione uteretur, Quo modo ad patrias sedes reuertar; quid patri meo dicam; respondit, Dic me tibi displicuisse.

Saxo in

SAXO IN expeditione percussus, ac notabili cicatrice in fronte deformē, nimium tamen sua opera iactantem: sic leuiter castigauit, At tu cum fugies, inquit, nunquā post te respexeris.

GALBAE, cuius iforme gibbo erat corpus, agenti apud se causam: & frequenter dicenti, corrige in me siquid reprehēdis. respondit, Ego te monere possum, corrigere non possum.

CVM MVLTII Seuero Cassio accusante absoluerentur, & architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est, Vellem Cassius & meum forum accusasset.

VECTIVS cum monumentum patris exarasset, ait Augustus, Hoc est uere monumentum patris colere. B

CVM AVDISSET inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatam iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait, Melius est Herodis porcum esse quā filium.

IDEM Augustus, quia Meccenatem suam nouerat esse stilo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo seruabat, in epistola ad Meccenatem familiari, plura in iocos effusa subtexuit, Vale meli gentiū, me tuelle, ebur ex heururia, laler aretinum, adamas supernas, tyberinum margaritarum, cilneorum smaragde, iaspis figulorum, berylle porfennæ, carbunculum habeas *ἵνα σωπῆνω πάντα μαδάγματα* mocharum. C

EXCEPTVS est a quodam coena satis parca, & quasi quotidiana. Nam pene nulli se inuitanti negabat. Post epulum igitur, inops ac sine ullo apparatu discedēs, uale dicenti hoc tantum insufurrauit, Non putabā me tibi tā familiarē.

CVM DE Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente uenditore, erige altius, & suspice: his usus est salibus, Quid ergo? ut me Por. Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

NOMENCLATORI suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti: nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti. D

VATINIO in prima sua ætate elegāter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tamen uideri discussisse uicium, & mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar, Non miror, inquit, dies aliquanto sunt longiores.

RELATA ad se magnitudine æris alieni, quā quidam eques Romanus dum uixit excedentem ducenties. LL S. celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iussit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit, Habēda est ad somnum culcitra, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.

NON EST intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis peruicacia, ait, Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari nō uolet, & ciuis & uir bonus est. Satis serio, & Catonem laudauit: & sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.

k v Soleo

B
Ioci aliorū
in Augustū

SOLEO in Augusto magis mirari quā pertulit iocos, quā ipse quos protulit. quia maior est patientiā quā facundiā laus. maxime, cum æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam provincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romam simillimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perducere hominem ad se iussit, uisumque hoc modo interrogauit, Dic mihi adolescens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus adiecit, sed pater meus sæpe.

TEMPORIBUS triumuiralibus Pollio cum Fescenninos in eū Augustus scripserat, ait, At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere, qui potest perscribere.

F Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, non rogatus exoluerat, numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit, Mihi nihil.

G Solebat Licinius libertus eius inchoati opera patrono magnas pecunias conferre, quem morem secutus, centum promisit per libellum, in quo uirgulæ supductæ pars ultra pecuniæ defectionem protēdebatur, uacante infra loco. Cæsar occasione usus, priori alterum centies sua manu iunxit, spacio diligenter expleto, & affectata literæ similitudine, geminatamque accepit summam dissimulante liberto. Qui postea cepto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato, Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus a principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coram probauit. Mox eidem obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit, Post hac Cæsar cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

H Etiam militis non libertatem tantum, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente somnum eius crebro noctuæ cantu. Præhendendam curauit noctuam. Miles aucupii peritus, & spe ingentis præmii, protulit. Laudato imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere. Malo uiuat, auemque dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abiisse militem contumacem?

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem, rogauitque ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commendauitque ei litigatorem. Exclamauit ingenti uoce Veteranus, At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicarium quaesiuimus, sed pro te ipse pugnaui. detexitque impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitque in aduocationem, ut qui uerere non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cenam erat pueris symphoniacis Turonii Flacci mangonis, atque eos frumēto donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eisdemque postea Turonius æque inter cenam quaerenti Cæsari, sic excusauit, Ad molas sunt.

Sublimis

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere, Aue Cæsar uictor imperator. Miratus Cæsar officiosam auem, uiginti milibus nummum emit. Socius opificis ad quem nihil ex illa libertate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeret, rogauit. Allatus uerba quæ didicerat, expressit, Aue uictor imperator Antoni. Nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Salutatus similiter a Psitaco, emi iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemplum futorem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem: qui impendio exhaustus, sæpe ad auem non respondentem dicere solebat, opera & impensa periit. Aliquando tamen coruus cepit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus, respondit, Satis domi saluatorum taliū habeo. Superfuit coruo memoria, ut & illa quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret, opa & impensa periit. Ad quod Cæsar risit, emicque auem iussit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti a palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. Id cum frustra sæpe fecisset, rursumque eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit græcum epigramma. pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu. Cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic sermo *μη κατὰ τὴν τύχην σὴν σεβασέ, εἰ πλεον ἐξέδουρ.* Non secundum fortunam tuam Auguste, si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar uocauit, & sestertia centum milia græculo numerari iussit.

¶ Super iocis ac moribus Iuliae Augusti filiae. Caput .V.

Vltis aliqua & filiae eius Iuliae dicta referamus. Sed si garrulus non putabor, uolo de moribus sceminae pauca praemittere, ni quisquam uestrum habeat seria & discenda quae proferat. Hortantibusque omnibus ut cepto insisteret, ita de Iulia orsus est. Annum agebat tricesimum & octauum, tempus ætatis (si mens sana superesset) uergentis in senium. sed indulgentia tam fortunae quam patris abutebatur, cum alioqui literarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas, minimeque saeuus animus, ingentem sceminae gratiam conciliarent, mirantibus qui uitia noscebant tantam pariter diuersitatem. Non semel praeeperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, quatinus moderaretur profusos cultus, perspicuosque comitatus. Idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua representabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescibat. Inde blandiebatur sibi Augustus, laetum in filia animum usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque in amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Iuliam & Rempub.

IULIA VENERAT AD EVM LICENTIORE habitu, & oculos offenderat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morem, & laetum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat,

Iuliae Augusti filiae mores,

Responsum Iuliae.

Etinuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum ait in filia Augusti probabilior est hic cultus: Non defuit patrocínio suo Iulia his uerbis. Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

NOTVM & illud. Auerterát in se populum in spectaculo gladiatorum Liuiá & Iulia, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris: hæc iuuentutis & quidem luxuriosæ grege circũsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes sceminas interesset. Eleganter illa rescriptit, Et hi mecum senes fient.

EADEM Iulia mature habere cœperat canos, quos legere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, Deprehensis super uestem earum canis, & aliis sermonibus tempore extracto, **F**induxit ætatis mentionem: interrogauitq; filiam, utrum post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cum illa respondisset, Ego pater cana esse malo: sic illi mendacium obiecit, Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt?

ITEM cum grauem amicum audisset Iulia suadentem, melius facturam, si se cõposuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait. Ille obliuiscitur Cæsarem se esse, ego memini me Cæsaris filiam.

CVMQVE conscii flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait, Nunquam em̄ nisi naui plena tollo uectorem.

Populiæ
responsum

SIMILE dictum Populiæ M. filiæ, quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestię nunquam marem desiderarent, nisi cum pregnantes uellent fieri, respondit, bestię enim sunt.

Caselli
dictum.

¶ Rursus de uirorum iocis argutisq; responsis. Caput .VI.

Sed ut a sceminis ad uiros, & a lasciuis iocis ad honestos reuertar, Casellius Siurifconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebatur. Præcipue tamen is iocus eius innotuit. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorii munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Forte iis diebus Casellius consultus a quodam, an nux pinea pomum esset: respondit, si in Vatinium missurus es, pomum est.

MERCATORI deinde quemadmodum cum socio nauem diuideret interroganti, rñdissime traditur. Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

M. Lollij
iocus.

IN GALBAM eloquentia clarum, sed quæ habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii uox circumferebatur, Ingenium Galbæ male habitat.

Orbili
responsum

IN EVNDEM Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis, quem Galba ut confunderet, dissimulata eius professione, interrogauit, quid artium facis? Respondit, In sole gibbos fricare soleo.

Cæcili
dictum.

LVCIVS Cæcilius, cum C. Cæsar aliis qui secum pila lusitabant centena sesteritia, illi uni quinquaginta dari iussisset: quid ego, inquit, una manu ludo & non duabus, ut plus habere possim?

Valerij
Cauillum.

CVM IRATVS esse Pub. Clodius Decimo Valerio diceretur, quod ei nummum petenti non dedisset, Quid amplius, inquit, mihi factururus es, nisi ut Dyrhachium eam & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.

De sententiis ac dictis Laberii & Publii mimographorum, deq; Pylade ac Hyla histrionibus.

A

Caput .VII.

Ed quia & paulo ante Aurelius Symmachus, & ego nūc, Laberii fecimus mentionem, si aliqua huius atq; Publii dicta referemus, uidebimur & adhibendi conuiuio Mimos uitasse lasciuiam: & tamen celebritatē, quam cum adsunt illi excitare pollicētur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret Mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum si inuitet, sed etiam supplicet, cogit. Vnde se & Laberius a Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus.

Laberii
uersus.

Necessitas, cuius cursu auersu impetum
 Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
 Quo me trusit pene extremis sensibus?
 Quem nulla ambitio, nulla unq; largitio,
 Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas
 Mouere potuit in iuuenta de statu,
 Ecce in senectâ ut facile labefecit loco
 Viri excellentis mente clemente edita
 Submissa placide blandiloquens oratio.
 Etenim ipsi dii negare cui nil potuerunt,
 Hominem me denegare quis posset pati?
 Ego bis tricenis annis actis sine nota,
 Eques Romanus lare egressus meo,
 Domum reuertar Mimus, nimirum hoc diē
 Vno plus uixi mihi q̄ uiuendum fuit.
 Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo,
 Si tibi erat libitum literarum laudibus
 Floris cacumen nostræ famæ frangere,
 Cur cum uigebam membris præuiridantibus,
 Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,
 Non flexibilem me concuruasti, ut caperes?
 Nunc me quo deiicis? quid ad scenam afferos?
 Decorem formæ, an dignitatem corporis?
 Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
 Ut hedera serpens uires arboreas necat,
 Ita me uetustas amplexu annorum necat.
 Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.
 In ipsa quoq; actiōe subinde se qua poterat ulciscēbat, inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, p̄ripiēticiq; se similis, exclamabat, Porro qrites libertatē pdidimus. Et paulopost adiecit, Necesse est multos timeat, quē multi timēt. Quo dicto uniuersitas populi ad solū Cæsarē oculos & ora conuertit, notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatā. Ob hæc in Publiū uertit fauorē. Is Publius natione Syrus, cū puer ad patronū domū esset adductus, p̄meruit eum nō minus

B

C

D

Publij
dicta.

† potentia

minus

E minus salibus & ingenio, quæ forma. Nam forte cum ille seruum suum hydropticum iacentem in area uidisset, increpuissetque quid in sole faceret: respondit, aquam calefacit. loculari deinde super cenam exorta quaestione, quodnam esset molestum otium, aliud alio opinante, ille podagræ pedes dixit. Ob hæc & alia manumissus, & maiore cura eruditus, cum Mimos componeret, ingentibus assensu in Italiae oppidis agere coepisset, productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit, ut singuli secum posita inuicem materia pro tempore contenderent. Nec ullo recusante, superauit omnes, in quis & Laberius. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronuntiavit, Fauente tibi me, uictus es Laberi a Syro. Satimque Publio palmam, & Laberius anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait, Qui cum contendisti scriptor, hunc spectator subleua. Sed & Laberius sequenti statim commissione, Mimo nouo interiecit hos uersus.

F
Ex Gel. fere
lib. xvii.
cap. xiiii.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.

Summum ad gradum cum claritatis ueneris, consistes

Aegere, & citius quam descendas, decides.

Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Publii sententia
lepidæ,

Publii autem sententiæ ferunt lepidæ, & ad communem usum accommodatissimæ. Ex quibus has fere memini singulis uersibus circumscriptas.

G Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quam par est, plus uult quam licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor sit læsa sæpius patientia.
Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
H Nimum altercando ueritas amittitur.
Pars beneficii est, quod petitur si cito neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunc quam periculum sine periculo uincitur.

Pylades &
Hylas histriones,

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades histrionis nobis omitendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusque suffragia diuisus est. Et cum canticum quoddam saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαν ἀγαμέμνονα, sublimem ingentemque Hylas uelut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamauit e cauea, σὶ μακροῦ ὄν μεταποιῆς. Tunc eum populus coegit idem saltare canticum. Cumque ad locum uenisset, quem reprehenderat, expressit cogitantem, nihil magis ratus magno duci conuenire, quam pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem. & Pylades hac uoce securitatem saltantis castigauit, σὶ βλίπτεις. Cum in Herculem furentem prodisset, & nonnullis inces-

lis incessum histrioni conuenientem non seruare uideret, deposita persona, ridē A
 res increpuit, *μωροῦ μαινόμενον ὄρχεσθαι*. Hac fabula & sagittas in populum.
 Eandem personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcum, &
 spicula immisit. Nec indignatus est Cæsar, eodem se loco Pyladi, quo Po. Ro.
 fuisse. Hic quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, quæ apud ma-
 iores uiguit, & uenustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto, quæ
 saltationi contulisset, respondit. *λυδῶν συγγῶν*. Idem cum propter populi seditio-
 nem pro contentione inter se Hylamq; habita, concitatam indignationem ex-
 cepisset Augusti, respondit, *βασιλεῦ, ἕκαστον αὐτοῦς πρὶ ἡμᾶς ἀπολεῖσθαι ἢ εὐκαρίσιος*.

¶ Quo modo Plato uino indulgendum esse præceperit. Et quam perniciosum turpeq; sit,
 tactus ac gustus uoluptatibus esse obnoxium. Caput .VIII.

His dictis, & excitata lætitia, cum in Auieno memoria florida, & amœ- B
 nitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admouit.

ET FLAVIANVS, Multi ut extimo in hoc a Varrone dissentiunt,
 qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur, Nescis quid uesper ue-
 hat, de secunda mensa placentas remouit. Sed quæso dicas Cecinna uerba ipsa
 Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. Et Albinus, Locus
 inquit Varronis quem referri a me imperas, in his fere uerbis est, Bellaria ea
 maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt. Dulcibus enim cum pepsi societas
 infida. Significant aut bellaria omne mēfæ secundæ genus. Nam quæ *πέμματα*
 Græci uel *ἑσθήματα* dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quo-
 q; dulciora est inuenire in comediis antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea C
 Liberi bellaria. Et Euangelus, Agite, antequam surgendum nobis sit, uino
 indulgeamus, quod decreti Platonici autoritate faciemus: qui existimauit fo-
 mitem esse quendam & incitabulum ingenii uirtutisq; si mens & corpus ho-
 minis uino flagret. Tum Eustachius, quid agis, inquit, Euangele? an Platonē
 extimas haurienda passim uina suauis, & non magis inter minuta pocula iu-
 cundiorum liberalioremq; inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbi-
 tris & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbasse? Et hoc est quod in pri-
 mo & in secūdo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis ho-
 nestisq; inter bibendum remissionibus refici integrariq; animos ad instauran-
 da sobrietatis officia extimauit: redditosq; sensim lætiores, & ad intētionem rur-
 sus capessendas fieri habiliores, & simul siqui penitus in his affectionum cupi-
 ditatumq; errores inessent, quos celaret alioqui pudor reuerens, ea omnia sine
 graui periculo libertate per uinum data detegi, & ad corrigendum medendum
 q; fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiendas
 esse huiuscemodi exercitationes aduersus propulsandam uini uiolentiam: neq;
 ullum unquam continentem prorsum, aut temperantem satis fideliter uisum ef-
 se, cui uita non inter ipsa errorum pericula, & in medijs uoluptatum illecebris
 explorata sit. Nam cui libentiæ gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sint,
 quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huiusmodi
 uoluptates, aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas impule-
 rit, mox deliniri & capi, neque mentem eius animumque consistere. Con-
 grediendū

B

C

D

E grediendum igitur, & tanq̄ in acie quadam cum uoluptariis rebus, cumq̄ ista uini licentia cominus decernendum. ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti: sed animi uigore, & constanti præsentia, moderatoq̄ usu temperantiam continentiaq̄ tueamur: & calefacto simul refotoq̄ animo, siquid in eo uel frigida tristitia, uel torpentis uerecundia fuerit, diluamus.

Ex Gel. lib.
xix. capi. ii.

SED QVIA uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles a quibus uoluptatibus sit cauendum. Quinq̄ enim sunt sensus hominum, quos Græci ἀσθησεις appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex iis omnibus uoluptas quæ immodice capit, ea turpis atq̄ improba est. Sed enim quæ nimia ex gustu atq̄ tactu est, ea uoluptas sicut sapientes uiri cēsuerunt, omnium rerum foedissima est, eosq̄ maxime qui sese duabus istis uoluptatibus dederunt, grauissimi uitii uocabulis Græci appellauerunt, uel ἀκρατεῖς, uel ἀκολάτους. Nos eos uel incontinentes dicimus uel intemperates. Ista aut uoluptates duas, gustus atq̄ tactus, id ē, cibi atq̄ ueneris, solas hominibus communes uidemus esse cum beluis. Et idcirco pecudum ferorumq̄ animalium numero habetur, quisquis est his ferarū uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus aliis sensibus proficiscentes, hominum tantum propriae sunt. Verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam, ut quid de his infamibus uoluptatibus tā clarus atq̄ inclytus uir sentiat publice.

G Διατί οἱ κατὰ τὴν φύσιν ἀφῆς ἢ γένεως ἡδονῶν γιγνομένων ἂν ἠπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι, οἵτε περὶ τὰς φύσιν τροφῆς ἀπολαύσεις. ἢ κατὰ τὴν τροφήν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ, ἀπ' ἐνίων δ' ἐν τῷ λάρυγγι. διό κ' εὐλόζεντο γαστρονόμοι ἔργα εὐγετοῦ ἔχειν. οἱ δ' κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν οὐκέτι, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπ' ὅτων γιγνομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε οὖν οὖσα κοινὰ ἀτιμώτατα εἰσὶ καὶ μέγιστα μόνον ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὲρ τῶτων ἠπώμενον φέρομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὲρ χρείων ἡδονῶν ἠπῶσθαι. οὖσα δ' ἐν αἰσθητικῶν πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπ' ὧν μόνον ἢ προσημειῶν ἡδέονται. κατὰ δ' τὰς ἄλλας, ἢ ὅπως οὐχ ἡδέονται, ἢ κατὰ συμβεβηκός τῶτο πάχῃ. ὄψιν μὲν γὰρ τὸ ὄραον. ἢ ὀφθαλμῶν ἡδονῶν χρεῖα. ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῆ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ. ὡσαύτ' οὐδὲ ἡμῖν ἢ τῶ παρῆχου ὀσμῆ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τῷ φαγεῖν, ὅταν δ' ἐνδεῆς ᾖμεν ἡδέα. ἢ δὲ τῷ ῥόδου ἀπὸ ἡδέα.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coeundi atq̄ comedendi, quæ homini cum sue atq̄ asino communes sunt, gratuletur. Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederēt & biberent: se bibere atq̄ esse, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir sententia, de coitu uenero ita existimabat. Partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitalem dixerunt. Nāq̄ ipsius uerba hæc traduntur.

τὸ συνοσίου εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. id est, coitum esse paruum morbum comitalem.

FINIS SECVNDI LIBRI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principium, id facilius perspectum est, quam ut admonendus sit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse coherentiam. In fine primi libri mentio facta erat de poeta Vergilio. Sed cum coenæ tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum reseruari colloquio diei sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter coenandum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant explicarentur, quorum magnam certe partem desiderari nemo non facile animaduertit. Sed hæc deplorari a nobis possunt, emendari non possunt.

Macrobi

MACROBII AVRELII ^ATHEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS SA
TURNALIORVM LIBER .III.

¶ Quam accurate Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. Caput .I.

VIOLATVM CVM SE NOSSET AENEAS MVL-
ta caede pollutum, ait, Tu genitor cape sacra manu patri-
osq; Penates. Me bello e tanto digressum, & caede recen- ^B
ti Attrectare nefas, donec me flumine uiuo Abluero.
Post Caietae quoq; nutricis sepulturam, quo potissimum
nauigans appellitur, q̄ ad eam partem per quam fluuiio
Tyberinus amœno in mare prorumpit, ut confestim in
iplo Italiae limine fluuiali unda ablutus, posset q̄ purissime Iouem Phrygiacq;
ex ordine matrem inuocare: Quid q̄ Euandrum aditurus per Tyberim nauigat,
q̄ eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem, ut sic purificatus sacris
posset hospitalibus interesse: Hinc & Iuno ipsa conqueritur, non magis q̄ ^C
Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam peruenire, q̄ q̄ optato potiretur
Tybridis alueo: quia sciret, eum hoc amne purificatum posse sacra etiam sibi
rite perficere. Nam ne supplicari quidem sibi ab eo uellet. Nunc (qm̄ pu-
rificationem ad sacra superiorum pertinentem deorum in Vergiliana obserua-
tiõe mōstrauimus) uideamus, utrū etiam circa inferiorum deorum cultum pro-
prietatem moris idem poeta seruauerit. Constat diis superis sacra facturæ cor-
poris ablutione purgari. Cum uero inferis litandum est, satis actum uidetur, si
aspersio sola contingit. De sacris igitur superiorum ait Aeneas, Donec me flu-
mine uiuo Abluero. At Dido cū sacra diis inferis instituit, ait,
Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Aenei. iij. ^D
Dic corpus properet fluuiali spargere lympha.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni. Et alibi.
Nec non cum Misenum sepulturæ mandari refert idem, Ter socios pura circū
tulit unda, Spargens rore leui. Sed & cum facit Aeneam apud inferos ramum
Proserpinæ consecraturum, ita refert,
Occupat Aeneas aditum: corpusq; recenti
Spargit aqua.

¶ De sacro, profano, & religioso, quid ea sint, & q̄ diligenter horum uerborum proprie-
tates expresserit Maro. Caput .II.

Verborū proprietates tam poetæ huic familiaris est, ut talis obseruatio
in Vergilio esse iam desinat, nullis tamen magis proprie usus est,
q̄ sacris uel sacrificialibus uerbis. Et primum non omiserim in quo
pluricq; falluntur, Extaq; salsos Porriciam in fluctus, Nō (ut quidam) proiciā,
existimantes dixisse Vergilium proicienda exta, qui adiecit in fluctus. Sed nō ^{Porrecere}
ita est. Nam ex disciplina aruspicum, & ex præcepto pontificum, uerbum hoc
I solenne

solenne sacrificantibus est. sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est. Exta porriciuntō diis tāto in altaria, aram ue, focum ue, eo ue quo exta dari debebunt. Porricere ergo, non proiicere, proprium sacrificii uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram focū ue eo ue quo exta dari debebunt, nunc pro ara & pro foco mare accipiendum est, cum sacrificium diis maris dicatur. Ait enim,

Dii quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoccande ntem in litore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; falsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

F Ex his docetur in mare rite potuisse porrici exta, non proiici. Constituā ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat. damnatus autem, qui promissa uota iam soluit. Sed de hoc non opus est a me plura proferri, cū uir doctissimus Eustachius paulo ante hanc partem plenius executus sit.

Reus
Damnatus

Mos tangē
iras

G EST PROFVNDAM sciētia huius poetæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictū uulgus putaret. Multifariā eīm legimus, q̄ litare sola non possit oratio: nisi is qui deos precatur, etiam aram manibus apprehēdat. Inde Varro diuinarum libro quinto dicit, aras primum ansas dictas: q̄ esset necessarium a sacrificantibus eas teneri. Ansas autem teneri solere uasa quis dubitet? Cōmutatione ergo literarū aras dici ceptas, ut Valestios & Fusios dictos prius: nūc Valerios & Furios dici. Hæc omnia illo poeta executus est uersu, Talibus orātem dictis, arasq; tenentem Audiit omnipotens. Nōne eo additum credideris, non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cum ait, Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item, Tango aras, medios ignes & numina testor. eandem uim nominis ex apprehensione significat.

H IDEM POETA tā sciētia profundus, q̄ amœnus ingenio, nōnulla de ueteribus uerbis quæ ad proprietatē sacrorū nouerat pertinere, ita itēptatus est, ut mutato uerbi sono integer intellectus maneret. Nā primo pontificii iuris libro apud Pictorē uerbū hoc positū est, uitulari. De cuius uerbi significato Titius ita retulit, Vitulari est uoce lætari. Varro etiā in libro decimoquinto rerū diuinarū ita refert, q̄ pōtifex ī sacris q̄busdā uitulari soleat, q̄ Græci πῶσις uocāt. Has tot itēptationis ambages q̄ paucis uerbis docta Maronis elegātia expressit, Lætūq; choro pæana canētes. Nā si uitulari est uoce lætari, quod est πῶσις, nōne in cātu læti, πῶσις enarratio uerbi p̄fecta seruata? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro quē de diis cōposuit, ait Vitulā uocari deā, quæ lætitiæ præest. Piso ait uitulā uictoriā nominari. Cuius rei hoc argumentū profert, q̄ postridie nonas Iulias re bene gesta cū pridie populus a Tuscis in fugā uersus sit, unde Populifugia uocant, post uictoriā certis sacrificiis fiat uitulatio. Quidā nomē eius ai aduersum putāt, q̄ potēs sit uitæ tolerāde. Ideo huic deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus uita humana tolerat. Vnde hoc esse ai aduertimus quod ait Vergilius, Cum faciā uitula pro frugibus ipse uenito. Ut uitula dixerit pro uitulatione, quod nomē esse sacrificij ob lætitiā facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legē dum per ablatiuū

ablatiuum, Cum faciã uitula pro frugibus, id est, cum faciã rē diuinã, nō oue, A
nō capra, sed uitula, tanq̄ dicat, cum uitulã pro frugibus sacrificauero, quod ē,
cum uitula rem diuinã fecero. Pontificē Aeneam uel ex nomine referendorū la-
borum eius ostēdit. Pontificibus em̄ permissa est potestas memoriã rerum ge-
starum in tabulas cōferendi, & hos annales appellant equidē maximos, quasi
a pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Aeneæ ait, Et uacet annales
nostrorum audire laborum.

¶ De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint, & q̄ diligenter horum uerborum
proprietas expresserit Maro. Caput .III.

ET quia iter decreta pontificum hoc maxime quæritur, quid sacrum,
quid sanctum, quid religiosum: quæredum utrum iis secundum de-
finitionem suam Vergilius usus sit, & singulis uocabuli sui proprie-
tatem more suo seruauerit.

SACRVM EST, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, quic-
quid est quod deorū habet. Huius definitionis poeta memor, ubi sacrum no-
minauit, admonitionē deorū pene semper adiecit. Sacra Dionæe matri diuisq̄
ferebã. It ē, Sacra Ioui stygio quæ rite incepta parauit. Item, Tibi em̄ tibi maxi-
ma Iuno Maçtat sacra ferēs. Profanum omnes pene cōsentiunt id esse, quod
extra fanaticã causam sit: quasi porro a fano & religione secretum. Cuius signi-
ficatus exemplū cōsecutus est, cum de luco & adytū inferorū sacro utroq̄ lo-
queret. Procul o procul este profani Conclamat uates, totoq̄ absistite luco. Eo
accedit, q̄ Trebatius profanū id proprie dici ait, quod ex religioso uel sacro in
hominū usum proprietatēq̄ conuersum est. Quod uel apertissime poeta serua-
uit, cum ait, Faune precor miserere inquit, tuq̄ optima ferrū Terra tene, colui
uestros si semper honores, Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos. Dixe-
rat em̄, Sed stirpē Teuceri nullo discriminē sacrū Sustulerāt. Vnde ostēdit pro-
prie profanū esse, quod ex sacro promiscuū humanis actibus accōmodatū est.

SANCTVM EST, ut idem Trebatius libro decimo religionū refert, inter-
dum idē quod sacrū, idemq̄ quod religiosum: interdū aliud, hoc est, nec sacrū
nec religiosum est. Quod ad secundã speciē ptinet, Sancta ad uos aia atq̄ istius
nescia culpæ Descendã. Nō enim sacro aut religioso eius aia tenebat, quã san-
ctam hoc est incorruptã uoluit ostendere, ut in illo quoq̄, Tuq̄ o sanctissima
cōiunx Felix morte tua. in quo castitatis honorē incorruptæ uxoris amplexus
est. Vnde & sanctæ leges, quæ nō debēt pœnæ sanctiōe corrumpi. Quod autē
ad priorē speciē definitionē de sancto attinet, id est, nō ut aliud sit q̄ sacrū aut
religiosum, Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli Funderē lumē apex. Et pau-
lo post, Nos pauidi trepidare metu, crinēq̄ flagrantem Excutere, & sanctos re-
stinguere fontibus ignes. Hic em̄ sanctos ac si sacros accipiemus, quia diuini-
tus contigerūt. Item, Tuq̄ o sanctissima uates Præscia uenturi. non aliud nisi
sacram uocat, quam uidebat & uatem, & deo plenam, & sacerdotem.

SVPEREST ut quid sit religiosum cum Vergilio cōmunicemus. Seruius
Sulpitius religionē esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatē aliquam remo-
ta ac seposita a nobis sit, quasi a relinquēdo dicta, ut a carēdo cerimonia. Hoc
I ii Vergilius

Religiosū
& Religio,
de quibus
& Gellius
li. iij. ca. ix.

E Vergilius seruās ait, Est ingēs gelidum lucus prope Ceritis amnem Relligiōe patrum late sacer. Et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret, Vndiq̄ colles Inlusere caui, & nigra nemus abiete cingit. Quæ res utiq̄ faciebat lucu a cōmunionē populi secretum. Et ut relictum locum ostenderet nō sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatē, Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos Agrorū pecorisq̄ deo. Secundum Pōpeium Festum religiosi sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Hinc Maro ait, Riuos deducere nulla Relligio uetuit.

Quod autem ait deducere, nihil aliud est q̄p̄ detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet. In transcurso & hoc notandum est, quod & ipse uelut præteriēs sub unius uerbi significatione proiecit. Cauet em̄ in iure pōtificio, ut quoniā oues duabus ex causis lauari solēt: aut ut curetur scabies, aut ut purget lana, festis diebus purgādæ lanæ gratia oues lauari nō liceat, liceat autē si curatione scabies abluēda sit. Ideo hoc quoq̄ inter cōcessa numerauit, Balātūq̄ gregē fluuio mersare. Quod si hucusq̄ dixisset, licita & uetita confunderet: sed adiiciendo, salubri, causam concessæ ablutionis expressit.

¶ Quid delubrum, qui dii penates. Et q̄ ne in his quidem Vergilius a sua recesserit diligentia. Caput .III.

G **M** Omina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis obseruatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie uocēt, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum, Delubrum ait alios extimare, in quo præter eadem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flaminio Iouis statoris: alios, in quo loco dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit, Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent, nominatū delubrum. His a Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut ab dei dedicato simulacro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utranq̄ rationem diligenter est executus. Vt enim a postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ diis accommodarentur inferere. At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt. Et ut mox simulacrum nominaret, subtexuit, Sæuæq̄ petunt tritonidis arcem, Sub pedibusq̄ deæ clypeiq̄ sub orbe teguntur. Item, Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies. Illam uero opinionem de area quam Varro prædixerat, non dimisit, Principio delubra adeunt, pacemq̄ per aras Exgrūt. Et mox, Aut ante ora deum pingues spaciatur ad aras. Quid enim est aliud spaciari q̄p̄ spacio lati itineris obambulare: ob quod adiiciendo ante aras, ostendit aream assumptam deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

DE DIIS quoq̄ Romanorum propriis, id est, penatibus aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de diis libro decimonono requirit, num Dii penates sint Troianorum Apollo & Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur, & num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius quoq̄ Labco libro de diis penatibus eadem existimat. Hanc opinionem sequitur Maro cū dicit, Sic

dicit. Sic fatus meritos aris maſtabat honores, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo Varro humanarum ſecundo, Dardanum refert deos penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneam ex Phrygia in Italiam detuliſſe. Qui ſint autem dii penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit. Sed qui diligentius eruunt ueritatem, penates eſſe dixerunt, p̄ quos penitus ſpiramus, p̄ quos habemus corpus, p̄ quos rationem animi poſſidemus. Eſſe aut̄ medium æthera Iouem, Iunonem uero imum aera cum terra, & Mineruã ſummum ætheris cacumen. & argumento utuntur, q̄ Tarquinius Damarathi Corinthii filius Samothraciis religionibus myſtice imbutus, uno templo ac ſub eodem tecto, numina memorata cõiungit. Caſſius uero Hemina dicit Samothracas deos, eorūq; Romanorū penates, proprie dici *θεοὶ μεγάλοι*. Noſter hæc ſciens ait, cum ſociis natoq; penatibus & magnis diis, quod exprimit *θεοὶ μεγάλοι*. Sed & omnia hæc nomina cum in uno de ſupradictis numinibus ſeruat, doctrinam proculdubio ſuam de hac omni opinione cõfirmat. Cum em̄ ait, Iunonis magnæ primum prece num̄ adora, *πῶ μεγαληη νοιᾷ*. Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, *Ἰχνησὼν*. Dominamq; pot̄tem *πῶ δουρατῶν*. Eod̄ nomine appellauit & Veſtam, quam de numero penatum, aut certe comitem eorū eſſe manifeſtum eſt, adeo, & ut cõſules & p̄tores ſeu dictatores cum incunt magiſtratum, Lauinii rem diuinam faciunt penatibus pariter & Veſtæ. Sed & Vergi. ubi ex p̄ſona Hectoris dixit, Sacra ſuoſq; tibi cõm̄dat Troia penates, mox adiecit, Sic ait, & manibus uittas Veſtæq; potent̄ Aeternūq; adytis effert penatibus ignem. Addidit Higinius i libro quem de diis penatibus ſcripſit, uocari eos *θεοὶ πατρώους*. Nec hoc Vergilius ignoratum reliquit. Diu patrii ſeruate domum ſeruate nepotem. Et alibi, patriiq; penates,

¶ Quanta fuerit Vergilij cura in expr̄mendis diuerſis hoſtiarū generibus. Et cur Mezentium contemptorem dixerit deorum.

Caput .V.

NEc minus de ſacrificiorū uſu, q̄ de deorū ſcītia diligentia ſuam pan- dit. Cum em̄ Trebatius libro primo de religionibus doceat hoſtiarum genera eſſe duo, unū in quo uoluntas dei p̄ exta diſquir̄it, alterū in quo ſola aia deo ſacrāt, (Vnde & aruſpices aiales has hoſtias uocāt,) utrūq; hoſtiarū genus Vergilius in carmine oſt̄dit. Et primo quid̄ illud quo uoluntas numinū p̄ exta mōſtrāt, Maſtat lectas de more bid̄etes, Et mox. Pecudūq; reclusis Pectoribus inhiās ſpir̄atia cõſulit exta. Alterum illud in quo hoſtia animalis dicit̄, q̄ eius tantū aia ſcrutāt, oſtendit, cum facit Entellū uictorem Eryci maſtare taurum. Nā ut expleret aialis hoſtiæ cauſas, ipſo uſus eſt nomine, Hæc tibi Eryx melior̄ animā pro morte Daretis. Et ut nūcupata uota ſignificaret, ait, p̄ſoluo, quod de uoto p̄prie dicit̄. Vtq; oſtenderet p̄ſolutū diis, ſignificauit dicēs. Sternit̄ exanimiſq; tremēs procumbit humi bos. Videndū etiā, ne & illā hoſtiā oſtendat aialem, ſanguine placatis uētos & uirgine cæſa, Cum primum Ilicas Danaï ueniſtis ad oras. Sanguine quær̄di reditus, aiaq; litādum Argolica. Nam & animā, id eſt, hoſtiæ nom̄ poſuit: & litare, quod ſignificat ſacrificio fact̄o placare numen.

I iij

In ipſis

Duo hoſtia
æ ḡna, ani
male unū,
alterū con-
ſultatoriū

D

E
Iniuges ho
stia

IN IPSIS hostiis uel aialibus uel cōsultatoriis. q̄dā sunt, q̄ hostiæ iniuges uocant, id est, quæ nunq̄; domitæ ac iugo subditæ sunt. Harū quoq̄; noster poeta sic meminit, Nūc grege de intacto septē mactare iuencos Præstiterit, totidē lectas de more bidētes.

Hostiæ exi
mix

Eximii quoq̄; in sacrificiis uocabulū, nō poeti cū πιδετορ, sed sacerdotale nomē est. Veratius em̄ i pōtificialibus quæstiōibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificiū destinatæ eximant e grege, uel q̄; eximia specie quasi offerēdæ numinibus eligāt. Hinc ait, Quattuor eximios præstati corpore tauros. Vbi q̄; eximūtur, eximios: q̄; eliguntur, præstati corpore mōstrauit.

Hostiæ am
baruales

Ambaruales hostia est, ut ait Pōpeius Festus, quæ rei diuinæ causa circū arua ducit ab iis, qui p̄ frugibus faciunt. Huius sacrificii mētionem in bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquit, Hæc tibi semper erunt, & cum solēnia uota Reddemus nymphis, & cū lustrabimus agros. Vbi lustrare significat circuire. hinc em̄ uidelicet & nomē hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Georgicon libro primo, Terq̄; nouas circum felix eat hostia fruges.

F

OBSERVATVM est a sacrificiis, ut si hostia quæ ad aras duceret, fuisset uehemētius reluctata, ostendissetq̄; se inuitā altaribus admoueri, amoueret: quia inuito deo offerri eā putabant. Quæ aut̄ stetit oblata, hāc uolēti numini dari existimabant. Hinc noster, Et ductus cornu stabat sacer hircus ad aras. Et alibi, Et statuam ante aras aurata fronte iuencum.

Mezentius
quare con
tēptor diuū

ADEO AVTEM omnem pietatē in sacrificiis, quæ diis exhibēda sunt, posuit: ut propter cōtrariam causam, Mezentium uocauerit cōtēptorē deorum.

G

Neq̄; em̄ (ut Aspro uidetur) ideo cōtēptor diuum dictus est, q̄; sine respectu deorū i homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Busiride dixisset, quem lōge crudeliore illaudatum uocasse cōtentus est. Sed uerā huius cōtumacissimi nominis causam, in primo libro originum Catonis diligēs lector inuenit. Ait em̄ Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerret, quas diis primitias offerebant, & Latinos oēs similis imperii metu ita uouisse, Iuppiter si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius q̄; Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo q̄; diuinis honores sibi exegerat, merito dictus est a Vergilio cōtēptor deorum. Hinc pia illa insultatio sacerdotis, Hæc sunt spolia & de rege supbo Primitiæ. Vt nomine cōtumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notarēt exuias,

H

Mirādā fuisse Vergiliū cū circa Romana tū circa externa etiā sacra doctrinā, qd̄ ex Apollinis Delij et Herculis Victoris sacris ostenditur. Caput .VI.

Hostia ubi
Apollini
nō cædatur

Mirādā est huius poetæ & circa nostra & circa externa sacra, doctrinā. Neq̄; em̄ de nihilo est, q̄; cū in Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæsa est hostia: nisi cum proficisceret, Apollini & Neptuno res diuina facta est. Constat em̄ (sicut Cloatius Verus ordinatorē libro secūdo docet) esse Deli aram apud quā hostia non cæditur, sed tātum solēni deum prece ueneratur. Verba Cloatii hæc sunt, Deli ara est Apollinis γειντος i qua nullum animal sacrificatur, quā Pythagorā uelut inuiolatā adorasse produnt. Hanc ergo esse quæ adoratur ab Aenea γειντος aram poeta demonstrat. Siquidē templum ingressus pōtifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precem, & ut genitorā

tora expressius nominaret, Da pater auguriū. At uero cum taurū mox immo
 lat Apollini & Neptuno, apud aliā utiq; aram factum intelligimus. Et bene su
 pra tantūmodo patrē, quod ibi propriū est: & infra, quod cōmune est, Apolli
 nē nominat. Meminit huius aræ, & Cato de liberis educādis ī hęc uerba, Nu
 trix hęc oīa faciebat in uerbenis ac tubis sine hostiis, ut Deli ad Apollinis ge
 nitiui aram. Eodē uersu non omittendū puto, cur saxo uetusto dixerit extru
 ctum templū. Velius Longus, immutatio est, īquit, epitheti: uult em̄ dicere ue
 tustatem templi. Hunc multi alii cōmentatores secuti sunt. Sed frigidū est ædi
 ficii ætatē notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, libro decimosextimo
 ait, Delphis quodā tēpore euenisse, ut templū religiosum antea & intactū, spo
 liatum incēsumq; sit. & adiicit, multas circa Corinthum urbes insulasq; proxi
 mas terræ motu haustas, Delon neq; antea neq; postea, hoc incōmodo uexatā,
 sed semp eodem manere saxo. Thucydides etiā historiæ libro tertio idē do
 cet. Non mirū ergo si p̄sidio religionis tutā insulā semp ostendēs, & reuerentiā
 sibi locorum accessisse dicit, continuam saxi eiusdem, id est, insulæ firmitatem.
 Ut seruauit Apollinis genitoris proprietatem, patrem uocando.

Tēplū uetu
 sto saxo ex
 tructū esse
 cur dixerit,

B

IDEM CVRAUIT Herculem uocando uictorem. Hęc, inquit, limina ui
 ctor Alcides subiit. Varro diuinarū libro quarto, Victorem Herculem putat
 dictū, q̄ omne animalium genus uicerit. Romæ autē Victoris Herculis ædes
 duæ sunt, una ad portā trigeminā, altera in foro boario. Huius commentī cau
 sam Massurius Albinus memorabiliū libro primo aliter exponit. M. inquit
 Octauius Herennius prima adoleſcentia tibicen, postq; arti suæ diffusus est,
 instituit mercaturā: & bene re gesta, decimā Herculi profanauit. Postea cū na
 uigans hoc idem ageret, a prædonibus circūuentus fortissime pugnauit, & ui
 ctor recessit. Hūc in somniis Hercules docuit sua opera seruatū. Cui Octauius
 impetrato a magistratibus loco ædem sacrauit & signū: Victoreq; incisis lite
 ris appellauit. Dedit ergo epitheton deo, quo & argumentū ueterum uictoria
 rum Herculis, & cōmemoratio nouæ historiæ, quæ recēti Romano sacro cau
 sam dedit, cōtineretur. Nec frustra in eodem loco dixit, Et domus Herculei
 custos Pinaria sacri. Quidā em̄ aram maximā cū uicino flagraret incēdio, libe
 ratam a Pinariis ferunt, & ideo sacri custodē domum Pinariam dixisse Vergi
 lium, κατὰ Δίασολην īquit Potitiorq;, qui ab Appio Claudio præmio corrupti sa
 cra seruis publicis prodiderūt. Sed Veratius pōtificialis in eo libro quē fecit de
 supplicationibus, ita ait, Pinariis qui nouissimi comeso prædio uenissent, cū iā
 manus pransores lauarent, præcepisse Hercule, ne quid postea ipsi aut proge
 nies ipsorū ex decima gustarent sacrandā sibi, sed ministrandi tantūmodo cau
 sa, non ad epulas cōuenirēt. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse

Hercules
 vñ uictor
 dicatur

C

Pinarii cu
 stodes ædis
 Herculis

D

Vergilius alibi, At triuicq; custos iam dudū in montibus Opis, id est, ministra.
 Nisi forte custodem dixit eā, quæ se phibuerit & cōtinuerit a sacris, ut ipse ali
 bi, Et custos furū atq; auīū cū falce saligna Helleſpōtiaci seruet tutela Priapi.
 Hic utiq; custodē, phibitorē auīū furūq; significat. Hęc ubi dicta, dapes iu
 bet & sublata reponi Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili. Nō uacat q̄
 dixit sedili. Nā propria obseruatio est, Herculis sacris epulari sedentes. Et Cor
 ne. Balbus

Ritus sacro
 rū Hercu
 lis.

I iiii ne. Balbus

Ene Balbus *Ἐγγυητικῶν* li. xviii. ita ait, Apud arā maximā obseruatū, ne lectisterniū fiat. Custodiū i eodem loco, ut oēs apto capite sacra faciāt. Hoc fit, ne q̄s i æde dei, habitū eius imitet. Nā ibi opto ip̄e capite est. Varro ait Gr̄cū hūc esse morem: quia siue ipse siue ab eo relictī, q̄ arā maximā statuerūt, Gr̄co ritu sacrificauerūt. Hoc āplius addidit Caius Bassus, Idcirco em̄ hoc fieri dicit, q̄a ara maxima ante aduentū Aeneæ i Italia cōstituta est, q̄ hunc ritū uelādi capitis iuenit. ¶ Ea etiam quæ negligēter in Vergilio transmittuntur a legentiū uulgo, non carere sensu um profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit. Caput VII.

RA quoq; q̄ incuriose trāsmittunt a legētium plebe, nō carēt pfunditate. Nā cum loqueret̄ de filio Pollionis, id quod ad principē suum spectaret adiecit, Ipse sed in pratis aries iam suaue rubēti Murice, iam croceo mutabit uellera luto. Tradit̄ autē i libro Hetruscoꝝ, si hoc aial isolito colore fuerit idutum, portendi ip̄eratori rerum oīm felicitatē. Est sup hoc liber Tarquiniī trāscriptus ex ostentario Tusco, ibi reperit̄, Purpureo aureo ue colore ouis aries ue si asperget̄, principi ordinis & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniemq; propagat in claritate, latioremq; efficit. Huiusmodi igitur statum imperatori in transitu uaticinatur.

GVERBIS etiam singulis de ritu sacro q̄s ex alto petita significet, uel hic licet aduertere, Iniecere manum parca, telisq; sacrarunt Euandri. Nam quicq; destinatum est diis, sacrum uocatur. Peruenire autem ad eos nō potest, nisi libera ab onere corporis fuerit aia: qđ nisi morte fieri nō potest. Ita ergo opportunē sacrum Halesum facit, quia erat appetiturus. Et hic pprietatē & humani & diuini iuris executus est. Nam ex manus iniectione pene mancipium designauit, & sacrationis uocabulo obseruantia diuini iuris impleuit. Hoc loco nō alienum uidetur, de conditione eorū hoīm referre, quos leges sacros esse certis diis iubent, quia nō ignoro q̄busdam mirum uideri, q̄ cum cætera sacra uiolari nefas sit, hoīm sacry ius fuerit occidi. Cuius rei causa hæc est. Veteres nulum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum, q̄bus sacry esset. animas uero sacratorū hominum, q̄s Gr̄ci *ζωάνας* uocant diis debitas existimabant. Quemadmodum igit̄ qđ sacrum ad deos ip̄os mitti nō poterat, a se tñ dimittere nō dubitant: sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore q̄s primum illo ire uoluerūt. Disputat de hoc more etiam Trebatius religionum li. ix. Cuius exēplū ne sim plixus omisi. Cui cordi est legere, satis habeat, & autorē & uoluminis ordinē esse mōstratū.

¶ Quæ enuntiando apud Vergiliū corrupant̄. Et q̄ nec ea ratione apud hunc poetā careant, quæ fortuita esse uidetur, cū alijs quibusdā. Caput VIII.

MOnnullorū q̄ sciētissime prolata sunt, male enuntiādo, corrupimus dignitatē. Vt quidā legūt, Discedo, ac ducente dea flāmā inter & hostes Expedior: cū ille doctissime dixerit, Ducēte deo, nō dea. Nā & apud Caluū Aeterianus affirmat legēdū, pollētēq; deū Venerē, nō deā. Signū etiā huius est Cypri barbatum corpore, sed ueste muliebri, cum sceptro ac statura uiri. Et putāt eandē marē ac foeminā esse. Aristophanes eā *ἑφερόστου* appellat. Leuinus etiā sic ait, Venerē igitur alnum adorās, siue foemina siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philochorus q̄q; in Attide, eandē affirmat esse lunā:

nam: & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili: q̄ ea **A**
dem & mas existimatur & foemina.

Hoc q̄q̄ de prudentia religiōis a Vergilio dictū est, Decidit exanimis uitāq̄ re **Aues stellis**
liquit in astris Acreis. Higinus em̄ de pprietatibus deor̄, cum de astris ac stel **ad litandū,**
lis loqueret̄, ait, oportere his uolucres imolari. Docte ergo Verg. dixit apud ea **datae.**
numina aiā uolucris remansisse, quibus ad litandum data est.

NEC nomen apud se qd̄ fortuitū esse poterat, uacare pmittit, Martisc̄ uocauit **Camilla**
Nomine Casmillae mutata pte Camillā. Nā Statius Tullianus de uocabulis re **cur sit ap-**
rum li. primo ait dixisse Callimachū, Tuscos Camillū appellare Mercurium, q̄ **pellata.**
uocabulo significant p̄ministr̄ deor̄. Vnde Verg. ait Metabū Camillā appel-

lasse filiā, Dianae scilicet p̄ministrā. Nā & Pacuius, cum de Medea loq̄ret̄, Cae **B**
litum camilla expectata aduenis, salue hospita. Romani q̄q̄ pueros puellas ue **B**
nobiles & inuestes, Camillos & Camillas appellāt, flaminicar̄ & flaminum p̄-
ministros. Hanc q̄q̄ obseruationē eius nō cōuenit p̄terire. Mos erat, inquit, **Mos.**
Hesp̄io in Latio, quē protinus urbes Albanæ coluere sacr̄, nunc maxima rer̄
Roma colit. Varro de moribus, Morē esse dicit in iudicio ai, quē sequi debeat **Mos.**
cōsuetudo. Iulius Festus de uerbor̄ significatiōibus li. xiii. Mos est, inqt, institu-

tū patriū, p̄tinens ad religiones ceremoniasq̄ maior̄. Ergo Verg. utraq̄ auto- **Mos.**
rē secutus, & primo quidē Varronē, qm̄ ille dixerat morē p̄cedere, sequi cōsue-
tudinē, postq̄ dixit, Mos erat, subiunxit, quem p̄tinus urbes Albanæ coluere:
& nunc maxima rer̄ Roma colit: q̄ p̄seuerantiā consuetudinis mōstrat. Et qm̄
Festus p̄tinere ad ceremonias ait, hoc idē docuit Maro adiiciendo sacr̄, **G**
Quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum. Mos ergo p̄cessit, & cultus moris secu- **G**
tus est, qd̄ est cōsuetudo. & hic definitionem Varronis impleuit. Adiiciēdo dein
de sacr̄, ostendit morē ceremoniis dicatū, qd̄ Festus asseruit. Idē seruauit & in
xii. li. cum ait, Morē ritusc̄ sacr̄. Adiiciā. in q̄ ostendit apte, morē esse ritus
sacr̄. Sed historiae q̄q̄ fidē in his uersibus secutus est, Mos erat hespio in La-
tio, & reliq̄. Seruauit em̄ regnor̄ successiōē. Quippe primi regnauerunt Lati-
ni, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat primū dixit, Hesp̄io in Latio,
& postea, quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum, deinde subiecit, Nunc
maxima rerum Roma colit.

¶ De carmine q̄ euocari solebāt dii tutelares, & aut urbes aut exercit̄ deuoueri. Cap. IX.

EXcessere oēs adytis arisc̄ relictis Dii quibus impium hoc steterat. **D**
Et de uetustissimo Romanor̄ more, & de occultissimis sacris, uox ista **De euocan-**
prolata est. Cōstat em̄ oēs urbes in alicuius dei esse tutela, morēq̄ Ro **dis diis tute-**
manor̄ arcanū & multis ignotū fuisse, ut cum obsiderent urbē hostium, eāq̄ iā **laribus,**
capi posse cōsiderent, certo carmine euocarent tutelares deos: q̄ aut aliū urbē ca-
pi posse nō crederent: aut etiā si posset, nefas existimarent deos habere captiuos.
Nā p̄pterea ipsi Romani & deum in cuius tutela urbs Roma ē, & ipsius urbis
latinū nomē ignotū eē uoluerunt. Sed dei qd̄ nomē nōnullis ātiquor̄ licet in
se dissidētū libris insitū, & ideo uetustas p̄sequētibus quicq̄ de hoc putat̄ inno-
tuit. Alii em̄ Iouē crediderunt, alii lunā. Sunt qui Angeronā, q̄ digito ad os ad-
moto silentiū denuntiat. Alii aut̄, q̄q̄ mihi fides uidet̄ firmior, Opē Cōsuiā esse

I V dixerunt.

E dixerunt. Iplius uero urbis nomen etiā doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne qđ sepe aduersus urbes hostiū fecisse se nouerāt, idē ipsi qđ hosti li euocatiōe paterent, si tutelae suae nomē diuulgaret. Sed uidendū, ne qđ nō nulli male existimauerunt, nos quoq; cōfundat, opinātes uno carmine & euocari ex urbe aliq; deos, & ipsam deuotā fieri ciuitatē. Nam reperi in lib. v. rer. recōditar. Sāmonici Sereni utrūq; carmē, qđ ille se in cuiusdā Furii uetustissimo libro repisse, p̄fessus est. Est autē carmē huiusmodi, quo dii euocant, cū oppugnatiōe ciuitas cingit. Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq; Carthaginēsis est in tutela, teq; maxime ille, qui urbis huius populiq; tutelā recepisti, precor, uenerorq;, ueniāq; a uobis peto, ut uos populū ciuitatēq; Carthaginensiu desertatis: loca, templa, sacra, urbemq; eorum relinquatis, absq; his abeatis: eiq; populo ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionem iniiciatis, proditiq; Romā ad me meosq; ueniatis: nostraq; uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior probatiorq; sit: mihi quoq; populoq; Romano militibusq; meis praepositi sitis, ut sciamus intelligamusq;. Si ita feceritis, uoueo uobis tēpla ludosq; factur. In eadē uerba hostias fieri oportet, autoritatēq; uideri extor, ut ea pmittāt futura. Vrbes uero exercitusq; sic deuouent, iā numinibus euocatis. Sed dictatores iperatoresq; soli possunt deuouere his uerbis, Dis pater siue Iouis manes, siue q; alio nomine fas ē noiare, ut oēs illā urbē Carthaginē exercitumq;, quē ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cōpleatis: quicq; aduersus legiones exercitūq; nostr. arma telasq; ferēt, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq; hoies, urbes agrosq; eor., & qui in his locis regionibusq;, agris urbibusq; habitāt abducatis, lumine supero priuetis: exercitumq; hostiū, urbes agrosq; eor., q; me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq; capita aetateq; eor. deuotas consecratasq; habeatis, illis legibus, quibus qñq; sunt maxime hostes deuoti: eosq; ego uicarios p me fide magistratūq; meo, & p populo Romano exercitibus legionibusq; nostris do, deuoueo: ut me meāq; fidē impiumq; legiones exercitūq; nostr., qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. Si hęc ita faxitis, ut ego sciā, sentiā, intelligamq;, tunc quisquis uotum hoc faxit, ubi faxit, recte factum esto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq; Iupiter obtestor. Cum tellurem dicit, manibus terrā tangit: cum Iouem dicit, manus ad cœlum tollit: cum uotum recipe dicit, manibus pectus t̄git. In antiquitatibus autē hęc oppida inueni deuota. Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hęc intra Italiā. Præterea Carthaginē, & Corinthum. Sed & multos exercitus oppidaq; hostium Gallor., Hispanor., Afrorum, Mauror., aliarq; gentium, quas prisca loquunt annales. Hinc est ergo, q; propter eiusmodi euocationem numinum discessionēq;, ait Vergilius, Excelserē oēs adytis, arisq; relictis Dii. Et ut tutelares assignaret adiecit, Quibus impium hoc steterat. Vtq; pter euocationē etiā uim deuotionis ostenderet, in qua p̄cipue Iupiter, ut diximus, inuocat, ait, Ferus om̄ia Iuppiter Argos Trāstulit. Videtur ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia, nō posse profunditatem Maronis intelligi.

¶ Cur Vergilius tertio Aene. fecerit Ioui immolari taurum, & quibus diis tauri immolari soleant.

Caput .X.

Hic cum

Euocatiōis
deor. car-
men.

Deuotiois
urbis & ex
ercituum
uerba.

G

H

Hic cum omnes concordī testimonio, doctrinam & poctæ & narrantis æquarent, exclamauit Euangelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum, quā in medium detegat inscientiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificiū iuris auditum. Et ex his quæ nota sunt nobis, Maronē huius disciplinam iuris nescisse cōstabit. Quando enim diceret, Cœlicolum regi macliam in littore taurum, si sciret taurum immolari huic deo uetitum: aut si didicisset quod Atteius Capito comprehendit: Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt, Itaq; Ioui tauro, uerre, ariete, immolari non licet. Labeo uero. lx. & viii. libro intulit, nisi Neptuno Apollini & Marti taurum nō immolari. Ecce pontifex tuus, quid apud quas aras macltetur, ignorat: cum uel æditus hæc nota sint, & ueteris non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, Quibus deorum immolet taurum, si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Vides in opere poetæ uerba Labeonis: Igitur ut hoc docte, ita illud argute. Nam ostendit ideo nō litatū, ideo secutū Horrendū dictū & uisu mirabile mōstræ. Ergo respiciēs ad futura, hostiā contrariā fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiable. Atteius em̄ Capito, quē in acie cōtra Maronē locasti, adiecit hæc uerba, Si quis forte Ioui tauro fecerit, piaculū dato. Cōmittit ergo res nō quidē impiāda, insolita tamen. Et cōmittit non ignorātia, sed ut monstro locū faceret secuturo.

Quod Vergilius illo uersu. I. Georgicō. (Cui tu rite fauos & miti dilue Baccho) significat Cereri multo libandum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Aeneid. in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. Caput .XI.

Subiicit Euangelus, Si euentu excusant illicita, dic q̄so, qd̄ erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari uino iuberet, qd̄ omnibus sacris uetat. Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho. Vinū aut̄ Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere, q̄ in Aulularia ait, Cererin mi StroBILE hi sunt facturi nuptias: Qui: quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester flamen, & pōtifex, & omnia, tā quid immolet, q̄ quid libet, ignorat. Et ne nō ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait, In mensam lati libant, diuosq; p̄cantur. cum nō in mensam, sed in arā secundum morem libare debuerint. Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore q̄stione respondeā, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione q̄sisse: ampliusq; speciē difficultatis auxeras, si magis Didonē in mensa similiter libantē notasses. Dixit, & in mēla laticum libauit honorē. Nā & Pub. Tertius cum de ritu sacrorū multa differeret, ait sibi hūc locum in q̄stione uenire, nec tñ hæsitatiōē suā requisita ratiōe dissoluit: ego autē quid mihi magistra lectiōē cōpertum est, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatū est, Aræ uicem præstare posse mensam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis populoneæ augustata mēla est, Nāq; in fanis alia uasorum sunt & sacra supellectilis, alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur. Quarū rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesque, & stipēs reponunt. Ornamenta uero sunt, clypei, coronæ, & huiuscemodi donaria.

Nec cū

A

Taurus q̄
bus dijs im
n.o. ciur

B

Cur Iouis
taurū imola
ri fecerit
Vergilius,
cū in id nō
liceret.

C

D

In mensam
q̄n libare li
cuerit.

E Necque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At uero mensa arularumque eodem die quo aedes ipsae dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata in templo, arae usum, & religioinem obtinet puluinaris. Ergo apud Euan- drum quidem fit iusta libatio, quippe apud eam mensam quae cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata, & in loco sacro, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. In conuiuio uero Didonis, quod tantum regium constat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo, quia non erat religiosa, sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permissio. At uero hic omnes in mensa laeti libant, diuosque precantur: quia quod recte fieri nouerat, ab omnibus simul in templo epulantibus & uni sacrae assidētibus mensae factum esse memorauit. De illo autem uersu, Cui tu lacte fauos & mitem dilue Baccho, paucis quae Maro accusatur absolua. Poeta enim aequae in rebus doctrinae, & in uerbis sectator elegantiae, sciens Cereri mulso libari, adiecit, mitem Baccho fauos dilue, scilicet mitemscere uinum dicens, cum mulsum coeperit fieri. Nam mitem hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum, Et durum Bacchi domitura saporē. Notum autem esse non diffitebere, quae ad diem duodecimam Calendas Ianuarias Herculi & Cereri faciunt, suae praegnantae, panibus, mulso.

¶ Herculi cur Salios assignarit Vergilius, curque hos populeis ramis coronatos induerit.
Caput .XII.

G Opportune mehercule Praetextate fecisti Herculis mentionem. In cuius sacra hic uester gemino errore commisit. Tum salii ad cantus incensa altaria circum

Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde non uinciant. Videmus & in capite praetoris urbani lauream coronam, cum rem diuinam Herculi facit. Testatur etiam Terentius Varro in ea satyra, quae inscribitur *πρωι κρηανυς*, maiores solitos decimam Herculi uouere. Nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad *ασιμβολον*, cum corona laurea dimitterent cubitum. Hicne est (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico errasse Vergilium. Nam ut primum de frondis genere dicamus, constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari. Sed multo post Romanam conditam haec consuetudo sumpsit exordium, postquam in auentino lauretum coepit uirere: quam rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam uicina offerebat occasio. Vnde recte Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander ante urbem conditam, apud aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcidae gratissima. Salios autem Herculi propter ubertatem doctrinae altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. Et sane ita Menippea Varronis affirmat, quae inscribitur, *αλλο ευποσ ηρακλεις*. qua cum de Hercule multa loqueret, eundem esse ac Martem probauit. Chaldaei quoque stellam Herculis uo-

H
Populeae
coronae i
sacris Hercu
lis.

Salii Hercu
li cur assi-
gnentur

culis uocant, quam reliqui omnes Martis appellant. Est præterea Octauii Her- **A**
senii liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tyburtium, in quo Salios Hercu-
li institutos, opari diebus certis & auspiciato docet. Item Antonius Enipho uir
doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi
datos probat in eo uolumine: quo disputat, quid sit fenestra, quod est ostium
minuscule in sacrario. quo uerbo Ennius etiam usus est. Idoneis, ut credo,
autoribus certisq; rationibus, error qui putabat uterq; defensio est. Siqua sunt
alia quæ nos commouent, in medium proferamus, ut ipsa collatio, nostrum, nõ
Maronis, absoluat errorem.

TUNC Evangelus, Nunq; ne tibi Prætextate uenit in mentem, toto, ut aiunt, **B**
cælo errasse Vergilium, cum Dido suam rem diuinam pro nuptiis faceret. Ma-
cætat em, inquit, lectas de more bidentes Legiferæ Cereri Phæboq; patriq; Ly-
æo. Et quasi expergestus adiecit, Iunoni ante omnes cui uinclæ iugalia curæ.

Et hic multa deesse uerba, quis tam stupidus ut non uel sine admonitione omni animaduertat:
Nam neq; responderetur ad quæstionem ab Euangelo propositam, neq; sequentia ulla ratione cũ
his quæ præcedunt cohærent. Nobis apparet loci continentiam habuisse hoc modo. In bibliothe- **D**
ca (ut ex fine primi libri intelligere licet) ostensum iam erat, q; peritus iuris pontificij esset Vergi-
lius. Quare cum cœnæ tempus sermonem de Vergilio interrumpere, dilatus est sermo hic in diē
sequentem, atq; interim inter cœnandum hilariora quædam tractata, quemadmodum & in se-
cundo libro factum uidemus. Quantum itaq; suspicari licet, ortus inter cœnandum sermo fuit
de luxu, Vbi cum Horus sui seculi luxuriam nimiam reprehenderet, Cecinna ei ita respondet, ut
ostendat antiquitati maiorem deliciarum curam fuisse, q; seculo suo, Hori uerba omnia desideran-
tur, Nec Cecinnæ responsio plene adest.

De luxuria Q. Hortensii, Fabij Gurgitis, Metelli Pit, ac Metelli pontificis Maximi. Tū de
porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione. Caput .XIII.

Ccipite & M. Varronis uerba de agricultura libro tertio: qui cum **Luxus, ac
mollicies
Q. Horten-
sij**
de pauonibus in uilla nutriendis loqueret, sic ait. Primus hos Quin- **C**
tus Hortensius augurali cœna dicitur posuisse. Quod potius factum
tum luxuriose q; seuerè boni uiri laudabant. Quem cito secuti multi, extulerunt
eorum pretia: ut oua eorum denariis uocneant quinis, ipsi facile quinquagenis.
Ecce res non admiranda solum, sed & pudenda: ut oua pauonum quinis denari-
is uocneant, quæ hodie nõ dicam uilius, sed omnino nec uocneunt. Is Horten-
sius platanos suas uino irrigare consueuit: adeo, ut in quadam actione quã ha-
buit cum Cicerone suscepta, precario a Tullio postulasset, ut locum dicendi per-
mutaret secum. Abire in uillam necessario se uelle, ut uinum platano, quam in
Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam seculi sui non sufficit
Hortensius, uir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem de-
corem. Fuit enim uestitu ad munditiem curioso. Et ut bene amictus iret, faciem
in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas, non
forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret: & sinus ex composito de-
fluens, modũ lateris ambiret. Is quondã cum incederet elaboratus ad speciẽ col-
legæ de iniuriis diem dixit, q; sibi in agustis obuius, offensu fortuito structurã
togæ destruxerat: & capitale putauit, q; in humero suo locũ ruga mutasset. Er-
go hoc p̄termissio, ad uiros uenio triũphales, quos uictores gẽtiũ luxuria uicit.
Et ut ta-

B
luxuria Fa
bri Gurgi-
tis & Me-
telli Pij

Et ut taceã Gurgitem a deuorato patrimonio cognominatum, quia insigni-
bus uirtutis secuta uitia prioris cõpensauit ætatis: in quã foueã luxus & super-
bia Metellus Pius successuum continuatione peruenit. Et ne multis morer,
ipsa de eo Sallustii uerba subieci, At Metellus in ulteriorẽ Hispaniã post annũ
regressus, magna gloria, concurrẽtibus undiq; uirili & muliebri sexu, per uias
& tecta omniũ uisibatur. Cum quæstor Caius Vrbinus, aliicq; cognita uolũta-
te cum ad cœnã inuitauerãt, ultra Romanorũ ac mortalium etiã morem, cu-
rabãt, exornatis ædibus per aulae & insignia, sceniscq; ad ostentationẽ hustrio-
num fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum tẽpli celeberrimi.
F Præterea cum sedenti in trãfenna demissum Victoriæ simulacrum cum machi-
nato strepitu tonitruũ, coronã ei imponebat: tum ueniẽti, thure quasi deo sup-
plicabatur. Toga picta plærumq; amiculo erat ei accumbenti. Epulæ quæsitũ
simæ, neq; per omnẽ modo prouinciã, sed trans maria ex Mauritania uolucrũ
& ferarũ incognita antea plura genera. Quibus rebus aliquantã partem glorię
dẽpserat, maxime apud ueteres & sanctos uiros, superba illa, grauiã, indigna
Romano imperio extimantes. Hæc Sallustius, grauissimus alienæ luxuriæ
obiurgator & censor.

Luxuriosa
cœna pōti-
ficis

ACCIPITE inter grauissimas personas nõ defuisse luxuriã. Refero enim
pontificis uetustissimã cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius
G pontificis maximi in hæc uerba. Ante diem nonum Calendas septembris, quo
die Lætulus flamen martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia le-
ctis eburneis strata fuerunt. Duobus tricliniis pontifices cubuerunt, Quintus
Catulus, Mar. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scæ-
uola Sextus, Quin. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus, & Lucius lu-
lius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia,
Licinia, Arũcia, uirgines uestales: & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sēpro-
nia focrus eius. Cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, ostreas crudas quantum
uellent, peloridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinã altilem, pati-
nam ostriarum peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterum sphõdylos,
H glycomaridas, urticas, ficedulas, lumbos capragines, aprugnos, altilia ex fari-
na iuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna, sumina, sinciput aprugnũ,
patinam pisciũ, patinam suminis, anates, querquedula elixas, lepores, altilia
assa, amyllum, panes picentes. Vbi iam luxuriã tunc accusaretur, quãdo tot re-
bus facta fuit cœna pontificũ. Ipsa uero edulium genera q̃ dictu turpia. Nã
Cincius in suasiõne legis Fannia obiicit seculo suo, q̃ porcum Troianum mē-
sis inferat. Quẽ illi ideo sic uocabant, quasi aliis iclusis animalibus grauidum,
ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoq; illa gu-
læ itẽperãtia, ut & lepores saginarẽt teste Varrone, qui de agricultura li. iii. cũ
de leporibus loq̃ret, sic ait, Hoc quoq; nup̃ institutũ, ut lepores saginarẽt. cũ ex-
ceptos e leporario quidã i caueis & loco clauso faciãt pingues. Si cui hoc mirũ
uidet, qd̃ ait Varro, lepores atate illa solitos saginari, accipiat aliud qd̃ maiore
admiratiõne sit dignũ, cochleas saginatas, qd̃ idẽ Varro i eodẽ libro refert. Ver-
ba ipsa qui uolet legere, ubi debeat quærere idicauit. Neq; ego nũc antiquitati
nos præse-

periculosos uel ce-
tes habet, maiorem
Q. Saluti cantandiq; fa-
ciosa turpia nocua
Vbiicit Fur-
Miror te, in q̃
fuerit copias
Cecinna, Profe-
Vira omnes cũ
PETVSTAS quide
fuerit, quæ hoc imper
faceret ubertas. Sed
uã nõ caruit, e qui
de luxu quide ill
uã attentionẽ nostra
no omnino, sed di
De enim Hore qui
uã salatore te ui
uã p̃rebat. Eo
uã duo bella Puni-
uã cõmebant, &
uã salationẽ nõ
uã, dũmodo nor
uã, saltare eleg
uã, non q̃ salta
uã est) filias que
uã, petis est Scipio
uã Tyberii Grac
uã salterioq; et
uã ingenuis probro d
uã uirgines pueriq;
uã inducere, ea l
uã uã salatorũ, q̃
uã ingens. In his unum q̃
uã, petisũ filium, p
uã nonẽ impudicus le
uã Africani, q̃
uã dadi, quẽ ne tum
uã ab omni prob
uã salicet turpe nõ
uã celebra cõ
uã saliatorem
uã de cãther

nos præferēdos uel comparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserēs A
uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curā fuisse q̄ nostro.

¶ Saltandi cantandiq; studium, atq; adeo ne histrionicam quidem apud uetustiores Ro-
manos inter turpia nominatum fuisse.

Caput .XIII.

Subiecit Furius Albinus antiquitatis nō minus q̄ Cecinna peritus,
Miror te, inq̄t, nō retulisse, quāta illis affluētia marinæ, pcurari solita
fuerit copiarū, cuius relatu maximā cōuiuioꝝ n̄oꝝ sobrietatē do-
ceres. Et Cecinna, Profer, inquit, in medium quæ de hac quoq; parte lectu cō-
peristi. Ultra omnes em̄ polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est, B

UETUSTAS quidem nobis semper (si sapimus) adorāda est. Illa quippe se-
cula sunt, quæ hoc imperiū uel sanguine uel sudore pepererūt, quod nō nisi uir-
tutū faceret ubertas. Sed quod fatēdū est, in illa uirtutū abūdātia, uitiis quoq;
ætas illa nō caruit, e quibus nōnulla nostro seculo morum sobrietate correctā
sunt. Et de luxu quidē illius tēporis circa marinas copias dicere instituerā, sed
quia in assertionē nostræ emēdationis, alia ex aliis proferēda se suggerūt, de pi-
scibus nō omitto, sed differo, dum de alia lasciuia qua nūc caremus admoneo.

Dic enim Hore qui antiquitatē nobis obiicis, ante cuius tricliniū modo sal-
tatorē te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim uel ab
honestis appetebatur. Ecce em̄ ut ab illo ordiar tēpore, quod fuit optimis mori-
bus, inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui, filii senatorū in ludū
saltatorium cōmeabant, & illic crotala gestantes saltare discebāt. Taceo q; ma-
tronæ etiam saltationē nō inhonestā putabant, sed iter probas quoq; earū erat
saltandi cura, dūmodo non curiosa usq; ad artis perfectionē. Quid em̄ ait Sallu-
stius, Psallere, saltare elegātius q̄ necesse est probæ. Adeo & ipse Sempronīā
reprehendit, non q; saltare, sed q; optime scierit. Nobilium uero filios, & (quod
dictu nefas est) filias quoq; uirgines inter studiosa numerasse saltandi medita-
tionem, testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione contra legem
iudiciariā Tyberii Gracchi sic ait, Docētur præstigijs ihonestas, cū cinædulis
& sambuca psalterioq; eunt in ludum histrionū, discunt cantare, quæ maiores
nostri ingenuis probro ducier uoluerūt. Eunt inquā ī ludum saltatorium inter
cinædos uirgines pueriq; ingenui. Hæc cum mihi quisquā narrabat, nō pote-
ram animū inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus
sum in ludum saltatoriū, plus mediussidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq;
quigētis. In his unum (quo me reipublicæ maxime misertum est) puerum bul-
latum, petitoris filium, nō minorē annis duodecim, cum crotalis saltare, quam
saltationē impudicus seruulus honeste saltare nō posset. Vides quēadmodum
ingenuit Africanus, q; uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est
candidati, quē ne tum quidē spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tēpore
se suosq; ab omni probro debuit uindicare, potuit coercere, quo minus faceret,
quod scilicet turpe nō habebatur. Cæterum superius plerāq; nobilitatem hæc
propudia celebrare cōquestus est. Sic nimirum. M. Cato senatorē nō ignobilē
Cæciliū spaciatorē & Fesceniū uocat: eumq; staticulos dare his uerbis
ait, Descendit de catherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in
eundem

Saltandi
mos ante
triclinia, &
alibi

C

E eundem. Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos uersos agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. Hæc Cato, Cui, ut uidetis, etiam cantare non ferri hominis uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, **Histriones** Lucius Sylla uir tanti nominis, optime cātasse dicatur. Cæterum histriones non inter turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur. Quod cum aliis multis, tū ex epistolis quoq; eius declaratur. Nam illam orationem quis est qui non legerit, in qua populum Romanū obiurgauit, q̄ Roscio gestum agente, tumultuauerit. Et certe satis constat, contēdere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam uariis gestibus afficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronūtiaret. Quæ res ad hanc artis suæ fidutiam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet, quo eloquētiā cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam Lucio Syllæ charissimus fuit, & anulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducentes festertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cū Appius Claudius uir triumphalis, qui salius ad usq; senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, q̄ inter collegas optime saltitabat. Ac priusq; a saltatione discedo illud adiūciam, Vno eodemq; tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiam (si diis placet) peritiam qua gloriarentur fuisse, Gabinius consulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non dissimulanter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso Crassi eius qui apud Parthos extinctus est, filio.

G Quanto in pretio fuerint apud paulo uetustiores Romanos pisces, & presertim muræna.

Caput XV.

H Ed de saltatione ueterum ad præde marinæ transire luxum Liciniorum me nomē admonuit, quos Murænas cognominatos, q̄ hoc pisce effulissime delectati sunt, satis constat. Huic opinioni. M. Varro consentit, asserit eodem modo Licinios appellatos Murenas, quo Sergius Orata cognominatus est: q̄ ei pisces qui auratæ uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneās pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimū saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate Lucii Crassi illius disertus, qui q̄ grauis & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius, nam cum Cn. Domitio censor fuit, cū supra cæteros disertus haberetur, essetq; inter clarissimos ciues princeps: tamen murænam in piscina domus suæ mortuam, atratus tanquā filiam luxit. Neq; id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit. Neq; id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si diis placet) gloriatus est censor, piam affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autē q̄ refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucius Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiā illud indicium est, q̄ M. Varro in libro de agricultura refert, M. Catonē, qui post Vitæ

post Vticae periit, cum hæres testamento † Lucilii esset relictus, pisces de piscina eius. xl. milibus uendidisse. Accersebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usq; freto Siculo, quod Rhegyū a Messana despicit. Illic em̄ optimæ a prodigis esse creduntur, tã Hercule q̄ anguillæ. Et utræq; ex illo loco, Græce πλωτα uocant̄, latine flutæ, q̄ in summo supernantes, sole torrefactæ curuare se posse & in aquam mergere desinunt, atq; ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, q̄ multi magniq; autores murenas e freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid. M. Varro in libro qui inscribitur Gallus, de murænis dixerit his uerbis. In Sicilia quoq; inquit, manu capi murenas flutas, q̄ hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitent. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent. Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregre accitus erat. Autor est Plinius, C. Cæsarem dictatorem cū triumphales cœnas populo daret, sex milia murænarum a C. Hirrio ad pondus accepisse. Huius Hirrii uillam, q̄ uis non amplam aut latam, constat propter uuariam quæ habuit, quadragies sestertium uenundatam.

De acipensere, Mullo, Ecaro, lupo.

Caput .XVI.

A **E**c acipenser, quem maria prodigis nutriūt, illius seculi delicias euasit. Et ut liqueat secūdo Punico bello celebre nomē huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unq̄,
 Quam ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur pompa?
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.

C Et ne uilior sit testis poeta, accipite assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud Publium Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in dialogo de fato uerba Ciceronis. Nam cum esset apud se ad Laueranium Scipio unaq; Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur. Sed est piscis (ut ferunt) in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutatum uenerāt, inuitasset, pluresq; etiã inuitaturus uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur sic ait. Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nam temporibus Seueri principis, qui ostētabat duritiam morum: Sammonicus Serenus uir ut eo seculo doctus, cum ad principem suū scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinii quæ superius posui, præmisit, & ita subiicit, Plinius (ut scitis) ad usq; Traiani imperatoris uenit ætatē. Nec dubium est, q̄ ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autē in pretio fuisse, ego testimoniis palā faciā, uel eo magis, q̄ gratiā eius uideo ad epulas quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum cōui

m uio sacro

A
 † Lucii Philippi

B

C

D

E uio sacro, aiaduerto hūc piscem a coronatis ministris cum tibicine introferri. Sed qd' ait Plinius de acipenseris squamis, id uerū esse maximus rerū naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de ai'alibus quarto ita positū est, Cur alii pisces squama secūda, acipenser aduersa sit. Hæc Sāmonicus, qui turpitudinē cōiuii principis sui laudādo notat, prodens uenerationē qua piscis habebatur, ut a coronatis inferret cū tibicinis cātu, quasi quadā non deliciarum, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur acipenserē graui pretio taxari solitū, Asinius Celer uir cōsularis (ut idē Sāmonicus refert) nullū unū septem milibus nummū mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi eo magis licet æstimare, q̄ Plinius Secūdus tēporibus suis negat facile nullū reptum, qui duas pōdo libras excederet. At nunc & maioris pōderis passim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Nec cōtenta illa ingluuius fuit maris sui copiis. Nam Octauius præfectus classis, sciens scaræ adeo Italicis litoribus ignotū, ut nec nomē latinum eius piscis habeamus, incredibilē scarorū multitudinē in uariis nauibus huc aduectā inter Hostiā & Campaniæ litus in mare sparsit: miroq; ac nouo exemplo pisces in mari tanq̄ in terra fruges aliquas seminauit. Idemq; tanq̄ summa in hoc utilitatis publicæ uerteret, quinquennio dedit operā, ut siquis inter alios pisces scaræ forte cepisset, incolumē cōfestim & inuiolatū mari redderet. Quid stupemus captiuā illius seculi gulā seruisse mari, cum in magno uel dicā maximo apud prodigos honore fuerit etiā tyberinus lupus, & omnino oēs ex hoc amne pisces: quod equidem cur illis ita uisum sit ignoro. Fuisse autē etiam M. Varro ostendit, qui enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictū gignant, pisci tyberino palmā tribuit his uerbis in libro rerum humanarū xi. Ad uictū optima fert, ager Cāpanus frumētum, Falernus uinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficū, mel Farētinus, piscē Tyberis. Hæc Varro de oībus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos ut supra dixi præcipuū locū lupus tenuit, & quidē is, qui inter duos pōtes captus esset. id ostēdunt cum multi alii, tum etiā Caius Titius uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legē Fanniam suaserit: cuius uerba ideo pono, quia nō solum de lupo inter duos pōtes capto erunt testimonio: sed etiam mores, quibus pleriq; tūc uiuebāt, facile publicabunt. Describēs em̄ hoīes prodigos in forū ad iudicandū ebrios comeātes, quæq; soleāt inter se sermocinari, sic ait, Ludūt alea, studiosē unguentis delibuti, scortis stipati, Vbi horæ. x. sunt, iubent puerū uocari, ut comitium eat pcontatum, quid in foro gestum sit: qui suaserint, q̄ dissuaserint: quot tribus iusserint, quot uetuerint. Inde ad comitium uadunt, ne litem suā faciāt. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quā nō iplēāt, quippe qui uesicā plenam uini habeant. Veniunt in comitium tristes, iubent dicere. Quorū negotium est, narrāt. Iudex testes poscit. Ipus it mictum. Vbi redit, ait se oīa audiuisse. Tabulas poscit. Literas inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunt in cōsiliū, ibi hæc oratio, Quid mihi negotii est cū istis nugatoribus potius, q̄ potamus nullum mistum uino græco, edibus turdum pingue, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit. Hæc Titius. Sed & Lucilius acer & uiolentus poeta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis,

egregii saporis, qui te
 appellat, scilicet
 dicitur, qui ad p
 Lucili uerius hi li
 Fugere per ætæra affe
 lumina ducereba
 pontes tyberis
 De regibus lais con
 Ongum fia
 ingenio exce
 unt, propter
 teretur: & imp
 uis cuius testil
 ad populū O
 uis scilicet tertio
 Summa a
 Cato mon
 uatur, tum ad
 imploraret, p
 uano post Rom
 uano. De hæc
 ingultu igēti oī
 ut præfate
 cū respubl
 Si quidē eo
 libertatē suam
 uerit, & ebr
 legis severitas in ec
 uo uoluerit Fannia a
 Lucilio poeta festinat
 & octio lex Diā
 & postima, ut uinuer
 estimātib; Fannia
 Deinde, ut nō soli qu
 uocati essent, atq;
 licinia lex lata est a
 num studiū ab o
 timodo pmulga
 uam iam populū sc
 Fannia congrui
 meū legis an

egregii saporis, qui iter duos pōtes captus esset, eumq̄ quasi liguritorē Catillo **A**
nem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaret. Proprie aut̄ Catillo
nes dicebant, qui ad poluctum Herculis ultimi cum uenirēt, catillos liguribāt.

Lucilii uerlus hi sunt.

Fingere præterea afferri quod quisq̄ uolebat,
Illum sumina ducebant, atq̄ altiliū lanx,
Hunc pontes tyberinos duo inter captus catillo.

¶ De legibus latis contra luxuriā ueterum Romanorum.

Caput XVII.

Mongum fiat si enumerare uelim, quot istrumēta gulæ inter illos uel
ingenio excogitata sint, uel studio cōfecta. Et hæc nimirum causæ fue- **B**
runt, propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad popu-
lum ferebantur: & imperari cœpit, ut patētibus ianuis præsitaret & cœniraret.
Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autē oīm de cœ-
nis lex ad populum Orchia peruenit. Quā tulit C. Orchius tribunus plebis de
senatus sentētia tertio anno q̄ Cato censor fuerat. Cuius uerba (quia proluxa
sunt) prætereo. Summa autē eius præscribebat numerum cōuiuarij. Et hæc est lex Or-
chia, de qua Cato mox orationibus suis uociferabat: q̄ plures, q̄ præscripto
eius caebatur, tum ad cœnam uocarent. Cumq̄ autorē nouæ legis aucta
necessitas imploraret, post annum uicesimum secundū legis Orchia, Fannia **C**
lex lata est, anno post Romā cōditā, secundū Gellii opinionē, quingētesimo octo-
gesimo octauo. De hac lege Sāmonicus Serenus ita refert, Lex Fannia sanctis-
sima † Augusti igēti oīm ordinū cōsensu puenit ad populū. Neq̄ eā prætores
aut tribuni, ut plæralsq̄ alias, sed ex omni bonorū cōsilio & sentētia, ipsi consu-
les ptulere, cū respublica ex luxuria cōuiuiorū maiora q̄ credi potest detrimē-
ta pateret. Siquidē eo res redierat, ut gula illecti plærīq̄ ingenui pueri, pudici-
tiam & libertatē suam uenditarēt: plærīq̄ ex plebe Romana uino madidi in
comitiū uenirēt, & ebrii de reipublicæ salute cōsulerēt. Hæc Sammonicus. Fā-
nia legis seueritas in eo superabat Orchia legem, q̄ in superiore numerus tan-
tūmodo cœnārium cohibebat, licebatq̄ secundū eā unicuiq̄ bona sua iter pau-
cos cōsumere. Fannia autē & sumptibus modum fecit assibus centum. Vnde **D**
Lucilio poeta festiuitatis suæ more centussis uocat. Fannia legem post ānos
decem & octo lex Didia cōsecuta est. Eius ferundæ duplex fuit causa. Prima
& potissima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur, Italis
æstimātibus, Fannia legem, non in se, sed in solos urbanos ciues esse cōscriptā.
Deinde, ut nō soli qui prædia cœnasue maiore sumptu fecissent, sed etiā qui ad
eas uocati essent, atq̄ omnino interfuisent, pœnis legis tenerēt. Post Didia
Licinia lex lata est a Publico Licinio Crasso diuite. Cuius ferūdæ probādæq̄
tantum studiū ab optimatibus ipensum est, ut consulto senatus iuberēt, ut ea
tantūmodo, pmulgata priusq̄ trinūdino cōfirmaret, ita ab oībus obseruaret,
quali iam populi sententia cōprobata. Lex uero hæc paucis mutatis i plærīq̄
cum Fannia congruit. In ea em̄ ferenda quæsitā est nouæ legis autoritas, exo-
lescente metu legis antiquioris, ita Hercules, ut de ipsis xii. tabulis factum est.

m ij quarum

E quarum ubi cōtemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniae summa, ut Calēdis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos. xxx. duntaxat asses edundi causa cōsumere liceret. Cæteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quæ carnis aridae pondo tria, & fassamentorum pondo libra, quod ex terra, uite, arbore uel natum sit. Video quid remordeat. Ergo indicium sobrii seculi est, ubi tali præscripto legum coerceret expensa cœnarum. Non ita est. Nam leges sumptuariæ a singulis ferebantur, quæ totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi pessimis effulissimisque moribus uiueret, profecto opus ferendis legibus non fuisset.

Lex Cornelia,

F Vetus uerbum est, Leges (inquit) bonæ ex malis moribus procreantur. Has sequitur lex Cornelia, & ipsa sumptuaria, quæ tulit Cornelius Sylla dictator, in qua non conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, uerum minora pretia rebus imposita, & quibus rebus dii boni, quæque exquisitis & pene incognitis generibus deliciarum. Quos illic pisces, quasque offulas nominat. Et tamen pretia illis minora constituit, ausim dicere, ut uilitas edulium, animos hominum ad paradidas opsoniorum copias incitaret: & gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultatibus, possent. Dicam plane quod sentio. Apprime luxuriosus mihi uideatur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc seculum ad omnem incōtinētiā promptius, ut plerumque earum rerum quæ Syllana lege, ut uulgo nota, comprehenduntur, nemo nostrum uel fando compererit.

Lex a Lepido lata.
Lex Antonij Restione

Antonij edictum

G la mortuo, Lepidus cōsul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. De hinc paucis interiectis annis alia lex puenit ad populū, ferente Antio Restione: quæ legem, quæuis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ, & uitiorum firma cōcordia, nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur, eum quoad uixit, foris postea non recenasse, ne testis fieret contemptæ legis, quæ ipse bono publico protulisset. His legibus annumerantur edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui post triuuir fuit, ni indignum credere inter cohibentes sumptus Antonio locum facere: cuius expensæ in cœnâ solitæ cōferri sola unionis a Cleopatra uxore consumpti æstimatione superatæ sunt. Nam cum Antonius quicquid mari, aut terra aut etiã cœlo gignere retur, ad fatiandam ingluuiem suam naturam existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaque re captus, de Romano imperio facere uellet Aegyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci a Romanis nec luxuria dignaretur, sponcione prouocauit insumere se posse in unâ cœnâ sestertium centies. Id Antonio mirum uisum, nec moratus sponcione contēdit, dignus culina Numatio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem sane cœnâ parauit, sed quæ non miraretur Antonius, quippe qui omnia quæ apponere bantur ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridens phialam poposcit, cui acetum non nihil acris infudit, atque illic unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit: eumque mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quæuis co facta sponcione uicisset, quippe cum ipsa margarita centies sestertium sine cōtentione eualuisset, manum tamen ad alterius unionis aurem similiter admonuit, nisi Numatius Plancus iudex seuerissimus superatum Antonium mature pronuntiaasset.

stasset. Ipse aut unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, quod quod super fuit A
postea uicta regina & capta Aegypto, Romam delatus, dissectusque est, & facta
ex una margarita duae, impositaque simulacro Veneris, ut monstruosae magni
tudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

De nucum generibus

Caput XVIII

Dhuc dicite Furio, secundae mensae illata bellaria nouo sermoni prin
cipium dederunt. Symmachus duas atrectas manu nuces, uelle iquit,
ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quae causa uel origo uariaue
rit: unde tot mala cum hac una appellatione uocitentur, fiat tamen seorsum diuer
sa tam uocabulo quam sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo quae tibi memo
ria crebra lectionis occurrunt. Et Seruius, Nux ista iuglans secundum nonnul
lorum opinionem a iuuando, & a glade dicta existimatur. Caius Bassus uero
in libro de significatione uerborum hoc refert, Juglans arbor dicta inde est, perin
de ac lous glans. Nam id arboris genus nuces habet, quae sunt suauiore sa
pore quam glans est. Hunc fructum antiqui illi, qui egregium gladique simile, ipsamque
arborem deo dignam existimabant, lous glandem appellauerunt, quae nunc literis
interlisis iuglans nominatur. Cloatius autem Verrius in libro a Graecis tractorum
ita memorat, Juglans quasi diuglans, id est, *δὴος βάλου* sicut Theophrastus
ait. Hanc graeci etiam Basilicam uocant.

B
Iuglans

Basilica

NUX HAEC auellana seu praenestina quae est eadem, ex arbore est, quae co
rylus dicitur, de qua Vergilius dixit, Corylum sere est autem natio hominum iu
xta agrum Praenestinum, qui Carsitani uocantur *ἀπὸ τῆς καρσιῶν* Cuius rei meminit
Varro in logistorico, quod inscribit, Marius de fortuna. Inde scilicet praenestinae
nuces. Est & illud apud Nauium in fabula Ariolo, Quis heri apud te Praenesti
ni & Lanuuii hospites suapte utrosque decuit acceptos cibo, alteris inanem bullam
madidam dari, alteris nuces in procliu profundero. Hanc autem nucem Graeci Po
nticam uocant, dum unaquaqueque natio indit huic nuci nomen ex loco, in quo na
scitur copiosior.

D
Nux auel
lana siue
PraenestinaNux ponti
ca

NUX CASTANEA de qua Vergilius, Castaneasque nuces, uocat & hera
cleotica. Nam uir doctus Oppius in li. quem fecit de syluestribus arboribus sic
ait, Heracleotica haec nux, quam quidam castaneam nominant, itemque Pontica
nux, atque etiam quae dicuntur basilicae iuglandes, germina atque flores agunt simi
liter iisdem temporibus quibus Graecae nuces. Nunc dicendum est quae sit graeca nux,
ac simul hoc dicentes, amygdala de laece tulit & ostendit, nux graeca haec est, quae &
amygdala dicitur. Sed & Thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinato
rum graecorum li. iiii. cum sic ait, Nux graeca amygdala. Acca uero in supplicatione,
nucem graecam (ait) fauicem adde quantum libet. Nucem molluscam licet hyemis no
bis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, idictam non reliquimus. Plau
tus in calceolo sic eius meminit, Molluscam nucem super eius dixit impendere tegu
las. Ecce Plautus nominat quidem, sed quae sit mollusca nux non exprimit. Est autem
Persicum quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet quod ceteris omnibus nuci
bus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius uir longe doctissimus in
edulio, quod inscribitur moretum. Nam cum loquitur de hortulano faciente moretum,

Nux casta
neaC
Nux grae
caMollusca
nux

m iiii inter caete

inter cætera q̄ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis, Admisce tu Acca-
basilicis hæc, nux partim, Partim persica, quod nomē sic deniq; ferē Propter.
ea, q̄ qui quondam cum rege Ponti Nomine Alexandro magno fera prælia
bello In Persas retulerē suo, post inde reuentum Hoc genus arboris in præla-
tis finibus Graiis Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes. Mollusca hæc
nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux Tarē-
tina.

NUX TARENTINA dicitur, quæ ita mollis est, ut uix atrectata franga-
tur. De qua in libro Faborini sic reperitur. Itemq; quidā Tarentinas oues uel
nuces dicunt, quæ sunt terentinæ a Tereno, quod est Sabinorū lingua molle,
Vnde Terentios quoq; dictos putat Varro ad Libonem primo. Quā in cul-
pam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait, Et molle Tarentum.

Nux pinea

NUX PINEA hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Ci-
stellaria. Qui e nucle nucleos esse uult, frangat nucem.

¶ De generibus malorum & pyrorum. Caput XIX.

Nuces &
mala quo
distent

¶ **E**t quia mala uidemus admista bellariis, post nuces de malorū gene-
ribus differēdū est. Sunt de agricultura scriptores, q̄ nuces & mala
sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegat,
& intus habet quod esui est. Malum uero, qd' foris habeat quod est, sui, & durū
intus includat. Secundū hanc definitionē persicū, quod Sueuius poeta superius
inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandū. His p̄missis, malo-
rum enumerāda sunt genera, quæ Cloatius ordinatorum Græcorū libro quar-
to ita diligenter enumerat, Sunt autem genera malorum, armenium, cotoniū,
citreū, couimelliū, cōditiuū, ἐπιμελις, musteū, martianū, orbiculatū, ogrānum,
p̄cox, p̄nuceū, punicū, p̄sicū, quirianū, p̄siuum, rubrum, scādianum, syluestre,
sirutiū, tybur, uerianum. Vides persicum a Cloatio iter mala numeratum: qd'
nomē originis suæ tenuit, licet iādudum nostri soli germē sit. Quod aut ait idē
Cloatius, Citreum, & ip̄m p̄sicum malum est, secundum Vergiliū, Felicis ma-
li quo nō præstātius ullū, & reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse
Vergiliū, accipite q̄ Oppius i li. de syluestribus arboribus dicat, Citrea itē ma-
lus, & p̄sica, altera generat̄ i Italia, & i Mœdia altera. Et paulopost de citreo lo-
quēs ait, Est autē odoratissimū, ex quo iteriectū uesti tineas necat. Fertur autē
uenenis cōtrariū, q̄ tritum cum uino purgatiōe uirium suarū bibentes seruat.

Malorum
genera

G

Generat̄ aut̄ i Perside omni tpe mala citrea. Alia em̄ p̄carpūt, alia interim ma-
ture scūt. Vides hic & citreū noiari, & oīa signa poni, q̄ de eo Ver. dixit, licet no-
mē citrei ille nō dixerit. Nā & Home. q̄ citreū ἐϊον appellat, ostēdit eē odoratū
pomū ἐϊον ἀπὸ κολοῦ ὀδωδδδ. Et qd' ait Oppius iter uestē poni citreū, idē significat &
Home. cū dicit ἐϊματα. Hic & Neuius poeta i bello punico ait Citrosam uestē.
¶ **PYRA** hæc q̄ uidemus, uarietas nominū numerosa discernit, Nā idē Cloatius
sic eorū uocabula describit. Antianū, cucurbitinū, ciritū, ceruifca, calculosum,
crustuminum, decimanū, græculū, lollianū, lanuuinū, laureū, lateresianū, mara-
pium, milesium, myrteum, nœuianū, orbiculatū, p̄cianum, rubile, signinum, tul-
lianum, titianū, turrinianum, timosum, præcox, uolemium, mespilium serum,
sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, ualerianum serum.

Pyrorum
genera

¶ De ficuum ac olearum uuarumq; generibus. Caput XX.

ADMONENT nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorū: eodē Cloa-
tio nos de his, ut de aliis, instruēte. Sic em̄ diuersas ficus diligētia suæ more di-
numerat. Africa, albula, harundinea, asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, ca-
rica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea,
lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pōpeiana, præcox, tellana,
atra. Sciēdum q̄ ficus alba ex felicibus fit arboribus, cōtra nigra ex infelici-
bus. Docēt nos utrūq̄ pontifices. Ait em̄ Veranius de uerbis pōtificalibus.
Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, superus, fagus, corylus, for-
bus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lothus. Tarquinius autem
Priscus in ostentario arborario sic ait, Arbores quæ inferū deorū, auertētiūq̄
in tutela sunt, eas infelices nomināt. Alternum sanguinē felicē, ficum atrā, q̄q̄
baccā nigrā, nigrosq̄ fructus ferunt, itēq̄ acrifoliū, pyrum syluaticū, pruscū,
rubum, sentescq̄, quibus portēta pdigiaq̄ mala cōburi iubere oportet. Quid
q̄ ficum tanq̄ nō pomū secerni a pomis apud idoneos reperimus? Afranius
in selia. Pomū, holus, ficum, uuam. Sed & Cicero œconomicon li. iiii. Neq̄ se-
rit uitem, neq̄ quæ sata est diligēter colit: oleum, ficus, poma non habet. Nec
hoc ignorandum est, ficum solā ex oibus arboribus non florere. † Lacte pro-
prie ficorū dicit̄. Grossi appellātur fici, quæ nō murescunt, hos Græci dicūt
δλωδου. M. Attilius. In milibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et pau-
lo post ait. Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et posthumius Albinus anna-
li primo de Bruto, Ea causa sese stultum brutumq̄ faciebat, grossulos ex mel-
le edebat.

OLEARVM genera hæc enumerant̄, Africana, albigerus, aquilia, alexan-
drina, Aegyptia, culminea, conditiua, liciniana, orchas, oleaster, pausia, paulia,
radius, salentina, sergiana, termutia. Sicut uuarū ista sunt genera. Aminea,
scilicet a regione, nam Aminei fuerūt, ubi nunc Falernū est: alinusca, atrusca, al-
buius, albena, apiana, apicia, bumāmia, aut ut Græci dicunt βύμαδι, duraci-
na, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, numētana, præcia, prannia, psi-
thia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Præ-
textatus, Vellē Seruū nostrū diutius audire, sed hora nos quietis admonet, ut
exorto iubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur, atq̄ ita facta discessio ē.

IN LIBRVM QVARTVM

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertissimum fuisse Vergiliū Prætextatus
ostendit, ita hoc libro quantus in rhetorica idem poeta fuerit demonstrat Eusebius. Verum quo-
ta pars horum seruata ab interitu est: quando & principium, & finis, cum alijs tam multis deside-
rantur, ut uix sextam libri huius partem superesse sit uerisimile. Vt nam uero, aut casu, aut studio
forum industria aliquando contingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certe ex parte in-
tegritati suæ restituantur. Id quod tū demū fieri licuerit, sicubi forte emēdatius aliquod ex pulue-
rulētis istis bibliothecis eruatur exēplar. Alioquin, aut ego plane desipio, aut fieri istuc nō potest.

A
Ficorū ge-
nera

B

†Lactis.

C

Olearū ge-
neraVuarū ge-
nera

D

SATVRNALIORVM
E **MACROBII THEODO**

SII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVR
NALIORVM LIBER
QVARTVS

¶ De affectu mouendo ex habitu personæ.
Caput I.

Pathos ex
habitu

F

EC MAGIS INCEPTO VVLTVM SERMO
ne mouetur, Quam si dura silex, aut stet Marpe-
sia cautes. Tandem corripuit sese, atq; inimica re-
fugit. Item pathos est & in hoc uersu, Obstupui,
steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Sed & to-
ta Daretis fatigatio habitu depingitur. Ast illum
fidi æquales genua ægra trahentem, Quassantēq;
utroq; caput, crassumq; cruorem Ore eiectātem.

Sociorum quoque eius trepidationem breuiter
ostendit, Galeamque ensimque uocati Accipiunt. quasi non sponte accepturi
munus, quod erat damnum uerecundiæ. Ex eodem genere est illud, Totoque
loquentis ab ore Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis. Est & in de-
scriptione languoris habitus, ut est tota descriptio pestilentiae apud Thucydi-
dem. Et, Labitur infelix studiorum atque immemor hærbæ Victor equus. Et
Demissæ aures, incertus ibidem Sudor, & ille quidem morituris frigidus. Est
inter Pathe & pudor, ut circa Deiphobum pauitantem, & dira tegentem sup-
plicia. Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre, Excussi manibus radii,
reuolutaque pensa, Euolat infelix. Et Latinus quia miratur, Defixa obtutu te-
net ora. Et Venus quia rogatura est, Tristior & lacrymis oculos suffusa nitē-
tes. Et Sibylla quia insanit, Subito non uultus, non color unus, Non comptæ
mansere comæ.

¶ Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimitur.
Caput II.

H
De oratio-
ne patheti-
ca

Vnc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primū
quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Opor-
tet enim ut oratio pathetica, aut ad indignationē, aut ad misericordiā
dirigatur, quæ a Græcis *δυνατός* καὶ *δυσίωσις* appellatur. Horum alterum accusa-
tori necessarium est, alterum reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quo
niam satis indignatibus leniter incipere nō cōuenit. Ideo apud Vergiliū luno
sic incipit, Quid me alta silētia cogis Rūpere? Et alibi, Me ne incepto desistere ui-
ctā? Et alibi, Heu stirpē inuisam & fatis cōtraria nris Fata Phrygū. Dido, Mo-
riemur inultæ? Sed moriamur ait. Et eadem, Pro Iuppiter ibit Hic ait. Et Pria-
mus, At tibi, p scelere exclamat, p talibus ausis. Nec initiū solū tale esse debet,
sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica, & breuibus sententiis & crebris figu-
rarum muta

rarz mutatiōibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare. Vna ergo nobis A
 Vergiliana oratio pro exēplo sit, Heu stirpē inuisam. Ininitium ab ecphonesti. De Exemplū
 inde sequuntur breues interrogatiunculæ. Num Sigeis occumbere campis? oratiōis Pa
 Num capti potuere capi? num incensa cremauit Troia uiros? Deinde sequitur theticæ ex
 hyperbole, Medias acies, mediosq; per ignes Inuenere uiam. Deinde Ironia, At vij, Aenei.
 credo mea numina tandem Fessa iacēt: odiis haud exaturata quieui. Deinde au
 sus suos inefficaces queritur, Per undas Ausa sequi, & profugis toto me oppo
 nere ponto. Secunda post hæc hyperbole, Absumptæ in Teucros uires cœliq;
 marisque. Inde dispersæ querelæ, Quid syrtes aut scylla mihi, quid uasta cha
 rymbdis profuit? Iungitur inde argumentum a minore, ut pathos augeat, Mars
 perdere gentē Immanem Lapithum ualuit. Minor scilicet persona. ideo illud se
 quitur, Ast ego magna Iouis coniunx. Deinde cum causas quoq; contulisset, B
 quanto impetu dea dixit? Infelix quæ memet in omnia uerti. Nec dixit, non pos
 sum perdere Aeneam, sed, uincor ab Aenea. Deinde cōfirmat se ad nocēdum,
 & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire con
 tenta est.

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere latinis,

At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.

At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit, Sanguine Troia-
 no & Rutulo dotabere uirgo. Et protinus argumentū a simili cōueniens ex p̄
 cedentibus, Nec face tantum Cyffeis prægnans ignes enixa iugales. Vides q̄ C
 sæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira quæ bre
 uis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt
 apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam,
 An miseri fratris letum ut crudele uideres? Et idem cum auget inuidiam occiso
 rum pro se amicorum, Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocātē Muranum.
 Et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uictō sibi parceretur, Vici
 sti, & uictum tendere palmas Ausonii uidere. Idem, Quos minime uellem. Et
 aliorum preces orantium uitam, Per te, per qui te talem genuere parentes: &
 similia.

Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore. Caput .III.

D
 Pathos ab
 ætate.

Nunc dicamus de habitu pathus, qđ uel est in ætate uel in debilitate, &
 cæteris q̄ sequunt. Eleganter hoc seruauit, ut ex oī ætate Pathos mise
 ricordia moueret, Ab infantia. Infantumq; animæ flentes in limine
 primo. A pueritia, Infelix puer atq; impar congressus Achilli. Et, Paruumq;
 patri tendebat lulum. Vt non minus miserabile sit periculum in paruo, q̄ in fi
 lio, Et, Superest coniunx ne Creusa? Ascaniusq; puer? Et alibi, Et parui casus Iu
 li. A iuuenta uero, Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum, Pubentesque
 genæ, iuuenili in corpore pallor. A senectæ, Dauni miserere senectæ. Et, Duci
 tur infelix æuo confectus Aletes. Et, Caniciem multo deformat puluere.

m v Mouit

- E** Mouit & a fortuna modo misericordiam, modo indignationem. Misericordiam. Tot quondam populis terrisque superbum Regnatorem Asiae. Et Sinon, Et nos aliquod nomenque decusque Gessimus. Et, Auloniisque olim ditissimus aruis. Indignationem uero ex uerbis Didonis, Et nostris illuserit aduena regnis. Eleganter enim ex contemptu Aeneae auget iniuriam suam. Et Amata, Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris. Et Numanus, Bis capti Phryges. Mouit pathos misericordiae & ex debilitate. Ex quo me diuum pater atque hominum rex Fulminis afflauit uentis, & contigit igni. Et alibi, Et truncas inhonesto uulnere narres. Et de Mezentio, Attollit in aegre Se femur. Et, Huc caput atque illuc humero ex utroque pepedit. Et, Te decisa suum Laride dextera quaerit. Et, Acerque cruento Puluere perque pedes traiectus lora tumentes Mouit Pathos misericordiae frequenter & a loco, Cum uitam in syluis inter deserta ferarum Lustra domosque traho. Et, Libyae deserta pago. Et, At nos hinc alii sitiētes ibimus Afros, Pars Scythia, & rapidum Cretae ueniamus Oaxem. Et illud egregie & breuiter, Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros. Iliacos, id est, patriae muros quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spacia pugauerat. Et illud, Nos patriam fugimus. Et, Litora cum patriae lachrymans portusque relinquo. Et, Dulces moriens reminiscit Argos. Et, Ignarum laurens habet ora mimanta Lyrnesi domus alta solo laurente sepulchrum. Et ut Agamēnonē indigne ostenderet occisum, assumpsit locum, Prima inter limina dextra oppetiit. Et illud, Moenibus in patriis atque inter tuta domorum. Sacer uero locus praeipue pathos mouet. Occisum inducit Orpheus, & miserabilem interitum eius a loco facit, Inter sacra deum, nocturnique orgia Bacchi. Et in euerfione Troiae, Perque domos & religiosam deorum Limina. Cassandrae quoque raptum uel diminutionem quam miserabilem facit sacer locus. Ecce trahebat a templo adytisque Mineruae. Et alibi, Diuae armipotens ad aram Procubuit. Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret, Exipit incautum, patriasque obruat ad aras. Et Venus quae Aeneas in mari uexaret ira Iunonis, quam inuidiose querit Neptuno de loco. In regnis hoc ausa tuis. Fecit sibi Pathos saepe & ex tempore. Priusquam Pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent. Et Orpheus miserabilis ex longo dolore, Septem illum totos phibent ex ordine menses. Et Palinurus, Vix lumine quarto Prospexi Italiā. Et Achimenes, Tertia iam lunae se cornua lumine complent. Et, Septima post Troiae excidium iam uertitur aestas.

¶ Pathos a causa, modo, & materia. Caput .Illi.

A tempore.

Requens apud illum Pathos a causa. Reuera enim praerumque efficit causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. ut Cicero in Verrē, Qui ob sepulturam in carcere necatorum a parentibus rogabat. Hoc enim non tam rogari, aut pecuniam exigere, quam ob hanc causam, indignum erat. Et Demosthenes cum querit quendam inuidiam circumuentum, ex causa auget inuidiam. Circūuenit inquit arbitrum, qui inter me atque se integre iudicauerat. Ergo & Vergilius egregie saepe ex hoc loco traxit affectum. Occidit, inquit, in acie Galeus, Hoc per se non est dignum misericordia belli tempore, sed admouit causam

causam, Dum paci medium se offert. Idem alio loco, Sternitur infelix. Deinde **A** subiicit causam miserabilem. Alieno uulnere, id est, cum in aliū telum esset emissum. Et cum Palamedē indigne occisum uellet, Quem falsa sub prodicione Pelasgi Infontem infando indicio, quia bella uetabar, Demisere neci. Et Aeneas ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit. Et pariter comitiūq; oneriq; timentē. Quid lapix ut contēptis cæteris artificijs inglorius (quēadmodū poeta ait) uiueret, qualis causa proponit? Ille ut depositi pferret fata parentis. Ex eodem genere est, Fallit te incautum pietas tua. Hæc em̄ causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit? Qui sanguine nobis Hanc patriā peperere suo. Nec non & indignatio demonstratur a causa, ut illic, Multa gemens, ignominiam plagasq; superbi Victoris, tum quos amisit inultus amores. Et illud a causa est **B** ex effectu indignantis, An solos tangit Atridas Iste dolor? solisq; licet capere arma Mycenis? Et illud, At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia, Vendit hic aurō patriam. Quicq; ob adulterium cæsi, Nec partē posuere suis **Ad** Pathos mouendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant a modo & a materia. Modus est cum dico, occidit manifeste uel occulte. Materia ē cum dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiā Midiaē facit, se pulsatum cothurno? Cicero Verri, cum nudum quendā dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius nō minus euidenter, Altaria ad ipsa trementē Traxit, & in mulaplantem sanguine nati. Et, Capulo tenuis abdit ensē. Et illa omnia a modo sunt, Rostroq; immanis uultur adunco Immortale iecur tōdens, & reliqua. Et, Quos super atra silex iamiam lapsura cadenti Imminet assimilis. Sed & misericordiam a modo sæpe commouet, ut de Orpheo, Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud, Obruīt auster aqua inuoluens nauemq; uirosq;. Et, Saxum ingens uoluunt alii. Et, Mortua quinetiā iungebat corpora uiuis. Et in Georgicis, Nec uia mortis erat simplex. & cætera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo necatū. Hoc enim a materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit & cum flagellis cæsum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergiliū, At pater oipotens densa inter nubila telum Contorsit, non ille faces nec fumea tædis, & reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & **C** uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus ex quibus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostēdimus usum Maronem. Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur, ut in Turno ab ætate, Miserere parentis Longæui. A loco. Quā nunc mœstum patria Ardea longe Diuidit. Et circa Cassandram ex modo, Ecce trahebatur. Ex habitu corporis, Passis priameia uirgo Crinibus. Ex loco. A templo adytisque Mineruæ. Et circa Agamemnonem a patria, Ipse mycenæus. A fortuna, Magnorum ductor Achiuum. A necessitudine, Coniugis infandum. A loco, Prima intra limina dextra. Tacite quoq; q̄si per delin-

A modo:

D

A materia

E per definitionem pathos mouere solet, cum res quæ miserationem mouet, non dilucide dicit, sed dat intelligi, ut cū Mezentius dicit, Nunc alte uulnus adactū. Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, q̄ hoc altum uulnus esse amittere filium? Et rursus idem, Hæc uia sola fuit qua perdere posses. Sed hic scilicet accipiendum est perire esse amittere filium. Et Iuturna cum queritur, q̄ adiuuare fratrem prohibeatur, Immortalis ego. Quid enim sequitur? non est immortalis in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim definitionis habent, & a poeta eleganter introducta sunt.

¶ Pathos a simili.

Caput .V.

F Vnt & in arte rethorica ad Pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt. Ex quibus primus est a simili. Huius species sunt tres, exemplū, parabola, imago. Græce παράδειγμα, παραβολή, εικόνα. Ab exemplo. Vergilius.

Pathos ab exemplo.

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus Threicia fretus cithara fidibusq̄ canoris, Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Quid Thesea magnū? Quid memorem Alciden? Antenor potuit mediis elapsus achiuis. Hæc enim oia misericordiā mouent, quoniā indignū uidetur negari sibi, q̄d aliis indultum est.

G Deinde uide unde auget inuidiā, Si potuit manes accersere coniugis Orpheus. Habes causam disparem. manes illic coniugis, hic patris: illic accersere, hic uide re. Threicia fretus cithara, Hic misericordiā eius irrifit. Si fratrem Pollux alterna morte redemit, Itq̄ reditq̄ uia totiens. Hoc iā a modo. Plus est em̄ sæpe ire, q̄ semel. Quid Thesea? magnū Quid memorē Alciden? Hic propter egregias plonas nō habuit q̄d minueret, uel q̄d augeret: uerū q̄d in illis elucebat, hoc sibi iactat cū iis esse cōmune. Et mi genus ab loue summo. Simile est & illud ab indignatione. Quid em̄ ait Iuno? Pallas ne exurere classē Argiuū. Iā hoc plus est, classē uictricē, q̄ reliquias fugientiu. Deinde causam minuit. Vnius ob noxā & furias Aiācis Oilei. Quā minuit, ut noxā diceret, q̄d leuis culpæ nomen est. Et unius, q̄ facile possit ignosci, Et furētis, ut nec culpa sit. Et alibi, Mars pdere gentē, Immanē Lapithū ualuit. Vides easdē obseruatiōes, gentē & immanem.

H Deinde aliud exēplum, Cōcessit in iras Ipse deum antiquā genitor Calydoniana. Antiquā, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deinde in utroq̄ causam minuit, Quod scelus aut Lapithis tm̄ aut Calydone merente? Parabola uero qm̄ magis hoc poetæ cōuenit, sæpissime pathos mouit: cum aut miserabilē, aut iracundum uellet inducere. Miserabilē sic, Qualis populea mœrens Philomela sub umbra. Qualis cōmotis excita sacris Thyas. Qualē uirgineo demissum pollice florē, Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus misratio est. Quid de ira? Ac ueluti pleno lupo insidiatus ouili, Dum fremit ad caulas. Et Mugitus ueluti fugit cum saucius arā Taurus. Et alia plura similia qui q̄rit inueniet.

Ab imagine.

Et imago, q̄ est a simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea fit cum aut forma corporis absentis describit, aut omnino q̄ nulla est fingit. Vtq̄ Vergilius eleganter fecit. Illud prius circa Ascaniū, O mihi sola mei sup Astyanactis imago. Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Fingit uero cū dicit, Quā fama se cuta est, Cādida succinctā latratibus inguina mōstris. Sed prior forma dicitur p̄stat, hæc

stat, hæc *ἰσχυρῶς*, id est, prior misericordiam commouet, horrorē secunda. Si-
cut alibi, Et scilicet gaudens uadit discordia palla, Quam consanguineo sequitur
bellona flagello. Et omnia illa quæ de forma dixit. Sed illud nimium patheticè,
Furor impius intus Sæua sedens super arma, & ceterum uinctus ahenis Post ter-
gum nodis fremit horridus ore cruento.

Pathos a maiori & minori.

Caput .VI.

Iximus a simili, nunc dicamus a minore pathos a poeta positum. Nempe cum aliquid proponitur, quod per se magnū sit, deinde minus esse ostenditur quæ illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouet. Ut est illud, O felix una ante alias Priameia uirgo Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis Iussa mori. Primum quod ait, felix, comparisonem sui fecit. Deinde posuit a loco, Hostilem ad tumulum. Et a modo, quod non minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, quæuis hostilem ad tumulum quæuis Iussa mori, felicior tamen quæ ego, quia sortitus non pertulit ullos. Simile est & illud, O terque quaterque beati. Et quod de Pasiphæ dicit, Proetides impleunt fallis mugitibus agros. Deinde ut minus hoc esse monstraret. At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est Concubitus. Quid illud? nonne uehementer patheticum est a minore? Nec uates Helenus, cum multa horrēda moneret, Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno. Quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illis uisa, quæ patris mortem?

A MAIORE negauerunt quidam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Didonem Vergi. induxit, Non aliter quæ si immixtis ruat hostibus omnis Carthago, aut antiqua Tyrus. Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quæ si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruiisset. Et Homerus idem fecit.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendū, qui dicitur, præter spem. Hunc Vergilius frequenter exercuit, Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem. & cætera. Et Dido. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre soror potero. Aeneas de Euandro, Et nunc ille quidem spe multū captus inani Fors & uota facit. Et illud, Aduena nostri (Quod nunquam uertis sumus) ut possessor agelli Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni. Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander, Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis, Et prædulce decus.

ORATORES ὁμοιοπαθῶν uocant, quoties de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium, Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et, Patriæ strinxit pietatis imago. Et, Subiit chari genitoris imago. Et Dido, Me quoque per multos similis fortuna labores.

EST ET ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur, uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunque Vergilius bene patheticè tractauit, uel cum ait Dido, Dulces exuuiæ dum fata deulque sinebant. uel cum Turnus, Tuque optima ferre Terra tene. Et idem alibi, Nunc o nunquam frustrata uocatus Hasta meos. Et, Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est, Viximus.

Facis

A similitudine passionis.

Ex sermone conuerſa ad animata

E FACIT apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Græci ἀπόρησις uocāt. Est enim uel dolentis, uel irascentis, dubitare quid agas. En quid ago? rursus ne procos irrita priores Experiar? Et illud de Orpheo, Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret? Et de Niso, Quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis Eripere? Anna permouetur, Quid primum deserta querar? comitem ne sororem &c.

ET attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur, Ipse caput niuei fultū Pallantis & ora Vt uidit, leuicq; patens in pectore uulnus. Et illud, Impleuitq; sinū sanguis. Et, Mōriensq; suo se in sanguine uersat. Et, Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. Et, Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. Et, Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus It cruor. Et, Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

F ACIT hyperbole, id est, nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira uel misericordia. Ira, ut cum forte dicimus, miles ille pire debuerat. quod est apud Vergilium, Omnes per mortes animam fontem ipse dedissem. Misericordia, cum dicit, Daphni tuum Pœnus etiam ingemuisse leones Interitum. Nascit̄ præter hæc de nimietate uel amatorium, uel alterius generis pathos. Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est. Et illud seorsum, Maria ante exurere Turno, Quam sacras dabitur pinus.

EXCLAMATIO, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicit̄, mouet pathos. Hæc fit interdum ex persona poetæ, nonnunq; ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poetæ est. Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ. Infelix utcunq; ferent ea fata nepotes. Crimen amor uestrum. & alia similia. Ex persona uero alterius. Dii capiti ipsius generiq; referuent. Et, Dii talia Grai Instaurate, pio si pœnas ore reposco. Et, Dii talem terris auertite pestem.

CONTRARIA huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamando dicimus, ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. Hoc autem præcipue irascentibus conuenit. ut Neptunus. Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. Et Mnestheus, Nec uincere certo. Quamq; o. sed superent, quibus hoc Neptune dedisti. Et Turnus, Quamq; o si solitæ quicq; uirtutis adesset. Et in Bucolicis. Nouimus & qui te trāsuerſa tuētibus hircis, Et quo, sed faciles nymphæ irrisere sacello. Sed & misericordia ex hac figura mota est a Sinone, Donec Calchæte ministro. Sed q; ego hæc autem nequicq; ingrata reuoluo?

NASCITVR pathos & de repetitione, quam Græci ἐπιπαιφήσις uocant, cum sententiæ ab iisdem nominibus incipiunt.

Hinc Vergilius. Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud.
Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud.
Te nemus Angitiæ, uitria te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.

ἔπιτιμωσις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa Pathos, id est, cum obiecta iisdem uerbis refutamus. Aeneas ignarus abest, ignarus absit.

Deesse huic libro finem iam ante monuimus.

A
Per abiur-
gationem.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS

SATVRNALIORVM

LIBER .V.

¶ Si non aliis, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit. Tum de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo.

Caput .I.

OST HAEC CVM PAVLISPER EVSEBIVS QUIE-
uisset, omnes inter se consono murmure, Vergilium non mi-
nus oratorem, q̄ poetam habendum pronuntiabant: in quo
& tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhe-
toricæ artis ostenderetur. Et Auienus, dicas mihi, inquit,
uolo doctorum optime, si concedimus (sicuti necesse est) ora-
torem fuisse Vergilium, si quis nunc uelit orandi artem con-

sequi, utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat. Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eo scilicet quo minime uolo, ad comparationem Maronis & Tullii. Verecunde enim interrogasti uter eorum præstantior, quandoquidem necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. Sed istam mihi necessitatem altam & profundam remittas uolo, quia non nostrum inter illos tantas componere lites. Nec ausim in utramuis partē talis sententiæ autor uideri. Hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans, & torrens, & copiosus. Oratorum autem non simplex, uec una natura est, sed hic fluit & redundat, contra ille breuiter & circumcise dicere affectat, tenuis quidam & siccus & sobrius amat quãdam dicendi frugalitatem, alius pinguis & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omniū dissimulatiõe unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit.

Respondit Auienus, Aptius uellē me has diuersitates sub psonarū exēplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi. Copiosum, in quo Cicero dominauit. Breue, in quo Sallustius regnat. Siccum, qđ Frōtoni ascribit. Pingue & floridum, in quo Plinius secundus quondā, & nunc nullo ueterū minor noster Symmachus luxuriat. Sed apud unū Maronē hæc quatuor gñæ repies. Vis audire illū tāta breuitate dicētē, ut arctari magis & cōtrahi breuitas ipsa nō possit. Et cāpos ubi Troia fuit. Ecce paucissimis uerbis maximā ciuitatē hausit & absorpsit: non reliquit ille nec ruiuā. Vis hoc ipsum copiosissime dicat. Venit summa dies, & inelectabile tēpus Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Iliū, & ingēs Gloria Teucrorū. ferus oia luppit Argos Trāstulit, incēsa Danaī dñantīn ur-
be. O pa

D
Dicendi ge-
nera quatuor

E he. O patria, o diuum domus Ilium, & inclyta bello Moenia Dardanidum. Quis cladem illius noctis, quis funera fando Explicet: aut possit lachrymis æquere labores? Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos. Quis fons, quis torrens, quod mare, tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis. Turnus ut anteuolans tardum præcesserat agmen, Viginti lectis equitū comitatus, & urbi. Improuisus adest, maculis quem Thracius albis Portat equus, cristæq; tegit galea aurea rubra. Hoc idem quo cultu, q̄ florida oratione cum libuerit proferetur? Forte sacer Cybele Chorcus olimq; sacerdos Insignis, longe phrygiis fulgebat in armis, Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis In plumam squamis auro conferta tegebat. Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu, Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum. Sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimū temperamentum? Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis. Siue inde occultas uires & pabula terræ Pinguia concipiunt, siue illis oē per ignem Excoquit uitiū, atq; exudat inutilis humor. Seu durat magis, & uenas astringit hiātes, Ne tenues pluuiæ rapidi ue potentia solis Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat. Ecce dicendi genus, quod nusq; alibi deprehendes, in quo nec præcepta breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Styli dicendi duo.

SVNT præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus & grauis: qualis Crasso assignatur. Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno. O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est Consulere, & reliqua. Alter huic contrarius, ardens & erectus, & infensus: quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraueris. Haud talia dudum Dicta dabas: morere, & fratrem ne defere frater. Vides ne eloquentiam omni uarietate distinctam: quam quidem mihi uidetur Vergilius, non sine quodam prælagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria permiscuisse: idq; non mortali, sed diuino ingenio præuidisse: atq; adeo non alium ducem secutus, q̄ ipsam rerū omnium matrem naturam, hanc prætexuit uelut in musica concordiam dissonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poetici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparauit. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

¶ Quæ Vergilius traxerit a Græcis, quodq; tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliadæ atq; Odysseæ Homericæ. Caput .II.

Tunc

Hinc Euāgelus irridenti similis, Bene, inquit, opifici deo a rure Man-
 tuatio poetam comparas: quem Græcos rhetores, quorū fecisti men-
 tionem, nec omnino legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusti-
 cis parentibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis Græcarum noti-
 tia literarum?

ET EVSTACHIVS, Caue inquit Euangele Græcorū quenq̄ uel de sum-
 mis autoribus tantam Græcæ doctrinæ haulisse copiam credas, quantam so-
 lertia Maronis uel assecuta est, uel in suo opere digessit. Nam præter philoso-
 phiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua supra disseruimus, nō par-
 ua sunt alia quæ traxit a Græcis, & carmini suo tanq̄ illic nata conseruit.

ET PRÆTEXTATVS, Oratus sis, inquit, Eustachi, ut hæc quoq̄ cōmuni
 cata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes
 Prætextatum secuti ad differendum Eustachium prouocauerūt. Ille sic incipit.

QVÆ VERGILIUS traxit a Græcis, dicturum ne me putatis ea quæ uulgo
 nota sunt: q̄ Theocritū sibi fecerit pastoralis operis autorē, ruralis Hesiodū
 & q̄ in ipsis gæorgicis tēpestatis serenitatiscq̄ signa de Arati phænomenis tra-
 xerit: Vel q̄ euerisionē Troiæ, cum Sinone suo & equo ligneo cæteriscq̄ om-
 nibus quæ librum secundum faciunt, a Pisandro pene ad uerbum transcripse-
 rit: qui inter Græcos poetas eminet opere, quod a nuptiis Iouis & Iunonis in-
 cipiens uniuersas historias, quæ mediis omnibus seculis usq̄ ad ætatem ipsius
 Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unū ex diuersis hia-
 ribus temporum corpus effecerit: In quo opere inter historias cæteras interi-
 tus quoq̄ Troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretā-
 do, fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decāta
 prætereo. Iam uero Aeneis ipsa, nōne ab Homero sibi mutuata est, errorem
 primum ex Odyssæa, deinde ex Iliade pugnas: quia operis ordinem necessario
 rerum ordo mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit,
 deinde reuertēti de Troia error cōtigerit Vlyssi: apud Maronē uero Aeneæ
 nauigatio bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus Homerus
 in primo cum uellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sa-
 cerdotis iniuria. Hic ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi con-
 geriem cōparauit. Nec illud cū cura magna relaturus sum, licet (ut existimo)
 non omnibus obseruatum, q̄ cum primo uersu promississet producturum sese
 de Troiæ littoribus Aeneam, Troiæ qui primus ab oris Italiam fato profu-
 gus Lauinacq̄ uenit Littora, ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ classē nō
 de Troia, sed de Sicilia producit. Vix e cōspectu Siculæ telluris in altum Ve-
 la dabāt læti. Quod totum Homericis filis texuit. Ipse enim uitans in poemate
 historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & conti-
 nuam narrationem ad finem usque perducere: ipse poetica disciplina a rerum
 medio cœpit, & ad initium post reuersus est. Ergo Vlyssis errorem non
 incipit a Troiano littore describere, sed facit eum primo nauigantem de insula
 Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in cōuiuio Alcinoi re-
 gis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem usq̄ puenerit. Post

n Phæacas

E Phæacas rursus Vlyssis navigationē usq; ad Ithacam ex psona propria poeta describit. Quem secutus Maro: Aeneā de Sicilia producit, cuius navigationem describendo pducit ad Libyā, Illic in cōuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usq; ad Siciliam de Troia navigationem suā: & addidit uno uersu, quod iā copiose poeta descripserat. Hinc me digressum uestris deus appulit oris. Post Africam q; rursus poeta ex psona sua iter classis usq; ad ipam describit Italiā. Interea mediū Aeneas iam classe tenebat Certus iter. Quid q; & omne opus Vergilianū uelut de qdam Homerici operis speculo formatum est. Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusq; q; uolet cōferat. Ut Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filix successit. Ipsa autem Dido refert speciē regis Alcinoi cōuiuium celebrantis. Scylla q; & Charybdis & Circe decent attingit: & pro solis armētis, strophades insulæ fingunt. At pro cōsultatiōe inferorum, descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed & infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiæ cōsiliis, Anchisæ monita respōdent. Iam prælia Iliadis, & uulnerum nō sine disciplinæ pfectiōe descriptio, & enumeratio auxiliōr; duplex, & fabricatio armor; & ludicri certaminis uarietas, iētumq; in reges & ruptū fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans a Diomede repulsam, Achillis exemplo, & sup Pallāte ut Patroclo lamētatio: & altercatio, ut Achillis & Agamēnonis, ita Drancis & Turni. (Vtrobicq; em̄ alē suum, alē publicum cōmodum cogitabat): pugna singularis Aeneæ atq; Turni, ut Achillis & Hectoris: & captiui inferis destinati, ut illic Patrocli, hic Pallantis, Sulmone creatos Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfers Viuētes rapit inferias, quos imolet umbris. Quid q; pro Lycaone Homericō, qui inter fugientes dephensus, nō mirum si ad pces confugerat, nec tñ Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepcit, simili cōditiōe Magus in medio tumultu subornatus est: Inde Mago procul infestam cōtēderat hastam. Et cum ille genua amplectens uitam supplex petisset, respōdit, Belli cōmercia Turnus Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto. Sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam pemptum, in Tarquitiū a Marone trāssert. Ille ait.

Home. xxi. ἔνταυδοῖ νῆῦ κείσο μὲν ἰχθυόσῃ, οἱ δ' ὠπλιῆς
Iliados. αἰμ' ἀπολιχμισσονται ἀκιδέες, οὐδέ σε μήτηρ

H ἔνδε μὲν ἰε χείρασι γοήσεται. ἀλλὰ σκάμανδρος
οἱσὶ δινίφει, εἴσω ἄλός εὐρέα κολῶν. & cetera.

At hic noster. Istic nunc metuende iace, & reliqua.

¶ De diuersis Vergilli locis ex Homero traductis. Caput .III.

ET si uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbum pene translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat, tamen qui se dederint obuios annotabo.

Home. iij. Νδυρῶν μὲν μαζῶν πείλασεν, τοῦ δ' εἰδὸς ἄνδρος.
Iliad.

Totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit: Vester, licet periodo Adduxit longe, donec curuata coirent (usus, idem tamen dixit. Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis Læua aciem ferri, dextra neruoc; papillam.

Αλλ' ὅτι

Ἄλλ' ὅτε δὴ τῷ νῆσσοι ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
θαίνετο γυμνάων, ἀλλ' ὄρουσός τις ἦδ' ἰθάλασσα,
Δὴ τότε κρυαῖον νεφέλην ἔσκε κρονίωρ
νήος ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε ἣ πόντος ἰσὺς αὐτῆς.

Nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undiq; & undiq; pontus.
Curvata in montis faciem circumstetit unda.
Et de tartaro ille ait.

τόσσον ἔνεστι αἰδέω, ὅσσον ὄρουσός τις ἀπὸ γούνης.

A
Home. xij.
Odyssæ

Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.

vij. Iliados

Ἄντ' ἀπὸ πείρας καὶ ἐδιδυμῶν εἰς ἔρον ἔντο.
Postq; exempta fames, & amor cōpressus edendi,
ὡς ἔφατ' εὐχόμενον, τῷ δ' ἔκλυε κωτίετα ζεύς,
τῷ δ' ἔπερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἔπερον δ' ἀνένευσεν,
νήσσοι μὲν οἱ ἀπώγαδ' πόλεμόν τε μάχην τε
δῶκε, σόρον δ' ἀνένευσεν μάχης θ' ἀποπέεσσι.

B
i. Iliados
& alibi
xvi. Iliados

Audii, & uoti phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres disperfit in auras.

καὶ παῖδες παῖδων τοὶ κεν μετόπισθε γίνονται.

xx. Iliados,
C

Hic domus Aenææ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum & qui nascentur ab illis.
Et alibi ille ait.

καὶ τὸτ' ὀδυσσεὺς λύτο τούνατα καὶ θίλον ἦτορ
ὄχθησας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὄρ' μεγαλήτορα θυμόν.

v. Odyssæ

Hic de duobus unum fabricatus est.
Extemplo Aenææ soluuntur frigore membra,

Ἄξρον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
πρυμνία δὲ πεσέην Σκαυῶν προπάροισι πυλάων.

vi. Iliados
D

Armipotens præses belli Tritonia uirgo
Frange manu telum phrygii prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portiq; effunde sub ipsis.

ἢ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
ὄρουσός τις ἔσθριζε κάρη, καὶ ἐπὶ χροῖνι βαίνει.

iiij. Iliados

Ingrediturq; solo & caput inter nubila condit.
Ille de somno ait.

καὶ τῷ νῆδυμῶν ὑπνῶν ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπῆς
νήχεται ἡδίστος θανάτῳ ἄγχισα εἰκώς.

Locus resti-
tutus ex
xij. Odyss.

Dulcis & alta quies placidæq; simillima morti.

4. Iliados

Ἄλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὄρκον ὀμῶμαι,
ναὶ μὰ τὸδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὐποτε φύλλα καὶ ὄζον
φύσσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομῆν ἐν ὄρεισι λείοιπεν
ὄνδ' ἀναθηλήσει, πρὶ γούρ' ἔσσι χαλκός ἔλεψεν

E *Φύλλατε καὶ φλοισμ. ναῦ δὲ τέ μιν ὕμνε Ἀχαιῶν
ἐν παλάμῃ φορέουσι Δικαστοὶ, οἱ τε δέμισας
πρὸς Διὸς εἰρύαται. ὃ δὲ τὶ μέγας ἔσεται ὄγκος.*

Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Nuncq; fronde leui fundet uirgulta neq; umbram,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iã si uideat a collatione uersuũ trãssatorũ faceſſo, ut nec uniformis narratio
pariat ex facietate fastidiũ, & sermo ad alia nõ minus præſenti causæ apta uer-
taẽ. **F** Perge quæso, inquit Auienus, oĩa q̄ de Homero subtraxit inuestigare.
Quid em̄ iuauius, q̄ duos præcipuos uates audire idẽ loquẽtes? Quia cu tria
hæc ex æquo impossibilia putent, uel Ioui fulmẽ, uel Herculi clauã, uel uersum
Homero subtrahere: quod etsi fieri posset, aliũ tamẽ nullũ deceret uel fulmen
præter Iouẽ iacere, uel certare præter Herculeẽ robore, uel canere quod cecinit
Homerus: hic opportune in opus suũ q̄ prior uates dixerat trãsserendo, fecit ut
sua esse credant. Ergo p̄ uoto omniũ feceris, si cũ hoc cœtu cõmunicata uelis
quæcũq; a uestro noster poeta mutatus est. Cedo igit̄, Eustachius ait, Vergi-
lianũ uolumẽ: quia locos eius singulos ispiciẽs, Homericorẽ uersuũ prõptius
admonebor. Cũq; Symmachi iulũ famulus de bibliotheca petitũ librũ detu-
lisset, temere uoluit Eustachius. Et dũ uersus quos fors obtulisset inspiceret, ui-
dete, inquit, portum ad ciuitatẽ Didonis ex Ithaca migrantem,

G Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice late
Aequora tuta silent, tum syluis scena coruscis
Desuper, horrẽtiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum,

H Intus aquæ dulces, uiuocq; sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non uincula naues
Villa tenent, unco non alligat ancora morsu.

Odyss. xiiij. φορῶν δὲ ἕς ἐς λιμῆν ἄλίοιο γέροντος
ἐν δῆμῳ ἰθάκης. δύο ἢ προβλήτες ἐν αὐτῷ
ἄκται ἀποξέωγες λιμένῳ πολὺ πηληϊαιᾶ.
Ἄι τ' ἀνέμων σκεπώσι θυγαῶν μέγα κύμα,
ἔκτοδεν, ἐντοδεν ἢ ἄνθ' δεσμοῖο μένουσι
νήες εὐσελμοί, ὅταν ὄγκου μέτρον ἴκωνται.
Ἄυτὰς ἐπὶ κρατὶς λιμένῳ ταυφύλλῳ ἑλαίῳ.
Ἄγχοδι δ' αὐτ' ἄντρον ἐπήρατον ἰσορήδεις
ἰσῶν μυχῶν, αἱ νηῖδες καλέωνται

ἐν ᾗ κρητῆρες τε καὶ ἀμειφορῆες ἕασον
λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαυρώσουσι μέλισσαι.

¶ De his q̄ i primo Aenei. sunt, ex Homē. traducta. Caput. III.

T cum rogasset Auienus, ut non sparsim sed ab initio per ordinem
annotaret, ille manu retractis in calcem foliis, sic exorsus est.

Aeole nancq; tibi diuum pater atq; hominum rex

Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento,

Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphæ,

Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Tempestat Aeneæ Aeolo concitante cum allocutione ducis res suas con- B
clamantis, de Vlyssis tempestate & allocutione descripta est: in qua Aeoli io-

cum Neptunus obtinuit. Versus quoniam utrobicq; multi sunt, non inserui.

Qui uolet legere ex hoc uersu habebit exordium.

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odyssææ.

ὧς ἐπὼν, σώαγαρ νεφέλας, ἐτάραξες δὲ πόντον,

κροτοὶ τρίανου ἐλώρ, πάσας δ' ὀρόδυνερ ἀέλλας

παντοῖων ἀνέμων.

Odyf. v.

Vt primum lux alma data est, exire locosq;

Explorare nouos, quas uento accesserit oras,

Qui teneant, (nā inculta uidet), homines ne, feræ ne,

Quærere constituit, sociisq; exacta referre,

ἐξ ὀμνῶν δ' ὤρμαινε μὲν φρένα καὶ μὲν θυμὸν.

ἄμοι ἐγὼ, τέων ἄντε βροτῶν ἐς γαῖαν ἰκάνω.

ἢ ᾗ ὄγ' ὄθρυσά τε καὶ ἄχρῃσι, οὐδὲ δίκαιοι.

ἢ ἐπιλόξῃνοι καὶ σφι νόος ἐστὶ θεονδής

ἀλλὰ ὃ ἐγὼρ αὐτὸς πρήσσομαι, ἢ δὲ ἴδωμαι.

Odyf. vi.

Nulla tuarum audita mihi necq; uisa sororum,

O quam te memorem uirgo, nāq; haud tibi uuitus

Mortalis, nec uox hominem sonat, o dea certe

An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una?

τοῦδε καὶ σε ἀνασσα, θεὸς νύ τις, ἢ βροτὸς ἐστί.

εἰ μὲν τις θεὸς ἐστί, τοὶ οὐρανὸν ἐυζῶ ἔχουσιν,

ἀρεμίσι σε ἔγωγε θεὸς κέρη μεγάλοιο

εἰδὸς τε, μέγδοος τε, φυλῶν ἄγχιστα εἴσκω.

D
Odyf. vi.

O dea si prima repetens ab origine pergam,

Et uacet annales nostrorum audire laborum,

Ante diem clauso componet uesper olympo.

πάσας δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω

ὄσας ἠρώων ἀλόχους ἴδωρ, ἢ δὲ δύγατρας

ἦρ' ἢ γὰρ κερ καὶ νῆξ φθίτ' ἄμβροτος.

Odyf. xi.

At Venus obscuro gradientes aere sepsit,

n iii Et mu

E Et multum nebulæ circum dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit,
Modiri ue moram, aut ueniendi poscere causas.

Odyf. vij. καὶ τότε ὀδυσσεὺς ὄρω πόλινδ' ἴμεν, ἀμείδ' Ἀθλίω
πολλὰ δὲ ἦρα χεῖν εἶλα φρονέουσ' ὀδυσσῆϊ,
μή τις φαιήκων μεγαθύμων ἀνδρολίβητες
κροτομίοι τ' ἐπίεσσι, καὶ δ' ἐξερέοισ' ὅτις ἔηκ.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades, illa pharetrā
F Fert humero, gradienſq; deas supereminet omnes,
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus,
Talis erat Dido, Talem se læta ferebat.

Odyf. vi. ὄϊν δ' ἄρτεμις εἶσι κατ' οὐρεσσι χεῖρα
ἢ καὶ πνύγασιν πρὶ μῆκετον, ἢ ἐρύμανδοι
τροπομένη κάπροισι, καὶ ὠκίης ἐλάφοισι,
τῆ δέ δ' ἅμα νόμοι καὶ δὲ Διὸς αἰγιόχοιο
ἄρσονόμοι παῖδοισι, γέγκη δέ τε φρένα λητώ,

G πασάων δ' ὑπὸ ἥγε κάρη ἔχρησ' ἠδ' ἐ μέτωπα,
ῥῆα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
ἦς ἢ γ' ἀμειπόλοισι μετέπρεπε πρὸ δένδρ' ἀδμήε.

Restitit Aeneas, claracq; in luce refulsit,
Os humerosq; deo similis, nāq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ,
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
Argentum Parius ue lapis circundatur auro.

Odyf. vi. Ἡ τὸν μὲν Ἀθηναῖν δῆκεν Διὸς ἐκγεγαῖνα
μεῖζονά τ' εἰσίδέειν, καὶ πάσωνα. κάδ' δὲ κάρητος
ὄυλας ἦκε κόμας ὑακινθίνω ἀνδρὶ ὁμοίως.
ἦς δ' ὅτε τις χρυσὸν πρὶ χεῦε' ἄργύρεω ἀνίε
ἴδριε, ὅρ' ἠφαισος δέδαεν καὶ παλλὰς ἀθηνῆ
τέχνην παντοίην, χαρμέντα δ' ἔργα τελεία.
ὥς ἄρα τῷ κατέχθονε χάρην κεφαλῆ τε καὶ ὤμοισι.
Coram quam quæritis, adsum
Troius Aeneas Libycis ereptus ab undis.

Quæ in secūdo. Aenei. tracta sint ab Home. Caput V.

Conticuere omnes, intencq; ora tenebant.
Locus casti gatus ex vij. Illia dus
Infandum regina iubes renouare dolorem,
Troianas

Troianas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danaï.

Σοί δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπιτράπειτο σονόντα,
Ἔρσοθ' ὄφρ' ἔλ' μᾶλλον ὀδυρόμενοιθ' σοναχίζω.

Pars stupet innuptæ donum exitiale Mîneruæ,
Et molem mirantur equi, primusq; Thymocetes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.

At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaq; dona
Præcipitare iubēt, subiectisq; urere flammis,
Aut terebrare cauas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.

ἄς ὁ μὲν εἰσῆκη, τοῖα ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
ἤμειοι ἀμφ' ἀνδρ. τρίχαι δ' ἐσφιστη ἠνδρῶν βουλή.
ἢ ἐ διατμήξαι κοῖλον δόρυ νηλεῖ χαλκῷ,
ἢ ἢ πετρώων βαλέην ἐρύσσοντας ἐπ' ἀκρης,
ἢ ἔσσω μέγ' ἀγαλμα δειῶν θελητήριον εἶναι.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox
Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Iuuenisq; Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat, infano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat.

πέφνε γὰρ Ὀδρουνηῖα καθιστόδερ' ἐνδον ἑόντα.
ὅς ἔα νέον πολέμοιο μετὰ κλέθ' εἰληλῶσθη.
ἦπε ὃ πριάμοιο θυγατρῶν εἰδοθ' ἀρίστη
καοσάνδρη ἀνάειδνον, ὑπέχετο ὃ μέγα ἔργον,
ἔν τρωῖς ἀέκοντας ἀπόσεμνυ ἕτας ἀχουῶν.

Sic animis iuuenum furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba uentris
Exegit cæcos rabies, catulicq; relictī
Faucibus expectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiā in mortē, mediæq; tenemur

n iiii Urb

C

A

Odysse, ixē

B

Odysll, viij.

C

D

Rest itutus
locus ex
xiij, Iliad

Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusq; repēte refugit
Attollentem iras, & cærule colla tumentem,
Haud secus Androgeus uisu tremefactus abibat.

Iliados. iij.

ὄψεσθε δ' ὅτε τις τε δράκοντα ἰδὼν παλίνροσθ' ἀπίεσθαι
ὄυρεσθ' ἐν βήσῃσιν, ὑπὸ τε τρομέσθ' ἔλλαβε γῆρα
Ἄψ' ἰ' ἀνεχώρησεν, ὄργος τέ μιν ἔϊλε πύλας,
ὡς ἀυδῆς καὶ δ' ὀμιλον ἔδου τρώων ἀγροχόων
Δείξας ἄτρεσθ' ὑπὸν Ἀλέξανδρος δειφδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positus nouus exuuiis nitidusq; iuuenta
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.

Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus annis
Exiit, oppolitasq; euicit gurgite moles,

H Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

Restitutus
locusex
vij, Iliad.

οἷνε γὰρ ἀμπεδίου ποταμῷ πλῆθον ἔοικώς
κφμάξῃσιν, ὅς τ' ὄκα ξέων ἐκέδασσε γέφυρας,
τόν δ' οὐτ' ἄρ τε γέφυραι ἐσθρμέναι ἰχθυόσων,
οὐτ' ἄρα ἔρκα ἰχθ' ἀλωάων ἐριδιλέων
ἐλθόντ' ἰθαπίνης, ὅτε ἐπιβρῖσθ' Διὸς ὄμβρος
πολλὰ δ' ὑπ' αὐτ' ἔργα κατήριπε καλ' αὖζῶν.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago
Par leuibus uentis uolucricq; simillima somno.

Odyf. xi.

τρῖς μὲν ἐφωρμῆδιον, ἐλέφρ τέ με θυμὸς ἄνωγε,
τρῖς δέ μοι ἐκ χερῶν σκῆψ' ἴκελον ἢ ἢ ὄνειρος
ἔπειτα.

¶ Tertius & quartus Aeneidos quæ habeāt ab Homero
sumpta. Caput. VI.

Alia tēpeſtas Aeneæ hic, & illic Vlyſſis, nu-
merofis ābæ uerſibus. Sed hæc icipiūt ita.
Postq;

Postq̄ altū tenuere rates, nec iā āplius ullæ. Ille ait,

Ἄλλ' ὅτε δὴ κρήνην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνεται γαῖάων, ἀλλ' οὐρανόθεν ἦλθε θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔσκησε κρονίωρ
νήος ὑπὲρ γλαφυρῆς. ἤχλυσε δ' ἅπντος ὑπ' αὐτῆς
Ζεὺς δ' ἄμυδις βροῦσ' ἔπεισε, καὶ ἔμβαλε κηὶ κρηναῖον ἄε.

Accipe & hæc manuū tibi quæ monumēta mearū
Sint puer.

Δωρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον εἶλε τὸτο δίδωμι
μνημ' ἐλένης χερσῶν.

Tendunt uela noti, fugimus spumantibus undis
Qua cursum uentusq̄ gubernatorq̄ uocabant.

Ἰκμενον ὄνρον ἴα πλησίον ἐδδλόν ἐτάσσον
κίρκη ὑπλόκαμ' ὄφνη δ' εὖ ἀνδύεσσα,
Ἡμεῖς δ' ὄπλα ἔκασα ποιησάμενοι κηὶ νῆα,
Ἡμεῖς δ' ἄνεμόθεν τε κυβερνήτης τ' ἴδωμεν.

Dextrum scylla latus, læuū implacata charybdís
Obsidet, atq̄ imo barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq̄ sub auras
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.

At scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistris
Delphinium caudas utero cōmissa luporum.
Præstat trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam & cæruleis canibus resonantia saxa,

Homerus de Charybdi & de Scylla.

Ἐνδὲρ μὲν γὰρ σκυλλῆ, ἐτέρωθεν δ' εἰς χάρυβδις
Διὸν ἀνεβρόχθησε θαλάσσης ἀλμυρῶν ὕδατος.
ἦτοι ὅτ' ἴζε μείσθη λέβητος ὡς ἐν πυρὶ πολλῶν,
πᾶσα ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑπόσθη δ' ἄχνη.
Ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέρωσιν ἐπιπῆεν
ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόχθη θαλάσσης ἀλμυρῶν ὕδατος
πᾶσ' ἐντοδὲ φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δ' ἐπέτρην.
Διὸν ἐβεβρόχθη, ὑπένωρθε δὲ γαῖα φάνεσκε
τάμμου κυκωμένη.

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

κοῖνον γὰρ τοιοῖδε πόδες, τοιαῖδε τε χεῖρες
ὄφθαλμοῖν τε βολαῖς, κεφαλῆς, ἐφύπνθη δὲ τε χεῖραται.

A

Restitutus
locus ex
xii., Odyss.

Restitutus
locus ex
xv. Odyss.

Restitutus
locus ex
xi. Odyss.
B

C

Odyss. xij.

D

Odyss. iij.

E Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere.
Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra

Qualis coniecta cerua sagitta
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Nescius, illa fuga syluas saltusq; peragrat
Dictæos, hæret lateri letalis arundo.

F

Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus talaria necit
Aurea, quæ sublimem alis siue æquora supra
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit. hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tartara tristia mittit.
Dat somnos adimitq; & lumina morte resignat.

G Illa frætus agit uentos, & turbida tranat Nubila.

Πιάδος vlt. & alibi ὧς ἐφατ'. οὐδ' ἀπίθασε δικάτορς Ἄργιφόντης,
Ἀυτίκ' ἐπέειπ' ὑπὲρ ποσσῶν ἐδύσσετο καλὰ πέδιλα,
Ἄμβροσία χυσοῖσα, τὰ μὲν φέρον, ἡμῶν ἐφ' ὑγρῆν
ἢ δ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοῆς ἀνέμοιο
ἔϊλετο ἢ ῥάβδον, τῆ τ' ἀνδρῶν ὄμματα δέλγῃ
ᾧ ἐδέλεθ', τοὺς δ' αὖτε κελὶ ὑπνώοντας ἐγείρει,
τῆρ μετὰ χερσῶν ἔχωρ πέπετο κρατὺς Ἀργιφόντης.

Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum
H Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant, it stridor, & alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.

Locus resti- eus ex. xij
Πιάδος. ἔσαθρ, ὡς ὅτε τε δρυῖες οὐρεσσῶν ὑψικάρῃνοι
Ἄι τ' ἀνεμορ μίμνουσι κελὶ ὑπέτρ ἡματα πάντα
ἔιζησιρ μεγάλῃσι δινεκέες ἀραρῶναι.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Πιάδος. xi. & alibi. ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανθ' τιθωνοῖο
ἄρηνδ', ἰν' ἀδωάτοισι φώως φέροι ἢ δὲ βροτοῖσι.

¶ Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit
mutuatus. Caput .VII.

Vt pela

VT pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; & undiq; cœlū,
Olli cœruleus supra caput astitit imber
Noctem hyemēq; ferēs, & inhorruit unde tenebris.

Ἄλλ' ὅτε δὴ κρήνη μου ἐλείπομην, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαῖάων, ἀλλ' οὐρανόθεν ἦδ' ἐλάσασα,

Δι' τότε κνουέην νεφέλην ἔσχε κρονίωρ & cætera. Vide supra

Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat
Anchisæ magni, manesq; Acheronte rem issos.

οἴνορ ἀφυσσόμενον χαμάδις χεῖνε, δένε δ' ἔγγυον.

εὐχλὴν κικλήσκων πατρὸς κληῖον Διλοῖο.

Leuibus huic hamis confertam auroq; trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilío alto.

τῷ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυροῖον,
καλόν, θρηκίον, τὸ μὲν ἀστυπῶϊον ἀπκῦρον.

Et cursor certamē utrobic; simile. Et q̄a uersibus ē
apud utrūq; numerosis, locū loco similem lector in-
ueniet. Initia hæc sunt.

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente.

ὧς ἔφατ', ὤρωπτο δ' ἀντίη οἴλιος ταχὺς αἶας.

Ἄνδ' ὁ δουεὺς πολὺμηδης, ἔπειτα δ' ἐνέσθη υἱός.

Pugilum certamen apud hunc incipit.

Cōstitit i digitos extēplo arrectus uterq;. Apud illū

ἄντα δ' ἀναχομένω χερσὶ σιβαρῆσιν ἀμ' ἀμφω

σῶν δ' ἔπεσον, σῶν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθον.

Si uelis cōparare certātes sagittis, iuenies hæc utrius
Protinus Aeneas celeri certare sagitta. (q; p̄icipia.

ἄντα δ' ἐπὶ τῆσι τίδι ἰένοντα σίδηρον

καθ' ἄ τιδ' ἑκά μὲν πελέκειας, ἑκά δ' ἡμιπέλεκκα.

Capita locor; ubi lōga narratio est dixisse suffici
et, ut quid unde natum sit, lector inueniat.

Dixerat. & tenues fugit ceu fumus in auras.

εὐχὴ δ' ἦν χροῖός ἔντε καπνός

ἔχετο περὶ γῆνα.

Aneas, quo deinde ruis, quo proripis inquit:

Quem fugis: aut quis te a uostris cōplexibus arcet:

Ter conatus erat collo dare brachia circum

Ter frustra compressa manus effugit inago.

τρίς μὲν ἐφωρμύθη, ἐλέην τέ με θυμός ἀνωδός.

τρίς δέ μοι ἐκ χερῶν σκῆπτρον ἠΐθελον ἢ κρηλὸν ὄνειδος

A

Locus resti-
tutus ex
xii., Odyf.

Ilia. penult.

B

Ilia. penult.

C

Ilia. penult.

Ilia. penult.

Ilia penult.

D

Ilia. penult.

Odyss. xii.

E ἐπιτάφ.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura,
Hæc incipit.

Principio pingue tædis & robore secto. Ille sic ait.

Ilia. penult. κηδεμόνες ἢ παρ' αὐδὶ μένον ἢ κηδὸν ὕλην.
ποίησιν ἢ πυρρὴν ἐκατόμπεδον ἔνθα κηδὸν ἔνθα.

Ipsa uero utriusq; tumuli insignia q̄ pariat
At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaq; arma uiro remūq; tubamq;
Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

Odyffe. xij. Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκαστὸν κηδὸν τεύχεα νεκρῶ,
τύμβον χεῦματες κηδὸν ἐπὶ σήλην ἐρύξαντες
πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ ἐυήρεος ἐρετμόν.

Tum confanguineus leti sopor.

Ilia. xii. ἔνθ' ὕπνω ξύμβλιτο κασιγνήτῳ δαυάτῳ

Odyff. xij. καὶ ἔσθ' ἠδὲ μὲν ὕπνω ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπῆμ.
νήγρετος ἠδὲ δαυάτῳ ἀγχιεα εἰοικώς.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Iniice, nãq; potes, portusq; require Velinos.

Odyffe. xi. Νῶν δέ σε πῶ ὄπιθεν ποιάζομαι οὐ πρὸν ὄντων
πρὸς τ' ἀλόχου κηδὸν πατρός, ὅς ἐτραφε πητῶν ἔόντων,
τηλεμάχου δ', ὄρ μοῦνον ἐνὶ μεγάροισι ἔληπτες.
μή μ' ἀκλαυσον, ἀδαπῆρον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπῃ
νοσθεῖσιν, μή ἴ τοι θεῶν μῆνιμα γένωμαι.
Ἄλλὰ με κακῆναι σὺν τεύχεσιν ἄσασα μοὶ ὄσῃ
σημα τέ μοι χεῦμα πολίης ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

Necnon & Tityon terræ omnipotentis alumnum

H Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur, rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur, tondens, fœcundaq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

Odyffe. xi. καὶ τιτῶν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν
κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὃν ἐπὶ φνέα κέτο πέλεθρα.
γῦπε δέ μιν ἐκάπερθε πρὸν μένον ἢ πρὸν ἐκθερον
δέστρων ἔσω δάουοντες, ὅδ' οὐκ ἀπαμύετο χρῆσι,
λητῶ γὰρ ἔλκυσσε δῖος κυδελὼν πρὸν ἀκοίλῃ.
πυθῶ δ' ἐρχομένην δῖα κελυχίωρον ποιοπῆσιν

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferreæ uox, omnis scelerum comprehendere formas,
Omnia

Omnia pecuniarum percurrere nomina possem,

πληθῶν δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
οὐδ' ἔτι μοι δέκα μὲν γλώσσαί, δέκα δ' ἔσονται ἔτερ
φωνή δ' ἀξέηκτος, χάλκειον δέ μοι ἦτορ ἔνικη.

In septimo & octavo qui uersus sint ab Homero sumpti.

Caput VIII.

HInc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincta reculantū, & fera sub nocte rudentū,
Deturicq; sues, atq; in præsepibus urfi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominū ex facie, dea sæua potētibus hærbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.

ἔυρον δ' ἐν βίωσσει πετυγμένα δώματα κίρκης,
εἰσοῖσι λάεσι πορσι κέπῳ ἐνὶ χώρῳ,
ἄμφι δέ μιν λύκοι ἤσφροσφόροι ἠδὲ λέοντες,
τοὺς αὐτὴ κατέδελξε, ἔπει κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.

Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentis
Littus ad Ausonium tot per uada cærulea uexit?
Sive errore uia, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nauæ patiuntur in alto.

ὧ ζῆνοι, τίνες ἐσέ, πόθεν πλεῖδ' ὑγρὰ κέλῳθα,
ἢ τί μ' ἤ περὶ ζῆν, ἢ μαφιδίως ἀλάληθε,
διὰ πλεισθῆρες ὑπὸ ἄλα τοίτ' ἀλώωνται
φυχὰς πῶδέ μιν κακῶν ἀλλοσποῖσι φέροντες

Cum sese e pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis, & Asia longe
Pulsa palus.

τῶν δ' ὡστ' ὄρνιθων πετεηνῶν ἔθνηα πολλὰ,
κηνῶν, ἢ γροθίνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
ἄσιω ἐν λημῶν, καὶ σφίτου ἀμφὶ ῥέειδρα,
ἔινδα κελ' ἔινδα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πῆρρῷ γέωσι,
κλαγγῆσιν προκαδίζόντων, σμαραγῆ δέ τε λημῶν.

Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentī
Ferret iter, celeris nec tingeret æquore plantas.

Ἄι δ' ὅτε μὲν σκιρτῶν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
ἄκρον ἐπ' ἀνδροίκων καρπῶν δίον οὐδὲ κατέκλω.
Ἄι δ' ὅτε δ' ἠ σκιρτῶν ἐπ' εὐρέα ἰώτα θαλάσσης
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμίνῳ ἄλως πολιοῦ δέισκοι.

Vescitur Aeneas simul & Troiana iuuētus
Perpetui tergo bouis & lustralibus extis.

τοῖσι δ' βωῶν ἰέρωσεν ἀναξ ἀνδρῶν ἀγάμεμνων

Ἄρενα

A

Iliados, ij.

B

Odyssea, x

C

Odys, iij.
& alibi.

D

Iliados, ij.

Iliados, xx.

Iliados, vij.

E Ἄρσενά περταίηθρον ὑπὸ Ζηνεὶ κρονίονι.

Νώτοισι δ' αἴοντα διννεκέοσι γέγαυρον

Postq̄ exempta fames, & amor compressus edēdi,
Rex Euandrus ait.

ix. Iliados Ἄνταρ ἐπεὶ πόσιθ' ἠὲ ἰδὴντιός θ' ἔρον ἔντο,
τοῖς ὁ γέρον πάμπρωτος ὑφαινήν ἤρχετο μῆλιν.

Euandrum ex humili tecto lux suscitāt alma,

Et matutini uolucrum sub culmine cantus.

Consurgit senior, tunicaq̄ inducitur artus,

Et tyrrhena pedum circundat uincula plantis,

Tum lateri atq̄ humeris tegeæum subligat ensē,

F Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.

Necnon & gemini custodes limine ab alto

Procedunt, gressumq̄ canes comitantur herilem.

ix. Iliados Ἔζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἐνδύει χιτῶνα,
καλὸν, νηγάθειον. πορὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φάροθ'.

Ποσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδῆσατο καλὰ πέδιλα.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὠμοῖσιν βάλετο ξίφ' ἄργυροκόλον

ix. Odyssæa βῆ δ' ἵμερ εἰς ἀρχήν, παλάμη δ' ἔχε χάλκεον ἔγχ' ὄνκ' ὄνοσ,
ἅμα τῶγε δύο κῶτες ἀργεῖ ἔποντο.

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,

Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ip̄a

Straui, scutorumq̄ incendi uictor aceruos,

G Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi,

Nascenti cui tris animas Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat, terna arma mouenda,

Ter leto sternendus erat, cui tum tamen omnis

Abstulit hæc animas dextra, & totidē exiit armis.

xi. Iliados εἶδ' ὡς ἠβόοιμι, βίη δ' ἐμοὶ ἔμπεδ' εἶη

δὲ ὀπὸτ' ἠλείοισι ἠὲ ἡμῖν νῆκ' ἐτύχθη

Ἀμφὶ βοηλασίην, ὅτ' ἐγὼ κτάρου Ἰτυμονῆα

ἔδολον ὑπὲρ χιθῶν. ὅς ἐν ἠλιδι ναετάρσκειν,

ῥῦσι ἔλαυνόμενον. ὅδ' ἀμείων ἦσι βόεσι,

ἔβλητ' ἐν πρῶτοισιν ἐμῖς ἀπ' χιθῶν ἀκονῶ.

H καὶ δ' ἔπειτα

Qualis ubi oceani per fusus lucifer unda,

Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,

Extulit os sacrum cœlo tenebrasq̄ resoluit.

οἶος δ' ἀσῆς εἶσι μετ' ἀσάσι νυκτὸς ἀμολγῶ

ἔσπερ' ὅς κάλλισ' ἐν οὐρανῷ ἴσεται ἀσῆς.

Locus restitutus ex xxij. Iliad. En perfecta mei promissa coniugis arte

Munera, ne mox aut Laurentes nate superbo

Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.

Dixit,

Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

A

Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεύχε' ἰσάκῃ μύγα τε σιβαρόν τε
τεύχε' ἄρα οἱ δώρηκα φαεινότερον πυρός ἀυγῆς,
τεύχε' δ' ἐὶ κωνίην βριαρήν κροτάφοισ' ἀραρυῖαν
καλήν, δουδαλίην, ἐπὶ δ' ἄρ' ἄλλοφον ἦκε,
τεύχε' δ' ἐὶ κωνίδαρ' ἰαυῶ κασιγέροισι
Ἄντ' ἐπὶ παῖδ' ὄψλα κάμει κλυτὰς ἀμειψομένης
μηδ' ὅς ἄχιλλιδ' ἔθηκε προπάρουθιρ ἀίερας.

Iliad. xvij

Ille deæ donis, & tanto lætus honore
Exple ri nequit, atq; oculos per singula uoluit,
Mirat urq; interq; manus & brachia uersat.

B

τέρπετο δ' ἐν χεῖρας ἔχειρ διῶ ἀγλαὰ δῶρα,
Ἄντ' ἐπὶ φρεσὶν ἦσιν ἑτάρωτο δαίδαλα λένων.

Iliados. xia

¶ Nono libro q̄ insint, sumpta ab Homero. Cap. IX.

Ri decus cœli q̄s te mihi nubibus actā
Deulit in terras:

Ἴρι δὲ αἶψ' ἔειπεν ἄρα σὺ μοι ἀγγελον ἔειπες
Nec solos tangit Attridas Iste dolor.

Restitutus
locus ex
xvij. Iliad.
Restitutio
ex. ix. Iliad.

τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἔνθα δ' ἀγείρας
Ἄτρεΐδης; ἢ ὄυχ' ἑλένης ἔνεκ' ἠνικόμοισι
ἢ μοῦσαι Φιλίους ἀλόχους μερόπων ἀνδρῶπων
Ἄτρεΐδαι;

C

Sed uos o lecti, ferro quis scindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra:

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Iliados. xia
& alibi

καὶ δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δῆπνον, ἵνα ζωάωμεν ἄρασι.
Sic ait illachrymans, humero simul exiit ensē
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atq; habilem uagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisq; leonis
Exuias, galeam fidus permutat Alethes.

D

Τυτείδῃ μὲν δῶκε μενεπήολεμον δρασημάδης
θάλασσαν ἀμφιπλε, τὸ δ' ἰὸν παρὰ νηπι λείψητο.
καὶ σάκῃ, ἀμφὶ δ' οἱ κωνίην κεφαλῆσιν ἔθηκε
ταυρεῖην, ἀφαλὸν τε, καὶ ἄλλοφον, ἢ τε καταΐτι
κέκλυται, ἔνέτοι δ' ἄρα θαλερῶν ἀζήκων
μηριόνης δ' ὀδυσῆος δίδου βιόρ, ἠδὲ φρεσίτηρ
καὶ εἶφῃ

Iliad. x.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorq;

Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;

E Prosequitur uotis, necnon & pulcher Iulus.

Iliad. x.

τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὄπλοισιν ἐνὶ δ' ἰφνοῖσιν ἐδύτην,

ἔαυρ ῥ' ἵεναι, λιπέτην ἧ καὶ αὐτόδι πάντας ἀρίστους.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram

Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri

Exitio, passim somno uinocq; per hærbam

Corpora fusa uident, arreptos littore currus,

Inter lora rotasq; uiros simul arma iacere,

Vina simul, prior Hyrtacides sic ore locutus.

F Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.

Hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis

A tergo possit, custodi, & consule longe.

Hæc ego uasta dabo, & recto te limite ducam.

Iliad. x.

τὼ ἧ βράτην προτέρω διὰ τ' ἔνκα ἢ μέλαινα ἄιμα,

αἴψα δ' ἐπὶ θρηκῶν ἀνδρῶν τέλει ἴξον ἰόντες.

οἱ δ' ἔνδορ καμάθῃ ἀσθρότες ἔντα δέ σφιν

G καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλυται, ἔν κατὰ κόσμον

τρισοχιί, παρὰ δέ σφιν ἐκάσῃ δ' ἴσυχες ἵπποι. **Et paulo post.**

τόνδ' ὀδυσσεύς προπαρόνθην ἰδὼν διομίδει δ' ἔειπε.

οὗτός τοι Διόμηδης ἀνὴρ, οὗτοι δέ τοι ἵπποι,

ἔξ ἐπιδηφριάδῃ πνύματις ἱμάσι δέδεντο,

οὗς νῶν πεφασκε δόλων, ὅν ἐπέφραμεν ἡμεῖς

ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφρα κρατερῶν μείθῃ, οὐδέ τι σε χεῖ

ἔσάμεναι μέλαινα σῶν τεύχεσιν, ἀλλὰ λυ' ἵππους,

ἢ ἐσὺ γ' ἀνδρας ἔναρες, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.

Sed non augurio potuit depellere pestem.

H Ἀλλ' οὐκ ὀνοοῖσιν ἐρύσσω κῆρα μέλαιναν.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras

Titoni croceum linquens aurora cubile.

Iliad. xi.

ἠώς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγνώστῃ τιθωνοῖο

ἔρυσσ' ἴν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἠδὲ βροτοῖσι.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & pensa de-

mitteret, ut per muros & uirorum agmina ululās & coma scissa decurreret, ut

effunderet dolorem in lamentationū querelas, totum de Andromacha sumplis

lamentante mortem mariti.

Locus illu
stratus ex
xxij. Iliad.

ἄς φαμέν, μεγάροιο δ' ἰέσσω μαινάδι ἴσσω

παλλομένη κραδίην. ἅμα δ' ἀμείπολοι κίον αὐτῆς.

αὐτὰς ἐπεὶ πύργῳ τε καὶ ἀνδρῶν ἴξον ὄμιλον,

ἔσεν παπλώσ' ἐπὶ τείχεϊ. τὴν δ' ἐνόησεν

ἔλκόμενον πρόθεον πόλιος.

O uere Phrygiæ, neque enim Phryges.

ἄ μοι ἀπαλιτῆρες ἀχαιίδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοί.

Quos

Quos alios muros, quæ iam ultra mœnia habetis:
 Vnus homo & uestris o ciues undiq; septis
 Aggeribus tantas strages impune per urbem
 Ediderit: iuuenum primos tot miserit orco:
 Non infelicis patriæ ueterumq; deorum
 Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetq;:

A
 Decimo
 Aeneidos.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero
 Vergilius Caput X.

Ela manu iaciunt, quales sub nubibus atris
 Strymoniaë dāt signa grues, atq; æthera tra-
 Cū Ionitu, fugiuntq; notos clamore secūdo. (nāt

τρεῖς μὲν κλαγγὴ τ' ἔνοπ' ἢ τ' ἴσθ' ἔξενδ' ὡς
 ἢ ὑπὲρ κλαγγὴ γράνων πέλι' οὐρανόθεν πρῶ.
 ἄι τ' ἐπεὶ οὐκ ἔμωνα φύγοι, καὶ ἀδέσφατ' ὄμ' ἔρο
 κλαγγὴ ταύγε πέτονται ἐπὶ ὠκεανοῦ ῥόαυ.

Ardet apex capiti, cristisq; a uertice flamma
 Funditur, & uastus umbo uomit aureus ignes,
 Non secus ac liquida siquando nocte cometæ
 Sanguinei lugubre rubent, aut serius ardor
 Ille litim morbosq; ferens mortalibus ægris
 Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.

δαίει δὲ ἐκ κορυφῆς τε καὶ ἀσπίδος ἀκρόματον πῦρ
 ἄσπερ ὄπασιν ἔναλίγκον, ὅς τε μάλιχα
 λαμπρόν παμφαίνουσι λελευμένον ὠκεανοῦ.
 τοῖσ' ὅι πῦρ δαίει ἀπὸ κρατῆος τε καὶ ὤμων.
 παμφαίνοντ' ὡς τ' ἄσπερ ἐπεσύνουον πεδίοιο.
 ὅς ῥά τ' ὄπασιν ἔισιν, ἀρίζηλοι δ' οἱ ἀνγαί
 φαίνονται, πολλοῖσι μετ' ἄσασι νυκτὸς ἀμολγῶ,
 ὄντε κ' ὠρίων ἐπίκλιον καλέουσι,
 λαμπρότατος μὲν ὁ γ' ἐστὶ, κακὸν δ' ἐπεσῆμα τέτυκται
 καὶ τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δὴλοῖσι βροτοῖσιν.

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
 Omnibus est uitæ,

μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμενα ἀνδρῶν
 οὐ κακόν, οὐδὲ μὲν ἔδδλον, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
 ναῦ δ' ἐμπης γὰρ κῆρες ἐφισῶσι θανάτοιο
 μηρία. ὡς οὐκ ἔστι φυγῆν βροτὸν οὐδ' ὑπαλύξαι.

Fata uocant, metaq; dati peruenit ad æui.

ἦε, τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλει δέ.

Per patrios manes & spes surgentis Iuli

o Te pre-

B

Iliad. iij.

C

Iliados. v.

Iliad. xxij.

D

Locus re-
 paratus.
 Iliados. vi.
 Iliados. xij.

Iliados. xij

E Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;
 Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
 Celati argenti, sunt auri pondera facti
 Infectiq; mihi, non hic uictoria Teucrum
 Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
 Dixerat, Aeneas contra cui talia reddit.
 Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta
 Natis parce tuis. belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

F Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
 Sic fatus galeam læua tenet, atq; reflexa
 Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensẽm.

Iliad. vi.

ζῶντι ἀτρεΐῳ ἰνέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα,
 πολλὰ δ' ὦν ἀφινῖς πατρὸς κλημῖλια κέῖται,
 χαλκός τε, χρυσός τε, πολὺ κηκτός τε σίδηρος.
 τῶν κέν τοι χαρίσαστο πατρὸς ἀπιδείσι' ἄποινα,
 εἰκῶν ἑμὲ ζῶντι πεπύδοι τ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
 (Suadet enim uesana fames) si forte fugacem
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruū

G Gaudet hians immane, comasq; arrexit, & hæret
 Visceribus super incumbens, lauit improba teter
 Ora cruor,
 Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Iliad. iij.

ἦς τε λέων ἰχάσῃ μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύνες
 εὐρώων ἢ ἑλαφοῦ κροσσῶν, ἢ ἄρῃου αὔγου

πίνάων

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma,
 Δεύοντο ψάμαδοι, δύνοντο ἢ πύχρα φωτῆν

Iliad. xxiiij.

Δάκρυσι

H Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis
 Horrebat squamis, furasq; incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensẽm,
 Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

Iliad. xix.
& alibi,

κνημίδας μὲν πρῶτα πρὶ κνήμησιν ἔθηκε
 καλάς, ἀργυρέοισιν ἐπισφουρίοις ἀραρυίας,
 δεύπερον αὖ δώρηκα πρὶ στήθεσιν ἔδωκε,
 ἅμφι δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ζήφῳ ἀργυρόνῳ
 χάλκεον, αὐτὰρ ἐπέτα σάκῳ μέγα πεισβαρόν τε
 ἔλιπε, τοῦ δ' ἀπάνονδε σέλας γένετ' ἠὲ μήνης.

Purpureus ueluti cum flos succifus aratro
 Languescit moriens, lassosq; papauera collo

Demisere

Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.

μήκω δ' ὡς, ἐτέρωσ' κάρη βάλερ, ἢ τ' ἐνὶ κήπῳ

καρπῶ βριδομένῃ, νοτίησί τε εἰαρινῶσιν

A

Iliados, viij

¶ Quos locos ita transfulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior.

Caput .XI.

T hæc quidem iudicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid debeant de utriusq; collatione sentire. Si tamen me consulas, non negabo, nonnunq; Vergilium in transferendo densius excoluist, ut in hoc loco,

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt foetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine factō
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

ἡντε ἔδνεα ἔισι μελισσάων ἀδινάων

πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰνὶ νέου ἐρχομενάων

βοτρύδου ἢ πέτονται ἐπ' ἀνδρασι εἰαρινοῖσιν.

Αἱ μέρ, τ' ἐνθα ἄλις πιποτήκαται, αἱ δέ, τε ἐνθα.

Iliados, ij.

Vides descriptas apes a Vergilio opifices, ab Homero uagas? At discursum & solam uolatus uarietatem, alter exprimit natiuæ artis officium.

In his quoq; uersibus Maro extitit locupletior interpres,

O socii (neq; enim ignari sumus antemalorum)
O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.
Vos & Scyllæam rabiem penitusq; sonantes
Accestis scopulos, uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mæstumq; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per uarios casus, & reliqua.

ὦ φίλοι, οὐ γάρ πῶ ἂ κακῶν ἀδραμόνες εἰ μὲν

οὐ μὲν δ' ἢ τόδε μῆζον ἐπι κακόν, ἢ ὅτε κύκλω.

ἔιλί ἐνὶ πῶνι γλαφυρῶ κρηπερῆσι βίησι,

Ἄλλ' ἀ γὰρ ἐνθα ἐμῆ ἀρετῆ βουλή τε νόω τε

ἐκφύργμεν, καὶ πον τῶν δὲ μνήσεσθ' οἴω

Odyss, xij.

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam. Hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc quod noster adiecit, solatii fortioris est. Suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe future felicitatis animauit, per hos labores nō solum sedes quietas, sed & regna promittens. Hos quoq; uersus inspicere liber,
Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum

o ij Cum ser-

B Cumferro accifam crebrisq; bipennis instant
Eruere agricolæ certatim, illa usq; minatur,
Et tremefacta comam concusso uertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

Iliados. iij. ὄδ' ἐν κονίσει χαμαὶ πύσσει ἄγχι θεῶν ὡς
ἢ ῥά τ' ἐν εἰαμονῇ ἔλεθε μέγαλοιο πεφύκη

F Λεῖν, ἀτάς τε οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασσι
τῶν, μὲρ δ' ἄρματοπηγός ἀνῆς ἀδῶνι σιδῆρος
ἔξεταμ', ὄφρα ἴτω κάμψῃ περικαλλεῖ δίφρω,
ἢ μίρ τ' ἀζομένη, κῆται ποταμοῖο παρ' ὄχθρας.

Magno cultu uester difficultatē abscindendæ arboreæ molis expressit, uerum
nullo negotio Homericæ arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat uentos, atq; auribus aera captat.

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,

G Arcturum, Pleadaſq; hyadas, geminosq; triones,
Armatumq; auro circunſpicit Oriona.

Odyſſeæ. v ἄνταρ δ' ἠδ' ἀλίφ' ἰθάυετο τεχνήντοσ
ἢ μὲν θεῶν, οὐδέ οἱ ὕπνῳ ἐπιβλεφάροισι ἐπιπῆε,
πληιάδας τ' ἐσοζῶντα, καὶ ὄψ' ἐδύοντα βοάπλω
ἄρκτου δ', ἢ καὶ ἄμαζον ἐπίκλησιν καλέουσι
ἢ τ' αὐτοῦ σφῆφεται καὶ τ' ὠρίωνα δοκεύει.
ὅ μιν δ' ἄμμορος ὄβρι λοετῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cœlum, crebro reflectere ceruicem debet, captando
de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mire & uelut coloribus Ma
H ro pinxit. Nam quia arcturus iuxta septētrionem est: Taurus uero in quo sunt
hyades, & Orion, in regione austri sunt: crebram ceruicis reflexionem in Pal
nuro sidera consulente descripsit. Arcturum, inquit, Ecce intuetur partem septē
trionis. Deinde Pleadaſq; hyadas, ecce ad austrum flectitur. Geminosq; trio
nes. Rursus ad septentriones uertit aspectum. Armatumq; auro circunſpicit Ori
ona. Iterum se ad austrum reflectit. Sed & uerbo circunſpicit uarietatem sæpe se
uicissim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit in
tuentem pleiadas, quæ in australi regione sunt, semel Bootē & arcton, quæ sunt
in septentrionali polo.

Nec tibi diua parens generis nec Dardanus autor
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

Iliados. vi. Πηλεΐε, οὐκ ἄρα σοί γε πατήρ ἢν ἱππότηα Πηλεΐε
οὐδέ θεῶσ μήτηρ, γλαυκὴ δ' ἐσε τίκτη δάλασσα,
πῆτρα τ' ἠλίβατοι, ὅτι ἄνοος ὄβρι ἀπηνέε.

Plane Vergilius non partionem solā, sicut ille quē sequebat, sed educationem
quoq; nu-

quoque nutrificationis tanquam belualem & asperam criminatur. addit enim de suo, **A**
 Hyrcanæque admorunt ubera tygres. quoniam uidelicet in moribus inolescen-
 dis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa
 tenero & mista parentum semini adiuuanti recenti, ex hac gemina concretionē
 unam indolem configurat. Hinc est quod prouidentia naturæ similitudinē na-
 torum atque gignentium ex ipso quoque nutrificatione præparans, fecit cum ipso par-
 tu alimoniam copiam nasci. Nam postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis
 omne corpus effinxit atque aluit, aduentante iam partus tempore, idem ad cor-
 poris materni superna conscendens, in naturam lactis albescit, ut recens natis idem
 sit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut uale **B**
 at ad fingendas corporis atque animi similitudines uis & natura seminis, non se-
 cus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates ualere. Neque in homi-
 nibus id solum, sed in pecudibus quoque animaduersum. Nam si ouium lacte, hœ-
 di: aut caprarum, agni forsitan alantur: constat ferme in his lanam duriores, in
 illis capillum gigni teneriores. In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel
 detractandam uel augendam, maior præterque uis & potestas est aquarum &
 terrarum quæ alunt, quam ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætam nitentem
 temque arborem, si in locum alterum transferat, succo terræ deterioris elanguis- **C**
 se. Ad criminandos igitur mores desuit Homero, quod Vergilius adiecit.

Eiusmodi
 fere Gel. li.
 xij. capit. x.

Non tam præcipites bitugo certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus,
 Nec sic immixtis aurigæ undantia lora
 Concussere iugis, pronique in uerbera pendent.

Iliad. xxij.

μάστιγι δ' αὖτ' ἐλαυνε κατωμασθῆρ, οἱ δὲ οἱ ἵπποι

ἔφ' ὅτ' ἀφ' ἑσθῆρ ῥίμφοι προέσοντε κέλυθον

Græius poeta equorum tantum meminit flagro animante currentium, licet dici **D**
 non posset elegantius, quam quod adiecit ὕψ' ἀφ' ἑσθῆρ. quo expressit, quantum natu-
 ra dare poterat impetum cursus. Verum Maro & currus de carcere ruentes, &
 campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit, & accepto breui semi-
 ne de Homero flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos
 in uerbera pēdentes, nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset
 illius certaminis plena descriptio,

Magno ueluti cum flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni,
 Exultantque æstu latices, furit intus aquæ uis,
 Fumidus atque alte spumis exuberat amnis,
 Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Iliad. xxi.

ὧς δὲ λέωνος ζῆν ἐνδ' ὄμ' ἐπιγόμενον πνεῖ πολλῶν,

κ' ἴσθη μιλδόμενον ἀπαλοτρεφίον σιόλοιο

πάντοθεν ἀμβολάδην, ὅτ' ἔ' ζύλα κάγκωα κέττα.

Græci uersus aheni continent mentionem multo igne ebullientis, & totum ipsum
 locum hæc uerba ornant. Nam scaturigines ex omni parte emergentes sic ele-

o ij ganter ex-

ganter expressit. In latinis uersibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ, Et pro hoc quod ille dixerat, exultantes æstu latices, & amnem fumidum exuberantem spumis, atq; intus furentem (unius enim uerbi nō reperiens similem dignitatem compensauit quod deerat copix̄ uarietate descriptionis) adiecit post oia, Nec iam se capit unda. quo expressit, qđ semp̄ usu euenit suppositi nimietate caloris. Bñ ergo se habet poetice tubę cultus, oia q̄ i hac re eueniūt cōprehēdēs. Portam quæ imperio ducis est commissa recludūt Fræti armis, ultroq; inuitant moenibus hostem. Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant Armati ferro & cristis capita alta coruscis. Quales aerix̄ liquentia flumina circum Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum

F
 Confurgunt geminæ quercus, in tonsaq; coelo
 Attollunt capita, & sublimi uertice nutant.

Ἰλιάδος, xij. Νήπιοι. ἔν δὲ πύλῃσι δ' ὑ' ἀνέρας ἔυσσον ἀρίστους,
 ὕιας ὑπὲρ δ' ὕμους λαπιδάων ἀχμητάων,
 τὸν μὲν περὶ δόου ὕια κρατῶν πολυποίτην,
 τὸν ἢ λεοντήα βροτολογίῳ ἴσον ἄρει,
 τὼ μὲν ἄρα προπάροιδε πυλάων ὑψηλάων
 ἔσαζον, ὡς ὅτε τε δρυῖες οὐρεσίη ὑψηλάων
 ἄπ' ἀνεμόν μίμνουσι καὶ ὑετῶν ἡμάτα πάντα.
 Φιζήσι μὲν γὰρ δεικνέεσσι ἀραρυῖα
 ὡς ἄρα τὼ, χεῖρεσσι πεποιδότες ἢ δὲ βίησιν,
 ἄμινον ἔπ' ἠχόμενον μέγαν ἄσσοι ἠδ' ἐφίβοντο.

Græci milites Polipoetes & Leonteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ arbores operiuntur. Haec tenus est Græca descriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pādarum portam ultro recludere facit, oblaturus hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modo describit luce cristarum coruscas. Nec arborum ut ille similitudinem prætermittit, sed uberius eam pulchriusq; descripsit.

Nec hoc negauerim cultius a Marone prolatum.

Olli dura quies oculos & ferreus urget

Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem,

Ἰλιάδος, xi. ὡς δ' ὁ μὲν ἄνδι πεσὼν, κοιμήσεται χάλκεον ὕπνον.

¶ In quibus par utriusq; poetæ sit splendor.

Caput .XII.

IN aliquibus par pene splendor amboꝝ est, uti

Spargit rapida ungula roes

Sanguineos, mixtaq; cruor calcatur arena.

Et luce coruscus athena.

A

Quærit pars semina flammæ.

Σπέρματα πυρός

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro

Si quis ebur.

ὄς δ' ὅτε τις τ' ἐλίφρωτα γυνή φοίνικι μίσην

Iliados. iij.

Si tangere portus

Infandum caput ac terris adnare necesse est,

Et sic fata louis poscunt, hic terminus hæret,

At bello audacis populi uexatus & armis

Finibus extorris, complexu auulsus Iuli

Auxilium imploret, uideatq; indigna suorum

Funera, nec cum se sub leges pacis iniquæ

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,

Sed cadat ante diem mediæq; inhumatus arena,

Δὲς μὴ ὀδύνοσ' ἡα πρὸ λίπορδορ' οἴκαδ' ἰκέσθ'.

Odyss. ix.

ἦτορ λαίρτω ἰθάκη ἐνὶ οἴκῳ ἔχουσα.

Δὲ' εἰ οἱ μοῖρ' ὄσι θίλους τ' ἰδέσθ' ἠὲ ἰκέσθ'.

οἴκορ ἐν κτίμωρ ἠὲ ἔηρ ἐς πατρίδα γαῖαν

ὄψε κακῶς ἔλθοι ὀλέθρῳ ἀπο πάντας ἑταίρων

κῆρ ἐπ' ἀλλοτρίῃσ', ἔρσοι δ' ἔν πῆματα, οἴκῳ

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,

Diues inaccessos ubi Solis filia lucos

Affiduo resonat cantu, tectisq; superbis

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,

Arguto tenues percurrens pectine telas.

ἦεν, ὄφρα μέγα ᾠέσθ' ἰκέτο, ᾧ ἐν νύμφῃ.

Odyss. v.

ναῦσ' ἐν πλόκαμῳ, τὴν δ' ἐνδοδι τέτμεν ἔσθ' ἔρ.

πῦρ μὲν ἐπ' ἐχασθῆν μέγα καίετο, πηλόσ' δ' ὀδύμῃ

κέδρου τ' ἐν κείατοιο θείου τ' ἀνα νῆσορ ὀδύσθ'.

Διομένωρ. ἦ δ' ἐνδορ ἀοιδίουσ' ὄπι καλῆ

ἴσορ ἐποιχομένη χροσείῃ κερκιδ' ὕφαινερ

Mæconio regi, quem serua Licinia furtim

Sustulerat, ueritiscq; ad Troiam miserat armis.

D

Ille autem expirans, non me quicuncq; es inulto

Victor nec longum lætabere, te quocq; fata

o iij Prospe.

descripta est forma
et ammentum
ibi non reperitur
e descriptione
u euenit suppositum
hac re euenit. cōpō

is, & immobilis
Hactenus est Circe
apud uero recludit
strorum facies, p
arres uocat, mod
itudinem prae

B Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis.

Iliados,xxi. ὅυ δηρ' οὐδ' αὐτὸς θεῶν βέν, ἀλλὰ τοι ἦδ' ἠ
 ἄγχι πρῆσινε θάνατος καὶ μοῖρα κραταῖη,
 κρῶσι δαμέντ' ἀχιλλῆος ἀμύμονος ἀακίδαο

Ad quem subridens mista Mezentius ira, (derit.
 Nūc morere, aſt de me diuū pater atq; hoīm rex Vi

Iliad,xxij. τὸν καὶ περὶ πάντα προσηύδα δῖος ἀχιλλεύς
 τέθναθι κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέζομαι, ὅπποτε κερ δ' ἠ
 ζεύς ἐθέλη τελέσαι, ἦδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

F Qualis ubi aut leporem aut cādenti corpore cygnū
 Suſtulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis.
 Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius a ſtabulis rapuit lupus.

Iliad,xxij. ἄρμωσιν δὲ ἀλείς ὡς τ' αἰετὸς ὑπὲρ κτήνης
 ὅς τ' ἔισιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβενῶν
 Ἄρπάζωρ ἢ ἄρν' ἀμαλήρ, ἢ πῶκα λαπῶρ

G Vndiq; clamor
 Tollitur. inuadunt, & fossas aggere complent.

Locus refi-
 tutus ex,xi
 Iliados. ἄυτοὶ δὲ πρυλῆες ὄσω πύχεσι δουρὶ χθόνες
 ῥῶντ' ἄσβεστος ἢ βοή γένητ' ἠῶδι πρὸ.

Φθάνει μὲν ἱππῶν ἐπὶ τάφρον κοσμηθέντες

In quibus Vergilius Homericī carminis maieſtatem non æquet. Caput XIII.

Quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior autor.

H Tum caput orantis nequicquam & multa parantis
 Dicere, deturbat terræ, truncumq; reliquit.
 Hi duo uerſus de illo tranſlati ſunt.

Iliados,x. ἦ καὶ ὁ μὲν μὴ ἔμελλε, γενεῖου χερσὶ παχείῃ
 Ἄφ' ἀμύμονος, λίσσεσθ' ὃ δ' ἀυχένα μέσσορ ἔλασσε,
 φασγάνω αἴζαε, ἀπ' δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.

Vide nimiam celeritatē ſaluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In circuli certamine Homerus alterum currū paululum antecedentem, & alterum pene coniunctum ſequendo qua luce ſignauit.

Iliad,xxij. Αἱ φησὶν ἀάδαο ποδῶκεεε ἐκφροσιν ἱπποῖ.
 τὰς ἢ μετεξέφροσιν, διομήδεος ἄρσενεεε ἱπποῖ
 τρωῖοι, οὐδέ τί ποδῶν ἄνθεσ' ἔσφ. ἀλλὰ μαλ' ἐγμῶε.
 Διὶ γὰρ δῖφροσιν ἐπιθροσμένοισιν εἴκθηρ.
 θροῖη δ' ἐν μύλοιο μητᾶφροσιν ἐυρέε τ' ὤμω
 θρέμετ'. ἐπ' αὐτῶ γὰρ καταθέντε πελίδθηρ

Humefcunt ſpumis flatuq; ſequentum.

Mirabilior eſt celeritas cōſequentis priorem curſu pedum apud eundem uatē.

Iliad,xxij. Ἰχνηα πύπτε πόδεσσι πάρεσθ' κόνιν ἀμυχιθυθῖνα

Eſt aut huius uerſus hic ſenſus, Si p ſolum puluerē forte curraῖ, ubi pes fuerit de terra a

terra a currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidet, & tamen ce-
 rius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus, uestigio superfundit. Ait **A**
 ergo diuinus poeta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antee-
 dentis uestigiū anteq̃ puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significa-
 re cupiens quod ait, Calcemq̃ terit iam calce Dioces.
 Vide & in hoc Homeri cultum,

ἢ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσσει ὑπὲρ.

Iste ait, ceruicem inflexam posuit
 Hos quoq̃ uersus, si uidetur, comparemus.

Ἄρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πύλιντο πουλυβοτείρῃ
 ἄλλοτε δ' αἰξάσκε μετόρῃ.

Iamq̃ humilis iamq̃ elati sublimē uidentur
 Aera per tenerum ferri.

πασάων δ' ὑπὲρ ἦγε κάρη ἔχθη δὲ μέτωπα.

Gradiensq̃ deas supereminet omnes.

ἔαπε νῦν μοι μῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
 ἱμῆς γὰρ διαίεσι, πάρισε πέσειε πάντα.

Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἰδοῖ καὶ ἤρυπερ, ὡς ὅτε ταῦς
 ἤρυπερ ἔλκόμενθ' ἐλικώνεον ἀμφὶ ἀνάκτα,
 κέρων ἔλκόμενθ' ἄνυτοι δέ τε τοῖς ἐνὸς ἰχθῶν.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit.
 Qualis mugitus fugit cum saucius aram

Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusq̃ filo, quantam distantiam deprehēdes? Sed nec hoc mi-
 nus eleganter, q̃ de tauro ad sacrificium tracto loquēs meminuit & Apollinis
 & Neptuni. His aut̃ duobus, præcipue rē diuinā fieri tauro testis ē ip̃e Vergi.
 Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

ἢ ὅτε πῆρ αἰδὼν ἔπιφλέγῃ ἄσπετον ὕλην
 ὄρεθ' ἢ κορυφῆς, ἔκαθεν δέ τε φαίνεται ἀγνή.
 ἦ δ' ὅτε χεῖμα ῥέει ποταμοὶ κατ' ὄρεσσι ῥέοντες
 ἐς μισγάγριον συμβάλλετον ὄρεμον ὕδωρ
 κρουῶν ἐκ μεγάλων κοίτης ἔντοσθε χαράδρης
 τῶν δέ τε πηλοσέ δ' ἔσπορ ἢ ὄρεσθ' ἔκλυε ποιμῆν.

In segetem ueluti cum flamma furentibus austris

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit fata læta boumq̃ labores.

Præcipitesq̃ trahit syluas, stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolās temerauit, ut unam faceret, trahens hinc ignem, inde torren-
 tem, & dignitatem neutrius impleuit.

ἦ δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὄρνετον ἰχθυόεντα,
 βορέης καὶ ζέφυρος, τῶ τε δρηκνήτην ἄητον

B

Odysf. vi.

Iliados. ij.

Locus resti-
tutuse x
xix, Iliados**C**

Iliados. ij.

Iliados. iij.

D

Iliados. ix.

Ε ἔλθον δ' ἄρα πίνης, ἄμυ δ' εἰς πικρὸν κῦμα κελευσὶν
 κορυβέτα, πολλὸν δ' ἐπαρξέει ἄλα φῦκ' ἔχοντων
Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, zephyrusq; notusq; & latus cois
Eurus equis, stridunt syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus atq; imo Nereus ciet æquora fundo.
Demet huic uitium, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unâ
dilucidius construendo.

Ilados, i. τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἴα ἐκάργυρον ἀπόλλω
Prosequitur surgens a puppi uentus euntis.
Quod noster dixit ἴκμενον uelster ait, Surgens a puppi, fatis decore.
Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster imposuit.

Odyffe, ix. σωὸν δὲ δύνω μάρφας ὡς τε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
 κοπῆ' ἐκ δ' ἐγκέφαλον χαμάδις ῥέει, δεῦρ' ἃ γαῖαν
 τοὺς δ' διαμελίσσιν ταμῶν ὠπλίωσιν δόρυ πορ.
 ἦσθι δ' ὡς τε λίων ὄρεσι τροφῶν, οὐδ' ἀπέληπεν
 ἔγκρατ' ἀπὸ σάρκας τε, καὶ ὅσ' ἄε μιν ἐλόντα.
Visceribus miserorum & sanguine uescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro Frangeret ad saxum.
Narrationem facti nudam & breuem Maro posuit. Contra Homerus πάλιν
miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

Odyff, xi. τὴν δ' ἐμὲ τ' ἐμὲ δ' ἴδον ἀλωήος παρὰ κοίτην
 ἐπίσθιν, ἢ δὴ φάσκει ποσὶ δάωνι μιγῆναι.
 καὶ ῥ' ἔπειτα δύνω πᾶσι δὲ μινωθὰ δῖω δὲ γενέσθην.
 ἄτορ τ' ἀντιθέου, πηλέη τ' ἔτι τ' ἐπιλάττω,
 οὐδ' ἢ μινύσους δρεῖψ' ἐξείδωρ' ἄρουρα,
 καὶ πολὺ καλῶ εἶσους μετὰ γε κλυτὸν ὄριον α.
 ἐννέωροι γὰρ τοίγε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
 εὖρ' ἄταρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Ἵ δ' ἴδον καὶ ἀδωάτοισιν ἀπὸ γλῆτιν ἐν ὀλύμπῳ

H φυλόπιδα σήσθη πολυάικον πολέμοιο.
 ὄσων ἐπ' ὀλύμπῳ μέμασθ' ἀμίμῳ, ἀντὰρ ἐπ' ὄσῳ
 πῆλιον ἐπισίφου λονεῖν οὐρανόσ' ἀμειβόμενος ἐπι.
Hinc & Aloidas geminos immania uidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.
Homerus magnitudinē corporæ alte lateq; dimēsus ē, & uerborū ambitu mē-
bra depinxit. Vester ait, imania corpora, nihilq; ulterius adiecit, mēsurarū no-
mina nō ausus attingere. Ille de cōstruendis mōtibus conatum insanæ molitio-
nis expressit. Hic aggressos rescindere dixisse contentus est cœlum. Postremo,
locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam.

ἄρ' ἂν ὅτ' ἔν' ἀγίαλφ' πολυχέει κύμα θαλάσσης
 ὄρνυ' ἵπασυτέρου ζεφύρου ὑποκινήσονται,
 πόντω μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα,
 κέρσω ξηγνύμουρ, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
 κυρτὸν ἕρμ, κορυφῶται, ἀποπύει δ' ἄλλοσ' ἔχνηρ.

Fluctus uti primo coepit cum albescere ponto,
 Paulatim sese tollit mare, & altius undas
 Erigit, inde imo confurgit ad æthera fundo.

Ille cum marino motu & littoreos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruo
 lat. Deinde quod ait ille,

πόντω μέρτα πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare. Ille fluctus incremento suo ait **B**
 sublime curuatos littoribus illidi, & asperginē collectæ fordis expuere, quod
 nulla expressius pictura signaret. Vester mare a fundo ad æthera usq; pducit,
 Dixerat, idq; ratū stygii p flumina fratris
 Per pice torrentis atraq; uoragine ripas
 Annuit, & totum nutu tremefecit olympum.

ἦ, καὶ κυνώοισιν ἐπ' ὄφρυσιν νεῦσε κρονίωρ.

Ἀμβρόσια δ' ἄρα χεῖται ἐπεξέωσιντο ἀνακτος

κροτὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Iliados, i.

Phidias cum Iouem olympium fingeret interrogatus de quo exemplo diui-
 nam imitaretur effigiem, respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri **C**
 uersibus inuenisse. Nam de superciliis & crinibus totum se Iouis uultum colle-
 gisse. Quod utrunq; uidetis a Vergilio prætermisum. Sane concussum olym-
 pum nutus maiestate nō tacuit. Iusiurandū uero ex alio Homeri loco sumpsit,
 ut translationis sterilitas hac adiectione cōpensaretur. Ora puer prima signās
 intonsa iuuenta. Prætermisssa gratia incipientis pubertatis minus gratam fecit
 latinam descriptionem.

ἦ εἰ δ' ὄττω ἔρτε κἀνεσι καὶ ἀνδράσι θηρυτῆσι

κάπρι' ἢ ἢ λέων σρέφεται δένει. βλεμεαίνωρ,

ὅι δέ τε πυργιδῶρ σφίας ἀντοὺς ἀρτώωντες,

ἀντίοϊσσωται καὶ ἀκουτίξουσι δαμφάς

ἄιχμας ἐκ χεῖρῶν, τῶ δ' ὅποτε κιδάλιμορ κῆρ

ταρβῆ, οὐδὲ φοβῆται, ἀγνωρίῃ δέ μῆρ ἔητα

ταρφέα τε σρέφεται σίχας ἀνδρῶν πρητιζῶν

ἔπιπῆτ' ἰδύσφ, τῆ τ' ἔικουσι σίχες ἀνδρῶν

Vi fera, quæ densa uenantum septa corona

Contra tela furit, seseq; haud nescia morti

Iniicit, & saltu supra uenabula fertur.

Uidetis in angustum latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse
 ieiunius: Græcam cōtra, & uerborz & rerum copia pompam ueræ uenatiōis
 impleffe. In tanta ergo differentia pene erubescendum est comparare.

Iliad, xii.

D

A

Iliados, iiii.

B

C

Iliad, xii.

D

Iliad. xiiij. Φερέξαντες δ' ὄρου δουρὶ, σάκκ' ὀσάκκι προδελύμους
 λαοῖς δ' ἄρ' ἀπὸ δ' ἔρθε, κόρυς κόρυς, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Haud aliter Troianæ acies, aciesq; latinæ
 Concurrunt, hæret pede pes densusq; uiro uir.
 Quanta sit differentia utriusq; loci, lectori æstimandum relinquo.

Iliados. xij. ὄρνις γὰρ σφίρ ἐπ' ἡλθε πρὸσέμενα μεμαῶσιρ,
 αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαοῦ ἑτέρωρ
 φωνήεντα δρᾶκοντα φέρον ὄνυχας πέλωσρ
 ζωὸν ἔτ' ἀσπάζοντα, καὶ ὄντω λήθετο χάσμαρ.
 κόφι γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ σῆδ' ὀπὶ δ' ἔλω,
 ἰδνωδὺς ὀπίσρ. ὃ δ' ἀπ' ἔτερ ἦκε χαμάζε

F Ἀλγῆσρ ὀδῶσι. μέσρ δ' ἐνὶ κάβαλ' ὀμίλρ
 ἄντὸρ δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆσ' ἀνέμοιο.

Vtq; uolans alte raptum cum fulua draconem
 Fert aquila, iplicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit.
 Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat.
 Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
 Arduus insurgens, illa haud minus urget adunco
 Luctantem rostro, simul æthera uerberat alis.

Vergilius solam aquilæ prædam refert, nec Homerice aquilæ omen aduertit,
 quæ & sinistra ueniēs uincētium prohibebat accessum: & accepto a captiuo ser-
 pente morsu, prædam dolore deiecit: factoque tripudio solistimo cū clamore
G dolorē testate præteruolat. quibus omnibus uictoriæ præuaricatio significa-
 batur. His prætermiſſis quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in lati-
 nis uersibus corpus remansit.

Parua metu primo mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solum, & caput inter nubila condit.

Iliados. iij. ἢ τ' ὀλήγῃ μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἐπείτα
 θυραῶν ἐσκήριξε κόρυ, καὶ ἐπὶ χροὶ βαίνει,

Homerus ^{ἐρρ} hoc est contentione a paruo dixit incipere, & postea in incremen-
 tum cœlū usque subcreſcere. Hoc idem Maro de fama dixit, sed incōgrue. Ne-
 que enim æqua sunt argumenta contētionis & famæ: Quia contentio, etsi usq;
 ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa
H quæ creuit. Fama uero cum in immēsum prodit, fama esse iam desinit, & sit no-
 tio rei iam cognitæ. Quis enim iam famā uocet, cum res aliqua a terra in cœlū
 nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic au-
 ras & nubila. Hæc aut ratio fuit nō æquandi omnia quæ ab autore trāscripsit,
 q; in omni operis sui parte alicuius Homericæ loci imitationem uolebat insere-
 re, nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubique æquare, ut in illo lo-
 co, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari: Minerua Dio-
 medi suo pugnantem duntaxat flammæ addidit ardorem, & inter hostiū cæ-
 des fulgor capitis uel armorum pro milite minatur.

Δαίε' οἱ ἐκ κέρυδος τε καὶ ἀσπίδος ἀνάματρ' πῦρ,
 ἄσπερ ὄπασιν ἄναλγχιον, ὅς τε μάλισσά,
 λαμπρῶν παμφαίνῃσι λελουμένῳ ὠκεῶντο.
 τῶν δ' οἱ πῦρ δ' αἶψ' ἀπ' κρατὸς τε καὶ ὤμων.

A
 Iliados, v.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus. Modo enim ita de

Turno ait,

Tremunt sub uertice cristæ

Sanguineæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modo idem ponit de Aenea.

Ardet apex capiti cristisq; ac uertice flamma

Funditur, & uastos umbo uomit æreus ignes.

Quod cū importune positum sit, hinc apparet, q̄ nec dum pugnabat Aeneas, B

sed tantum in nauī ueniens apparebat. Alio loco,

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram

Sustinet, ætneos efflantem faucibus ignes.

Quid q̄ Aeneas recens allatis armis a Vulcano, & in terra positis, miratur
 terribilem cristis galeam flammæq; uomentem? Vultis aliam fruendi auuidita
 tem uidere? Loci huius, cuius supra meminimus, fulgore correptus,

Seruo uoluit loquenti Ioui assignare parem reuerentiam. Nam cum & in
 primo uolumine, & in iiii. & in ix. loquatur quædam Iupiter sine tumultu, de-
 niq; post Iunonis & Veneris iurgium, inquit, eo dicente, Deum domus alta sile
 scit, Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther. Tum zephyri posuere, premit C

placida æq̄ra p̄tus. Tanq̄ nō idē sit q̄ locutus sit paulo ante sine ullo mūdi to
 tius obsequo. Similis opportunitas ē ī eiuldē Iouis lāce, quā ex illo loco sumpsit,

καὶ τότε δὴ χυρῶσα πατὴρ ἐτίτανε τάλωτα.

ἔρ δ' ἐτ. δὴ δύο κῆρε ταυηλεγέῳ θανάτῳ,

τὴν μὲν ἀχιλλῆῳ, τὴν δ' ἔκτορῳ ἰπποδάμοιο.

ἔλκε ἢ μέλα λαβῶν. ἔπε δ' ἔκτορῳ ἀσίμορ ἤμαρ.

ἔχειτο δ' εἰς αἰδάο. λίπερ δ' ἐ φορῶ ἀπόλλων.

Iliad, xxij.

Nam cum iam de Turno prædixisset Iuno,

Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,

Parcarumq; dies & lux inimica propinquat,

Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturum, sero tamen, D

Iuppiter ipse duas æquato examine lances

Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studii circa Homerū nimietate ex-
 cedit modū. Et re uera nō poterat nō in aliquibus minor uideri, qui per omnem
 poesim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. Acriter enim ī Homerum
 oculos intendit, ut æmularetur eius nō modo magnitudinem, sed simplicita-
 tem & præsentia orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarum inter he-
 roas suos personarū uaria magnificentia, hinc deorum interpositio, hinc autori-
 tas fabularum

D

tas fabularum

tas fabulorum, hinc affectuum naturalium expressio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hic rerum singularum cum splendore fastigium.

In tantum Vergilio dulcem fuisse imitationē Homeri, ut uitia quoque nonnulla æmulari uoluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, ceteraque, quæ gratiorem reddunt, orationem.

Caput. XIII.

F

Deo autē Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & uersibus uitia, quæ a nonnullis imperite reprehendunt, imitatus sit, eos dico quos Græci uocant Quos hic quoque Homericum stylum approbās nō refugit, ut sunt apud ipsum Acephali, Arietat in porras, Parietibus textum cæcis iter, & similia. Ut etiā, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent. Et duros obiice postes. Consilium ipse pater & magna incepta Latinus. Syllabæ longiores sunt. Quin protinus omnia. Vulcano decoquit humorem. Et, Spumas miscent argenti uiuacque sulphura. Et, Arbutus horrida.

SVNT apud Homerum uersus uulsis ac rasis similes, & nihil differētes, ab usu loquendi. Hos quoque tanquā heroice incomptos adamauit.

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

G Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Sunt amcenæ repetitiones, quas non fugit.

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homericæ quoque epitheta quantum sit admiratus, imitatio cōfessus est, & mille taliū uocabulorum, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad hæc a uestro respōdet, Maleuada fames. Auricomos ramos. Cētū geminus Briareus. Adde & fumigerā noctē. & quicquid in singulis pene uersibus diligēs lector agnoscit.

H Sæpe Homerus inter narrandū uelut ad aliquē dirigit orationē. Ne hoc Vergi. omisit. Migrātes cernas, totaque ex urbe ruētes. Totūque instructo Marte uideres Feruere Leucatem. Et, pelago credas innare reuulsas Cycladas. Et, studio incassum uideas gestire lauandī. Itē diuinius ille uates, res, uel paulo, uel multo ante transactas, opportune ad narrationis suæ seriē reuocat, ut & historicū stylū uitet, nō per ordinē dirigēda quæ gesta sunt, nec tñ præteritorum nobis notitiā subtrahat. Thebē Asiæ ciuitatē, aliaque plures Achilles antequā irascere euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordiū. Ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, sit eorū tempestiua narratio. Item ne ignoraremus, quo duce classis Græcorū ignotum sibi Troiæ littus inuenerit, cum de Calchante quereretur ait,

Iliados. i.

καὶνὴς ὁ ἠγείατ' ἀχαιῶν Ἴλιον εἶσα

ἢρ δ' ἰὰ μαιτωσίην, τὼ, οἱ πόρε φῶϊε ἀπόλλων.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis narratibus de serpente passerum populatore cōtigerit. Ex quo denūtiatū est, exercitū annos decē in hostico futurū. Alio loco senex, ut referēdis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

μέμνηται τὸ δὲ ἔργον ἔγωγ' ἀλάω, οὐδ' ἐνίονγε
 ὧς ἦν, ἣν δ' ἠμῶν ἔριώ πάντας Φίλοισι.
 κορυφαίε τ' ἐμάχοντο, καὶ ἀπώλοι μιν χαρμαῖα
 ἀμφὶ πόλιν καλυδῶνα καὶ ἀλλήλους ἐν ἄριον.
 ἀπώλοι μὲν ἀμωόμενοι καλυδῶν' ἔριων ἦς,
 κορυφαίε δὲ διαπραδέρη μεμαῶτες ἄνι.
 καὶ γὰρ τοῖσι κακὸν χυσοδρον' ἄρπυιαι ὄρσαν
 κωαμένη, ὃ οἱ οὐδ' ἀλάωσι γυνῶν ἀλωῖς
 ὄνειδος ἔειξ, ἄλλοι δὲ θεοὶ δάινυντ' ἐκατόμβας.
 οἷον δ' ὄνη ἔρρεξε Διὸς κέρη μεγάλοιο,
 ἢ λάθειτ', ἢ οὐκ ἐνόησεν, ἀάρατο δ' ἔμεγα θυμῶ.

Et sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est. Nam
 memini Helionæ uidentē regna sororis Laomedontiadē Priamum. Et, Atq̄
 equidem Teucrum memini Sidona uenire. Et Qualis eram cum primam aci-
 em Præneste sub ipsa Straui. Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec ue-
 rustissima tacuit, quī & ipsa notitiæ nostræ autoris sui imitator ingereret, Nā-
 que serunt luētū Cygnum Phaethontis amati, & similia.

Quæ diuersitas catalogorum fit apud Vergiliū & Homerum.
 Caput. XV.

Bi uero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum uocant, eun-
 dem autorē suum conatus imitari, in nōnullis paululum a grauitate
 Homericæ deuiāuit. Primū q̄ Homerus prætermisiss Athenis, ac
 Lacedæmoniis, uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Eçotia in catalo-
 gi sui capite locauit, nō ob loci aliquā dignitatē, sed notissimū promontoriū ad
 exordiū sibi enumerationis elegit, Vnde p̄grediēs modo mediterranea, modo
 maritima iūcta describit. Inde rursus ad utruq̄ sitū cohærentiū locorū discipli-
 na describētis: uelut iter agētis accedit. Nec ullo saltu cohærentiā regionū in li-
 bro suo hiare p̄mittit, sed † hoc hiādī more procedēs, redit unde digressus ē, &
 ita finitur quicquid enumeratio eius amplectit. Cōtra Vergilius nullū in com-
 memorādis regionibus ordinē seruat, sed locorū seriē saltibus lacerat. Adducit
 primū Clusio & Cosis Massicū. Albas hūc sequitur, manu Populoniæ Iluæq̄
 comitatus. Post hos Asilam misere Pisæ. Quæ in q̄b̄ lōginqua sint Hetruriæ
 parte, notius est, q̄b̄ ut annotandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, &
 Grauiscas, loca urbi proxima, q̄bus ducē Asturē dedit. Hic rapit illū Cygnus
 Liguriā, Ocnus Mātua. sed nec ī catalogo auxiliorū Turni, si uelis sitū locorū
 mente percurrere, inuenies illum continentia regionum secutum.

DEINDE Homerus oēs quos in catalogo enumerat, etiam pugnātes uel
 prospera uel sinistra sorte cōmemorat. Et cū uult dicere occisos quos catalogo
 nō īseruit, nō hoīs sed multitudinis nomē inducit. Et quoties multā necē signi-
 ficare uult, messēm hominum factam dicit: nulli certum nomen facile extra ca-
 talogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatē huius
 obseruatio

τῆλ' ἔδιδμηντο χθραμάλωτατον, ἔνθα μάλισσά
 ζακρηεῖς γίνοντο μάχη, αὐτοὶ τε καὶ ἵπποι.
 ἔνθα ἦ βοιωτοί, καὶ ἰάονες ἐλαχίτωνες,
 Λοκροὶ καὶ φθίοι, καὶ φαειμόεντες ἑπφοί,
 σπουδῆ ἐπαΐσσοντα νεῶν ἔχου, οὐδ' ἐδάωντο
 ᾄσαι ἀπ' σφείων φλογὶ ἱκελον ἐκτορα δῖου.
 Ὀμιλὸν ἀδηνάϊον προλελεγμένοι. ἔνδ' ἄρα τοῖσιν,
 ἦρχ' υἱὸς πετῶο μνησθεύς. οἱ δ' ἄμα ἔποιοντο.
 Φεΐδαστε, σίχιός τε, βίασ τ' εὐς. αὐτὰρ ἑπφῶν
 θυλεΐδαστε, μέγης, ἀμειώντε δρᾶκίος τε
 προφθίωντε, μέδωντε, μουνεπῶλεμόσ τε ποδ' ἄρκης.

A
 Locus illu-
 stratus ex
 xiii, Iliad,

Et similia. Ad quod exemplū illa Vergilianā sunt.

Agmina densantur campis, argiuacq; pubes
 Aruncæq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani
 Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici.
 Qui saltus Tyberine tuos sacrumq; Numici
 Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles
 Circæumq; iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
 Præsidet, & cætera.

B

Quæ in utriusq; catalogis similitudo, q̄ crebræ apud utrunq; sententiæ. Tum in quibus
 siue casu siue sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam disti-
 mulet. Caput .XVI.

Terçq; in catalogo suo post difficilium rerum uel nominum narra-
 tionem, infert fabulam uersibus amœnioribus, ut lectoris animus
 recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomi-
 na, facit locum fabulis, quæ horrorem satietatis excludant.

C

οἱ δὲ πύλοντ' ἐνέμοιτο, καὶ ἀρήνην ἐρατὴν ἦν
 καὶ τῆσιν ἀλφειῶ ποτόσιν, καὶ εὐκλειῶν αἶπι,
 καὶ κυπαρισσῶντα, καὶ ἀμειγνέσων ἔνοιον,
 καὶ πηλεῶν καὶ ἑλ' ἔλ' ἔλ', καὶ δ' ὄριον, ἔνθα τε μῦσσα
 ἄντομοναι, δ' ἄμυρην τὸν διχίκα παῦσιν ἀοιδῆς
 διχαλίηδιν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλίησιν.
 στεῦτο γὰρ ἐν χόρμωσιν νικησέμεν, εἰπεῖν ἄρ' αὐταὶ
 μῦσσα ἀείδοιεν κῦρα Διὸς ἀγιοχόισιν.
 Αἱ δὲ, χολωσάμενοι, πηρόν δέσιν, αὐτὰρ ἀοιδῶν
 θωπεσίην ἀφέλονται, καὶ ἐκλέλασιν κιδαρεισῆσιν.
 τῶν, αὐδ' ἠγεμόνθιν γεγῆνι ἵπποτά νεσῶσιν.

Locus elu-
 cidatus ex
 η. Iliados.

D

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in hoc lectus autorē, in
 priore catalogo, modo de Auētino, modo de Hippolyto fabulatur: in secundo,
 Cygnus ei fabula est. Et sic amœnitas intertextâ fastidio narrationum medetur.
 In omnibus uero Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. Nā
 post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditum noua
 ret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione cōclulit, primū
 p de signis

E de signis tempestatum, de laudatione rusticae uitae secundum. & tertius definit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio.

HOMERVS omnem poesim sua ita sententiis farfit, ut singula eius ἀποφθέγματα, uice prouerbiorum in omnium ore fungantur. ut,

- Odyssæ. i. ὄν γὰρ πῶ τις ἐὼν γόνου ἀνθρώπων ἀνέγνω
- Odyss. ij. παῖροι γὰρ τοὶ παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλοντο
- Odyss. iij. ὄν γὰρ τ' αἰψὰ δεῶν ἤρειπε νόος αἰὲρ ἐόντων.

Labor omnia uincit improbus.

Et alia innumerabilia, quae sententialiter proferuntur. Nec haec apud Vergilium frustra desideraueris. Non omnia possumus omnes. Omnia uincit amor. Labor omnia uincit improbus. Usque adeo ne mori miserum est: Stat sua cuique dies. Dolus an uirtus quis in hoste requirat: Et quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuset. Auri sacra fames. Et ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium, aut in ore sunt singulorum, aut obuia intentioni legentis occurrunt. IN NONNULLIS ab Homerica secta haud scio casu ne an sponte desciscit. Fortunam Homerus nescire maluit, & soli decreto, quam μοῖρα uocant, omnia regenda committit, adeo ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contra Vergilius, non solum nouit & meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quam & philosophi qui eam nominant, nihil sua uis posse, sed decreti, siue prouidentiae ministram esse uoluerunt.

ET IN fabulis seu in historiis nonnunquam idem facit, Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello praecleara, animo manibusque parentem refert: cum apud Homerum Dolo imbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem a Ioue raptum, sed Iouialium poculorum ministrum, in caelum a diis ascitum fert, uelut decorum: Vergilius tantam deam, quod cuius de honestis foeminae deformis est, uelut specie uictam Paride iudicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic auctorem suum dissimulater imitatur, ut loci inde descripti sola dispositi onem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terrae ipsum Ditem patrem terrarum profilire & exclamare quodammodo facit.

H Διὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
 Locus resti Ἴφιδεμ, αὐτὰρ ἔνερθε ποσσὶδάωρ, ἐτίναξε
 tutus ex γαῖαν ἀπὸ φρεσίν, ὄρεων δ' ἀπὸ νῆα κάρηνα.
 xx, Iliados. πάντες δ' ἐσείοντο πόδες πολυπηδάκου ἴδης,
 καὶ καρφαί, τρώων τε πόλις καὶ νῆες ἀχαιῶν.
 ἔσθλασεν δ' ὑπὲν ὄρθρου, ἀναξ ἑνέρωρ ἀΐδωνεύς.
 Δείλας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο, καὶ ἴαχε μὴ οἱ ὑπὸ θεῶν
 γαῖαν ἀναρῆξέη ποσσὶδάωρ ἑνοσίχθων.
 ὀκία δ' ἔδνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φωνεῖν,
 Σμῦρδαλέ' ἐνρώεντα, τὰ τε συγκόουσι θεοίη.
 τόσος ἄρα κ' ἴπ' ὄρωρ θεῶν ἔριδι ζωνιόντων.

Hoc Maro

Maro non narra
 tions ac siqua peni
 tilla, diis imita,
 lamine manes. I
 line labore uiu
 calum miferant
 ipsi felicit e
 Virgilio
 Pindaro trad
 it delectatus
 Vid Vergilio ex
 cellitas exegit
 merus, apppe q
 mo conigerit, la
 tum tumultus. S
 impetus eorum
 regio curam
 meribus equon
 mbat inferre. Q
 rum de tartaris a
 Regina non
 urbem median
 reliquis matril
 orgia infana
 apud autorem
 tabuisse.
 non frustra dix
 rem suam uertit,
 arum quarto, qu
 tum noem pene for
 Medea circa Iaf
 tala lafoiuentis E
 speciem ueritatis o
 corēq, qui hgem
 maxime in efficiē
 mitus nistrionum
 pulchritudo nar
 libi iniicisse regin
 e & intra concie
 pectoribus hum
 Pindarum, que
 rorantia quae

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur, **A**
 Nō secus ac si qua penitus ui terra dehiscēs Infernas reseert sedes, & regna reciu-
 dat Pallida, diis inuisa, superq; immane barathrum Cernatur, trepidentq; im-
 misso lumine manes. Hoc quoq; dissimulando surripuit. Nam cum ille dixisset
 deos sine labore uiuere *οις εστι ζωοντες*, hoc idem dixit occurrissime, Dii Iouis
 in tectis calum miserantur inanem Amborum, & tantos mortalibus esse labo-
 res. quibus ipsi scilicet carent.

¶ Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex
 Apollonio & Pindaro traduxerit. Quanc; Græcorum cum uocabulis tū inflexio ne etiam
 sit delectatus. Caput .XVII.

 Vid Vergilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, q; ubi rerum
 necessitas exegit a Marone dispositionē inchoandi belli, quam non ha-
 buit Homerus, q;pe qui Achillis irā exordiū sibi fecerit, quæ decimo demū **B**
 belli anno contigerit, laborauit ad rei nouæ partum, ceruum fortuito faucium
 fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue nimisq; puerile, dolorē auxit agre-
 stium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini, & maxi-
 me stabulo regio curantes, atq; ideo quid foederis cum Troianis Latinus ice-
 rit, ex muneribus equorum & currus iugalis nō ignorantes, bellum generi de-
 um oportebat inferre. Quid igitur: deorum maxima deducitur e caelo, & maxi-
 ma furiarum de tartaris asciscitur. Sparguntur angues, uelut in scena parturien-
 tes furorem. Regina non solum de penetralibus reuerentiæ matronalis educit,
 sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc contenta, syluas pe-
 tit accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam
 pudicus, & orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissē Maronem & in **C**
 hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium quod se-
 queretur habuisse.

ALIVM non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed
 bene in rem suam uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeo, ut de Ar-
 gonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos sue
 quartum totum pene formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam conti-
 nentiam Medæ circa Iasonem transferendo. Quod ita elegantius autore diges-
 sit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per tot tamen
 secula speciem ueritatis obtineat, & pro uero per ora omnium uolitet: ut picto-
 res fictoresq; qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia **D**
 uel maxime in efficiendis simulacris tanq; unico argumento decoris utantur.
 Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum
 ualuit pulchritudo narrādi, ut omnes Phœnissæ castitatis cōscii, nec ignari ma-
 num sibi iniēcisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniueant tamen
 fabulæ: & intra conscientiam ueri fidem prementes, malint pro uero celebrari,
 quod pectoribus humanis dulcedo figmentis infudit. Videamus utrum atti-
 gerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. Et minuta qui-
 dem atq; rorantia quæ inde subtraxit, relinquo: unum uero locum, quem tenta-
 p ij uit ex

E uit ex integro pene trāscribere, uolo communicare uobiscum, quia dignus est ut eum uelimus altius intueri.

Gel li. xvij
ca. x.

CVM Pindari carmen quod de natura atq; flagrantia montis Aetnae compositum est, æmulari uellet: eiusmodi sententias & uerba molitus est, ut Pindaro q; ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorq; sit. Atq; uti uosmetipsos eius quod dico arbitros faciā, carmen Pindari qd est sup monte Aetna, quantulum mihi est memoriae, dicam.

Pindarus
in Pythiis.

κίον Δ' οὐραυία σινέχθη

Νιφόωσ' αἴτνα πάνιπε

Χίονθ' ὄζειας τιθάνα,

F τᾶς, ἐρεῖν μὲν ἀπλά

του πυρός ἀγνότα

ἐκ μυχῶν παγαί, ποταμοί

Δ' ἀμέρασι μὲν προχέοντα, ῥόον καπνῶ

ἄδων· ἀλλ' ἐν ὄρφναῖσι πέτρας

Φοίνισα κυλινδομένα φλόξ, ἐς βαθῆα

Ἀρ φέρθη πόντου πλάκα σὺν πατάτω.

κῆνο δ' ἀφαΐσσιο κρηνοῦς ἐρεπτόν

Δήνοτάτω υεῖναπέμψη.

Audite nūc Vergiliū uersus, ut inchoasse eum uerius

q; perfecisse dicatis.

G Portus ab accessu uentorum immotus, & ingens

Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.

Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem

Turbine fumantem piceo & candente fauilla,

Attollitq; globos flammaram, & sidera lambit.

Interdum scopulos auulsaq; uiscera montis

Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras

Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

In principio Pindarus ueritati obsecutus dixit quod res erat, quodq; illic oculis deprehenditur, interdum fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autē

H dum in strepitu sonituq; uerborum conquirendo laborat, utrunq; tempus nulla discretionē facta cōfundit. Atq; ille Græcos quidem fontes immitatus, ignes

eructare, & fluere amnes fumi, & flammaram fulua & tortuosa uolumina in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos amnes luculente dixit. At hic uester atrā

nubem turbine piceo & fauilla fumante ῥόον καπνῶ ἀδωνα, interpretati uolēs, crasse & immodice congessit: globosq; flammaram, quod ille κρηνοῦς dixerat, duriter posuit, & ἀκνῶ. Hoc uero innarrabile est, q; nubē atrā fumare dixit turbine picea & fauilla candente. Non enim fumare solent neq; atra esse, quæ sunt

candentia: nisi forte candente dixit peruulgate & improprie pro feruētī pro re lucenti. Nam candens est a candore, non a calore dictum. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemq; ipsos statim liquesceri, & gemere, atq; glomora-

ri sub

ri sub auras dixit, hoc nec a Pindaro scriptum, nec unquam fando auditum, & oī-
um quæ monstra dicuntur montruosissimum est.

POSTREMO Græcæ linguæ quæ se libenter addixerit, de crebris quæ usurpat uo-
cabulis æstimate. Dirus Vlysses. Spelæa ferarum. Dædala tacta. Rhodopeiæ
arces. Altaque Pæthæa. Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias orithyia. Et, Thy-
as ubi audito stimulant trieterica baccho Orgia, nocturnusque uocat clamore cy-
thero. Et, Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ. Et, Ferte simul faunisque pe-
dem dryadesque puellæ. Et, Hinc atque hinc glomerantur Oreades. Et, Pars pedi-
bus plaudunt choreas. Et, Milesia uellera nymphæ Carpebant, hyali saturo fuca-
ta colore. Et, Drymoque xanthoque lygeaque phyllodoceque. Et, Melite Panopæaque
uirgo, Nesea Spioque thaliaceque cymodoceque. Et, Alcædrumque Haliumque noemo-
naque prytanisque. Et, Amphio dircæus in acteo aracyntho. Et Senior glauci cho-
rus, inouisque Palæmon. Versus est Parthenii, quo grammatico in Græcis Ver-
gilius usus est. Hic ait, Glaucō & Panopee & Inoo Melicertæ. Et, Tritonesque
citi. Immania cete.

ADEO autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro
Mnestheū. Sicut ipse alibi, Nec fratre Mnestheo. Et pro Orpheo dicere malue-
rit Orphi, Græce declinando, ut Orphi Calliopea Lino formosus Apollo. Et,
Vidimus o ciues Diomedem. Et talium nominum accusatiuus Græcus est in e de
finens. Nam si quis eum putat latine dixisse Diomedem, sanitas metri in uersu
desiderabit. Denique omnia carmina sua Græce maluit inscribere Bucolica, Ge-
orgica: Aeneis, cuius nominis figuratio a regula latinitatis aliena est.

Quæ Vergilius tam occulte a Græcis traduxerit, ut uix unde ducta sint, possit agnosci.
Caput .XVIII.

Sed de his hæcenus, quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Ro-
manorum nota sunt. Ad alia uenio, quæ de Græcarum literarum pe-
netralibus eruta nullis cognita sunt, nisi qui Græcam doctrinam di-
ligenter hauserunt. Fuit enim hic poeta ut scrupulose & anxie, ita dissimulant &
quæ claculo doctus, ut multa trãstulerit, quæ unde trãslata sint, difficile sit cognitu.
In exordio Georgicorum posuit hos uersus.

Liber & alma Ceres uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista
Poculaque inuentis acheloua miscuit uuis.

Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit, ni-
si illud, opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, & fru-
mento pro glandibus uterentur. Liberum uero uitis repertorem, præstitisse hu-
mano potui uinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem po-
tissimum Vergi. cum aquam uellet intelligi, nominarit, nemo uel quærit, uel oī-
no subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati, animaduertimus
doctum poetam, antiquissimorum Græcorum more, sicut docebit autoritas,
elocutum: apud quos proprie in aquæ significatiōe ponebatur Achelous. Ne-
que id frustra, nam causa quoque eius rei cum cura relata est. Sed prius quam causam
propono, illud antiquo poeta teste monstrabo, hunc morem loquendi peruaga

p ij tum tu

Etum fuisse, ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait, Grauabor, inquit, uino cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sunt, Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his uerbis,

F Potest ne lucidius ostendi Acheloum a Græcis ueteribus pro quacuncq; aqua dici solitum? Vnde doctissime Vergilius ait, uinum Acheloo Liberum patrē miscuisse. Ad quam rem etsi satis testiū est, cum Aristophanis comici, & Ephori historici uerba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus em̄ grammaticorum facile eruditissimus, posita causa, quam superius Ephorus dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis,

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit, ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur, tamen his q; & Euripidis nobilissimi tragœdiarū scriptoris addetur autoritas, quam idē Didymus grammaticus in his libris quos *Ἐρμύδου μίνας ἀέτι* scripsit, posuit his uerbis,

vij. Aene. Sūt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur, Quos diues Anagnia pacit.

Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec Clypei currus ue sonant, pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
Bina manu, fuluoq; lupi de pelle galeros

H Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusq; adhuc quod sciam repperi: sed eam Græcorum nōnullis consuetudinem fuisse, locupleti autore iam palam faciam. In qua quidem re mirari est potest huius occultissimam diligentiam. Qui cum legisset Hernicos quorū est Anagnia, a Pelasgis oriundos, appellatosq; ita, a Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur: morem quem de Aetolia legerat, Hernicis assignauit, qui sunt uetus Colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgū ducem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uero Aetolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire, ostendit clarissimus Euripides scriptor tragicus. In cuius tragœdia q̄ Meleager inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisq; habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uersus sunt,

Animaduertis diligentissime uerba Euripidis a Marone seruata: Ait enim ille, A

Et eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit, Vestigia nuda sinistri Insti-
tuere pedis. In qua quidem re, quo uobis studium nostrum magis comprobe-
tur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Ari-
stotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit, Aetolos enim non læ-
uum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius quam pro-
bem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poetis secundo superscripsit.
In quo de Euripide loquens ait,

Cum hæc ita sint, uidetis tamen Vergilium Euripide autore quæ Aristotele uti
maluisse. Nam ut hæc ignorauerit uir tam anxie doctus, minime crediderim. In
re autem prætulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarum tragicæ ræ
scriptoribus familiaritas, quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox
dicentur, opinari.

¶ De aliis locis, quos Vergilius a Græcis sumpserit. iij. & ix. Aeneidos. Caput .XIX.

N libro quarto in describenda Elissæ morte ait, quæ ei crinis abscissus
esset his uersibus, Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
Abstulerat, stygioque caput damnauerat orco. Deinde Iris a Iunone
missa abscidit ei crinem, & ad orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fa-
bulam fingit, sicut Aurelius, uir alias doctissimus, Cornutus extimat, qui adno-
tationem eiusmodi apposuit his uersibus, Vnde hæc historia, ut crinis auferen-
dus sit morientibus, ignoratur. Sed assueuit poetico more aliqua fingere, ut de
aureo ramo. Hæc cornutus. Sed me pudet quæ tantus uir Græcarum etiam do-
ctissimus literarum ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. In hac
enim fabula in scenam I Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit I Charon
Alcestidi, & sic loquitur,

πόλλ' ἄρ σὺ λέξας, οὐδὲρ ἄρ πλείον λέξεις.
ἢ δ' οὐ γὰρ κατὰ σῆμα εἰς ἄδου δόμους.
στρίχῳ δ' ἐπ' αὐτῷ, ὡς κατὰ ξωμά εἴφει.
ἴφρος γὰρ ὄντος ἴψ' ἡ χιδονός δεῶν,
ὅπου πόδι ἐγχεῖ κρατὸς ἀγνίσει τρίχα.

Loquitur
charon
D

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscindendi crinis
induxerit. ἀγνίσαι autem dicunt diis consecrare. unde poeta noster ait, ex Iridis
persona. Hunc ergo diti Sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.

Nunc quia plæraque omnia quæ supradixi, instructa autoritate tragicorum p
bauit, id quoque quod a Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto
Vergilius Elissam facit postquam ab Aenea relinquitur, uelut ad sacrificarum sa-
garumque carmina & deuotiones fugientem, & inter cætera ait, sedandi amoris
gratia herbas quæ sitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæsti-
one digna est, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint: Ponam itaque
p iij Vergilianos

A Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quos Maro æmulatus est,
Falcibus & messæ ad lunam quaruntur ahenis
Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis aut̄ tragœdia id de quo q̄rimus etiã titulo p̄fert. Inscribit̄ em̄ Rhizo-
tomoï, in qua Medæã describit̄ maleficas herbas secãtem, sed auersam, ne ui no-
xii odoris ipsa interficeret̄, & succũ quidẽ herbarũ in cados æneos refundentẽ,
ipsas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt,

F

Hæc Sophocles. Quo autore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Oi-
no aut̄ ad rem diuinã plærãq; ænea adhiberi solita multa indicio sunt, & in his
maxime sacris, quibus delinire aliquos, aut deuouere, aut deniq; exigere mor-
bos uolebãt. Taceo illud Plautinũ cum ait, Mecum habet pagus morbus æs,
& qđ alibi Vergilius, Curetum sonitus crepitantiãq; æra. Sed Carminii curio-
sissimi & docti uerba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait, Prius itaq;
& Tuscos æneo uomere uti, cum conderent̄ urbes, solitos, in traiectitiis eorum
sacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderent̄. Post
hæc Carminii uerba, longum fiat, si uelim percensere, q̄ multis in locis Græco
Grum uetustissimi æris sonos tanq; rẽ ualidissimã adhibere soliti sunt. Sed p̄senti
operi docuisse nos sufficit, falces æneas Maronis, exemplo Græci autoris in-
ductas.

In libro nono Vergilius posuit hos uersus.

Stabat in egregiis Arcentis filius armis
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus ibera,
Insignis facie, genitor quem miserat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

H Quis hic Palicus deus uel potius qui dii Palici, (nã duo sunt) apud nullum pe-
nitus autorem latinum quod sciam repperi, sed de Græcorum penitissimis lite-
ris hanc historiam eruit Maro. Nam primum ut Symetus fluuius, cuius in his
uersibus meminit, in Sicilia est, ita & dii Palici in Sicilia colũtur, quos primũ
omnium Aeschylus tragicus uir utiq; Siculus i literas dedit. Interpretationem
q̄q; nominis eorũ, quã Græci *ἱτυμολογίῳ* uocãt, exp̄ssit uersibus suis. Sed prius-
q̄ uersus Aeschili ponã, paucis explanãda est historia Palicorũ. In Sicilia Syme-
tus fluuius est. iuxta hunc Nympha Thalia cõpressu louis grauida, metu luno-
nis optauit, ut sibi terra dehisceret, quod & factum est. Sed ubi uenit tem-
pus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, & duo
infantes de aluo Thaliæ progressi emerferunt, appellatique sunt Palici *ἱπάλρι ἱκέδου*,
quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec
longe inde lacus breues sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine
semper ebullientes, quos incolæ crateras uocant, & nomine Dellos appellant,
fratresq; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo. Præcipueq;
circa exigen-

circa exigendum iuxta eos iusiurandum, præsens & efficax numen ostenditur. **A**
 Nam cum furti negati uel eiusmodi rei fides quæritur, & iusiurandum a (si-)
 specto petitur: uterq; ab omni contagione mundi, ad crateras accedunt, accepto
 prius fideiussore a persona quæ iuratura est, de soluendo eo quod peteretur, si
 addixisset euentus. Illic inuocato loci numine, testatum faciebat esse iurator, de
 quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus. Si uero subesset iuriu-
 rando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitâ falsus iurator. Hæc res ita
 religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabi'es uocaren-
 tur. Nec sine diuinatione est Palicorum templum. Nam cum Siciliam sterilis
 annus arefecisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi, heroi cuidâ cer-
 tum sacrificium celebrauerunt, & reuertit ubertas. Quia gratia Siculi omne ge-
 nus frugum congegnerunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipsa pin-
 guis uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumq; fratribus in
 Græcis tantummodo literis inuenitur, quas Maro nō minus q̄ latinas hausit. **B**
 Sed hæc quæ diximus autoritatibus approbanda sunt. Aeschylī tragœdia est,
 quæ inscribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait,

Hæc Aeschylus.

Callias autem in septima historia de rebus ita scribit, **C**

Hactenus Callias. Polemon uero sic ait, in libro qui inscribitur

Hæc Polemon. Sed & Anaxagoras in tertia historia sua de loci diuinatione
 ita scribit, **D**

Absoluta est (extimo) & autoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci,
 quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insinua-
 re discipulis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autē deus iste uel un-
 de sit dictus, tam nesciunt, q̄ scire nolunt, quia nec ubi quærāt suspiciantur, qua-
 si Græcæ lectionis expertes.

¶ De Gargaris & Mysia ex primo Georgicon. Caput XX.

Nec illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo *νεογεγραφο*
 Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas

p v

Agricolæ.

E Agricola. Hyberno lætissimā puluere farra.
Lætus ager. nullo tantum se Mysia cultu
laetat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cum uideatur obsecurior, pauloq; pplexius, q̄ poetæ huius mos est, pronūtiatus, tamē habet in se aiaduertendā quæstionē ex Græca antiquitate uenientē, quæ sint ista Gargara quæ Vergi. esse uoluit fertilitatis exemplar.

F Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Helleponti prouincia. Sed significatio nominis & loci duplex est. Nam & cacumē mōtis Idæ, & oppidum sub eodē mōte hoc nomine uocant.

Locus restitutus ex Illi. diij. Homerus significationem cacuminis ita posuit
ἤδη δὲ κραιπνῶς προσεθίσσετο γάργαραν ἄκρον Ἰδης ὑψηλῆς. Hic Gargarū pro excellentissimo mōtis loco accipi conuenire & ipse sensus indicatiū facit, nam de loue loquitur. Sed & alibi codē Homero teste manifestus exprimitur. Et Epicharmus uetustissimus poeta in fabula quæ inscribitur Troes, ita posuit,

Ex his liquido claret, gargara cacumē Idæ mōtis appellitari. Pro oppido autē Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor in libro quinto sic ait,

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia, sic meminit,

Arati etiam liber e'egion fertur, in quo de Diotimo quodā poeta sic ait,

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cū igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine, nūc pro oppido sub eodē monte posito accipienda, Vergilius non de summo monte, sed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locum frugum feracē, requiramus. Et omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob

H humorē soli. Vnde Vergilius in supradictis uersibus cū dixisset, Humida solstitia, intulit, nullo tantū se Mysia cultu iactat. atq; diceret, Omnis regio quæ

Locus restitutus ex Illi. viij. opportunos habuerit humores, æquiparabit fecunditates aruorū Mysiæ. Sed Homerus cum ait, Ἰδης δὲ ἵκανε πολυπίδακα, κνίερα δὲ γάργαραν. humidū designat subiacentē monti agrum. Nam polypidaka significat fontibus abundantē. Vnde hæc Gargara tanta frugū copia erāt, ut qui magnum cuiusq; rei numerum uellet exprimere, pro multitudine imensa Gargara nominaret. Testis Alcæus qui in cælo tragœdia sic ait,

Gargara ut uidetis manifeste posuit pro multitudine. Nec aliter Aristomenes,

Locus restitutus ἐν βουδοῖς. ἔνδορ γὰρ ἡμῖν γάργαρα.
Aristophanes autem comicus composito nomine ex Arena & Gargaris, innumerablem, ut eius lepos est, numerū conatur exprimere. In fabula eī Acha-neusin ait,

Ἐὰν δὲ Ἀδρυμάει τὴν ἑμαυτοῦ κερδίω.

Ἡ δὲ βασιὰ πάνυ δὲ βασιὰ τέτραρα.

Ἄδ' ὠδωνδρ, φαυμονοσιολόγαρα.

εἰς ἴδω τι δ' ἦδρ ἄξιον χαρῆς οἴου.

A
Locus res-
titutus.

Arenā autē seorsum p multis Varro saepe in Menippeis suis posuit. Sed Aristo-
phanes adiecit Gargara, ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo
secundum hæc sensus horum uersuum talis. Cum ea sit anni tēperies, ut hyems
serena sit, solstitium uero imbricum, fructus optime proueniunt. Hæc autem
adeo agris necessaria sunt, ut sine iis, nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri re-
spōsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. Addit Mysiæ nominatim
Gargara, q̄ ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde hu-
moribus irrigetur, possitq̄ uideri solstitiales imbres non magnopere desidera-
re. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, q̄ uliginosa sint non sola Gargara
prouicia mōtis, sed & uniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus.

B

Quid de Græcis i hoc loco traxerit diximus. Addemus præterea hoc cū
iucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium nostrum undiq̄ ueterū sibi orna-
menta traxisse, unde hoc dixerit, Hyberno lætissima puluere farra. In libro em̄
ueuustissimorum carminum, qui ante omnia quæ a latinis scripta sunt, compo-
situs ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticum, Hyberno puluere, uer-
no luto, grandia farra Camille metes.

¶ De poculorum generibus. Caput. XXI.

C
Ex diuersis
Vergilij lo-
cis

Nomina poculorum Vergilius plærunq̄ Græca ponit, ut Carchesia, ut
Cymbia, ut Cantharos, Scyphos. De Carchesiis ita. Cape Mæonii Car-
chesia Bacchi Oceano libemus ait,

Et alibi. Hic duo rite mero libans Carchesia Baccho.

De Cymbiis. Inferimus tepido spumantia Cymbia lacte

De Cantharo. Et grauis attrita pendebat Cantharus ansa.

De Scyphis. Et sacer impleuit dextram Scyphus.

Ea autem cuius figuræ sint, quis ue eorum fecerit mentionē, nemo quærit, con-
tenti scire huiuscemodi esse pocula. Et Scyphos quidem Cantharosq̄ consueta
uulgi nomina ferendum si transeant. Sed de Carchesiis Cymbiisq̄ quæ apud

Poculorū
uaria gene-
ra.

Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autē sunt rarissima, non
uideo cur nō cogant̄ ingreere, quid sibi noua & peregrina Græca nomina ue-
lint. Est autē Carchesiū poculū Græcis tātūmodo notū. Meminit eius Phe-

D

recydes in libris historiæ, aitq̄ Iouē Alcumenæ p̄tiū cōcubitus Carchesium
aureū dono dedisse. Sed Plautus insuetū nomē reliquit, aitq̄ i fabula Amphi-
tryone, pateram datam, cum longe utriusq̄ poculī figura diuersa sit. Patera

Carchesiū

Patera

enim ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. Carchesiū uero pro-
cerum & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis a sum-
mo ad infimum pertingentibus. Asclepiades autem uir inter Græcos appri-
me doctus ac diligens, Carchesia a nauali re existimat dicta. Ait enim naualis

ueli partem

plexius, q̄ potest
questionē ex Græcis
se uoluit fertilitatis
prouincia. Sed
mōtis Idæ, & oppo-
sitionem cacuminis
Hic Gargara pro ex-
ditū facit, nam de huius
exprimunt. Et Epiciam
es, ita posuit,
appellari. Pro oppo-
illius historiarum
riptor in eo libro qui
o quodā poeta licet
quia Gargares uocant
e, nūc pro oppido
monte, sed de oppo-
feracē, requiramus. i
m fatis constat, scilicet
cū disisset. Humidū
ceret. Omnis regio
ates aruorē. Mysiæ
græcā, humidū est
onibus abundan-
m cuiusq̄ rei nūc
ominaret. Teltis

Nec aliter Aristoteli
Arenæ & Gargares
nere. In fabula eni

E ueli partē inferiorem pateram uocari, at circa mediam ferme partem $\tau\rho\acute{\alpha}\chi\eta\lambda\omicron\upsilon\pi$ dici, summam uero partem Carchesium nominari, & inde diffundi in utrunq; ueli latus: eaq; cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed & alii illustres poetæ, ut Sappho, quæ ait,

Sophocles in fabula quæ inscribitur

Cymbia. Hæc de Carchesiis ignoratis latinitati & a sola Græcia celebratis. Sed nec Cymbia in nostro sermone reperies. Est enim a Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Phantasmate ait.

F

Anaxandrides etiam comicus in fabula a Græcis

Meminit eius & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam. Cymbia autē hæc ut ipsius nominis figura indicat, diminutiue a Cymba dicta, quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes, nauigii genus est. Ac sane animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera a re nauali cognominata, ut Carchesia supra docui, ut hæc Cymbia pocula procera ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes uir longe doctissimus in epistola

G ad Agetorem Lacedæmonium his uerbis.

Cissymbiū Fuerunt qui Cymbium a Cissymbio per syncopam dictum extimauerūt. Cissymbii autem (ut de Homero taceam, qui hoc poculum Cyclopi ab Vlysse datum memorat) multi faciunt mentionem, uoluntq; nonnulli proprie cissymbium ligneum esse poculum ex hedera, id est, $\kappa\iota\omicron\upsilon\tilde{\nu}$. Et Nicander quidā Colophonius in primo Hialicon sic ait.

Sed & Callimachus meminit huius poculi.

H Qui autem cissymbium ex hedera factum poculum $\tilde{\nu}\iota\omicron\varsigma \epsilon\kappa \kappa\iota\omicron\upsilon\tilde{\nu}$ non dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti uidentur, qui in Andromacha sic ait.

Cantharus

Hæc de cymbio. Sequitur ut quādo cantharum & poculi & nauigii genus esse supradiximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res est, uel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat Sileno. Sed id ut supra polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitū debemus ostendere. Menander in nauclero.

Et sacer impleuit dextram scyphus. Scyphus Herculis poculum est, ita ut **A**
 Liberi patris cantharus. Herculem uero fictiores ueteres non sine causa cū po-
 culo fecerunt, & nonnunquā quassabundum & ebrium, non solum quod is heros
 bibax fuisse perhibetur, sed etiam antiqua historia est, Herculem poculo tanquā
 nauigio uētis immensa maria transisse. Sed de utraq; re pauca ex Græcis antiqui-
 tatibus dicam. Et multibibum heros istum fuisse, ut taceam quæ uulgo nota
 sunt, illud non obscurum argumentū est, quod Ephippus in Busiride inducit Her-
 culem sic loquentem.

Est etiam historia non adeo notissima, nationem quādam hominum fuisse **Calix**
 prope Heracleā ab Hercule constitutam Cylicranorum, composito nomine
 ἀπό τῆς κύλικος. Quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus. **B**
 Poculo autem Herculem ductum, ad Ἰβητικὰ Hispaniæ insulam nauigasse, &
 Pimastis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecydes autor est, quorum
 uerba subdere superfedī, quia propiora sunt fabulæ quā historia. Ego tamen ar-
 bitror non poculo Herculem maria transuectum, sed nauigio, cui scypho no-
 men fuit, ita ut supra cantharum, & carchesium, & a cymbis deriuata cymbia,
 omnia hæc asseruimus esse nauigiorum uocabuia.

¶ De alijs quibusdam locis Vergilij.

Caput XXXII.

Nomina quoque Vergilius nonnunquā ex antiquissimis Græcorū historiis
 mutuauit. Scitis apud illū unā ex comitibus Dianæ Opim uocari. Quod **C**
 nomen uulgo fortasse temere impositū, uel etiā fictū putatur ab ignorantibus
 ingeniosum poetam, cognomē quod a ueteribus Græcis scriptoribus ipsi Dia-
 næ fuerat impositum, comiti eius assignare uoluisse. Sed Vergilius sic ait,

Velocem interea superis in sedibus Opin

Vnam ex uirginibus sociis sacraque caterua

Compellabat, & has tristes Latonia uoces Ore dabat.

Et infra.

At triuixæ custos iandudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc no-

men acceperit, qui (ut dixi) quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposu-

it. Alexander Aetolus poeta egregius in libro qui inscribitur Musæ, refert quan- **D**

to studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curauerit præmiis proposi-

tis, ut qui tunc erant poetæ ingeniosissimi, in deam carmina diuersa componer-

ent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loqui-

tur autem (ut dixi) de populo Ephesio.

E Apparuit (ni fallor) Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dii. Hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquit, sed constat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus

† Neptunū inducit † Apollinem, cum Troia capienda esset, ista dicentem,

Locus resti *Ἐγὼ δὲ, νηῶν μαι γὰρ ἀστυγείας δεῖξ
tutus ἤρας, ἀθάνατοί, οἱ σωεζέειλον φεύγας,*

Inducit aut *λείπω τὸ κληῖον Ἴλιον, βαμῶσι τιμῶν.*

Neptu. nō *ἔρημία γὰρ πόλις ὅταν λάβῃ κακί,*

Apollo' *νοσθε τὰ πῆν' δεῶν, οὐδ' ἐ τιμῶν δέλη.*

F Qui uersus docent unde Vergi. usurpauerit discessisse deos a ciuitate iā capta.

Nec hoc sine autoritate Græce uetustatis est, quod ait,

Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorum classem a Neptuno petentem, dicentemq; debere illum facere quod Iupiter fecerit, a quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere lunam illexisse perhibetur in nemora alta uocans. Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est, & reliqua. In hoc loco Vale. Probus uir perfectissimus notat, nescire se hanc historiam siue fabulam, quo referat autore. Quod tantum uirum fugisse miror. Nam Nicander huius est autor historiæ, poeta, quem Didymus grammaticorū omnium quicq; sint, quicq; fuerint instructissimus, fabulosum uocat. Quod sciens Vergilius adiecit, si credere dignum, adeo se fabuloso usum autore fatetur.

G In tertio libro cursim legitur, neq; unde translatum sit quæritur, Quæ Phœbo pater omnipotens mihi Phœbus Apollo Prædixit. & cætera. In talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam, inuentiones has ingenio magis q̄ doctrinæ Maronis assignant, nec dicunt eum ab aliis mutuatum, ne nominare autores cogantur. Sed affirmo doctissimum uatem etiam in hoc Aeschylū eminentissimum tragediarum scriptorem secutum, qui in fabula, quæ latina lingua Sacerdotis inscribitur, sic ait,

H

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, q̄ Apollo ea uaticinet, quæ sibi Iupiter fatur? Probatum ne uobis est, Vergilium, ut ab eo intelligi non potest, qui sonum latinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinam? Nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ a penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

MAC
THEODOSI

Quos rel ex dimidio
Vergilius.

...cupio quantum
...ex omnibus
...libauerit, occasi
...probantibus tan
...legendi, amul
...mireris, in aliq
...nostri tam inue
...ut de alienig
...clarit bibliote
...uobis erit, pro
...pone sufficiet. A
...in uerecunde
...pauit, sumpsi, nō
...ne nō posse meli
...cōmunio, poetis se
...Vergilio uorat, si a
...gratia hoc nomin
...māturum est, tran
...sicut præfens tēpu
...cepimus. Denic
...apud illum leger
...atum est, sonare m
...sui uersus, uel p
...one trāstos, sen
...us, ut tamen origo
...sumpta sunt, o
...sumpsisse, & hunc a

MACROBII AVRELII^A

THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLV

STRIS SATVRNALIORVM

LIBER VI.

Quos uel ex dimidio sui, uel solidos etiam uersus, ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus Vergilius.

Caput .I.

IC PRAETEXTATVS, mirū, inquit, in modū digessit Eustachius quæ de Græca antiquitate carmine suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros inter omnes nostra ætate lōge doctissimos, Furium, Cecinnamq; Albinum promississe, se prodituros, quid idē Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Furius Albinus, Et si uereor, ne dum

ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis seu decorem ex diuersis ornamenta libauerit, occasionem reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrem, exprobantibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerantibus hūc esse fructum legēdi, æmulari ea quæ in aliis probes: & quæ maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod & nostri tam inter se q̄ a Græcis, & Græcorum excellētes inter se sæpe fecerunt. Et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere, quantum se tuo compilarit bibliothecæ ueteris autores. Quod tamē opportune alias (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnum nunc exēplum proferā, qđ ad probanda q̄ assero pene sufficiet. Afranius em̄ togatarū scriptor, in ea togata, q̄ Cōpitalia inscribit, nō inuerecūde respōdēs arguētibus, q̄ plura sumpsiisset a Menādro, Fateor, inquit, sumpsi, nō ab illo modo, sed ut quisq; habuit qđ cōueniret mihi, quodq; me nō posse melius facere credidi, etiā a latino. Quod si hæc societas, & rerū cōmunio, poetis scriptoribusq; oībus inter se exercēda cōcessa est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolendū se quædā ab antiquoribus mutuatus sit? Cui etiā gratia hoc nomine est habēda, q̄ nōnulla ab illis in opus suum, quod æterno māsulum est, transferēdo, fecit ne omnino memoria ueterū deleteretur: quos (sicut præsens tēpus ostendit) non solū neglectui, uerum etiam risui habere iam cœpimus. Deniq; & iudicio trāsferēdi, & modo imitādi, cōsecutus est, ut qđ apud illum legerimus alienū, aut illius esse malimus, aut melius hic q̄ ubi natum est, sonare miremur. Dicā itaq; primum, quos ab aliis traxit uel ex dimidio sui uersus, uel pene solidos. Post hoc, locos integros cū parua quadā mutatione trāsflatos, sensus ue ita transcriptos, ut unde essent eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorū nō ignoraretur. Post hæc quædā de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam nō ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsiisse, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

Vergilius.

- E** Vergilius. Vertitur interea cœlum & ruit oceano nox
 Ennius in vi. Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis.
 Vergilius. Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Ennius i prio. Qui cœlum uersat stellis fulgētibus aptū. Et in.iii.
 Cœlū p̄spexit stellis fulgētibus aptum. Et in x.
 Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.
 Vergilius. Conciliumq; uocat diuum pater atq; hominū rex.
 Ennius in vi. Tum cum corde suo diuum pater atq; hoim rex
 Effatur.
 Vergilius. Est locus hesperiam graii cognomine dicunt
 Ennius i prio. Est locus hesperiam quam mortales perhibebant.
 Vergilius. Tuq; o tybri tuo genitor cum flumine sancto.
F Ennius in pri. Teq; pater tyberine tuo cum flumine sancto.
 Vergilius. Accipe daq; fidē, sunt nobis fortia bello Pectora.
 Ennius in pri. Accipe daq; fidem, foedusq; feri bene firmum.
 Vergilius. Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Ennius in pri. Cum superum lumen nox intempesta teneret.
 Vergilius. Tu tñ iterea calido mihi sanguie pœnas Perfolues.
 Ennius in pri. Nec pol homo quisq; faciet impune animatus
 Hoc, nisi tu. mihi nā calido das sanguine pœnas.
 Vergilius. Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.
 Ennius in ter. Postq; defessi sunt, stant, & spargere sese
 Hastis, ansatis concurrunt undiq; telis.
G Vergilius. Summa nituntur opum ui.
 Ennius in iiii. Romani scalis summa nitunt opū ui. Et in xvi.
 Reges per regnum statuasq; sepulchraq; quærūt.
 Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.
 Vergilius. Et mecum ingentis oras euoluite belli.
 Ennius in vi. Quis potis ingentis oras euoluere belli.
 Vergilius. Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.
 Ennius in vii. Non semper uestra euertit, nūc Iuppiter hac stat.
 Vergilius. Inuadunt urbem somno uinoc; sepultam.
 Ennius in viii. Nunc hostes uino domiti somnoc; sepulti.
H Vergilius. Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; latini.
 Ennius i xvii. Tollitur in cœlum clamor exortus utrisq;
 Vergilius. Quadrupedante putrē sonitu quatit ungula cāpū.
 Ennius in vi. Explorāt numide, totā q̄tit ungula terrā. Et in viii.
 Cū seq̄ summo sonitu q̄tit ungula terrā. Et i xvii.
 It eques, & plausu caua concutit ungula terram.
 Vergilius. Vnus qui nobis cunctando restituit rem.
 Ennius in xii. Vnus homo nobis cunctando restituis rem.
 Vergilius. Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.
 Ennius in xvi. Cōcidit, & sonitum simul insup arma dederunt.
 Vergilius.

Et iam p
 Ennius iii. Cum pri
 Vergilius. Flamm
 Ennius i ii. Nonne u
 Vergilius. Ingenti
 Ennius i ii. Nunc hi
 Vergilius. Belli som
 Ennius i ii. Compon
 Vergilius. Simulacr
 Ennius i iii. Cum sep
 Vergilius. Continui
 Ennius i vi. Asper ace
 Vergilius. Asper ace
 Ennius i vi. Asper ace
 Vergilius. Tithoni c
 Ennius i vi. Interrea o
 Vergilius. Q̄ genu
 Ennius i vi. Quod ge
 Vergilius. Rumore
 Ennius i vi. Rumore
 Vergilius. Nomine c
 Ennius i vi. Nomine
 Vergilius. Commem
 Ennius i vi. Confirma
 Vergilius. Ad bellu
 Ennius i vi. Dicite pi
 Vergilius. Maior e
 Ennius i vi. Diverfi c
 Vergilius. Medea.
 Ennius i vi. Ergo iter
 Vergilius. Redeunt
 Ennius i vi. Nuncq; ho
 Vergilius. Troia. Nūc
 Ennius i vi. Vendidit
 Vergilius. Imposuit
 Ennius i vi. ruis de morte. Vendi
 Vergilius. Eripuit
 Ennius i vi. Vt gem
 Vergilius. ruis de morte. Incu
 Ennius i vi. Talia se
 Vergilius. Currite
 Ennius i vi. Felix he
 Vergilius. Nuncq; l
 Ennius i vi. Iuppiter

- Vergilius. Et iam prima nouo spargebat lumine terras.
 Lucretius i ii. Cum primum aurora respexit lumine terras.
 Vergilius. Flammam longos a tergo inuoluerit tractus.
 Lucretius i ii. Nonne uides longos flammam ducere tractus.
 Vergilius. Ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Lucretius i ii. Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
 Vergilius. Belli simulacra ciebat.
 Lucretius i ii. Componunt, complent, belli simulacra cientur.
 Vergilius. Simulacraque luce carentum.
 Lucretius i iii. Cum saepe figuras
 Contuimur miras, simulacraque luce carentum.
 Vergilius. Asper acerba tuens retro redit.
 Lucretius i v. Asper acerba tuens immani corpore serpens.
 Vergilius. Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 Furius i i. annali. Interea oceani linquens aurora cubile.
 Vergilius. Quod genus hoc hominum? quae ue hunc tam barbara moris.
 Furius in vi. Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?
 Vergilius. Rumoresque serit uarios, ac talia fatur.
 Furius in x. Rumoresque serunt uarios, ac multa requirunt.
 Vergilius. Nomine quemque uocans reficitque in praemia pulsos.
 Furius in x. Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse
 Commemorat. Deinde infra.
 Confirmat dictis, simulatque exuscitat acris
 Ad bellandum animos, reficitque a praemia mentes.
 Vergilius. Dicite pierides, non omnia possumus omnes.
 Lucretius i v. Maior erat natu, non omnia possumus omnes.
 Vergilius. Diuersi circumspectiunt, hoc acrior idem.
 Pacuuius in Medea. Diuersi circumspectimus, horror percipit.
 Vergilius. Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.
 Suetonius in li. v. Redeunt referuntque petita rumore secundo.
 Vergilius. Nuncque hodie effugies, ueniam quocumque uocaris.
 Neuius in eque Troia. Nuncque hodie effugies, qui mea manu moriare.
 Vergilius. Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
 Imposuit, fixit leges pretio atque refixit.
 Varius de morte. Vendidit hic latium populis, agrosque quiritum
 Eripuit, fixit leges pretio atque refixit.
 Vergilius. Ut gemma bibat, & Sarano dormiat ostro.
 Varius de morte. Incubet & tyriis, atque ex solido bibat auro.
 Vergilius. Talia secla suis dixerunt currite fuis.
 Catullus. Currite ducentes sub tegmina currite fuis.
 Vergilius. Felix heu nimium felix in littora tantum
 Nuncque Dardaniae tetigissent nostra carinae.
 Catullus. Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
 Gnolia

- Gnosia Cecropiae tetigissent littora puppes.
Vergilius. Magna ossa lacertosq; extulit.
Ennius i xvii. Magna ossa lacerticq; apparent homini.
Vergilius. Placidam per membra quietem Irrigat.
Furius in i. Mitemq; rigat per pectora somnum.
Lucretius i iiiii. Nūc qbus ille medis sōnus p mēbra getē Irrigat
Vergilius. Camposq; liquentes.
Lucretius i xi. de mari simile. Et liquidā molē camposq; natātes.
Vergilius. Et geminos quo fulmina belli Scipiadas.
Lucretius i iii. Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.
Vergilius. Et ora Tristia tentantū sensu torquebit amaror.
Lucretius in ii. Focdo pertorquent ora sapore.
Vergilius ait, Morte obita qualis fama est uolitare figuras.
Lucretius in i. Cernere uti uideamur eas audireq; coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Hic est & illud Vergi. Et patris Anchisæ gremio cōplectit ossa.
Vergilius. Ora modis attollens pallida miris.
Lucretius in i. Sed quædam simulaera modis pallentia miris.
Vergilius. Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
Ennius in xvi. Tunc timido manat ex omni corpore sudor.
Vergilius. Labitur uncta uadis abies.
Ennius in xiiii. Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.
Vergilius. Ac ferreus ingruit imber.
Ennius in viii. Hastati spargunt hastas, sit ferreus imber.
Vergilius. Apicem tamen incita summum Hasta tulit.
Ennius in xvi. Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.
Vergilius. Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.
Ennius in vi. Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.
Vergilius. Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Accius i Philoctete. Quē neq; tueri cōtra neq; affari queas.
Vergilius. Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni.
Acci. i armo. iudicio. Nā trophēū ferre me a forti uiro pulchrū ē.
Si autem & uincat, uinci a tali nullum est probrū.
Vergilius. Nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, uanum etiam mendacēq; improba finget.
Accius in Telepho. Nam si a me regnum fortuna atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit.
Vergilius. Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
Fortunam ex aliis.
Accius in armorū iudicio. Virtuti is par, dispar fortunis patris.
Vergilius. Iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Accius

Accius in Antigona. Iam iam neq; dii regunt
 Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.
 Vergi. Nū capti potuere capi? nū incēsa cremauit Troia uiros?
 Ennius in decimo cum de Pergamis loqueretur.

Quæ neq; Dardaniis campis potuere perire,
 Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.

Vergilius. Multi præterea, quos fama obscura recondit.
 Enni. i. Alexādro. Multi alii aduētāt, paup̄tas q̄rū obscurat noīa.

Vergilius. Audentes fortuna iuuat.
 Ennius in vii. Fortibus est fortuna uiris data.

Vergilius. Recoquunt patrios fornacibus enses.
 Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius i v. Inde minutatim processit ferreus ensis.
 Versaq; in obscurum species est falcis ahenæ.

Vergilius. Pocula sunt fontes liquidi atq; exercita cursu Flumīa
 Lucretius i v. Ad sedare sitim fluuii fontescq; uocabant.

Vergilius. Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius i v. Quod sol atq; imbres dederāt, quod terra creatat
 Sponte sua, satis id placarat pectora donum.

¶ Quos locos aut integros aut paucis admodū immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius trāstulerit, quosq; ita mutauerit ut origo tamen eorū facile deprehendatur. Caput. II.

Post uersos ab aliis uel ex integro uel ex parte translatos, uel quædā immutādo uerba tanq̄ succo alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Vergilius. Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnū
 Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorē,
 Sed me Parnasi deserta p̄ ardua dulcis
 Raptat amor, iuuat ire iugis qua nulla priorum
 Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in i. Nec me animi fallit q̄ sint obscura, sed acri
 Percussit thyrsō laudis spes magna meum cor,
 Et simul inculsit suauem mi in pectus amorem
 Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti
 Auia pieridum peragro loca, nullius ante
 Trita solo.

Accipe & alterū locū Maronis, illi unde traxerat cōparandū,
 ut eundem colorē ac pene similē sonum loci utriusq; reperias.

Vergilius. Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis uomit ædibus undam,
 Nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

q ii Et mox

Et mox.

At secura quies & nescia fallere uita
 Diues opum uariarum, at latis otia fundis,
 Speluncæ, uiuicq; lacus, at frigida tempe,
 Mugitusq; bouum, mollescq; sub arbore somni.
 Non absunt illic saltus, ac iustra ferarum,
 Et patiens operum paruocq; assueta inuentus.

Lucretius I ii. Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
 Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
 Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
 Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
 Nec citharam roboant laqueata aurataq; templa.
 Cum tamen inter se prostrati in gramine molli
 Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
 Non magnis opibus iucunde corpora curant,
 Præsertim cum tempestas arridet, & anni
 Tempora cōspargunt uiridantis floribus hærbas.

Vergilius. Non umbræ altorum nemoræ, nō mollia possunt
 Prata mouere animum, non qui per saxa uolutus
 Purior electro campum petit amnis.

Lucretius I ii. Nec teneræ salices, atq; hærbæ rore uigentes,
 Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
 Oblectare animum, subitamq; auertere curam.

Ipsius uero pestilentia, quæ est in tertio Georgicon color
 totus & liniamenta pene omnia tracta sunt de descriptione pesti-
 lentia, quæ est in sexto Lucretii, Nam Vergiliana incipit,

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoq; autumnu incanduit æstu,
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarū.

Lucretii uero sic incipit. Hæc ratio quōdā morboræ & mortifer
 Finibus i Cecropis funestos reddidit agros. (æstus
 Vastauitq; uias, exhaustis ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusq; ponere satis longū est,
 excerpā aliqua, ex qbus similitudo geminæ descriptiōis appareat.

Vergilius ait, Tum uero ardentes oculi atq; attractus ab alto
 Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
 Ilia singultu tendunt, it naribus ater
 Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait, Principio caput incensum feruore gerebant,
 Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
 Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
 Sanguine, & hulceribus uocis uia septa coibat.
 Atq; animi interpret manabat lingua cruore

Debilitata

- Debitata malis, motu grauis, aspera tactu.
 Vergi. sic ait, Hæc ante exitium primis dant signa diebus,
 Et quæ darent signa, supra retulit idem.
 Demissæ aures, syncerus ibidem
 Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
 Pellis, & attractu tractanti dura resiltit.
- Lucretius ait, Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur,
 Perturbata animi mens in mœrore metuq;
 Triste supercilium, furiosus uultus & acer,
 Sollicitæ porro plenæq; sonoribus aures,
 Creber spiritus, & ingens raroq; coortus.
 Sudorisq; madens per collum splendidus humor.
 Tenuia sputa minuta croci contacta colore,
 Salsaq; per fauces raucas uix edita tussis.
- Vergilius. Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos, ea uisa falus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio.
- Lucretius ait, Nec ratio remedi communis certa dabatur,
 Nam quod aliis dederat uitalis aeris auras
 Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
 Hoc aliis erat exitio, letumq; parabat.
- Vergilius ait, Præterea nec iam mutari pabula refert,
 Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.
- Lucretius ait, Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
 Corpora, mussabat tacito medicina timore.
- Vergilius ait, Ipsis est aer auibus non æquis, & illæ
 Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.
- Lucretius ait, Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
 Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
 Exhibant syluis, languebant pleræq; morbo,
 Et moriebantur.
- Nonne uidentur nobis membra huius descriptionis ex uno
 fonte manasse? Sed rursus locos alios comperemus.
- Vergilius. Gaudent perfusi sanguine fratrum,
 Exilioq; domos & dulcia limina mutant.
- Lucretius i. iii. Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
 Conduplicant auidi cædem cæde accumulantes,
 Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
- Vergilius. Multa dies uariuscq; labor mutabilis æui
 Rettulit in melius, multos alterna reuisens
 Lufit, & in solido rursus fortuna locauit,
- Ennius in vii. Multa dies in bello conficit unus.
 Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.

- Vergilius.** Haudquaē quēq; semper fortuna secuta est.
O praeſtans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Conſulere, atq; omnes metuentē expendere caſus.
- Accius in Antigonā.** Quanto magis te iſtiusmodi eſſe intelligo,
Tanto Antigonā magis me par eſt tibi
Conſulere & parcere.
- Vergilius.** O lux Dardanię, ſpes o ſidiſſima Teucrū, & reliq̄.
Enni. i. Alexā. O lux Troiæ germane Hector
Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer?
Aut qui te ſic reſpectantibus tractauere nobis?
- Vergilius.** Fræna Pelethronii Lapithæ gyroſq; dedere
Impoſiti dorſo, atq; equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
- Vari. de morte.** Quem non ille ſinit læta moderator habenæ,
Qua uelit ire, ſed anguſto prius ore coercens
Inſultare docet campis, ſingitq; morando.
- Vergilius.** Talis amor Daphnim, qualis cum ſeſſa iuuentum
Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti.
- Varius de morte.** Ceu canis umbroſani luſtrans Cortynia uallē,
Si ueteris potuit ceruæ comprehendere luſtra,
Sæuit in abſentem, & circum ueſtigia luſtrans
Aethera per nitidum tenues ſectatur odores.
Non amnes illam mediū, non ardua tardant,
Perdita nec ſeræ meminit decedere nocti.
- Vergilius.** Nec te tua funera mater
Produxi, preſſi ue oculos, aut uulnere laui.
- Ennius in Creſiphont.** Neq; terram iniicere, neq; cruenta
Conueſtire mihi corpora licuit,
Neq; miſeræ lauere lachrymæ falſum ſanguinem.
- Vergilius.** Nanq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis, ut iis exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Coeperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Iamq; nouum terræ ſtupeant luceſcere ſolem.
- Lucretius in quinto, ubi de confuſione orbis ante hunc ſta-
tum loquitur.**
His neq; tum ſolis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat, neq; magni ſidera mundi,
Nec mare,

Nec mare, nec cœlum, nec deniq; terra, nec aer.
 Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
 Sed noua tempestas quædam, moleſq; coorta.
 Diffugere inde loci partes cæpere, pareſq;
 Cum paribus iungi res, & diſcludere mundum,
 Membraq; diuidere, & magnas diſponere partes,
 Hoc eſt a terris magnum ſecernere cœlum,
 Et ſeorſum mare uti ſecreto humore pateret,
 Seorſum item puri ſecretiq; ætheris ignis.

Et infra.

Omnia enim magis hæc ex leuibus atq; rotūdis.
 Vergilius. Cum fatalis equus saltu ſuper ardua uenit
 Pergama, & armatum pedite grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro. Nam maximo saltu ſuperauit
 Grauidus armatis equus,

Qui ſuo partu ardua perdat Pergama.

Vergilius. Tum pater omnipotens rerū cui ſumma poteſtas
 Inſit, eo dicente deum domus alta ſileſcit,
 Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther.
 Tū uenti poſuere, premit placida æquora pōtus.

Enni. i Scipiōe. Mundus cœli uauſtus conſtitit ſilentia,
 Et Neptunus ſæuus undis aſperis pauſam dedit.
 Sol equis iter repreſſit unguſis uolantibus.
 Conſiſtere amnes perennes, arbores uēto uacant.

Vergilius. Itur in antiquam ſyluam ſtabula alta ferarum,
 Procumbunt piceæ, ſonat ic̄ta ſecuribus ilex,
 Fraxineæq; trabes, cuneis & fiſſile robur
 Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in vi. Incedunt arbuſta per alta ſecuribus cædunt,
 Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
 Fraxinus frangitur, atq; abies conſternitur alta.
 Pinus proceras peruertunt, omne ſonabat
 Arbustum fremitu ſyluai frondofai.

Vergilius. Diuerſi magno ceu quondam turbine uenti
 Conſtigunt, zephyruſq; notuſq; & lætus eoſ
 Eurus equis.

Ennius i xvii. Concurrunt ueluti uenti cum ſpiritus auſtri
 Imbricitor aquiloq; ſuo cum flamine contra,
 Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius. Nec tamen, hæc cū ſint hominūq; bouūq; labores
 Verſando terram experti, nihil improbus anſer.

Lucretius i v. Sed tamen interdum magno quæſita labore
 Cum iam per terras frondent atq; omnia florent,

q̄ iiii Aut nimiis

E Aut nimiistorrens feruoribus æthereus sol
Aut subiti perimunt imbres gelidæq; pruinae,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alii loci plurimorum uersuum, quos Maro in opus suum cum pauco-
rum immutatione uerborū a ueteribus transtulit. Et quia lōgum est, uniuersos
uersus ex utroq; transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legendo
æqualitatē locorum cōferēdo miretur. In primo Aeneidos tempestas describi-
tur, & Venus apud Iouem querit de periculis filii, & Iupiter eā de futurorum
prosperitate solat. Hic locus totus sumptus a Næuio est ex primo libro belli
Punici. Illic æque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queri-
tur, & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Panda-
ro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo En-
nii, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsi-
dente hoste fecisse. Nec Tullio compilando dummodo undiq; ornamenta sibi
conferret, abstinuit. O fama ingens ingentior armis Vir Troiane. Nempe hoc
ait, Aeneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerunq; fama sit
maior rebus. Sensus hic in Catone Ciceronis his uerbis, Cōtingebat i eo, quod
plærisq; contra solet, ut maiora omnia re q; fama uiderentur, id quod nō saepe
euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Item. Proximus
huic longo, sed proximus interuallo. Cicero in Bruto, Duobus igitur summis
Crasso & Antonio Lucius Philippus proximus accedebat, sed longo inter-
uallo, tamen proximus.

G Quos locos primum alij ex Homero transtulerint. inde Vergilius operi suo asciuerit.

Caput. III.

Vnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtu-
lisse: sed ea docebo a nostris autoribus sumpta, qui priores hæc ab
Homero i carmina sua traxerant: quod quidem summus Homericæ
laudis cumulus est, q; cum ita a plurimis aduersus eum uigilatum sit, coactaq;
omnium uires manum contra fecerint, ille uelut pelagi rupes immota resistit.
Homerus de Aiakis forti pugna ait,

Locus resti-
tutusex
xvi, Iliad.

Αἴας δ' οὐκ ἐτ' ἐμίμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.
Δάμνα μὲν γένος τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
ἐάλλοντες. δὲ γὰρ δὲ πρὸς κροτάφοισι φαίνῃ
πῆληξ βαλλομένη κωαχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
καπφάλῳ ἐυποιήσῃ. ὅδ' ἀριστοῦρον ὤμων ἐκασμεν
ἔμπεδον αἶψ' ἔχωρ σάκῃσιν αἰόλον. οὐδὲ δῶναιτο
ἄμφ' αὐτῷ πελεμίζαι, ἐρεΐδοντες βεκέεσσιν.
Αἰεὶ δ' ἀργαλίῳ ἔχετ' ἄδμαλιν. καὶ δὲ οἱ ἰδρώε
πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺν ἔρρεον. οὐδέ πη ἔιχε
ἄμπνεῦσαι. πάντῃ δὲ κακῶν κακῶν ἐσκήριτο.

Hūc locū Ennius in decimoquinto ad pugna Cælii, tribuni his uersibus trāffert.
Undiq;

Vndiqꝫ conueniunt, uelut imber, tela tribuno
 Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
 Aerato sonitu galeæ, sed nec pote quisqꝫ
 Vndiqꝫ nitendo corpus discerpere ferro.
 Semper abundantes hastas frangitqꝫ quatitqꝫ.
 Totum sudor habet corpus, multumqꝫ laborat.
 Nec respirandi fit copia præpete ferro.
 Histri tela manu iacientes sollicitabant.

A

Hinc Vergilius eundē locum de icluso Turno
 gratia elegantiore composuit.

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
 Nec dextra ualet, obiectis sic undiqꝫ telis
 Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
 Tinnitu galea, & saxis solida æra fathiscunt.
 Discussæqꝫ iubæ capiti, nec sufficit umbo
 Ictibus, ingeminant hastis & Troes & ipse
 Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
 Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
 Fulmen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

B

Homerus ait,

ῥεῖλαι περὶ δουρὶ σάκῃ σακεί προδελύμνεσ
 λωπὶ δ' ἄρ' ἀπώιδ' ἐρῆδε, κόρυς κόρυρ, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Restitutus
ex xii, Iliad.

Furius in quarto annali,

Pressatur pedes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait,

Hæret pede pes, densusqꝫ uiro uir.

Homeri est,

πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὄνομα ἦνω
 οὐδ' εἰ μοι δέκα μὲν γλώσσοισι, δέκα δὲ σώματ' ἔμεν
 φωνὴ δ' ἀρῆηκτος, χάλκεον δ' εἰ μοι ἦτορ ἐνείη

Ex ii, Iliad.

Hinc secutus Hostius poeta ī li. ii. belli histrici ait,
 Non si mihi linguæ Centum atqꝫ ora sient totidem
 uocescqꝫ liquatæ.

D

Hinc Vergilius ait,

Non mihi si linguæ centum sint oraqꝫ centum.

Homericæ descriptio ē equi fugiētis, ī hæc uerba,

ἦε δ' ὅτ' ἐς σατὸς ἵππῃ ἀκροσί(α)ς ὑπὸ φάτῃ
 Δισμὸν ἀπορῆξας, δίεη πεδίοιο κροαίνων
 εἰωδὼς λείπει εὐρῆεος ποταμοῦ
 κροαίνων, ἢ φῶς ἢ κῆρ ἢ χεῖρ, ἀμφὶ δ' ἄρ' ἄρ' ἄρ'
 ἄμοις ἀίοντα, ὅ δ' ἀγλαίνῃ πεποιδὼς.

Locus resti-
tutus ex se-
xto Iliados

Ennius hinc traxit,

Et tum sicut equus qui de præsepibus actus

q v Vincla

o in opus suum
 Ex quia loquum est
 o, ut qui uoluit
 meidos tempore
 & Iupiter ei de
 io est ex primo
 orantibus cum Iou
 funtorum. Item de
 ex libro quinto de
 portam, & stragem
 odo undiqꝫ ornate
 Vir Troiane. Nem
 um, cum p[er]uenerat
 bis, Cōingebat
 derentur, id quod
 erentur. Item. Pro
 , Duobus ignem
 redebant, sed longu
 Vergilius open
 Homero creditur
 rya, qui priores
 em Iulius Hom
 uigilatum sit, coe
 upes immota. n

E Vincla suis magnis animis abruptit, & inde
Fert sese campi per cærulea lætaq; prata
Cello pectore, sæpe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius. Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis. &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, q; uersus eorum scabri nobis uide-
tur. Ille em̄ stylus Enniani seculi auribus solus placebat, & diu laborauit ætas
secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius ne moror Ce-
cinnam, quin & ipse prodat, quæ meminit Maronē ex antiquitate transtulisse:

De uocabulis latinis, græcis, barbarisq; quibus Vergilius primus usus esse uideri possit,
cum tamen ante & ueteres iisdem usi sint. Caput. III.

F Vm Cecinna. In uersibus uel i locis quātū sibi Maro ex antiq̄tate q̄si-
erit, Furius ut memor & ueteris & nouæ autorū copix differuit. Ego
conabor ostēdere hūc studiosissimū uatē & de singulis uerbis ueterū
aptissime iudicasse, iseruisse lecta operi suo uerba, q̄ nobis noua uideri facit icu-
ria uetustatis. ut ecce Addita, p̄ iimica & ifesta, q̄s nō extimet poetam arbitrio
suo nouū uerbū sibi uoluisse fabricari? Sed nō ita ē. nā qd̄ ait, Nec sequisa ddita
Iuno Vsq; aberit. i. affixa & p̄ hoc ifesta, hoc iā dixerat Lucili. i li. xiiii. his uer-
bis. Si mihi non prætor fiet additus, atq; agitet me,
Non male sic ille ut dico me extenderat unus.

Additus.

Vergilius.

Mane salutantum totis uomit ædibus undam.

Pulchre uomit undam & antique. Nam ait Ennius,

Vomere.

Et Tyberis flumen uomit in mare salsum.

Vnde & nūc uomitoria i spectaculis dicimus, unde hoies glomeratim igrediē-
tes in sedilia se fundūt. Agmē pro actū & ductū quodā ponere nō inelegās
est, ut Leni fluit agmine Tybris, imo & antiquū est. Ennius em̄ in. v. ait,
Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Agmen.

Quod ait, Crepitantibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbū, sed
prior Lucretius in sexto posuit.

Crepitanti-
bus flāmis,

Nec res ulla magis q̄ Phœbi delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tū ferreus hastis Horret ager. Horret, mire se habet. Sed & Ennius i xiiii.

Horret
ager.

Horrescit telis exercitus asper utriq;.

Et in Erectheo.

Arma rigent horrescunt tela.

Et in Scipione.

Sparsis hastis lōgis campus splendet & horret. Sed & ante omnes Homerus.

Locus resti-
tutus ex
xiii. Iliados

ἔφριξεν δὲ μάχῃ φθισίμβροτος ἐγχείησι
μαρῆς, ὡς ἔιχον ταμείχρους.

Tremulū
lumen

Splendet tremulo sub lumine pontus.

Tremulū lumē de imagine rei ip̄ius expressum ē. Sed prius En. i Menalippe.

Lumine sic tremulo terra, & caua cærulea candēt.

Et Lucretius in vi. Præterea solis radiis iactatur aquai

Humor, & in lucem tremulo rarefcit ab æstu.

Hic candi-

Hic cādidā populus antro Imminet, & lēte texūt umbracula uites. Sūt qui exti
mēt hoc uerbū umbracula Vergilio autore cōpositū, cum Varro rerū diuinarū
lib. x. dixerit, Nōnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi cōcessum.
Et Cic. in. v. de legibus. Vis ne igit (qm̄ sol paululū a meridie iā deuexus uideat,
neq; dū satis ab his nouellis arboribus oīs hic locus opacat) descēdat ad Lirim
eaq; quæ restant, in illis alnorum umbraculis persequamur. Similiter in Bru-
to, Sed ut Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.

Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant. Quod ait speciose trāsmittunt pro transeunt. Transmit-
tere.

Sic & Lucretius in secundo.

Et circumuolitant equites, mediosq; repente B

Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed & Pectanus lubonēsis sic ait, Pedibus eqs trāsmisimus, qđ ē trāsiliuimus.

Quam tota cohors imitata relicta Ad terram defluxit equis.

Defluere.

Sic Furius in primo.

Ille graui subito deuinctus uulnere habenas

Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis Reddidit æratis sonitum.

Tum durare solum & discludere nereā pōto Cœperit. Ferit aures nostras
hoc uerbum discludere, ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto. Discludere
C

Diffugere inde loci partes cœpere, pareq;

Cum paribus iungi res, & discludere mundum

Deductum
carmen.

Pastorem Tityre pingues Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.

Deductum pro tenui, & subtili eleganter positum est. Sic autem & Afranius in

uirgine. Verbis pauculis respondit. tristis uoce deducta, malleq; se non quie-

uisse dixit. Item apud Cornificium. Deducta mi uoce garrienti. Sed hæc ab illo

fluxerunt, quod Pomponius in Atellana quæ Calendæ Martiæ inscribitur, ait.

Vocem deducas oportet, ut mulieris uideatur uerba. lube modo afferat unus,

ego uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra. Etiam nunc uocem deducā.

Proiectaq; saxa Pachyni Radimus. Proiecta si secundū cōsuetudinē dicat, Proiectus.
D

intelligit abiecta. Si secundum ueteres, piecta porro iactata. Alibi ait. Proiecto

dū pede læuo Aptat se pugna. Sed & Sisenna in secūdo dixit. Et Marli, ppius

succedūt, atq; ita scutis piectis, tectis saxa certati lēta manibus cōiiciūt in hostes.

Et in eodē. Vetus atq; ingens erat arbor ilex, q̄ circū proiectis ramis maiōrē p

tem loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio, Quamlibet immani proiectu Tempesti-
ua pinus.

corporis extet. Et tempestiuā fyluis euertere pinum. Hoc uerbum de pi-

no tempestiua a Catone sumpsit, qui ait, Pineam nucem cū effodies, luna decre-

scente eximito, post meridiem, sine uento Austro. Tum uero erit tempestiua.

cum semen suum maturum erit. Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non

primus hoc ausus. Autorum enim ueterū audaciā secutus est. Dependēt lychni Lychni.

laq̄aribus aureis. Sicut Ennius in. ix. Lychnorū lumina bis sex. Et Lucret. in. v.

Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt Lumina pendētes lychni. Lucili-

us in. i. Porro chænopoda clinopodas lychnosq; & diximus cennos ante pe-

des lecti atq; lucernas. Et quod dixit. Nec lucidus æthra Siderea polus, En- Æthra.

q̄ vi nius pri

- E**nius prior dixerat in .xvi. Interea fax Occidit, oceanumq; rubra tracti obruit æthra. Et Ilius in theutrante, Flammineam per æthram alte feruidam ferri facē.
- Dædalus, Reboare.** Dædala Circe. quia Lucre. dixerat, Dædala tellus. Reboāt syluæq; & magnus olympus, quia est apud Lucretium, Nec cithara reboant laqueata aurataq; tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt & pausam, & macheram, & acotiam, & malacem, & alia similia.
- Viri.** Necnon & punicis oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorum imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit, ut in illo, Syluestres uri assidue. Vri enim gallica uox est, qua feri boues significatur. Et, Camuris hirtæ sub cornibus aures.
- Camurus.** Camuris peregrinum uerbum est, id est, in se redeuntibus. Et forte nos quoq; hac ratione cameram figuramus.
- F** Epitheta q̄ apud Vergi. noua uident, uetustioribus q̄q; in usu fuisse. **Caput .V.**
- Camera.** **M**ulta quoque epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed & hæc a ueteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia, ut Gradius, Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitifator. Sed prius de simplicibus dicam. Et distinctos mulciber afros. Mulciber est Vulcanus, q̄ ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philocte te, Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de rer. natura libro primo. Deniq; Mulciber & ipse ferens altissima cœli contin
- Mulceber.** Hoedi q; petulci Floribus insultent. Lucretius in secundo. (gunt.
- Pitulcus.** **G** Præterea teneri tremulis in uocibus hoedi Corniferas norunt matres agniq; petulci.
- Liquidus ignis** Illud audacię maxime uideri possit, quod ait in Bucolicis, Et liquidus simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto, Hac etiam fit uti de causa mobilis ille Deuolet in terram liquidus calor aureus ignis.
- Tristis pro amaro.** Tristis pro amaro translatio decens est, ut Tristesq; lupini. Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto, Neq; triste quæritat sinapi, neq; cepe moestum.
- Auritus le puss** Auritos lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur, qui in prologo ex persona Priapi ait, Nam quod uulgo prædicant aurito me parente natum, non ita est.
- H** Et ut composita subiungam, quod ait Vergilius, Vidit Thuricremis cum dona imponeret aris.
- Thuricremis.** Iam Lucretius in secundo dixerat, Nam sæpe ante deum uitulus delubra decora Thuricremas propter maectatus concidit aras.
- Arcitenes.** Quam pius arcitenēs. Hoc epitheto usus est Næuius belli Punici libro secundo. Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo. Idem alibi. Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.
- Sed & Hostius libro secundo belli Histrici, Dia Minerua simul autem iuictus Apollo, Arcitenēs, Latonius.
- Syluicolæ.** Etiam, Syluicolæ fauni. Næuius libro primo belli Punici.
- Syluicolæ

Syluicolæ homines bellicq; inertes.

Actius in Bacchis.

Syluicolæ ignota inuisentes loca.

Despiciens mare ueliuolum.

Liuius in Helena.

Ueliuolū,

Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in decimoquarto.

Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis Nauibus ueliuolis. Idem in Andromache.

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitifator seruans curuam sub imagine falcem.

Vitifator.

Actius in Bacchis.

O Dionyse pater optime uisitator Semela genitus

Almaq; curru Noctiuago Phoebe. (euchia.

Egnatius de rerum natura lib.i.

B
Noctiuagus.

Roscida noctiuagis astris labentibus Phoebe

Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Tu nubigenas inuicte bimembres.

Carnificius in Glauco.

Centauros fodere bimembres.

Bimēbres.
Caprigeni

Caprigenumq; pecus nullo custode per hærbas.

Pacuuius in Paulo.

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Actius in Philoctete.

C

Caprigenum trita unguis. Idem in Minotauro.

Taurigeno semine ortum fuisse an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta, uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam: quorum altero Sueuius, altero Laberius usus est. Nam Sueuius in lib. quinto ait, Volucrumq; uolatile telum. Ac Laberius in Ephebo, Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infra. Idcirco ope dilatatum est dominium togatæ gentis.

¶ De figuris illis, quæ ita sunt peculiare Vergilio, ut apud alios, aut raro, aut nunquam reperiatur.

Caput .VI.

D

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cum repentina memoria suggererit, enumerabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, non a ueteribus accepta: uel ausu poetico noue quidē, sed decēter usurpata. Quotidie em̄ Romanæ idoli enarrādo eūdē uatē, necesse ē habeat huius annotatiōis scientia pōptiorē. Placuit uniuersis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruium, ut q̄ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates iste uenerabilis, uarie, modo uerba, modo sensus figurando multū latinitati leporis adiecit. qualia sunt hæc, Supposita de matre nothos furata creauit: Ut ipsa creauerit, quos creari fecerit. Te pidaq; recentē Cæde locum. cū locus recēs cæde, noue dictus sit. Et, Hæc ait, & socii cesserūt

E socii cesserunt æquore iusso. Pro eo qđ, iussi cesserūt. Et cæso sparsurus sanguine flammæ. Qui ex cæsis uidelicet profunditur. Vota deum primo uictor soluebat eo. Pro, quæ diis uota sunt. Et me cōsortem nati cōcede sepulchro. Alius dixisset. Et me confortem nato cōcede sepulchri. Et, Illa uiam celerans per mille coloribus arcum. Id est, per arcum mille colorum. Et, Hic alii spolia occisis direpta Latinis Coniiciunt igni, pro in ignē. Et Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit. Tela exit, pro uitat. Et, Senior leto canētia lumina soluit, pro uetustate senilia. Exesæq; arboris antro, pro cauerna. Et, Frōtem obsce nam rugis arat. Arat non nimie, sed pulchre dictum. Ter secum ærato circumfert tegmine syluā, pro iaculis. Et, Vir gregis, p capro. Et illa q̄ pulchra sunt.

F Aquæ mons, telorum seges, ferreus imber, ut apud Homerum.

Locus restitutus ex xvi. Iliados Ex xvij. Ili.

εἰ δ' ἢ κνάνειον τρώων νέφ' ἀμειβέσθαι
 Νηυσὶν ἐπιχρατέως
 ἃς οἱ μὲν μάχωνται, σιδ' ἡρῆς δ' ὄρνυμαδός
 κάλκεον οὐρανὸν ἴκε, δ' αἰδέεσθ' ἀτρύγετοιο

Et, Dona laboratæ Cereris. Et, Oculisq; aut pectore noctē Accipit. Et, Vocisq; offensa resultat imago. Et, Pacemq; per aras Exquirunt. Et, Paulatim abolere Sycheum Incipit. Sape etiā uerba pro uerbis pulchre ponit. Oraq; cortibus sumunt horrenda cauatis. Ora pro personis. Et, Discolor unde auri per ramos aura refulsit. Quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tñ pulchre usurpauit. Et, Simili frōdescit uirga metallo. q̄ bene usus ē, frondescit metallo? Et, Nigri cum lacte ueneni, nigro imponere nomen lactis. Et, Haud aliter iustæ quibus est Mezētius iræ. Odio esse aliquem usitatū: iræ esse, inuentum Maronis est.

G Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit, Interea reges, ingenti mole Latinus Quadriiugo inuehitur curru, ut est apud Homerum.

Et, Protinus Orsilocho & Buthen, duo maxima Teucrum Corpora, sed Buthen aduersum cuspide fixit. & cætera.

Iuturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.

Cum solitum sit dici, Iuturnæ suasi. Et, Urbē quam statuo uestra est. Et, Tu modo quos in spem statues submittere gentis. Præcipuum iam inde a teneris impē de laborem. Pro in eos impende.

H Facit pulcherrimas repetitiones. Nam neq; Parnassi uobis iuga, nam neq; Pindi Villa moram fecere. Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis? Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpositiōes eius otiosæ sunt. Si te nulla mouet tantarum gloria rerum. At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat) Agnoscas. Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat) Nunquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba cōuertens. Vt bello egregias idem disiecerit urbes, Troiamq; cæchaliāq; & duros mille labores Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembris, & reliqua. Illa uero intermissio, Quos ego, sed motos præ-

motos præstat componere fluctus, tracta est a Demosthenē.

Hæc uero q̄ poetica indignatio, Pro Iupiter ibit Hic ait, Hæc miseratio. O patria o rapti nequicq̄ ex hoste penates. Et illa trepidatio, Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros, Hostis adest. Et conquestio, Me ne igitur socium tantis adiungere rebus Nise fugis? Quid illa excogitatio nouorum intellectuū: ut Mēritaq̄ tela. Et Ferrumq̄ armare ueneno. Et, Cultusq̄ feros mollire colēdo. Exuerint syluestrem animum. Et, Virgineumq̄ alte bibit acta cruorem. ut apud Homerum de hasta.

Et, Pomacq̄ degenerant succos oblita priores. Et, Glacie cursus frænaret aquarum. Et, Mistacq̄ ridenti colocasia fundat acātho. Est mollis flamma medullas. Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. Et, Duro sub robore uiuit Stuppa mouens tardum fumum. Et, Sæuitq̄ canū latratus in auras. Et, Cælataq̄ amnē fundens pater Inachus urna. Et, Affixæ uenis animasq̄ in uulnera ponunt. Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adderet quoq̄ mores, & studia, populos, & prælia. quid plura? ut quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi a Vergilio figurata uelim. Sed ex his quæ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

¶ Vexare, illaudatus, & squalere, apud Vergilium quid significant. Caput .VII.

VM Seruius ista differeret, Prætextatus Auienum Eustachio insurrantem uidens, quin age, inquit, Eustachi uerecundiam Auieni p̄bi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustachius, iam dudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officiū literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi a doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Auienc, q̄ ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit a nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur: quia in commune proficiet, quæ desideras audire. Ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uia de Vergilio differendi. Tunc Auienus totus conuersus in Seruium, Dicas uolo, inquit, doctorum maxime, quid sit, q̄ cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponēdis, incuriose & abiecte in his uersibus uerbum posuit. Candida succincta latrantibus inguina monstris, Dulichias uexasse rates. Vexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens, cum repente homines a belua immanissima rapti laniatq̄ sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi. Quis aut Eurysthea durum? Aut illaudati nescit Busiridis aras? Hoc enim uerbum, illaudati, nō est idoneum ad exprimēdam sceleratissimi hominis detestatiōem, qui q̄ hoies oim gētiū imolare solitus fuit, nō laude indignus est, sed detestatiōe execratiōeq̄ totius generis humani dignus est. Sed ne hoc uerbum ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur. Per tunicam squalentem auro. Non enim conuenit dicere, auro squalentem: quoniam nitore splendoriq̄ auri contraria sit squaloris illuuiēs.

Et Seruius

Ex Gel. lib.
i. cap. vi.

- V** **Vexare.** Et Seruius, De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est, tractumq; ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrii: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatum est, ui atq; motu, pculdubio uastiore est, nam qui fertur & raptatur, atq; huc atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare pressius crebriusq; est, q̄ tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq; est q̄ iacere, unde id uerbum tractum est. Quassare etiam q̄ quaterere grauius uolentiusq; est. Non igitur quia uulgo dici solet uexatum esse quem fumo aut uento aut puluere laborare uidemus, propterea debet uis uera atq; natura uerbi deperire, quæ a ueteribus qui proprie & signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. M. Catonis uerba sunt, ex oratione quam de Achæis scripsit, Cūq; Annibal terram Italiam laceraret atq; uexaret. Vexatam Italiā dixit Cato ab Annibale, quando nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpeffa sit. M. Tullius quarto in Verrem. Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionē & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur respōderi posse. Vnum est eiusmodi, Nemo quisq; tam afflictis est moribus, qui faciat aut dicat nonnūq; aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus uersus uice prouerbii celebratus est, πολλὰκι κὶ ἰκίπρωσθ' ἀνή; μάλα καίριον ἔπειρ. Sed enim qui in omni re atq; in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessimus deterrimusq; est. Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatū facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitii detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est,
- τὸ δ' οὐκ ἄκοντε πετιόθηρ.
ἔνδ' οὐκ ἄρ' ἕβριζοντα ἴδοις ἀγαμέμνονα δῖον.
οὐδὲ καταπύσσορ τ' οὐδ' οὐκ ἐδέλοντα μάχεσθ'.
- Ex Gellio.** Epicurus quoq; simili modo maximam uoluptatem priuationem detractionēq; omnis doloris definiuit, his uerbis. ὅρθ' τὸ ἀλγῶν τ' ὀπιξείρεσις. Eadem ratione idem Vergilius inamabilem dixit stygiam paludem. Nam sicut illaudatum κατὰ σέσηον laudis, ita inamabilem per amoris σέσηον detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est, nunq; nominandus, sicuti quondam a communi consilio Asiæ decretum est, uti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertiū restat ex his q̄ reprehēsa sunt, q̄ tunicā squalentā auro dixit. Id aut significat copiā dēsitatemq; auri in squamarū speciem intexti. Squalere em̄ dictū ab squamarum crebritate, asperitateq;, quæ in serpentum piscium ue coriis uisuntur. Quam rem & alii, & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quem pellis, inquit, ahenis In plumam squamis auro conferta tegebat. Et alio loco. Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis Horrebat squamis. Actius in Pelopidibus ita scribit, Eius serpētis squamæ

tis squamæ squalido auro & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis incultum oblitumq; aliqua re erat, ut incutere tuis uisibus facie noua horrorem, id squalere dicebatur. Sicut in corporibus incultis squamosisq; alta cōgeries sordium, squalor appellatur. Cuius significationis multo assiduocq; usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squalor de re alia nulla quam de solis inquinamenti dici cœperit.

¶ Alii tres loci apud Vergilium explicati. Caput .VIII.

Ratum mihi est, Auienus inquit, correctum, quod de optimis dictis male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid. Ipse quirinali lituo paruacq; sedebat Succinctus trabea. Si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. Quippe cum lituus sit uirga breuis, in parte qua

robustior est incurua, qua augures utuntur, non uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Seruius, Sic hoc dictum esse, ut plæraque dici per defectiōnem solent. Veluti cum dicitur. M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenustate, Non plenum hoc utrunq; neq; perfectum est: sed enim pro pleno ac perfecto auditur. Vt Vergilius alio in loco, Victorem Butem immani corpore, id est, corpus immane habentem. Et item alibi, In medium geminos imani pōdere castus Proicit. Ac similit. Domus sanie dapibusq; crucentis, Sic igitur id quod dictum uideri debet, Ipse quirinali lituo, id est, lituum quirinale tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus quirinali lituo erat, sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autem, & erat, & fuit, plæraque absunt cum elegantia, sine detrimento sententiæ. Sed quoniam litui facta mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animaduertimus, utrum a tuba lituus auguralis appelletur, an tuba a lituo augurum, lituus dicta sit. Vtrumque enim pari forma & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant) tuba a sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λυγξε βίβη, necesse est ut uirga auguralis a tubæ similitudine, lituus uocetur. Vt autem uocabulo isto Vergilius pro tuba. ut ibi, Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Auienus. Maturate fugam, quid sit partum mihi liquet. Contraria enim mihi uideretur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendum sit, quod me doceas. Et Seruius, Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius, Maturare, inquit, est, quod neque citius, neque serius, sed medium quiddam & temperatum est. Bene atque proprie Nigidius. Nam & in frugibus & in pomis matura dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt, neque caduca & nimium cocta, sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferunt, αὐτὸς βραδείως. Per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur, & industriæ celeritas, & tarditas diligentia. Ex quibus duobus contrariis, fit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunum discessum uentis imperantem, ut & tam cito discedat tamque fugiat, & tamen stadi mediocritatem in regressu teneat, tanquam mature, id est temperate abeuntes.

Veretur

Gel. lib. v.
cap. viij.

B

Lituus,

C

D

Gel. lib. x.
capit. e. xi.

Maturare,

- E** Veretur enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeunt. Idem Vergilius duo ista uerba, maturare & properare, tanquā plene contraria scitissime separauit his uersibus, Frigidius agricolam siquando continet imber, Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno, Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Nanque in præparatu rei rusticæ, per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate otium est, maturari potest: per serenas uero quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid & festinatus factum, rectius hoc dicitur præmature factum, quàm mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui tituli nomen est, Apetis dominatum demens præmature præcocem. In quo uersu animaduertendum est, quod præcocem, inquit, non præcoquem. Est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat, Cum Vergilius, inquit, Aeneam suum tanquam hominem pium a contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, & magis cum fecerit audire reorum gemitus, quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tantum uersu ostendit illi partem locorum quibus impii cohibebantur, Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci? Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam eadem iam sine dubitatione successit: aut siquid de uestibuli uocabulo intelligendum, scire desidero. Ad hæc Seruius, Plæraq; sunt uocabula quibus uulgo utimur, non tamen liquido animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significant, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum, non in omnibus tamen qui illo facile utuntur liquido expectatum. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Cæcilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum quæ ad ius ciuile pertinent secundo, uestibulum dicit esse non in ipsis ædibus, neque ædium partem, sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusque ad fores ædium fit. Ipsa enim ianua procul a uia fiebat, area intersita, quæ uacaret. Quæ porro huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. Ve particula, sicuti quædam alia, tum intensionem significat, tum minutionem. Nam uetus & uehemens, alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumque est, alterum a nimio impetu & uim mentis instructum. Vecors autem & Vesanus priuationem significant sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam medius esset. In eo loco qui dominum eiusdem domus salutatum uenerant, prius quam admitterentur, consistebant. Et neque in uia stabant, neque intra ædes erant. Ab illa ergo grandis loci consistione, & quasi quadam stabulatione, uestibula appellata sunt spacia, in quibus multum starctur ab aduenientibus, prius quam intromitterentur in domum. Alii consentientes uestibula eadem esse quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt, eundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per dimi-

G
Gel. li. xvi.
capite. v.

per diminutionem intelligendum est, tamen uestibula constat aream dici, quæ a uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulū de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec cōtactu ædium execrabili sæuocq; polluitur: sed de uia uidet loca inter uiam & ædes locata.

Bidentes quid significant, & unde dictæ. Deinde equitem id ipsum significare nonnunq; quod significatur nomine equi. Caput .IX.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit Auienus, interrogauī quædam de grammaticorū cohorte. Et ille bidentes oues esse respondit, idcircoq; anigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. Atq; ille nihil cunctatus, oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. Tunc ego, ubi terrarum quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi, & irritatus, quære, inquit, ea potius, quæ a grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dentibus opilio percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ consciū. Tum Seruius, de numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus a me non est, cum ipse iam riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pomponius egregius Atellanarum poeta in Gallis trās alpinis hoc scripserit. Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidēte uerre. Publius autem Nigidius in libro quem de extis composuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentariis ad ius pontificum pertinentibus, legi bidennes primo dictas, d litera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta, sicut reire redire dicitur, & proreamare redamare, & redarguere pro rearguere. Ad hiatum enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d litera. Ergo bidennes primū dictæ sunt quasi hiennes: & longo usu loquendi correpta est uox, & ex bidennibus bidentes dictæ. Higinius tamen, qui ius pontificum nō ignorauit, in quinto librorū, quos de Vergilio fecit, bidentes appellari scripsit hostias, quæ p ætatē duos dētes altiores haberēt, p quos ex minore in maiorē transcendisse cōstaret ætatem.

Iterū q̄rit Auienus, his uersibus, Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosq; dederè Impoliti dorso, atq; equitē docuere sub armis Insultare solo & gressus glomerare superbos, cur Vergilius eq̄ officiū eq̄ti dederit. Nā insultare solo & glomerare gressus equi cōstat esse, nō eq̄tis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi q̄stio nata ex incuria ueteris lectionis. Nā quia seculū nostrū ab Ennio, & oī bibliotheca uetere desciiuit, multa ignoramus, quæ nō laterent, si tieterū lectio nobis esset familiaris. Oēs em̄ antiqui scriptores, ut hoīem equo insedentē, ita & equū, cum portaret hominem, equitem uocauerunt, & equitare non hominem tantum, sed equum quoq; dixerunt. Ennius libro annalium septimo ait, Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephantī Proiciunt sese. Nunquid dubiū est, quin equitem in hoc

Gel. li. xvi.
capite. vi.

Bidentes.

Gellius lib.
xvii. ca. v.

Eques.

Atem in hoc ipsum equum dixerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes: Sic & equitare, quod uerbum e uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens eq̄ & equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanq̄ uir apprimelinguæ latinæ sciens, equum & currere & equitare dicit hoc uersu. Nempe hunc currere equum nos atq̄ equitare uidemus. Ergo & apud Maronem, qui antiquæ latinæ diligentis fuit, ita intelligendum est, Atq̄ equitem docuere sub armis, id est, docuerunt & equum portantem hominem insultare solo, & egressus glomerare superbos. Subiecit Auienus, Cum iam trabibus contextus acernis, Staret equus. scire uellem in equi fabrica casu ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poeticæ licentiæ sit, solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ nō amare, sed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione seruare.

Dolendum erat profecto, ne hunc quidem librum haberi integrum, si quæ in prioribus libris de siderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunq̄ morbi esse solent in causa, ut qui deinde morbi accedunt, non facile sentiantur, ita præcedentium librorum hiatus, tanto nimis studiosos omni dolore afficiunt, uti hic uix ullus eē possit dolori locus,

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

STRIS SATVRNALIORVM

LIBER .VII.

¶ Quando & quibus de rebus philosophandum in conuiuio. Caput .i.

PRIMIS MENSIS POST EPVLAS IAM REMOTIS, & discursim uariantibus poculis minoribus, Prætextatus, solet cibus, inquit, cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces. At nos & inter pocula silemus, tanq̄ debeat feriis, uel etiam philosophicis carere tractatibus tale conuiuium. Et Symmachus, Vtq̄ ne ita sentis Vecti, ut philosophia conuiuio interfit: & non tanquam censoria quædam, & plus nimio uerecundia materfamilias penetralibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiã tumultus familiares sunt, cum ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat. Doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina a Parthis petita: qui solent cū concubinis, nō cū cōiugibus inire cōuiuia: tanq̄ has & i uulgus p̄duci, & lasciuire q̄q̄, illas nō nisi domi abditas tueri deceat tectū pudorē. An ego cēsēã p̄ducēdã philosophiã, q̄ rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit: Isocrates enim Græcus orator, qui uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio a sodalibus oraretur, ut aliquid in mediū de eloquentiæ suæ fonte proferret, hanc ueniam deprecatus est, Quæ præsens, inquit, locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsentis sunt apta nec tempori. Ad hæc Eustachius, Probo Symmache propositum tuum, q̄ philosophiam ea, quam maximã putas, obseruatione ueneraris, ut tantū intra suum pe-

suum penetral existimes adorandam. Sed si propter hoc a conuiuio exulabit, **A** procul hinc faceffant & alumnæ eius, honestatem dico & modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. Quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem: Ita fit, ut ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est, uitiis & criminibus addicat. Sed abfit, ut philosophia quæ in scholis suis sollicitè tractat de officiis conuiuialibus, ipsa conuiuia reformidet, tanquàm non possit rebus asserere, quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modum, cuius in omnibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa constituit. Nequæ enim ita ad mensas inuito philosophiam, ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerum omnium moderationem docere. Vt ergo inter te & Vectium uelut arbitrari iudicatione componam, aperiam quidē philosophiæ tricliniorum fores: sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius, Quia te unicum **B** Eustachi, inquit, sectatorem philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis, ut modum dispensationis, quam das ei cōiuuanti, nobis ipse patefacias. Et Eustachius, Primum hoc eam scio seruaturam, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuorum. Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in cōiuuii societate reppererit, sermonem de se patietur agitari. Quia uelut paucae literæ mutæ, dispersæ inter multas uocales, in societatem uocis facile mansuescunt: ita rariores imperiti gaudent consortio peritorum, aut consonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. Si uero plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores intererunt, sanciet dissimulationem sui, & patietur loquacitatem maiori parti amiciorē sociare, ne rara nobilitas a plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de uirtutibus philosophiæ. quia cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quàm loquendo philosophatur. Si ergo pauci aderunt doctiores, in consensum rudis consortii, salua & inter se quiescente ueri notione migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio faceffat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quondam Pisistratus Athenarum tyrannus: qui cum filiis suis rectum dando consilium non obtinuisset assensum, atque ideo esset in simultate cum liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudii cōperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse nouitatē, ueritate ciuium conuocata ait, succensuisse quidem se filiis non acquiescentibus patriæ uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiā liberorum ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolem regis cum patre esse concordem. Hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipueque in lætitiâ conuiuiali, omne quod uidetur absolum, in unam concordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuium, quia Socrates, Phædrus, Pausanias, & Erisymmachos habuit, sic ea cœna quam Callias doctissimus dedit, Carneadem dico, Antisthenem, & **D** Hermogenem, ceterosque his similes, uerbum nullum nisi philosophum sensit. At uero Alcinoi uel Didonis mensa, quasi solis apta deliciis, habuit hæc Ioppam, illa Polyphemum, cithara canentes. Nec deerant apud Alcinoium uiri saltatores, & apud Didonem Bitias, sic hauriens merum, ut se totum superflua eius effusio

r ne proluet

B Philo-
pho cōi
uarū i pri-
mis eē ipe-
ctāda īgeni-
a, & phorū
q̄litate, nūc
tacēdū esse
nūc loquē-
dum.

C

D

VREL

ET ILLU

M

Caput

LAS IAM

minutioribus

tracitos efficeret

mus, tanquàm debeat

tanibus tale com-

Vecti, ut philo-

plus nimio uo-

eat se Libero,

at strepitum no-

suæ quietis ad-

is perita: qui si-

uulgus p̄duci-

ore. An ego

ularis erubuit

ameros ire per-

mediū de ob-

præfens, inq̄-

oco præfens

che propoluit

erans, ut can-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

tu-

E ne prolueret. Nonne si quis aut inter Phæacas, aut apud Pœnos, sermones de sapientia erutos conuiuialibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam perderet, & in se risum plane iuste moueret? Ergo prima eius obseruatio erit

De quibus
rebus philo
sophandū in
conuiuio, si
mō philoso
phandi deī
occalio,

æstimare conuiuas. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profun
ditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias, sed utiles qui
dem facilesq; quæstiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitii genus ha
bent in mediis saltare conuiuīs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel
ad pugillatum, sodales laceffiuerit, quasi ineptus religabitur ab alacritate cōsor
tiii: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris

F ad lætitiā nati, adhibeatur non modo nympharum, sed musarum quoq; admi
stione temperies. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuentu aut tacendū
est, aut loquendum. Quæramus, silentium ne conuiuīs, an opportunus sermo
conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Ariopagitæ tacentes iudicant,
ita inter epulas oportet semper sileri, non est ultra querendum, inter mensas phi
losophandum nec ne sit. Si uero non erunt muta conuiuia, cur ubi sermo pmittitur
inhonestus, honestus prohibetur? maxime cum nō minus q̄ dulcedo uini
hilarent uerba conuiuium. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris al
tius, dei inimentum illud quod Helena uino miscuit, non hæba fuit, non ex In
dia succus: sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris oblitum flexit
ad gaudium. Vlissis enim præclara facinora filio præsentē narrabat,

Odyss. iij. πάντα μὲν οὐκ ἄρ' ἐγὼ μνησσομαι, οὐδ' ὀνομήνω

ὄασοι ὀδυασῆος ταλασίφροιο εἰσὶν ἄεθλοιο.

Ἄλλ' ὅσα τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ

Δῆμιον οὐκ ἔρω, ὅτι πάσχετε πῆματ' ἀχαιοῖο.

Ergo paternam gloriam & singula eius fortia facta dicendo, animum filii fecit
alacriorem, & ita credita est contra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid
hoc, inquit, ad philosophiam? Immo nihil tam cognatum sapientiæ, q̄ locis &

H temporibus aptare sermones, personarum quæ aderunt æstimatione in mediū
uocata. Alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nō
nullos modestiæ: ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationē
uenirent. Sic autem uitii irretitos, si & hoc in conuiuīs exegerit loquēdi ordo
feriet philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrsō ferit per obliquationē
circumfusæ hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in conuiuio cen
sorem, ut palam uitia castiget. Cæterum his obnoxii repugnabunt, & talis erit
conuiuī tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto,

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus

Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expressius dixit,

Iliad. xix.

Νῶν δ' ἐξέχουσ' ἐπὶ δῆπνον, ἵνα ζωνόγῳ μιν ἄρηαι

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerferit, sic a philosopho pro
ficiscetur, ut & tecta & efficax sit. Quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi, non sen
tientes: cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur? Nec tantum fa
bulis suis, sed interrogatiōibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptum loquētis
ostendet.

ostendit. Hanc ergo nullus honestus actus, locus ue, cœtus nullus excludat, A
quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas
fuerit.

¶ De quibus libenter quisq; interroget. Caput .II.

T Auienus Nouas mihi duas disciplinas uideris iducere, interrogā-
di uel etiā reprehēdēdi, ut alacritas utriq; iis ad q̄s sermo est exciteſ,
cū dolor semp reprehensionē uel iustā sequat̄. Vnde hæc quæ leui-
ter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inquit, Eustachius hoc
teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciem accusationis ha-
bet, sed quæ uituperationis instat̄ est. Hoc Græci scōma uocant, nō minus qui-
dem amarum quam accusatio, si importune proferatur. Sed a sapiente sic pro-
feretur, ut dulcedine quoq; non careat. Et ut prius tibi de interrogando respon- B
deā. Qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato faci-
lia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. Gaudet enim, quif-
quis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferēdam: quia nemo uult C
latere quod didicit: maxime si scientia quam labore quæsiuit, cum paucis illi fa-
miliaris, & plurimis sit incognita, ut de Astronomia, uel Dialectica, cæterisq;
similibus. Tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur oc-
casionem publicandi quæ didicerant sine ostentatiōis nota: qua caret, qui non
ingerit, sed inuitatur ut proferat. Contra magnæ amaritudinis est, si coram mul-
tis interrogas aliquem, quod non optima scientia quæsiuit. Cogitur enim aut
negare se scire, quod extremum uerecundiæ damnum putant: aut respondere C
temere, & fortuito se euentui ueri falsi ue committere. Vnde sæpe nascitur insci-
tiæ proditio, & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. Nec nō
& qui obierunt maria & terras, gaudent cum de ignoto multis uel terrarum si-
tu, uel sinu maris interrogantur: libenterq; respondent & describūt, modo uer-
bis, modo radio loca: gloriosissimum putantes, quæ ipsi uiderint, aliorum ocu-
lis obiicere. Quid duces & milites, qui fortiter a se facta semper dicturiunt, &
tamen tacent arrogantiaē metu: Nonne si ut hæc referant inuitentur, mercedem D
sibi laboris extimant persolutam, remunerationem putātes, inter uolentes nar-
rare quæ fecerint. Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriæ
saporem, ut si inuidi uel æmuli forte præsentēs sint, tales interrogationes ob-
strepēdo discutiant, & alias inferendo fabulas prohibeant illa narrari, quæ so-
lent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita, uel erumnas penitus
absolutas qui euasit: ut referat, gratissime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis
uel paululum detinetur, horret admonitionem, & formidat relatum. Ideo Eu-
ripides expressit, adiecit enim *σὺ δὲ νῦν*, ut ostenderet post finem malorum gra-
tiam relationis incipere. Et poeta noster adiciendo olim, quid nisi post emensa
infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris: Forſan &
hæc olim meminisse iuuabit. Nec negauerim esse malorum genera, quæ non
uult qui pertulit uel transacta meminisse, nec minus interrogatus offenditur, q̄s
cum in ipsis malis fuit: ut qui carnifices expertus est, & tormenta membrorum
r ij ut qui

Quibus de
rebus inter-
rogari. q̄s
cupiat

C

D

Ut qui infaustas pertulit orbitates, uel cui nota quondam afflictâ censoria est. Caue interrogas, ne uidearis obiicere. Illum sæpe si potes ad narrandum pro-uoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est, uel qui libere & feliciter legatio nē peregit, uel qui ab imperatore comiter affabiliterq; susceptus est, uel siquis tota pene classe a piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit: quia uix implet desiderium loquentis, rerum talium uel longa narratio. Iuuat, si quem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat uel tacere uel dicere, modo iactantiæ modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de syluæ ambitu, de ambage lustrorum, de uenationis euentu. Religiosius si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi cerimoniarum fructus: quia & hoc genus religionis existimant, numinum beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos se numinibus extimari. Si uero & senex præsens est, habes occasionem qua plurimum illi contulisse uidearis, si eum interrogas, uel quæ ad illum omnino nō pertinent. Est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens Homerus, quādam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri.

Locus illu *Νῶν Δ' ἐθέλω ἐπὶ ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἔρεω*

stratus *Νέσορ, ἔπει πῶσιδε δίκας καὶ φρόνιμ' ἄλλω*

ex. iij. odyss *Τρεῖς γὰρ δὴ μὴ φασὶν ἀνέξαοι γενε' ἀνδρῶν.*

G *Ἦς τε μοι ἀθωάτοις ἰνδ' ἄλλε' εἰσορᾶοι.*

ὦ νέσορ νηλεῖδ' ἄλλε' ἀληθεῖς ἐνίσσω.

πῶσ' ἔθαν' ἀτρεΐδης ἐντυκρεΐω ἀγαμέμνων;

πῶ μινέλα' ἔμρι τίνα δ' αὐτῶ μῆγατ' ὄλεθρον;

Ἄργις' ὁλοόμηναι, ἔπει κτάνε πολλῶν ἀρείων;

H *ἢ οὐκ ἄργε' ἔσθ' ἀχαῖκῶν, ἀλλὰ πῆ ἄλλω*

πλάζει' ἐπ' ἀιθρώπορος, ὃ δ' ἄρα σὺ κατέπεφνε;

Tot loquendi semina interrogando congeffit, ut prurimum senectutis expleret. Et Vergilianus Aeneas gratum se ad omnia præbens Euandro, uarias illi narrandi occasiones ministrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, sed singula lætus Exquiriteq; auditq; uirum monumenta priorum. Et Euander consultati-
onibus captus, scitis q; multa narrauerit.

¶ De uario scommatum genere, & quam caute his utendum inter conuiuas.

Caput .III.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. Sed mox subiecit Auienus. Vos os qui doctorū doctissimi adestis orauerim, ut hortatu uestro Eustachius, quæ de scommate paulo ante dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouocantibus ille cōtexiuit. Præter categorian quæ est ἡ ἴσθις & præter *διὰβολίη* quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina Lædoria, & Scommma, quibus nec uocabula latine reperio, nisi forte dicas Lædori-
am exprobrationem esse ad directam contumeliam. Scommma enim pene dix-
rim mor-

rim morsum figuratum, quia sæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, **A**
 aliud intelligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnunquam
 iis in quos iacitur & dulce est. Quod genus maxime uel sapiens, uel alias urba-
 nus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam pro-
 uocatio. Nam sicut in præcipiti stantem uel leuis tactus impellit: ita uino uel in-
 fusum, uel aspersum, paruus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in cõ-
 uitiis abstinendum scommate, quod tectam intra se habet iniuriam. Tãto em̄
 pressius hærent talia dicta, quam directæ lædoriæ, uel hami coagulosi quæ di-
 recti mucrones tenacius infiguntur, maximeque dicta huiusmodi risum præsen-
 tibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem læ-
 doria huiusmodi, Oblitus ne es quia falsamēta uændebas? Scommata autem, quæ
 diximus, sæpe contumeliam esse celatam, tale est, Meminimus quando brachio
 te emungebas. Nam cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen lædoria
 est, quod aperte obiectum exprobratumque est: hoc scommata, quod figurate.
 Octavius qui natu nobilis uidebatur, Ciceroni recitanti ait, Non audio quæ **B**
 dicis. Ille respōdit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictum est,
 quia Octavius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eū-
 dem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad confessum non reciperetur, dicentem,
 Reciperem te nisi anguste sederemus: ait ille nimis mordaciter, Atqui solebas
 duabus sellis sedere. obiiciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero di-
 xit, nisi anguste sederemus, scommata est in C. Cæsarem, qui in senatum passim tã
 multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo
 genere, quod factum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in
 cõuitiis est. Sunt alia scommata minus aspera, quasi edentatæ beluæ morsus: **C**
 ut Tullius in consulem qui uno tantum die cõsulatum peregit, Solēt, inquit, esse
 flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundem, Vigilantissi-
 mus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemque expro-
 branti sibi, quod ad eundem consulem non uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me
 comprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis ha-
 bēt, ut sunt & illa de nõnullis corporeis uitiis aut parum, aut nihil gignētia dor-
 loris: ut si in caluitium cuiuscumque dicas, uel in nasum, seu curuam erectionem, seu
 Socraticam depressionem. Hæc enim quanto minoris infortunii sunt, tanto le-
 nioris doloris. Contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis
 obiicit. Quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat quod ei
 parsurus esset, occidit, propter scommata ab eodem de se dictum. Cum enim qua **D**
 si puniendus ad Antigonom raperetur, solātibus eum amicis, ac spem pollicen-
 tibus, quod omnino clementiam regis experturus esset cum ad eius oculos uenisset,
 respondit, Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus
 uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, maledicacem luce priuauit.
 Nec negauerim philosophos quoque incurrisse nonnunquam per indignationem hoc
 genus scommatis. Nã cum regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, phi-
 losophos ad conuiuium congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstio-
 nes, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba pulmētum unius coloris eda-
 r iij tur. Ari-

C
 Alterz ge-
 nus scom-
 matum.

D

- E** tur, Aridices philosophus indigne ferens, tu nobis, inquit, absolue, cur de albis & nigris loris similes maculae gignantur. Sunt scommata quae in superficie habent speciem contumeliae, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur exagitant: ut contra sunt, quae speciem laudis habent, & personam audientis efficiunt contumeliae plenam. De priore prius dicam. Lucius Quintus praetor de provincia nuper reuerterat, observata quod mireris Domitiani temporis praeturae maxima castitate. Is cum aeger assidenti amico diceret, frigidam se habere manus, renidens ille ait, Atqui eas de provincia calidas paulo ante reuocasti. Risit Quintus, delectatusque est. quippe alienissimus a suspitione furtorum. Contra si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobolum famosae pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formae prouocaret, iocabatur, non irridebat.
- F** Certe si dicas consummatae diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto, gratiae sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti: utique delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut contra sunt, quae sub specie laudis exagitant, sicut paulo ante diuisi. Nam si timidissimo dixero, Achilli uel Herculi comparandus es, aut famosae iniquitatis uiro, ego te Aristidi in aequitate praepono: sine dubio uerba laudem sonantia ad notam uituperationis suae uterque tracturus est. Eadem scommata eisdem modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate praesentium personarum. Sunt enim, quae si coram amicis obiiciantur nobis, libenter audire possimus. Vxore uero seu parentibus, magistris uel praesentibus, dici in nos aliquod scoma nolimus: nisi forte tale sit, quod illorum censura libenter accipiat. Vt si quis adolescentem coram parentibus uel magistris irrideat, quod insanire possit continuis uigiliis, lectionibusque nocturnis: aut uxore praesente, quod stulte faciat uxorium se praebendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Haec enim & in quos dicuntur, & praesentes hilaritate perfundunt. Comendat scoma & conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum, natus obscure. Nam Tarsius Amphias, cum ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset: mox subiecit, Sed & nos de eisdem seminibus sumus: & omnes pariter laetos fecit. Illa uero scommata directa, laetitia eum in quem dicuntur infundunt, si uirum fortem uituperes, quasi salutis suae prodigium, & pro aliis moriuolentem: aut si obieceris liberali, quod res suas profundat, minus sibi quam aliis consulendo. Sic & Diogenes Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare. Ipse enim aiebat, mendicum me fecit e diuite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare. Melius autem ista dicebat, quam si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophum & consummatae uirtutis uirum facit. Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedaemonios inter caetera exactae uitae instituta, hoc quoque exercitii genus a Lycurgo est institutum, ut adolescentes & scommata sine morbo dicere, & ab aliis in se dicta perpeti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo uideas mi Auiene (instituenda est enim adolescentia tua, quae ita docilis est, ut discenda pra-

Rursu duo
scōmatum
genera.

Prius,

Alterum.

G

H

scenda pra-

scenda præcipiat) cum uideas, inquam, anceps omne esse scommatum genus, **A**
 suadco in conuiujs, in quibus lætitiæ insidiabitur ira, ab eiusmodi dictis fa-
 cellas, & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod
 genus ueteres ita ludicrum non putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua con-
 scripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec contemnendum sit, quod tot
 philosophantium cura meruit.

¶ Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut quæ sit digestu facilior.

Caput .III.

ET Prætextatus, Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat æta-
 tem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hic, apta
 conuiuio fabulemur, nec de cibatu tantum, sed & si qua de natura cor-
 porum, uel alia: præsentem maxime Disario nostro, cuius plurimum ad hoc ge-
 nus quæstionum poterit ars & doctrina conferre: fortiamurq; si uidetur, ut p-
 ordinem unusquisq; proponat quam soluendam existimet quæstionem. Hic **B**
 assensu omnes, Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut cum ipse cœpisset,
 cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum.
 Tum ille, Quæro, iquit, utrum simplex an multiplex cibus digestu facilior sit:
 quia multos hunc, nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidem superba
 ac contumax, & ueluti sui ostentatrix continentia: contra, amœnam se & comẽ
 appetentia uult uideri. Cum ergo una censoria sit, delicata altera: scire equi-
 dem uelim, quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est,
 cum Disarius adsit, qui quid conueniat corporibus humanis non minus callet,
 quam ipsa natura huius fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc **C**
 quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me Disarius, iquit, aliquis ex
 plebe imperitorum de hac quæstione consulisset, quia plebeia ingenia magis
 exemplis quam ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem instituti-
 onis pecudum, quibus si simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt cor-
 poribus humanis: & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus (ut a tiles fiãt)
 offæ compositæ & quibusdam condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret
 posthac, cum aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanita-
 tem, ægrescere autem quæ saginantur, & composita uarietate crudescere. For-
 tasse illum attentiosem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum unquã **D**
 fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentia, ut febrili
 uariu & non simplicem cibum daret. Adeo constat quam facilis digestu
 sit uniformis alimonia, ut ei uel cum infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium
 defuisset exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietatem, ut uaria solent uina
 uitari. Quis enim ambigat, eum qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere
 ebrietatem, necdum hoc potus copia postulante? Tecum autem Vecti, cui soli
 perfectionem disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quã
 ratione tractandum est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Crudi-
 tates eueniunt, aut qualitate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humo-
 ri, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad oia

Siple.. an
 multiplex
 cibus sit di-
 gestu
 or.

x iij quæ con

E quæ congesta sunt cōcoquenda. Ac primum de succi qualitate uideamus. Qui simplicem cibum sumit, facile quo succo eius corpus uel iuuetur uel grauetur, usu docente cognoscit. Nec enim ambigit, cuius sibi qualitate possessus sit, cum unum sumperit. Et ita fit, ut noxa, cuius causa deprehēsa est, facile uitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates ex diuersitate succorū, nec concordant humores ex materiae uarietate nascentes, nec efficiunt liquidū purum uel sanguinem, in quem iecoris ministerio uertuntur, & in uenas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Deinde quia non omnium quæ esui sunt, una

F natura est, non omnia simul coquuntur: sed alia celerius, tardius alia: & ita fit, ut digestionum sequentium ordo turbetur. Neque enim cibi quem sumimus, una digestio est: sed ut corpus nutriat, quatuor patitur digestiones: quarum unam omnes, uel ipsi quoque hebetes sentiunt, alias occultior ratio deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis uirtutes, quæ administrandā alimoniam receperunt, Quarum una dicitur *καταδελυκή*, quæ deorsum trahit cibaria cōsecta mandibulis. Quid em̄ tam crassam materiam per fauciū angusta fulciret, nisi eam uis naturæ occulti or hauriret: Hausta uero non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruium ad imum usque descendunt, & talia qualia accepta sunt egeruntur, sed salutare officium digestionis expectant. Secundæ hoc cura uirtutis est, quam Græci, quia retentatrix est, uocant *καταδελυκή*. Tertia quia cibum in aliud ex alio mutat, uocat *ἀποδελυκή*. Huic obsequuntur omnes, quia ipsa digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia. Quorum superius erectum recipit deuorata, & in sollem uentris recondit. Hic est stomachus, qui patrifamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. Nam si aegrescat, uita in ancipiti est, titubante alimoniae meatu, cui natura tanquam rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerendis. Ergo in uentre fit prima digestio, uirtute alceotica in succum uertente, quicquid acceptum est. cuius sæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui *ἀποδελυκή* nomen est, procuratur egestio. Ergo postquam in succum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autem iecur concretus sanguis, & ideo habet natiuū calorē, qui confectū succū uertit in sanguinem. Et sicut cibum in succum uerti, prima est: ita succum transire in sanguinem, secunda digestio est. Hunc calor iecoris administratum per uenarum fistulas in sua quæq; membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est in lyenem refusa: qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domiciliū est. Nā ideo omnes dextere ptes ualidiores sunt, & debiliores sinistrae, quia has regit calor uisceris sui, illæ con tagione frigoris sinistra obtinentis hebetant. In uenis aut & arteriis, quæ sunt rece

Digestiōes
cibi quatuor

ptacula

ptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. Nā acceptū sanguinē quodam **A**
 modo defecāt, & qđ in eo aquosum est, uenæ in uesicam refundunt: liquidum
 uero purumq; & altilem sanguinem singulis totius corporis membris mini-
 strant. Et ita fit, ut cum cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per
 uniuersos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat, &
 capillos. Et hæc est quarta digestio, quæ in singulis membris fit, dū quod uni-
 cuiq; membro datum est, ipsi membro fit nutrimentum. Nec tamē huic toties
 defecato retrimenta sua defunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate,
 per occultos euanescent meatus. Siqua uero pars corporis ægrefcat, in ipsam
 quasi infirmioremem ultima illa quæ diximus retrimenta labūtur. Et hinc nascū-
 tur causæ morborum, quæ *ἐνύματα*, medicis uocare mos est. Si enim fuerit ulti-
 mi succi iusto uberior multitudo, hanc a se repellit pars corporis illa, quæ sani-
 or est, & sine dubio labitur ī infirmam, quæ uires non habet repellendi. Vn-
 de & alieni receptio distendit locum in quem ceciderit, & hinc creantur dolo-
 res. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ uel cuiuslibet ex confluentia mor- **B**
 bi, id est, multitudo humoris, fortitudo membri a se repellentis, & recipientis
 infirmitas. Cum igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, qua-
 rum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequen-
 tis effectus, recurramus animo ad illam primam digestionem, quæ ī uentre cō-
 ficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiforimi nascat alimonia. **C**
 Di-
 uersorū em̄ ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius di-
 geruntur. Dum ergo prima digestio uertitur in succum, quia nō simul accepta
 omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acēscit.
 & hoc sæpe etiā eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est,
 uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se creant: sic illa imminente
 igne naturæ, fumant: dum tardius coquuntur, siquidem nec hoc sensum eructā-
 tis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum in sim-
 plicem simul succum uertitur. Nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi sta-
 ta momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius **D**
 imperitia) rationes has dedignetur audire, extimās non impediri digestionem,
 nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quoque mul-
 tiformis alimonia depræhenditur causa morborum. Nam pulmētorum uarie-
 tas recipit uaria cōdimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est, lacessi-
 tur: & fit inde cōgeries, dum pruritu desiderii amplius uel certe de singulis par-
 ua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potus ue uirandos,
 qui ultra sitim famem ue sedandam producunt appetentiam. Denique uel pro-
 pter hoc edendi uarietas repudiet, quia plena est uoluptatis, a qua seriis & stu-
 diosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quam uirtus & uoluptas?
 Sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus, licet sobriū
 sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.

E

¶ Contra, cibum multiplicem aptiorem esse q̄ sit simplex.

Caput V.

HÆc cum Prætextato & cæteris prona assentione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quã quod aures nostras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur, circumuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, age Vecti hortemur Eustachium, ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo dici potest, uelit communicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succumbat, & Græcus Græco eripiat hũc plausum, tanq̄ cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus, Rem iucundam Euangele amarius postulasti. Audere em̄ contra tam copiose & elegãter inuenta, res est quæ habeat utilem uoluptatem: sed non tanquam ingeniis insidiantes, & gloriosis tractatibus inuidẽtes, hoc debemus expetere. Nec abnego, potuisse me quoq̄ tanq̄ palinodiam canere. Est enim rhetorica prælusio, cõmunes locos in utrãuis partem inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus a Græcis forte aliis relata respondent, te Eustachi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarii contrariis repellendo, in integrum restituas exautoratum conuiuiorum leporem. Ille diu hoc a se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentia. Sed ab autoritate uestra tanq̄ ab edicto prætoris impetrata uenia, gulæ patrum (quia necesse est) profitebor. In primo speciosus magis q̄ ueris penes nos Disarius exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. Ait enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum q̄ hominum sanitatem. Sed utrumq̄ falsum probabo. Nam nec simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis q̄ a nobis morbi remotiores. Testatur unum, uarietas pratorum quæ d epascuntur: quibus hærbes sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum, aliæ frigidum nutriẽtes: ut nulla culina possit tam diuersa condire, quam in hærbis natura uariãuit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poetas. Is in fabula quæ iuscribitur æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes, βοσκόμειδ' ὕλης ἀπὲρ πικρῆς σαπύης. Videtur ne uobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur uel arbusta uel frutices, non minus succo diuersa quam nomine? Quod autem non facilius morbis homines, quam pecudes occupentur, Homero teste contentus sum, qui pestilentiã refert a pecudibus esse inchoatã: quãdo morbus anteq̄ i homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. Quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est, potest annos hominis æquare: nisi recurras forte ad ea, quæ de coruis atq̄ cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tamen uidemus omnibus inhi

...caueribus
 Nam non minus
 Secundum
 cibum offer
 factiore, sed q
 desiderium lang
 nature. le
 aduocatis adue
 queritur. Q
 latentis capio
 longe alia ciboru
 est, quod in l
 infusus uino si
 expectat
 illabit
 in uertice l
 ne res que
 consilii sede
 ratio nulla
 luculẽ
 dicta sunt, &
 abnego. Illi soli non
 contrarios et
 fabricata sint. Ex e
 simplex cui
 similia m
 Singula auter

...sæpe audio Hi

Ergo si homo non un
 ricator, ærem quo c
 uoluit habere qua
 siccatati, nec per
 nutrire de permis
 Sicca æstas & cal
 & frigida est. Sic &
 constant, & no
 calidus. Aqua similia

bus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus insidiari, fructus arborum persequi. Nam non minus edacitatis habent, q̄ de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secundum (si bene recordor) exemplum est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uarium: cum hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu faciliore, sed quasi minus appetendū: ut horrore uniformis alimonie, edendi desiderium langueretur: quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrescētium uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Ideo uobis commento tali, nō qualitas, sed modus quæritur. Quod autem in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Cæterum longe alia ciborum ratio est. Quis enim unq; edendo plurimum, mente sauciatus est, quod in bibendo contingit: Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur, infusus uino fit similis insano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens expectat administrationem digestionis, & tunc demum mēbris sensim confectus illabitur: potus natura leuior, mox ut altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad possidendum caput repētina est, calore tam diuerso q̄ subito consilii sedem sauciet. Quod æque in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputatione, qua digestionū ordinem sermone luculēto & uario digessisti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositæ quæstioni, & eloquēter dicta non abnego. Illi soli non assentior, q̄ succos uarios de ciborum uarietate confectos dicis contrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de contrariis qualitatibus fabricata sint. Ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. Cibus uero simplex cui adest, succum de se unius qualitatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic quæso unde aliæ tres qualitates corporis nutriuntur: Singula autem ad se similitudinem sui rapere testis est Empedocles, qui ait,

Te autem sæpe audio Hippocratis tui uerba cum admiratione referentem.

Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nam & deus omniū fabricator, aerem quo circumfundimur, & cuius spiramus haustu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat, sed nec continuæ siccitati, nec perpetuo eum addixit humori, quia una nos nō poterat qualitate nutrire de permistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum. Sicca æstas & calida. Autumnus siccus & frigidus. Hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiam ipsa cōstant, & nos nutriūt. Est em̄ ignis calidus & siccus. Aer humectus & calidus. Aqua similiter humecta, frigida. Terra frigidapariter & sicca. Cur ergo nos

- E** ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in iis de quibus sumus uniforme sit. Quod autē acescere, uel nōnunquā fumare in stomacho cibum, uis signare uarietati, ut credamus, pronūties oportet, aut semper eum qui uario cibo utitur, hęc pati: aut nunquā illū pati, qui simplicem sumit. Si uero & qui mensa fruitur copiosa, hoc uitium sæpe non sentit: & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas, cur hoc uarietati, & non modo edacitatis assignas. Nam & de simplici auidus noxam patiē cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruitur. At inquires, ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillante gula, & ad assumenda plura quā necesse est prouocante. Rursus ad ea quæ iam dixi reuoluor, cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim seruat, qui sui potens est, & in mensa sicula uel asiana. Excedit impatiens, etiam si solis oliuis aut holere uesca. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est: cōtra infanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter inuaserit. Postremo, si in his quæ sumimus uarietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ pro humanis uisceribus infunditis, ex tam contrariis ac sibi repugnantibus mista componitis. Succo papaueris admiscetis euphorbiū, mandragoram, aliasque hærbas conclamati frigoris pipere temperatis. Sed nec monstruosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos castrorum, & uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur hærbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: siquidem illa eam reuocent, iste cōtineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squallorem uniformitatis adiicis. Post omnia in uoluptatē cēsurā cothurnati sermonis inuectus es, tanquā uoluptas uirtuti semp̄ inimica sit: & non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim, nisi ut de utroque capiat uoluptatem. Ergo uoluptas non mox nomie ipso infamis est, sed fit modo utendi uel honesta uel arguenda. Parum est si accusata sit, & non etiam laudetur uoluptas. Nam cibus qui cum uoluptate sumit, desiderio tractus, in uentrem reconditur patula expectatione rapientem: & dum animose fruitur, mox eum concoquit. Quod non ex æquo cibus euenit, quos nulla sui dulcedo commendat. Quid ergo accusas uarietatem quasi gulæ irritamentum, cum salus sit hominis, uigere appetentiam: qua deficiente læguescit, & periculo fit propior. Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatum cum maior est coercent, sopitum uero excitare non possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola commendat, elaborandum nobis est cōmento uarietatis, ut hęc semper prouocet, cum præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos tēperetur. Memineritis tamē lepido me cōuiuio adesse, nō anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quærunt æstiuæ niues, & hybernæ rosæ: & dum magis ostentui, quā usui seruiunt, sylvarum secretum omne lustrat, & peregrina maria sollicitant. Ita enim fit, ut etiā si sanitatem sumen-

tium

tiū mediocritas obseruata non fauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo. **A**
 His fauorabiliter exceptis, Disarius, obsecutus es, inquit, Eustachi dialecti-
 cæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequēda, usum consulat: & quid sit utilius
 sanitati, experientia docebit.

¶ Vinum natura frigidum potius uideri quæ calidum, Et cur raro foeminae, senes cito ine-
 brientur. **Caput VI.**

Dost hæc Flavianus. Et alios quidem medicos idem dicētes semper
 audiui, uinum inter calida cēsendum. Sed & nunc Eustachius cum
 causas ebrietatis attigeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem sæ-
 pe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior quæ calori, Et in me-
 dium profero, quibus ad hoc extimādum trahor, ut uestrum sit de mea extima-
 tione iudicium. Vinum quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est,
 ita capax uel etiam appetens caloris sit, cum calidis fuerit admotum. Nam & **B**
 ferrum cum tactu sit frigidum, *ψυχρὸν χαλκὸν ὄλοις* si tamen solem pertulerit, cō-
 calefcit, & calor aduena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio per-
 suadeat requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur: aut fo-
 tu, ut superficiem curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum sit, nec **Vinum na-
tura frigi-
dum.**
 medici inficias eunt: Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale
 descendat, sed admistum calidis concalescat. Certe respondeāt uolo, cur sto-
 macho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offe-
 rant ægrescenti uinum, nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta?
 Et cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeant calidū, nec crescat ulterius lassi-
 tudo, a uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutant.
 Dabo aliud indicium accidentis uino quæ ingeniti caloris. Nam si quis **C**
 aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. In-
 sum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidum iam
 repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui datum sit, haurien-
 tem nulla curatio a morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admi-
 stione sui frigus auxit ueneni, nec in interioribus iam calefcit, quia non liberū,
 sed admistū alii, immo in aliud uersum descēdit in uiscera. Sed & sudore ni-
 mio uel laxato uētre defessis uinū ingerit, ut in utroque morbo cōstringat. In-
 somnē medici frigidis oblinūt, modo papaueris succo, modo mādragora uel si-
 milibus, i quibus est & uinū. Nā uino somnus reduci solet, quod nō nisi ingētis fri-
 goris testimoniū est. Deinde omnia calida uenerē prouocāt, & semen exci-
 tāt, & generationi fauēt. Hausto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pi-
 griores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt, quia uini nimietas ut frigidi, fa-
 cit semen exile uel debile. Hoc uero uel manifestissimam extimationis meæ **D**
 habet assertionem, quæ quæcunque nimium algentibus, eadē contingunt ebriis,
 Fiunt enim tremuli, pallidi, graues, & saltu tumultuantis spiritus artus suos &
 membra quatiuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem lingue titubatio.
 Multis etiam morbus ille, quem *παράλυσις* Græci uocāt, sic nimio uino, ut mul-
 to algore

Eto algore contingit. Respice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebriis. Nonne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor resouatur? Nō & ad calida lauacra ducuntur: nō illis unctio nū tēpore calor corporis excitatur? Postremo, qui fiunt crebro ebrii, scito senescunt. Alii ante tempus competentis ætatis uel caluicio, uel canicie insigniuntur, quæ nō nisi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit, dum

F per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia seu granata seu Cydonia, quæ Cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit & exercuit, mecum disputantem, quia in mediū proferre uolui quid de uino extimauerim sentiendum.

CAETERVM consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcum philosophum memini, (ni fallor, ille Aristoteles fuit), in libro quæ de ebrietate composuit, Mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes. Nec causam uel huius frequentię uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum

G tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire.

Mulieres
cur rarius
inebriantur.

Tum ille, Recte & hoc Aristoteles ut cætera. Nec possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro inebriantur, crebro senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quod mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturam sortita sunt muliebri corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor, docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinū in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius, nec facile ce

Senes cur
facile inebriantur.

H rebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatem, quod muliebri corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus confertum foraminibus, ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. Contra senibus siccum corpus est, quod probat asperitas & squallor cutis. Vnde & hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra uis sua adhæret corpori arido, & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est, & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur, & hausto uino exhalatio nulla contingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrii, quæ senes sobrii. Si ergo leuem pertulerint impulsus uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Probata,

¶ **F**œminis frigidior ne sit natura quàm uiris, an calidior. Et cur mustum non inebriet.

Caput VII.

DRobata omnibus Disarii disputatione, subiicit Symmachus, Vt spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unum ab eo prætermisum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascitur ebrietas, excitare.

AD hæc Horus, Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorē uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo.

Humor naturalis in corpore, quando ætas transiit pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorū, & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor & leuitas. Est & hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est. Qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguis plenæ sunt. Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerū ministros denis uirorum corporibus adiicere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quod cum calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celerius quàm pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis ætatem.

Quid plura? Nonne uidemus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri ueste contentas, nec ita operimentis plurimis inuolutas, ut uiri solent, scilicet naturali calore, contra frigus quod aer ingerit, repugnante?

Ad hæc renidens Symmachus, Bene, inquit, Horus noster tentat uideri orator ex Cynico, qui in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. Nam quod pilis, ut uiri, non obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis defunt, quorum naturam nullus negauerit frigidiorē uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maxime uestiuntur, quibus amplius inest caloris. Leue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatem. Quod uero sæpe purgantur, non multi sed uitiosi humoris indicium est. Indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus cum purgantur, etiam algerè contingit. Vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in uiuo corpore non manere, quasi inopia caloris extinctum. Quod muliebri corpus iuuabat ardentes uiros, non caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod non

illis con-

Mulieres
frigidæ

Muliere na
turā calidio
rem esse quàm
sit uirorū

B

C

Contra fr
gidiorē esse
naturā mu
lie, quàm uiro
rum sit

D

illis con

E illis contingeret ex calore. Quod cito admouentur generationi, non nimis caloris, sed naturæ infirmioris est, ut exilia poma celerius maturefcunt, robusta ferius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationem caloris, considera uiros longe diutius perseuerare in generando, quæ mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu, uel frigoris uel caloris. Nam uis eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perseuerat. Quod frigus aeris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, tacit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem.

F SED DE HIS singuli ut uolunt iudicent. Ego uero ad sortem consulendi uenio, & quod scitu dignum extimo, ab eodem Disario quero, & mihi usque ad effectum nimio amico, & tum in cæteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solennitate legerent. Erat uidere permistos rusticis seruos, haurire uel de expresso, uel de sponte fluente mustum, nec tam ebrietate capi. Quod in illis precipue admirabar, quos impelli ad insaniam paruo uino noueram. Quæro quæ ratio de musto ebrietatem, aut tardam fieri faciat, aut nullam?

Mustum cur non inebriet? Ad hæc Disarius, Omne quod dulce est cito satiat, nec diurnam desiderii sui fidem tenet, in locum satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo

G est, suauitas nulla. Nam uinum cum in infantia est, dulce: cum pubescit, magis suaue quæ dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait.

Odyssæ. ij. *ἡ μὲν ἄρα δὴ μοι δῖνον ἐν ἀμειφορῶσιν ἄφυσον ἦ δῶ.*

καί το δ' ἐν τ' ἐδὴν δῆρ' ἡδὲ ἀλείφαλι πολλῷ

Odyss. vii. *καὶ μέλι γλυκῶρ.*

H Vocat enim mel dulce, & uinum suaue. Mustum igitur cum nec dum suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare, adeo, ut medici eos qui usque ad periculum distenduntur uino plurimo, cogant uomere, & post uomitum contra fumum uini qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum, & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione descendit, quod mustum graue est, & flatus & aquæ permistione & pondere suo cito in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiis ebrietati. Delapsum uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ, quarum altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam, sed & si qua uinalis fortitudo in homine residet, hanc diluit & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur, quod cum in uetustatem procedit, fit mensura minus, sed acrius fortitudine, quia exhalata aqua qua molliabatur, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

Post hæc

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum, deq; aliis quibusdam quæ A
 stituculis oppido q̄ argutis. Caput .VIII.

D Ost hæc Furius Albinus, Ego quoq; pro uirili portione Disarium
 nostrum inexercitum non relinq. Dicas quæso, quæ causa difficile di-
 gestu facit isitium, quod ab infectione insitium dictum (amissioe em-
 gestu sit. Isitium cur
difficile di-
gestu sit.

litera, postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionē
 futuram iuuerit tritura tam diligens, & quicquid graue erat carnis assumpserit,
 consummationemq; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius, Inde hoc ge-
 nus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante prouisam. Leuitas
 enim quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris in-
 uenerit: nec adhæreat cuti uētris, de cuius calore digestio promouet. sic & mox
 tritum atq; firmatum, cum in aquam cōiicitur, natat. Ex quo intelligitur, quod B
 idem faciens in uentris humore, subducit se digestionis necessitati: & tam sero il-
 lic coquitur, q̄ tardius conficiuntur, quæ uapore aquæ q̄ quæ igne soluuntur.
 Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in uentre
 consumendus est, ut tum demum conficiatur quod remansit de carne iā liberæ.
 Hoc quoq; scire habeo Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes ualidi
 ores facilius digerere q̄ tenues. Nam cum cito coquant ossas bubulas, in aspe-
 ris piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait. Huius rei autor est ni-
 mia in homine uis calor, quæ si idoneam materiem suscipit, libere congregit,
 & cito eam in concertatione consumit: leuem modo præterit ut latentem, mo-
 do in cinerem potius q̄ in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum fru-
 sta lucentia igne uertuntur, paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cine-
 rem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, q̄ potentior mola
 ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. Vento
 nimio abies aut quercus auellitur, cannam nulla facile frangit procella. Cum C
 Furius delectatus enarrantis ingenio plura uellet interrogare, Cecinna se Albi-
 nus obiecit. Mihi quoq; desiderium est habendi paulisper negotii cum tam fa-
 cunda Disarii doctrina. Dic oro te, inquit, quæ facit causa, ut sinapi & piper, si
 apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforent: deuorata uero nullam
 uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius, Species, inquit, & acres & ca-
 lidæ, superficiem cui apponuntur exulcerant: quia integra uirtute sua sine alteri-
 us rei admistione utuntur ad noxiam. Sed si in uentrem recepta sint, soluitur uis
 earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. Deinde prius uertunt D
 in succum uentris calore, q̄ ut integra possint nocere. Cecinna subiecit, Dū
 de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitū dignam putauī, Cur
 in Aegypto quæ regionum aliarum calidissima est, uinum non calida, sed pe-
 ne dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius, Vsu tibi Albine com-
 pertum est, aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriūtur, fumare hy-
 eme, æstate frigescere. Quod fit non alia de causa, nisi q̄ aere, qui nobis circum-
 fusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergit,
 & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. Et contra cum hyemem aer præ-
 fert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporem. Qd
 s ergo

Carnes ua-
 lidiores q̄re
 aliq̄n facili
 us digerant
 q̄ tenues

Sinapi &
 pip. cur ap-
 posita cuti
 uulnusexci-
 tet, deuora-
 ta nō lædās

Cur uina
 frigida in
 ægypto.

Ergo ubiq̄ alternat̄ uarietate tēporis, hoc in Aegypto semp̄ est, cuius aer semp̄ est in calore. Frigus em̄ ima petens, uitiū radicibus inuoluitur, & talē dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt.

Aqua calida cur mota fiat calidior.

Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorē, non facile alio digreditur. Dicas ergo uolo, cur q̄ in aquā descēdit calidā, si se non mouerit, minus uritur: sed si agitato suo aquā mouerit, maiorē sentit calorē: & totiēs aqua urit amplius, quotiēs nouus ei motus accesserit. Et Disarius, calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui māfuetiorē, uel quia cū ti assueuit, uel quia frigus accepit a nobis. Motus uero aquā nouā corpori applicat, & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semp̄ nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aer calidus flabro mouetur, non calorē, sed frigus acquirit: eadē em̄ ratione & in hoc feruorē deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius, inquit, in aquæ & aeris calore. Illa em̄ corporis solidioris est: & crassa materies, cū mouetur, integra uī suā superficiē cui admouet̄ inuadit. Aer motu in uentū soluit̄, & liquidior se factus agitato, flatus efficit̄. Porro ut flatus illud remouet quod circumfusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatū calore, restat ut aduenam sensum frigoris præstet agitatus.

Æstate cur aer motus flabro frigus acq̄rat.

¶ Cur se in orbē rotātes patiātur uertiginē capitis. Et quō cerebrū ip̄m sensus expers, sensus tamē in cæteris mēbris gubernet. Inibiq̄ obiter, q̄ partes humani corporis sensu careāt. Caput .IX.

Rotantes se in orbē cur uertiginem patiuntur

Rnterpellat Euangelus pergētem cōsultationē: & exercebo, inquit, Disarium nostrū, si tamē minutis illis suis & rotātibz responsionibus satisfaciet cōsulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertūt, ut sæpe i orbem rotent̄, & uertiginē capitis & obscuritatē patiuntur oculorū, postremo si perseuerauerint, ruunt, cū nullus alius motus corporis hāc ingerat necessitatē?

H Ad hæc Disarius, Septē, inquit, corporei motus sunt. Aut em̄ accedit prior sum, aut retrorsum recedit, aut in dexterā læuā ue deuertitur, aut sursum & mouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotat̄. Ex iis septē motibus, unus tantū in diuinis corporibus inuenit̄, spherālē dico, quo mouet̄ cælum, quo sidera, quo cætera mouent̄ elemēta. Terrenis animalibus illi sex præcipue familiares sunt, sed nonnunq̄ adhibet̄ & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxii. Septimus, id est, qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramētū, qđ aiām cerebro q̄si oēs sēsus corporis gubernāti ministrat. Hoc est aut̄ spiramentum qđ ābiens cerebrū singulis uim suā sensibus p̄stat, Hoc est, quod neruis & musculis corporis fortitudinem præbet. Ergo uertigine turbatū, & simul agitat̄ humoribus oppressum languescit, & ministerium suum deserit. Inde fit iis qui raptantur in gyros, hebetior auditus, uisus obscurior. Postremo neruis & musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiente sumentibus, totū corpus quod iis sustinet̄ & in robur erigit̄, desertū iā fulcimentis suis labitur in ruinā. Sed contra hæc omnia, cōsuetudo, quam secundam naturā pronūtiat̄ usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersant̄. Spiramētū em̄ cerebri, qđ pauloātē diximus, assuetū rei iā nō sibi nouæ, nō pauescit hūc motum,

nam nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiã iste agiratus innoxius est. Et **A**
 Euangelus, Irretitum te iam Disari teneo: & si uere opinor, nusq̃ hodie effugi-
 es. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro
 nõ esse sensum. sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu.
 Verum ne est hæc uos dicere solitos: an ut falsum refelles Disari? **V**erũ ait
 ille. Euangelus, Ecce iam clausus es. **V**t enim concedam tibi præter capillos in
 homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasum est, tamẽ cur sensus oẽs
 paulo ante dixisti a cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fate-
 aris? Potest ne excusari huius contrarietatis ausum, uel uestri oris nota uolubili-
 tas? Et Disarius renidens, Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, **B**
 nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptum uidebis. Opus na- **Dentes, of-**
 turæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. **sa, & alia q̃**
 res cum unguibus & capillis nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia nõ **dam in ho-**
 sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in **mine care-**
 humore atq̃ mollitie sunt, ut eundem effectum animæ, quem siccitas non reci- **re sensu**
 pit, mollities ista non teneat. Ideo tam dentibus, unguibus, ossibus, & capillis,
 q̃ adipi, medullis, & cerebro, sensus inesse non potuit. Et sicut sectio capillorum
 nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu **C**
 medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus, inquis, tormentis affici,
 quibus secantur ossa: torqueri homines & dolore dẽtium. Hoc uerum quis ab-
 neget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum dum se-
 ctionem patitur, importat. Quod cum medici manus transit, os iam cum medul-
 la, quam continet, habet indolentiam sectioni similem capillorum. Et cum den-
 tium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. Nam
 & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni
 adhæret, iam facit si secetur dolorem, non suo, sed sedis suæ corpore. Sicut capil-
 lus dum superior secatur, nescit dolorem: si auellatur, sensum accipit a carne quæ
 deserit. Et cerebrum quod tactu sui hominem uel torquet uel frequenter interi- **D**
 mit, non suo sensu, sed uestitus sui, id est, omenti, hunc importat dolorem. Ergo
 diximus quæ in homine sine sensu sint, & quæ hoc causa faciat, indicatum est.

Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrum, cum sensum nõ habeat, sen-
 sus gubernet. Sed de hoc q̃q̃ tẽtabo si potero esse soluẽdo. Sensus de q̃bus loq̃-
 mur, q̃ncq̃ sunt, uisus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Hi aut in corpe sunt,
 aut circa corpus, solisq̃ sũt caducis corporibus familiares. Nulli em̃ diuino cor-
 pori sensus inest. Anima uero oĩ corpore, uel si diuinum sit, ipsa diuinior est.
 Ergo si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum cadu-
 cis: multo magis anima maioris est maiestatis, q̃ ut sensu egeat. **V**t autem ho-
 mo constet & uiuum animal sit, anima præstat, quæ corpus illuminat. Porro il-
 luminat inhabitando, & habitatio eius in cerebro est. Et sphæralis enim natura,
 & ad nos de alto ueniẽs, partem in homine altam & sphæralem tenuit, & quæ
 sensu careat, qui non est animæ necessarius. Sed quia necessarius animali est, lo-
 cat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis. Cuius spiramenti natu-
 ra hæc est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres

Cerebrũ se-
su carẽs q̃
mõ corpo-
ris sensus
gubernet

E cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorū septem *συσχυρια*: cui rei nomen quod ipse uoles latinum facito. Nos em̄ *συσχυρια* neruorum uocamus, cum bini nerui pariter emergunt, & in locum certum desinunt. Septem igit̄ neruorū *συσχυρια* de cerebri uentre nascentes, uicem implent fistularum, spiramentum sensificū ad sua quæq; loca naturali lege ducētes, ut sensum uicinis & lōge positis membris animalis infundant. Prima igitur *συσχυρια* neruorū talium petit oculos, & dat illis agnitionem specierū, & discretionem colorū. Secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorū. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustibus iudicatur. Quinta ui sua corpus omne implet. Omnis em̄ pars corporis, mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quæ defunt appetat, superflua respuat, & in homine sobrio se ipse moderet. Septima *συσχυρια* neruorum, infundit sensum spinali medullæ, quæ hoc est animali, quod est nauis carina. Et adeo usu aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum a medicis sit uocata. Ex hac deniq; ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus, uirtutem tribus animæ propositis ministrantes. Tria sunt em̄ quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis, ut uiuat, ut decore uiuat, & ut immortalitas illi successione quærat. His tribus ppositis ut dixi animæ, per spinalem medullam præbet̄ effectus. Nam cordi & iecori & spirandi ministeriis, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus meatus ministrant. Neruis etiam manuum, pedum, aliarū ue partium p quas decore uiuit, uirtus inde præstatur. Et ut ex his successio pcuratur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant ministrant. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, qd̄ in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit, ut cū ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen a cerebro in omne corpus proficiscat̄. Euge Græculus noster, Euangelus ait, tam plane nobis ostendit res opertu naturæ tectas, ut quicquid sermo descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustachio iam cedo, cui præripui consulendi locum. Eustachius. Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicumq; uolēt alii, ad exercitium consultationis accedant. Nos postea liberiore otio congregiemur.

H ¶ Qui fiat, ut caluitium pariter atq; canities, anteriores capitis partes primū inuadāt. Deinde, cur sceminis atq; eunuchis uox sit q̄ uiris exilior. Caput .X.

Canities & caluitium, cur priorē capitis partem principio occupent.

Ergo (ait Eusebius) habendus mihi sermo est Disari tecum de ætate, cuius ianuam iam pene ambo pulsamus. Homerus cū senes *πολιερο τάρους* uocat, quæro utrum ex parte poetico more totū caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet. Et Disarius, Et hoc diuinus ille uates prudenter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebro solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur, quod non nisi siccitate contingit. Opportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorū

Is dicitur, cu
pressus ille
sarius, Age
quocq; omnium
quā in te facies ru
geantibus tuis, nō n
pocetas. Cūq; e

functorum capitibus uelut quasdam futuras, quibus hemisphæria (uti ita dixerim) capitibus illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorē siccitate mutant: & ideo tardius canescunt, sed non caluitio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitibus sicciora esse dixisti, cur caluum occipitiū nunquā uidemus? Ille respondit, Siccitas occipitiū nō ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autē siccitate caluitium nascitur, quæ per malam temperiem quam Græci ἀνεμοσίαν uocare solent contingit. Vnde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite sicciora sint, tarde canescunt, cito in caluitium transeunt. Contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudant, nutriente humore quod φλέγμα uocatur, sed fit illis cita canities. Nam ideo albi sunt cani, quia colorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senectū opinionem exactæ siccitatis accipit? Quia senectū, ille inquit, extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. Cæteræ liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senectū sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quod ex uigiliis ætas grauior efficit, quia somnus qui maxime ex humore contingit, de non naturali humore nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiā canescere non patitur, cum sit humectissima. Quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali & uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hunc uidemus in foeminis, ubi non crebro egeratur, extrema minitatem. Hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facile intorquent, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt, sicut cæna pondere sibi imposito curuat.

Et Eusebius, Quoniam nos a senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acuta sint uocis, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores? Id quoque facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim ἀεθροίαν per quam sonus uocis ascendit, efficiens crassiorem, angustat uocis meatum: & ideo uel foeminis uel eunuchis uox acuta est, uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberæ & ex integro patentem meatum. Nasci autem in eunuchis & in foeminis ex pari frigore, parem pene importuni humoris abundantiam, etiam hinc liquet, quod utrumque corpus sæpe pinguescit. Certe ubera prope similiter utrisque grandescunt.

¶ Cur quos pudet aut qui gaudent, rubescant, at metuentes pallor inuadat. Cap. .XI.

His dictis, cum ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usque ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius, Age Serui non solum adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoque omnium doctissime, commascula frontem, & sequestrata uerecundia, quæ in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit interrogatibus tuis, non minus doctrinæ collocaturus, quam si aliis consulentibus ipse respondeas. Cumque diuile tacentem crebris ille hortatibus excitaret, Hoc in-

s iij quit Ser-

Vox in foeminis & eunuchis quare tenuior sit.

E quit Seruius ex te quæro, quod mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascat? Et ille, Natura, inquit, cū quid ei occurrat honesto pudore dignum, inum petendo penetrat sanguinē: quo commoto atq; diffuso cutis tingitur, & inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, q̄ natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro uelamento tendat, ut uideamus quēq; erubescētē manum sibi ante faciē frequenter opponere. Nec dubitare de iis poteris, cū nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis. Addit Seruius, Et qui gaudent cur rubescunt? Disarius, Gaudiū, inquit, extrinsecus contingit. Ad hoc animoso occurſu natura festinat, quā sanguis comitādo quasi alacritate integritatis suæ cōpotem, tingit cutē. Et inde similis color nascit. Idem refert, Contra qui metuunt, qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura em̄ cum quid de extrinsecus cōtingentibus metuit, in altum tota demergit: sicut nos quoq; cum timemus, latebras & loca nos occultentia quærimus. Ergo tota descendens ut lateat, trahit secum sanguinē, quo uelut curru semper uehit. Hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit. Ideo timētes & tremunt, quia uirtus animæ introrsum fugiens neruos relinquit, quibus tenebat fortitudo membrorū, & inde saltu timoris agitant. Hinc & laxamentū uentris comitatur timorē, quia musculi, quibus claudebantur retrimentorū meatus, fugientis introrsum aīæ uirtute deserti, laxant uincula, quibus retrimenta usq; ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obticuit,

Quare timentes rubescunt.

F

G

Prima q̄stio ab Auieno proposita,

De quæstiunculis tredecim, Disario ab Auieno propositis. Caput .XII. Hunc Auienus, Quia me ordo, ait, ad similitudinē cōsultatiōis applicat, reducendus est mihi ad conuiuīū sermo, qui longius a mensa iam fuerat euagatus, & ad alias trāsierat quæstiones. Sæpe apposita salita carne, quam larium uocamus, ut opinor, quasi large aridum, querere mecum ipse cōstitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecum possim, malo tamen ab eo, qui corpora curat, certior fieri. Et Disarius, Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est: & nisi quodam uinculo cōtineat facile defluit. Cōtinent autē q̄ diu inest aīa reciprocatione aeris, qua uegetant cōceptacula spiritus, dū semp nouo spirandi nutriunt alimento. Hoc cessante per aīæ discessum, mēbra marcescunt, & omne pōdere suo confictum corpus obteritur. Tum sanguis etiam (qui q̄ diu fuit compos caloris, dabat mēbris uigorem) calore discedente uersus in saniem, non manet intra uenas, sed foras exprimitur, atq; ita laxatis spiramentis effluit tabes sæculenta. Id fieri sal admistus corpori prohibet. Est enim natura siccus & calidus, & fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem uero siccitate uel coerces, uel exorbet. Certe humorem sale differrī siue consumi sit hinc cognitu facile, q̄ si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigentem salis pōdere propensioem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente.

Secunda

Eriam hoc a Disario meo q̄situm uolo, cur defæcatū uinum ualidius sit uiribus, sed

... sed infirmus ad
facile mutat: Q
... perabilis in u
... facile mutat, q
... sustinendo
... Auieno
... in hummū fa
... carena, carena
... ad fundū de
... ex iis qua
... diuersis a
... Vnd
... probe temp
... inquit i
... mellis:
... Na quæ udi
... logitur logi
... mel aridius:
... HOC quod
... plena cust
... uoluitur:
... quid caret, a
... exorbet. Ho sicca
... ualidū fuit, ue
... humore si
... uauitatem sapo
... vs Auienus,
... & ceteris ei
... dubio signifi
... in oleo optim
... AERO igitur cur
... ludo, optima esse cr
... est, reliquo pōder
... restat pōdere, & ide
... admistione hanc
... summa, aeris uicin
... dola nō contēt
... munit, remou
... manifeste hædit
... Ceterum si inde
... remanet, omne
... tantum a
... Auienus, (

bus, sed infirmius ad permanendū: & tā bibentē cito pmouet, q̄ ipſum ſi māſerit facile mutat. Quod cito inquit Diſarius pmouet, hæc ratio eſt, quia quāto penetrabilius in uenas efficitur bibētis, tāto ſit liquidius, ſæce purgata. Ideo autem facile mutat, q̄ nullo firmamēto nixum undiq̄ ſui ad noxā patet. Fæx enim uino ſuſtinendo, & alendo, & uiribus ſufficiendis quali radix eius eſt.

Et hoc q̄ro Auienus ait, cur fæx in imo ſubſidit omniū niſi mellis, mel ſolū eſt quod in ſummū ſæcem expuat. Ad hoc Diſarius, Fæcis materia ut ſpiſſa atq̄ terrena, cæteris laticibus pōdere præſtat, melle uiciū. Ideo in illis grauitate deuergēs ad fundū decidit: i melle uero, ut leuior, de loco uicta ſurſum pellit.

Quoniā ex iis quæ dicta ſunt, ingerūt ſe ſimiles quæſtiones, cur Diſari ita mel & uinū diuerſis ætatibus habētur optima: mel quod recentiſſimū, uinum qd̄ uetiſſimū. Vnde eſt & illud prouerbium, quo utuntur gulones, Mulſum quod probe temperes, miſcendum eſſe nouo hymetio, & falerno uetulo.

Propterea inquit ille, quia inter ſe ingenio diuerſa ſunt. Vini enim natura humida eſt, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ cōtēplator effectum. Nā quæ udāda ſunt corporis, uino ſouent: quæ ſiccanda ſunt, melle detergunť. Igitur lōginquitate temporis de utroq̄ aliquid exorbēte, uinū meracius ſit, mel aridius: & ita mel ſucco priuatur, ut uinum aqua liberatur.

NEC HOC quod ſequitur diſſimile quæſitis eſt, cur ſi uafa uini atq̄ olei diutule ſemiplena cuſtodias, uinum ferme i acorē corrumpit, oleo cōtra ſapor ſuauior cōciliatur. Vtrunq̄, Diſarius ait, uerum eſt. In illud em̄ uacuū, qd̄ ſuperne liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuiſſimum quēq̄ humorē elicit & exorbet. Eo ſiccato, uinū, quali ſpoliatū uiribus, prout ingenio imbecillum aut ualidū fuit, uel acore exaſperatur, uel auſteritate reſtrigitur. Oleū aut̄ ſuperuacuo humore ſiccato, uelut mucore qui in eo latuit abſterſo, acquirit no uam ſuauitatem ſaporis.

RVRVS Auienus, ait Heſiodus cū ad medium dolii puentum eſt, comparandum, & cæteris eius partibus ad ſatietatem dicit abutendum, optimum uinum ſine dubio ſignificās q̄ in dolii medietate cōſiſteret. Sed & hoc uſu probatū eſt, in oleo optimum eſſe quod ſupernatat, in melle quod in imo eſt.

QVAERO igit̄ cur oleum quod in ſummo eſt, uinū quod i medio, mel qd̄ in fundo, optima eſſe credātur. Nec cunctatus Diſarius, ait, Mel quod optimum eſt, reliquo pōderoſius eſt. In uafe igitur mellis, pars quæ i imo eſt utiq̄ præſtat pōdere, & ideo ſupnatāte pretioſior eſt. Contra in uafe uini, pars inferior admittione fæcis nō modo turbulēta, ſed etiā ſapore deterior eſt. Pars uero ſumma, aeris uicinia corrumpitur, cuius admittione ſit dilutior. Vnde agricolæ dolia nō contēti ſub tectū repoſuiſſe, deſodiūt, & operimētis extrinſecus illitis muniūt, remouētes in quantū fieri poteſt a uino aeris cōtagionem: a quo tam manifeſte læditur, ut uix ſe tueatur in uafe pleno, & ideo aeri minus peruiuo. Cæterum ſi inde hauſeris, & locum aeris admittioni patefeceris, reliquum quod remanſit, omne corrumpitur. Media igitur pars quātum a cōfinio ſummi utriuſq̄, tantum a noxa remota eſt, & quali nec turbulenta nec diluta.

Adiecit Auienus, Cur eadem potio meracior uideť ieiuno, q̄ ei qui cibum ſumpſit?

A

Tertia

Quarta

B

Quinta

C

Sexta

D

Septima

Oſtaua

E sumpsit? Et ille, Venas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. Igitur cū potio p inanitatē penitus influit, quia nō obtusas cibo uenas inuenit, neq; sit admittio ne dilutior, p uacuū meās gustatu fortiore sentit. Hoc q̄q; sciendū ē mihi, **Nona** Auienus inquit, cur q̄ esuriēs biberit, aliquātulū famem subleuat: qui uero siti ens cibū sumpsit, nō solū nō domat sitim, sed magis cupidinē potus accēdit.

Nota est, inquit Disarius, causa. Nam liquori quidē nihil officit, quin sumptus ad oēs corporis ptes q̄quo uersus pmanet, & uenas cōpleat. Et ideo inedia q̄ inanitatē fecerat, accepto potus remedio, quasi iā nō in totū uacua recreatur. Cibatus uero utpote cōcretior & grādiior, in uenas nō nisi paulatim confectus admittit. Ideo sitim quā reperit, nullo solatio subleuat, immo quicquid foris humoris nactus est, exorbet, & inde penuria eius q̄ sitis uocatur augetur.

Appendix nonæ

F Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratū relinq; cur maior uoluptas est, cū sitis potu extinguit, q̄ cū fames sedatur cibo. Et Disarius, Ex prædictis quoq; liquet. Nā potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, & omnium partium sensus facit unā maximā & sensibile uoluptatem. Cibus autē exiguo subministratu paulatī penuriā cōsolat. Ideo uoluptas eius multifariā cōminuit.

Decima

Hoc quoq; (si uideatur) addo quæsitis, cur qui auidius uorant, facilius satias capiunt, q̄ qui eadē quietius ederint. Breuis est, inquit ille, responsio. Nam ubi auide deuoratur, tūc multus aer cum eduliis infertur propter hiatū rictus, & crebritatem respirandi. Igitur ubi aer uenas compleuit, ad abiiciendum fastidium pro cibo pensatur.

Vndecima

G Ni molestus sum Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientē, & dicas quæso, cur edulia satis calida facilius cōprimimus ore, q̄ manu sustinemus: & si quid eorū plus feruet, q̄ ut diutius mādī possit, ilico deuoramus, & tamē aluus non pnciosē uritur? Et ille, Intestinalis calor qui in aluo est, quasi multo maior uehementiorq; quicquid calidū accipit, magnitudine sua circūuenit ac debilitat. Ideo præstat, si quid ori feruidū admoueris, nō ut quidā faciūt hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres: sed paulisper labra cōprimere, ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, com primat minorē calorē. Manus autem ut rem feruidā ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.

Duodecīa

H Iam dudū, inquit Auienus, nosse aueo, cur aqua, quæ obsita globis niuium perducitur ad niualē rigorē, nō minus in potu noxia est, q̄ ex ipsa niue aqua resoluta. Scimus em̄ quot quātæq; noxæ epoto niuis humore nascantur. Et

Disarius, Addo aliquid ante quæsitis, Aqua em̄ ex niue resoluta etiā si igne calescat, & calida bibat æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua pnciosa est, sed ob aliā causam, quā nō pigebit aperire auctore Aristotele, qui in Physicis quæstionibus suis hāc posuit, & in hunc sensum (ni si fallor) absoluit, Omnis aqua, inquit, habet in se aeris tenuissimi portionem, quo salutaris est. habet & terrēā fæcē, quæ est corpulēta post terrā. Cum ergo aeris frigore, & gelu coacta calefcit, necesse est p euaporationē uelut exprimi ex ea aurā illā tenuissimā: qua descēdente cōueniat in coagulū, sola terrea in se remanēte natura. Quod hinc apparet, quia cū fuerit eadē aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, q̄ fuit anteq; cōgelasceret. Deest, q; euapora-

**Gellius li-
bro xix ca-
pite viij.**

ratio

ratio solū in aqua salubre cōsumpsit. Nix ergo q̄ nihil aliud est, q̄ aqua in acre densata, tenuitatē sui, cum densaretur amittit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborum genera uisceribus inseminantur.

Nominatū gelu, ueteris quæ me solebāt agitare admonuit quæstionis, cur uina aut nunq̄, aut rarēter cōgelascāt, cæteris ex magna pte humoris nimietate frigoris cogi solitis: Num quia uinū semina quædā in se caloris habet, & ob eā rem Homerus dixit, *αἰδομα ὄνον*, nō ut quidā putāt propter calorem: an alia quæpiā causa est: quā quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius, Esto uina naturali muniant calore, nū oleū minus ignitū est, aut minore uim in corporibus calefactādis habet: & tñ gelu stringit. Certe si putas ea q̄ calidiora sunt difficilius cōgelascere, cōgruēs erat nec oleū cōcrescere, & ea q̄ frigidiora sunt, facile gelu cogi. acetū autē oīm maxime frigorificū est, atq̄ id tamē nūq̄ gelu stringit. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, q̄ & leuigatius, & spissius ē: Faciliora em̄ ad coeundū uidentur, quæ leuatiōra densatiōra sunt, Vino autē nō contingit tāta mollities, & est q̄ oleū multo liquidius. Acetū uero & liquidissimum est inter cæteros humores: & tanto acerbius, ut sit acore tristificum: & exēplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoq̄ amaritudine sui aspera ē, nunq̄ gelu contrahit. Nam qd̄ Herodotus historiatæ scriptor, contra oīm ferme qui hæc quæsierūt opinionē scripsit, mare Bosphoricū, quod & Cimmericū appellat, earumq̄ partiū mare omnē qd̄ Scythicum dicitur, gelū cōstringi & consistere, aliter est ac putatur. Nam nō marina aqua cōtrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorū est, & paludū in ipsa maria influentiū, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frustra quædā, & (ut ita dixerim) superficies gelidæ feruntur, contractæ de fluuialiū uel palustrium undarū multitudine, in quas licet frigore cōcretæ, tñ sunt natantes, quasi leuatiōres marina. Plurimū autē aquarū talium influere Ponto, & totā superficiem eius infectā esse dulci liquore, propter quod ait Sallustius, mare Ponticū dulcius q̄ cætera. Est hoc quoq̄ testimonio, q̄ si in pōtum, uel paleas, uel ligna, seu q̄cunq̄ alia natantia pieceris, foras extra pontum ferunt in propōtidē, atq̄ ita in mare, quod alluit Asiæ orā, cum cōstet in pōtum influere maris aqua, nō effluere de pōto. Meatus em̄ qui solus de oceano receptras aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, qd̄ Hispaniam Africamq̄ interiacet. & sine dubio inundatio ipsa p̄ Hispanicæ & Gallicanum litora, in Tyrrenū pdit. Inde Hadriaticū mare facit, Ex quo dextra in Partheniū, leua in Ionium, & directum in Aegeum pgit, atq̄ ita ingredi in pōtum. Quæ igit ratio facit, ut rituati aquæ de pōto fluant, cum foris influentes aquas pōtus accipiat: Sed cōstat utrāq̄ ratio. Nā superficies pōti propter nimias aquas, q̄ de terra dulces istuūt, foras effluit, deorsum uero itro pgit influxio. Unde probatum est, natantia quæ (ut supra dixi) iaciunt in pontum, foras pelli. Si uero columna deciderit, introrsum intrare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæq̄ in fundo propontidis ad ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una consultatione reticebo, Cur omne dulce magis dulce ui-

s v detur

Deciater.
Gellius. li-
bro. vi. ca-
pite octa.

B

C

D

E detur, cum frigidum est, quæ si caleat. Respondit Disarius, Calor sensum occupat, & gustatū linguæ feruor interpedit. Ideo ex aspiratione oris puentra suauitas excludit. Quod si caloris absit iniuria, tum demū potest lingua incolumi blā dimento, dulcedinē pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis p calorem nō impune penetrat uenarū receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

¶ De quaestionibus tribus, quas Horus Disario proposuit. Caput .XIII.

Ieiuni cur
magis sitiant
quæ esuriant.

Quæcessit Horus: & cū multa, inquit, de potu & cibatu quaesisset Ausenus, unū maxime necessarium (spōte an oblitus ignoro) p̄termisit, cur ieiuni magis sitiant quæ esuriant. Hoc in cōmune nobis Disari si uideat absoluc. Et ille, Rem tractatu dignā, inquit, Hore quæstisti, sed cuius ratio in apto sit. Cum em̄ animal ex diuersis cōstet elementis, unū est de iis quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maxime ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum, calorē dico, qui liquorē sibi semp̄ exigat ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aquā, nec aerē, neque terrā aliquid quo alatur, aut quod cōsumat exigere, nullāque noxā uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti p̄petui desiderio quicquid offendit absumit. Inspice & primæ ætatis infantia, quantū cibum nimio calore cōficiat, & cōtra senes cogita facile tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed & mediæ ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalē calorē, animosius cibū appetit. Cōsideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullū cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semp̄ est, liquor aut̄ p̄prium caloris alimentum est: bene in nobis, cum ex ieiunio corporis nutrimenta quærun̄, præcipue calor suum postulat: quo accepto, corpus ordine recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis, Auienus anulum de mensa retulit, qui illi de breuissimo dexteræ manus digito repente deciderat. Cumque a p̄senti bus quæreretur, cur eum alienæ manui & digito, & non huic gestamini deputatis potius insereret: ostendit manum læuā ex uulnere tumidiore. Hinc Horo nata quaestionis occasio. Et dic, inquit, Disari (Ois em̄ situs corporis pertinet ad medicinam, tu uero doctrinā & ultra quæ medicina postulat cōsecutus es) dic inquā, cur sibi cōmunis assensus anulum in digito, qui minimo uicinus est, quæ etiam medicinalē uocant, & manu p̄cipue sinistra gestandū esse psuasit. Et Disarius, De hac ipsa quaestione sermo quidā ad nos ab Aegypto uenerat, de qua dubitabā, fabulam ne an ueram rationem uocarem: sed libris anatomicorum postea consultis, uerum repperi, neruum quendam de corde natum priorsum pergere usque ad digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatum cæteris eiusdem digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus anulo tanquam corona circūdaretur. Et Horus, adeo, inquit, Disari uerū ita ut dicis Aegyptios opinari, ut ergo sacerdotes eorum, quos p̄phetas uocant, cū in tēplo uidissem circa deorum aras, hunc in singulis digitorum cōfectis odoribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictū est principe eorum narrante didicim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. Cōplicatus em̄ senarium numerus, digitus iste demonstrat, qui omnifariā plenus p̄fectus atque diuinus est. Causasque cur

Anulus
cur in digi-
to egerat,
qui in sini-
stra manu
minimo est
proximus.

Gel. li. x. ca.
decimo.

et cur plenus sit hic numerus, ille multis asseruit, ego nunc ut presentibus fa- **A**
 bulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Aegypto diuinarum omnium
 disciplinarum cōpore, cur anulus huic digito magis inseratur, agnouit. Inter hæc
 Cecinna Albinus, Si uolentibus erit uobis, inquit, in mediū pfero quæ de hac
 eadē causa apud Atteium Capitonē pontifici iuris inter primos peritum legisse
 memini: qui cum nefas esse sanciret, deorum formas insculpi anulis: eo usque pro-
 cessit, ut & cur hoc digito uel in hac manu gestaretur anulus, nō taceret. Vete-
 res, inquit, nō ornatus, sed signandi causa anulum secum circumferebāt. Vnde
 nec plus habere quàm unum licebat, nec cuiquē nisi libero: quos solos fides decerne-
 ret, quæ signaculo continetur. Ideo ius anulorum famuli non habebant. Impri-
 mebatur autē sculptura materiæ anuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gesta-
 batur ut quisque uellet, quacunque manu, quolibet digito. Postea, inquit, usus lu-
 xuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere, & certatim hæc
 omnis imitatio laceffuit, ut de augmento pretii quo sculpendos lapides para- **D**
 sent, gloriarentur. Hinc factum est, ut usus anulorum exemptus dexteræ quæ
 multum negotiorum gerit, in læuā relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu,
 & officio manus dexteræ, pretiosi lapides frangerentur. Electus autē, inquit, ipsa
 læua manu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris, cui cōmendaretur
 anuli pretiositas. Nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet, accepit, nec in sinistra
 cessat, nec minus quàm tota manus semper in officio est. Vnde apud Græcos ἀντιχρῆς
 inquit, uocatur, quasi manus altera. Pollici uero uicinus, nudus, & sine tuitone
 alterius appositi uidebatur. Nam pollex ita inferior est, ut uix radicē eius excedat.
 Mediū & minimū uitauerunt, inquit, ut ineptos, alteræ magnitudine, breui-
 tate alterum: & electus est, qui ab utroque clauditur, & minus officii gerit, & **C**
 ideo seruando anulo magis accommodatus. Hæc sunt quæ lectio pontifica-
 lis habet. Vnusquisque ut uolet, uel Hætuſcam, uel Aegyptiam opinionem se-
 quatur.

Inter hæc Horus ad consulendum seuerus, Scis, inquit, Disari, præter hunc
 uestitū qui me tegit, nihil me a noīs cēsu aliud habere. Vnde nec seruus mihi ē,
 nec ut sit opto: sed oēm usum, qui uiuo ministrādus est, ego mihi met submini-
 stro. Nuper ergo cum in Hostiensis oppido morarer, sordidatum palliū meū
 in mari diutule laui, & super litus sole siccaui, nihilque minus eadē in ipso post
 ablutionem maculæ sordium uisebantur. Cumque me res ista stupefaceret, assi-
 stēs forte nauta, quin potius, ait, in fluuio ablue palliū tuum, si uis emaculatū. **D**
 Parui, ut uerum probarem: aqua dulci ablutum atque siccatum, uidi splendori
 suo redditum. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm salſa idonea
 sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele
 & proposita & soluta est. Ait enim aquam marinam multo spissiore esse, quàm
 est dulcis: immo illam esse sæculentam, dulcem uero puram, atque subtilem. Hinc
 facilius, ait, uel imperitos nādi sustinet mare: cū fluuialis aqua, quasi infirma, &
 nullo adiūmēto sulſa, mox cedat, & in imū pōdera accepta trāsmittat. Ergo aquā
 dulcē dixit, quasi natura leuem celerius immergere in ea quæ abluēda sunt: & dū
 siccat, secū sordium maculas abstrahere, marinā uero quasi crassiore, nec facile

Aq̄ dulcis
 cur abluen-
 dis sordi-
 bus magis
 idonea sit
 quàm salſa

E penetrare purgando, propter sui densitatem: & dum uix siccat, non multum for-
dium secum trahere. Cumq; Horus iis assentire uideretur, Eustachius ait,
Ne decipias quæso credulū, qui se q̄stionemq; suam cōmilit fidei tuæ. Aristo-
teles em̄, ut nōnulla alia, magis acute q̄ uerē ista differuit. Adeo aut̄ aquæ den-
sitas nō nocet abluendis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aq̄
uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerē, uel, si defuerit, terrenū pul-
uerē, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ
densitas. Sed nec ideo quia salta est, minus abluūt. Salitas em̄ findere, & uelut
aperire meatus solet, & ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una causa
F est, cur aqua marina nō sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut & ipse Aristote-
les sæpe testatus est, & sales docent, quibus inesse quiddā pingue nullus igno-
rat. Est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, q̄ cū inspargit flammæ, nō tam
extinguit, q̄ pariter accendit, aquæ pinguedine alimonā igni subministrante.
Postremo Homere sequamur, qui solus fuit naturæ cōsciū. Facit em̄ Nausicaā
Alcinoi filiā abluentē uestes, cum super mare esset, nō in mari, sed in fluuio. Idē
locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddā inesse pingue pmistum. Vly-
ses em̄ cū iādūdū mare euasisset, & staret siccato corpe, ait ad Nausicaę famulas

Ἀμειπολοι σὶ δ' οὐτῷ ἀπόπρωθεν, ὄφρ' ἰγὼ ἀντὸς

ἄλμυρ ὁμοιῶν ἀπολύσομαι. ἐμφι δ' ἐλαίῳ

χρῖσομαι, ἢ γὰρ διχθὸν ἀπὸ χροῦς ἐστὶν ἀλοιφή.

G Post hæc cū descendisset in fluuiū, diuinus uates, qui in oī re naturā secutus
est, expressit qd̄ fieri solet: ut qui ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua qd̄
celeriter sole siccat, maneat aut̄ in corporis superficie ueluti flos quiddā, qui & in
detergēdo sentiat. Et hæc est aquæ marinę pinguedo q̄ sola impedit ablutionē.

¶ Simulacra cur sub aq̄s maiora esse uideant̄ q̄ re uera sunt. Tū in uniuersum quō uisio fi-
at, susceptione simulacror; quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emissione radio-
rum ex ipsis oculis. Caput XIII.

Simulacra
maiora ue-
ris cur in a-
qua uideant̄.

H T quia a cæteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo aut̄ no-
bis de aqua sermo fuit, q̄ro cur in aqua simulacra maiora ueris uide-
antur: qd̄ genus apud popinatores plæraq; scitamētor; cernimus, p̄po-
sita, āpliora specie q̄ corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis,
& oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingē-
tibus. Et oīno ipsum uidere, qua nobis ratione cōstet: quia solēt de hoc nōnulli,
nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disarius, Aqua, inquit, dēsiōr est aeris tenu-
itate, & ideo eā cunctatior uisus penetrat, cuius offensa p̄cussa uidendi acies scin-
ditur, & in se recurrit. Scissa dum redit iam non directo ic̄tu, sed undiq; uer-
sum incurrit liniamenta simulacri: & sic fit, ut uideat̄ imago archetypo suo gran-
dior. Nā & solis orbis matutinus solito nobis maior apparet, quia interiacet
inter nos & ipsum aer adhuc de nocte roscidus, & grandescit imago eius tan-
quam in aquæ speculo uisat̄. Ipsam uero uidendi naturam non insubide in-
tospexit Epicurus: cuius in hoc non est, ut extimo, imprebanda sententiā, asti-
pulante p̄cipue Democrito. Qui sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt.
Ergo cēset Epicurus, ab oibus corporibus iugi fluore quæpiā simulacra mana-
re, nec

De uidēdi
ratione.

Gel. lib. v.
ca. xvi.

re, nec

re, nec unquam tantulam moram interuenire, quin ultro ferantur inani figura
 coherentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo **A**
 ad deputatam sibi a natura sedem proprii sensus recurrunt. Hæc sunt quæ uir ille
 commemorat, quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidēs
 Eustachius, in propatulo est, inquit, quod decepit Epicurū. A uero eñ lapsus est,
 aliorum quatuor sensuum secutus exemplum, quia in audiendo, & gustando, &
 odorando, atque tangendo, nihil e nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod
 sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influ
 unt, & palato ingeritur quod gignat saporem, & corpori nostro applicantur
 tactu sentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines re- **B**
 rum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, quod in speculis imago ad
 uersa contemplatorē suum respicit, cum debeat (si quidem a nobis orta recto me-
 atū proficiscitur) posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læua læuam,
 dextera dexteram respiciat. Nam histrio personam sibi detractam, ex ea parte uidet,
 qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernam. Deinde interrogare
 hunc uirum uellem, an tunc imagines e rebus auolant, cum est qui uelit uidere: an
 & cum nullus aspicit, emicant undique simulacra. Nam si quod primum dixi teneat,
 quomodo cuius imperio simulacra præsto sint intuenti, & quoties quis uoluerit ora
 conuertere, toties se & illa conuertant. Sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo **C**
 fluore rerum omnium manare simulacra: quæro quomodo diu coherentia permanent nul-
 lo coagulo iuncta ad permanendum. Aut si manere de derimus, quemadmodum
 aliquæ retinebunt colorem, cuius natura cum sit incorporea, tamen nunquam potest esse
 sine corpore. Deinde quis potest in animum inducere, simul atque oculos uer- **D**
 teris, incurrere imagines cæli, maris, litoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabi-
 lium præterea rerum, quas uno oculorum iactu uidemus, cum sit pupilla que uisu pollet
 oppido parua. Et quomodo modo totus exercitus uisitur: an de singulis militibus **Quarta**
 profecta simulacra se congerunt, atque ita collocata tot milia penetrant oculos in-
 tuentis. Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa
 rei uanitas se refellat. Costat autem uisum nobis hac peruenire ratione. Genuinum **D**
 lumen e pupilla quacumque eam ueteris, directa linea emicat. Id oculorum domesticum
 profluuium, si repererit in circumfuso nobis acre lucem, per eam directim pergit, quomodo
 diu corpus offendat. Et si faciem uerteris ut circumspectas, utrobique acies uidendi
 directa procedit. Ipse autem iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, inci-
 piens a tenui radice, in summa fit latior, sicut radii a puncto singuntur. Ideo per
 minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cæli profunditatem. Ergo
 tria ista nobis necessaria sunt ad effectum uidendi, lumen quod de nobis emitti-
 mus, & ut aer qui interiacet lucidus sit, & corpus, quo offenso desinat intensio.
 Quæ si diutius pergat, rectam intensionem lassata non obtinet, sed scissa in dex-
 teram læuamque diffunditur. Hinc est, quod ubicumque terrarum steteris, uide-
 ris tibi quandam cæli conclusionem uidere, & hoc est quod horizontem ue-
 teres uocauerunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem
 per planum contra aspicientibus, non pergere ultra centum octoginta stadia, & inde
 in orbem iam recuruari. Per planum ideo adieci, quia altitudines longissime aspiciuntur
 quippe

B
 Prima ratio,
 quod uisio fiat
 emissionem ra-
 diorum ex o-
 culis, non re-
 ceptionem si-
 mulacrorum
 Secunda

C
 Tertia

Quarta

D

E quippe qui & cœlum uidemus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centron est. Et quia diximus quantum a centro acies usq; ad partē orbis extenditur, sine dubio in horizonte *διὰ μέρους* orbis trecentorū sexaginta stadiorum est: & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumen qđ pergit e nobis, per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam speciem rationi sensus oculorū, & illam aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculorū est, iudicare rationis, memoriæ meminisse: quatinus est officium, quod uisum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa quid uisum sit recordatur.

F Adeo aut̄ intuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno uidēdi sensu, etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nam si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est, adeo, ut qđ remus in aqua fractus uidetur, uel qđ turris eminens uisa cū sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatē. Et oīa illa discernit, quæ Academicis damnādorū sensuum occasionē dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habēdus sit, comitante ratione, cui nōnunq; ad discernendā speciē non sufficit sensus unus. Nam si eminens pomi, qđ malum dicit, figura uisatur, nō oīno id malum est. Potuit em̄ ex aliqua materia fingi mali similitudo.

G Aduocandus est igit̄ sensus alī, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriē malorū positum auram odoris ipsius concepisse. Hic tactus consulendus est, qui potest de pondere iudicare. Sed metus est ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaret, eligit. Confugiendum est igitur ad saporem, qui si formæ consentiat, malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficaciam sensuum de ratione pēdere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis locauit.

¶ Satin recte scriptum sit a Platone, cibū p̄ stomachum trahi, potum uero p̄ ἀεργίον quæ τραχῆα dicitur, fibris pulmonis illabi. Caput .XV.

Gel. li. xvij.
cap. xi.

H

His dictis fauor ab om̄ibus exortus est admirātib; dictorū soliditatē, adeo ut attestari uel ipsum Euāgelū nō pigeret. Disarius deinde subiecit, Isti plausus sunt, qui prouocant philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores. Vt Plato uester, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet: risum de se posteris tradidit. Dixit em̄ diuisas esse uias deuorandis cibatur & potui: & cibum quidē per stomachum trahi, potum uero per ἀεργίον quæ τραχῆα dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus medicorum ueterum nobilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longe diuersa q̄ ratio deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canalium, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci delabiq; in stomachum esculenta omnia & poculenta, ex eoq; ferri in uentriculū, qđ Græce appellat̄ ἀνάπνο κοιλίον, atq; illic subigi digeriq; ac deinde aridiora ex his retrimenta in alium conuenire, quod

Cōtra Plat.

re, quod Græce κωλον dicitur: humidiora aut per renes in uesicam trahi: & per **A**
alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur τραχέα ἀρτηρία,
spiritum a summo ore in pulmonem, atq; inde rursus in os & in nares comme
are: perq; eandē uocis fieri meatū: ac ne potus cibus ue aridior, quem oportet
in stomachum ire, pcederet ex ore, labereturq; in eā fistulam per quā spiri
tus recipiat, ex eaq; offensione intercluderetur aīa uia, impositam esse arte
quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mutuum utriusq; fistulæ, q̄
sibi sunt cohærentes: eamq; ἐπιγλωττίδα inter edendū bibendumq; operire ac p
tegere τὴν τραχέαν, ne quid ex esca potu ue incideret in illud quasi æstuantis ani
mæ iter, ac ppter ea nihil humoris influere in pulmonē ore ipso arteriæ commu
nito. Hæc Erasistratus, cui (ut extimo) uera ratio consentit. Cum em̄ cibus non
squallidus siccitate, sed humoris temperie mollis uētri inferendus sit, necesse est **B**
eandem uia ambobus patere, ut cibus potu temperatus per stomachum in uen
trem condatur: nec aliter natura cōponeret, nisi quod salutare esset animali. De
inde cum pulmo & solidus & leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit,
quemadmodum penetrat, aut transmitti potest ad locū digestionis, cum cōstet,
si quando casu aliquid paulo densius in pulmonē uiolentia spiritus trahente de
ciderit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes usq; ad uexatio
nem salutis: Si aut naturalis uia potum in pulmonem traheret, cum corpulenta
bibunt, uel cum hauritur potus admixtus granis, seu ex re aliqua dēsiore, quid
iis sumptis pulmo pateretur? Vnde ἐπιγλωττίς a natura prouisa est, quæ cum ci
bus sumitur operimento sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu pas
sim trahente labatur. Sicut cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendā **C**
stomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere permittat. Est & hoc de experientia notū,
q; qui sensim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore qui paulatī
sumptus est diutius permanente. Si quis uero auidius hauserit, humor eodem
impetu quo trahit, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio.
Hæc autem differentia non nasceretur, si a principio cibi & potus diuisi essent
meatus. Quod autem Alcæus poeta dixit, & uulgo canitur, τὸν τε πνεύμονα οἶνον, τὸ
γὰρ ἄκρον πρὶς ἔδεται, ideo dictum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed tra
hit quātum sibi extimat necessarium. Vnde satius fuisset philosophorum omni **D**
um principi, alienis abstinere, quam minus nota proferre.

Ad hæc Eustachius paulo cōmotior, Nō minus te, inquit, Difari philosophis **Pro Platone**
q; medicis inferebam, sed modo uideris mihi rem consensu generis humani de
cantatam & creditam, obliuioni dare: philosophiam artem esse artium, & disci
plinam disciplinarū. Et nunc in ipsam inuehit parricidalis ausu medicina: cū phi
losophia illic habeatur angustior, ubi de rationali parte, id est, de incorporeis
disputat: & illic inclinatur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel
coeli, uel siderum, tractat. Medicina autem physiciæ partis extrema sæx est, cui
ratio est cum testis terrenisque corporibus. Sed quid rationem nominauī,
cum magis apud ipsam regnet coniectura quam ratio? Quæ ergo conicit
carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ, de incorporeis & uere diuinis
certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum
uitare

- E** uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. ἐπιγλωττῖς quam memoras, inuentum naturæ est ad tegendas detegendasq; certa alternati one uias cibatus & potus, ut illum stomacho trāsmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpatet rimis: non ut spiritus egres siones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos liquid cibatus in pul monē deciderit, succus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde ἀεργία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quali scisso meatu suo, reiecta foras incolumi stomacho, qd non contingeret, nisi ἀεργία uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus æger est pulmo, accēduntur in maximam sitim: qd non eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intue re, qd animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. Natura em̄ nihil super fluum, sed membra singula ad aliquod uiuēdi ministerium fecit: qd cum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq; susciperet, superfluous foret uesicæ usus. Poterat em̄ utriusq; rei stomachus re trimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis me atibus quibus singula traderentur, sed unus utriq; sufficeret ab eadem statione transmissio. Modo aut̄ seorsum uesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia il li stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundum est, qd in urina quæ est recrementum potus, nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qualita te illorū recrementorum uel coloris uel odoris inficitur. Quod si in uentre simul fu issent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in uesica nascuntur, cur nunq; in uentre coalescunt, cum non nisi ex po tu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poetæ nobiles ignorant. Ait em̄ Eupolis in fabula, quæ inscribitur Cœlaces. Euripedes uero huius rei manifestissimus astipulator est. Cū igit̄ & ratio corpo reæ fabricæ, & testiū nobilis autoritas astipuletur Platoni, nonne quisquis con tra sentit, insanit?

¶ Ouum ne prius fuerit an gallina. Caput .XVI.

H Ouum ne prius extite rit an gal lina.

H Nter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidens & illudens, facel sant, ait, hæc q̄ inter uos in ostentationem loquacitatis agitant. Quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas Disarius ait, & tamen quæstio quā mouisti, & inquitu & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei utilitate com parans consuluisti, utrum prius gallina ex ouo, an ouum ex gallina prodierit. Sed hoc ita seriis inserendum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. Et pro feram quæ in utramq; partem mihi dicenda subuenient, relicūrus tibi utrum eorum uerius malis uideri. Si concedimus omnia quæ sunt, aliquando coepisse: ouum prius a natura factū iure extimabit. Semper em̄ qd incipit, imperfectū adhuc & informe ē, & ad pfectionē sui per pcedētis artis & tpsis additamēta for mat. Ergo natura fabricans auē, ab informi rudimēto coepit, & ouum in q̄ nec dum est spēs, extitit procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde quicqd a natura

a natura uariis ornatibus comparatū est, sine dubio cœpit a simplici, & ita con-
 textionis accessiōe uariatū ē. Ergo ouū uisū simplex & undiq; uersum pari spe-
 cie creatū est, & ex illa uarietas ornatuū quibus constat auis spēs absoluta est:
 Nam sicut elemēta prius extiterunt, & ita reliqua corpora de cōmixtione eorū
 creata sunt: ita rōnes seminales quæ in ouo sunt, si uenialis erit ista trāslatio, ue-
 lut quædā gallinæ elementa credenda sunt. Nec importune elemētis de qui-
 bus sunt oīa, ouū cōparauerim. Omni em̄ genere animatiū quæ ex coitiōe na-
 scunt, iuenies ouū aliquorū esse principiū instar elemētī. Aut em̄ gradiunt ani-
 mātia, aut serpunt, aut nādo uolādoue uiuūt. In gradiētibus lacertæ & similia
 ex ouis creant. Quæ serpūt, ouis nascuntur. Exordio uolātia uniuersa de ouis
 prodeūt, excepto uno qđ incertæ naturæ ē. Nam uespertilio uolat quidē pel-
 lis alis: sed inter uolantia nō habendus est, qui quatuor pedibus gradiēt, forma
 tosq; pullos parit, & nutrit lacte q̄s generat. Natātia pene omnia de ouis oriū-
 tur generis sui, crocodilus uero etiā de testeis qualia sunt uolantiū. Et ne uidear
 plus nimio extulisse ouum elementi uocabulo, consule initiatos sacris Liberi
 patris: in quibus hac ueneratione ouum colit, ut ex forma tereti ac pene sphæ-
 rali atq; undiq; uersum clausa, & includēte intra se uitā, mundi simulacrū uo-
 ceē. Mundum aut̄ consensu oīm constat uniuersitatis esse principium.

PRODEAT qui priorem uult esse gallinā, & in hæc uerba tentet qđ defendit
 asserere. Ouum, rei cuius est, nec initium, nec finis est. Nam initiū semen est,
 finis auis ipsa formata. Ouum uero digestio est seminis. Cum ergo semen ani-
 malis sit, & ouum seminis, ouum añ animal esse nō potuit: sicut nō pōt digestio
 cibi fieri anteq; sit qui edit. Et tale est dicere ouum ante gallinā factum, ac si
 quis dicat, matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat quemadmodū
 gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, q̄nam pacto hoīes facti sint
 ante pudenda, de quibus homines procreant. Vnde sicut nemo recte dicet, ho-
 minē seminis esse, sed semē hominis: ita nec oui gallinā, sed ouum esse gallinæ.

Deinde si concedamus, ut ab aduersa parte dictum est, hæc quæ sunt, ex tpe
 aliquod sumplisse principium: natura primum singula animalia perfecta for-
 mauit, deinde ppetuā legem dedit: ut continuaretur procreatione successio. Per-
 fecta aut̄ in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc q̄q; non pauca animan-
 tia, quæ de terra & imbre perfecta nascuntur: ut in Aegypto mures, & in aliis
 locis ranæ, serpentesq; & similia. Oua autem nunquā de terra sunt procreata,
 quia in illis nulla pfectio. Natura uero perfecta format, & de pfectis ista pro-
 cedunt, ut de integritate partes. Nam ut cōcedam oua auium esse seminaria,
 uideamus quid de semine ipso philosophorū definitio testatur, quæ ita sancit:
 Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non potest au-
 tem ad similitudinē pergi rei quæ necdum est: sicut nec semen ex eo qđ adhuc
 non subsistit, emanat. Ergo in primo rerū ortu intelligamus, cum cæteris ani-
 mantibus quæ solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur, quin prius fue-
 rint q̄ semen suum, aues quoq; opifrice natura extitisse perfectas. Et quia uis
 generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro-
 diuersitate animantium natura uariavit. Habes Euangele utrobicq; qđ teneas,
 & dissimu

E & dissimulata paulisper irrisione tecum delibera quid sequaris.

Et Euangelus, Quia etiā ex iocis seria facit uolentia loquēdi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenantibus. Et quia diutule cōtinuata uenatio est, plata sunt alii interdiu, noctū alii Quos pduxit dies, integra carnis incolumitate durarūt: qui uero per noctē lunari plenitudine luce cete portati sunt, putruerūt. Quid ubi scitū est, qui sequenti nocte deferebāt, infixi cuicūq; pti corporis acuto aeneo, apros carne integra ptulerūt. Quæro igitur, cur noxā quā pecudibus occisis solis radii nō dederūt, lunare lumē effecerit.

F Facilis ē inqt Disarius, & simplex ista respōsio. Nullius cō rei fit aliquādo putredo, nisi calor humorq; cōuenierint. Pecudum aut putredo nihil aliud est, nisi cum defluxio quædam latens soliditatem carnis in humorē resoluit. Calor aut si tēperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius, exiccat, & habitudinē carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol ut maioris caloris haurit humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffūdit humecta. Et inde prouenit iniecto tepore & aucto humore putredo.

HIS dictis, Eustachium Euangelus intuens, si rationi dictæ assentiris ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia, inquit Eustachius, a Disario

G & luculente, & ex uero dicta sunt. Sed illud pressius intuendum est, utrum mē sura caloris sit causa putredinis: ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium feruet quando annus in æstate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores. Sed nescio quæ proprietates quæ Græci *ιδιωμα* uocāt, & quædam natura inest lumini quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. Neq; em̄ omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo a se differat, si maior minor ue sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates, nullam secum habentes societatem, re

H bus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remediis concoquendis magis sarmentis, q̄ ex alio ligno ignem requirunt. Qui uitro soluendo firmandoq; curant, de arbore cui myricæ nomē ē, igni suo escā ministrant. Calor de lignis oleæ, cū sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissoluēdas iuncturas marmorum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arfacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alētes operimentis obtegunt, cum sub luna prætereunt, ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida, accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægre excitatur, & proximus fit infano, pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus atq; dispersus est proprietate lunari, quæ ut corpus infundat, omnes eius aperit & laxat

laxat meatus. Hinc est quod Diana, quæ luna est, ἀρτεμις dicitur, quasi ἀερόπις, hoc est, aerem secans. Lucina a parturientibus inuocatur, quia proprium eius manus est distendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerando pro tui salutare. Et hoc est quod eleganter poeta Timotheus expressit.

Nec minus circa inanima lunæ proprietates ostenditur. Nam ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est, frumenta de agris non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Contra quæ humecta desideras, luna crescente conficies. Tunc & arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram, quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. Aer ipse propria tunc lunaris humoris & patitur & perdit. Nam cum luna plena est, uel cum nascitur (& tunc enim a parte qua sursum suspicit plena est) aer aut in pluuiam soluit, aut si sudus sit, multum de se roris emittit. Vnde Alcman lyricus dixit rorem aeris & lunæ filium. Ita undique uersum probatur, ad humectandas dissoluendasque carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quam ratio deprehendit. Quod autem dixisti Euangelus de acuto æneo (ni fallor coniectura mea) a uero non deuiat. Est enim in ære uis acrior, quam medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adiciunt remediis, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morantur, semper oculorum sanitate pollent: & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit &

exiccat quod male influit. Vnde & Homerus modo, ὄψις δ' ἄμωδον
 ἄνθη χαλκίη, κορυθαίρετον λαμπομενάων,
 θωρηκῶν τε νεοσμήκτων, σάνεων τε φαεινῶν
 ἐρχομένων ἄμωδον.

Locus restitutus ex
 xij. liad.

has causas secutus appellat. Aristoteles uero autor est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, quam quæ ex ferreo, faciliusque curari: quia inest, inquit, æri uis quædam remedialis & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

Qui finem primi libri cum fine huius contulerit, facile animaduertet quædam adhuc operis huius absolutioni deesse. Verum ea, autor ne ipse siue alijs præpeditus, siue morte præreptus, haud dum adiecerit, an librorum incuria interciderint, facile dici non potest.

Colonie apud Eucharium Ceruicornum
 Anno supra sesquimillesimum uicesimo-
 primo. Mense Augusto.

Coloniae apud Salsburgum Centesimum
 Anno supra septuagesimum nuncupatum
 primo Martii Augusti

...
LV
 Satama
 Cronof
 naliu
 Epistola
 De luct
 Abdica
 Icarom
 nepl
 Toxari
 Alexade
 Gallus fe
 Timon
 Pto tyra
 GERASN
 cian
 Qui
 adficer
 bitror, c
 quamui
 BASII
 Luciani di